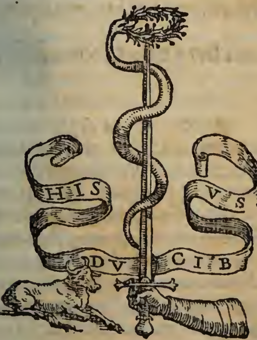
DIALECTICA

IOANNIS CAESARII VIRI VNDECVNQVE DOCTISSIMI,

Nunc recens HERMANNI RAIIANI Vuelſdalii fructuoſis SCHOLIIS illuſtrata, & in multis locis emendata.

Acceſsit huic IOANNI MVRMELII Iſagoge in decem Ariſtotelis Prædicamenta.

VENETIIS, MDLIX.
apud Franciſcum Laurentinum Taurinenſem.

PRIMARIIS, OPTIMAEQVE SPEI ADOLESCENTIBVS, IVLIO & Sylueſtro Flaccis fratribus.

Hermanus Raijanus Vueſdalius S. P. D.

ANIMADVERTO Multa uere & grauiter a M. Tullio grauiſsimo ſtudiorum humanitatis cenſore ſcripta eſſe, ſed illud multo ueriſsime & grauiſsimæ ab eodem memoriæ proditum eſſe, meum ſemper iudicium fuit; Dialecticen & Rhetoricen miniſtras, comitesq́; omnis eſſe ſapiẽtiæ. Hæ enim ſunt artes, quibus ſublimiores diſciplinas omniumq́; rerum magnarũ cognitionem, methodica docendi ratione & ornate explanamus. Quibus a puero, qui recte inſtituti fuerunt, gradum ad grauiores diſciplinas, tuto facileq́; facere poſſunt, nec eas illotis (ut aiunt) manibus tractabunt. Habent enim ea adiumenta quibus perfacile, (ingenii acumine accedente) ſenſa ſcriptorum, quantumuis abdita & abſtruſa aſſequi poſſunt, & ea diſerte copioſeq́; eloqui. Quæ duo non omnibus a principe rerum Deo indulta conceſſaq́; ſunt. Nam fieri poteſt, ut recte quis ſentiat, & tamen id quod ſentit, polite eloqui non poſſit Contra uero, permulti accuratam & diligentem latine loquendi elegantiam habet, ſed in rerum obſcurarum ſenſum implicatum, ac inuolutum penetrare nequeunt. At magnæ pro-

ſecto dotis eſt, ſcripta aliorum dextre intelligere, maioris explicare poſſe, maximæ uero optime de iis ſentire, id quod nemini contingere poſſe auſim conſtanter aſſeuerare, niſi ei qui maiori quadam ui mentis præditus, artis dicendi, & diſſerendi præcepta, per omnes numeros calluerit, Quæ ab Ariſtotele & Cicerone ingenio, eloquentia, doctrina diſsimilibus tradita, ad poſteros magno ſtudioſorum emolumento peruenerunt. Hi ſunt maiorum gentium ſcriptores, quorum fontibus minuti, tam quam minorum gentium, hortulos ſuos irrigauerunt. Cicero facilis, copioſus, ſitientis lectoris animum non modo non explens, ſed ſitibũdum a ſe dimittens. At Ariſt. perplexus, conciſus, oſcitantem lectorem fallens, præteriensq́; Itaque nemo non mediocriter literis tinctus, Ciceronem ob incredibilẽ lectionis uoluptatem, & dictionis facilitatem minimo aſſequitur negotio. Verum Ariſto. ob implicatam, ſinuoſamq́; orationem, Delio quodam natatore egere uidetur, qui non in ſuperficie natet, ſed in profundum ſe immergat, & illas denſas difficultatum tenebras diſcutiat. Quæ Trebatium Iuriſconſultum (etſi ſtudio ardentem) multosq́ue alios a lectione Ariſtotelis reiecerunt. Nec id profecto mirum. Magni enim autores, quorum nomen eſt in illuſtri, pronuntiare non dubitauerunt, dementiæ ſimile eſſe, ſi quis legendis libris Ariſtotelis, ipſius ſe ſperet conſequuturum ſententiã. Quinetiam ipſe

Ariſt.

Ariſt.(ne longe ab eamus) epiſtola ad Alexan drum ſcripta, obſcuritatem ſuam teſtatus eſt. Quam ita illuſtrare, ut τὴν ἀλήθειαν πρὸ τῶν ὀμμάτων ποιεῖν uideamur, perarduum eſſe uidetur. Vereq́; a Plinio dictum eſt, obſcuris lucem dare difficile eſſe. Cæterum illud mihi ſemper mirũ eſt uiſum, cur Ariſt. mirandum in modum obſcuritatem adamarit, cum in Rhetoricis præcipiat ἡ πρώτη τοῦ λόγου ἀρετὴ τὸ σαφές. Hoc eſt, prima orationis uirtus, perſpicuitas eſt. Ad illud reſpondere quis poterit, illud Platonis ueriſſimum eſſe, Difficilia quæ pulchra, omnemq́; artem, doctorem lumenq́; deſiderare. Ariſt. autẽ (ſi Simplicio credimus) conſulto obſcuritati potius, quàm perſpicuitati ſtudere uoluit, ut uulgus, quod autore Platone eſt ἀκάριστον, ἀπαίδευτον, βάσκανον, à ſuis libris, in quibus arcana poſteris tradiderat, procul arcet. Vulgus enim, ut omnia quæ primoribus attigit labris, inuulgare ſolet, ita multa parum recte intellecta immundo contactu: tanquam Harpyiæ Vergilianæ, conſpurcare, & contaminare conſueuit. Hæc immodica Ariſtotelis in omnibus, & præcipue in Organo obſcuritas, argumentum mihi ſuppeditauit, ut has breues notas in Ioannẽ Cæſarium conſcriberem. Nam cum neminẽ ex tam ampla philoſophorum familia hac tempeſtate uiderem, qui iuſtos in Dialectica Ariſto. (quod tamen eruditi uiri ſcriptis polliciti fuerant) conſcripſiſſet commentarios, exiſtimaui me haud mediocre operæpretium facturũ,

ſi eum explicarem autorem, qui non tantum proxime ad uerba Ariſtotelis acceſſit, ſed ea ῥητῶς καὶ φανερῶς expreſsit. Quo fit, ut noſtræ hæ quantulæcunque notæ, nõ tam Cæſario, quam ipſi Ariſtoteli lucem aliquam interpretationis ſint allaturæ. Quicquid enim in tenebricoſiſsimis multorum commentariis, & quæſtionum plauſtris, in Organum Ariſtotelis ſcriptis, continetur id compendio, & dilucide a nobis expeditur. Quemadmodum Plato Antimacho claro Poetæ, omnium auditorum inſtar erat: ita hæc noſtra ſcholiola, multorum commentariorum, quæ grandi cõparantur pecunia, uice fore ſpero. Adhæc Cæſarius emendato, & puro uſus eſt ſtylo, qui barbaris, & inſulſis ſcriptoribus longe eſt præferendus. Summopere enim cauendum eſt, ne rudes, & impoliti puerorum animi fœda imbuãtur barbariæ, quæ ſemel hauſta, robuſtam etiam proſequitur ætatem. Quare ille Σεμνῶς καὶ ἐπιφωνεματικῶς monet, οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ πᾶν. Hoc eſt, Non igitur parum, ſed plurimum, quin potius totum refert, utrum ſic, an ſecus, a puero aſſueſcamus. Denique Cæſarius poſt Ariſtotelem μεθοδικῶς huius artis præcepta pleniſſime tradidit: quæ res mirifice diſcentium memoriam iuuat. Nec ſum neſcius, multos eximiæ eruditionis uiros, poſt Ariſtotelem plene doctéq; in hanc artem ſcripſiſſe: quæ res me etiam, ut hoc labore ſuperſederem, inducere poterat, Nec enim euadam,

dam,ſcio,communem ſcribendi ſortem, male audiendi: ſed quiſque ſuo ingenio,& ſtudio delectatus,contempſit alium, & nouam docendi rationem excogitauit. Alii ornatui,& orationis amœnitati plus æquo indulgentes, uerba inculcant, rem negligunt: alii politioris orationis ſecuri,rem ſectantur,ornatum ſpernũt. Vnde fit,ut neutri Lectori faciant ſatis. At uero perpauci in hac præſertim arte extiterunt, qui rerum magnitudinem iuſta metirẽtur eloquẽtia. In quo genere etſi Cæſarius principem locum non tenet,ultimum tamen eum non tenere,doctorum calculo iandudum comprobatum eſt. Nec tamen hæc eo dico, ut aut hunc omnibus præferam, aut cæteros de manibus excutiam: Quod ſentio,ingenue dico,ut iuuẽtuti compendiariam & facilem (qua incipientibus opus eſt) promouendi in litteris, tanquam digitos in fontem intendens, rationem & uiam demonſtrem, liberum interim cuique ſuum relinquens iudicium. Hanc autem expeditam in ſtudiis prouehendis rationem, cum omnibus bene natis adoleſcentibus, plane cognitam eſſe cupio,tum uobis fratribus in primis,partim propter utriuſque amabiles & probatos mores, peracre ingenium, flagrans ſtudium,memoriam ſingularem, quæ omnia tanta in puerili ueſtra ætate ſunt,ut uirilem ætatẽ ſuperare uideantur: partim propter partis ueſtri amorem in me ſingularem, quo cum ſimulatq; amicitiæ fores mihi apertæ fuerunt, uoſ-

que in meam diſciplinam dedit,ſuæ liberalitatis effuſiſsime mihi fontes aperire non dubitauit. Eſt enim & uir probus,& literas literatosq; unice amat,cui nihil eſt prius, quam uos probatiſsimos & doctiſsimos eſſe,omnisque in eo chari ſtat cura parentis. Huius probitatem,diligentiam,induſtriam,ut imitemini,uos etiam atq; etiã hortor. *οἱ γὰρ βίος τῶν γονέων κάτοπτρον τοῖς παῖσιν, ἐστὶν, καὶ ὥσπερ φησὶν ὁ νομοθέται, χρὴ κληρονομεῖν, ὥσπερ τῶν ἐκτος τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ἀγαθῶν οὕτω τῆς ἀρετῆς καλοκαγαθίας ἀμφοτέρων.* Hoc eſt,uita parentum liberis eſt ſpeculum: & (ut aiunt Legũlatores) quemadmodum oportet liberos hæredes eſſe fortunarum parentum,ita etiam uirtutis & probitatis utriuſque. Adhæc patriam habetis Italiam,quæ inuentrix,nutrix,altrix omnium bonarum & magnarum artium ſemper extitit. Horum omnium exemplo moniti contẽdere,& eniti toto animo debetis,ut uos aliquando in ſummo honoris & iuris ciuilis faſtigio (cui ætas ueſtra deſtinata eſt) ſtare poſsitis. Nec committendum eſt, cum omnia uobis tãquam diuina uirgula ſuppetant, ne amplitudini & maieſtati Italici nominis,& Flaccorũ imaginibus non reſpondiſſe uideamini. Quamobrem pergite,& in id ſtudium,in quo eſtis, incũbite,ut uobis honori, parentibus utilitati, & Reipub. emolumento aliquando eſſe poſsitis. Valete,Lugduni,ex Diuæ Trinitatis Gymnaſio

ἡ χάρις τοῦ κυρίου παντοκράτορος μεθ' ὑμῶν.

Ad

AD PVERVM LIBERALIBVS ſtudiis operam dantem Hendecaſyllabi paraenetici.

Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerae puer eruditionis:
Quid nugae tibi proderunt canorae;
Quid cognoſcere Pegaſi uolatum,
Hortos Heſperidum, caput Meduſae,
Stymphali uolucres, cruore Neſsi
Infectam tunicam, nouas in auras
Tractum Cerberon Herculis catena,
Ni diſcreueris atra candidis, &
Falſis uera, probata fabuloſis?
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerae puer eruditionis;
Exacta haec, ratioq; differendi,
Diſciplinaq; diſputationum
Definire docet: ſecare totum,
Argumenta ſcienter explicare,
Enthymemata curta, ſyllogiſmos
Integros ratione congruenti
Informare loco, modo, figura:
Complecti generale ſingulatim,
Exemplo ſimili probare dictum.
Fac diſcas Dialecticen ſititor,
Syncerae puer eruditionis,
Haec ars uera docet, facit ſcientes,
Omnes in methodos uiam miniſtrat,
Inſtrumenta tenens ſcientiarum.

Illuſtrans

Illuſtrans genus omne diſciplinæ,
A diuerticulis ſpecuq́ue rectà
Ducens ad ſpeculationis arcem:
Hæc filum tibi Theſei dat, ut ne
Ingreſſus Labyrinthon impliceris:
Alcidæ quoque porrigit trinodem
Clauam: nec patitur deeſſe flammas,
Ne ſucreſcat Hydræ caput reciſum.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Synceræ puer eruditionis:
Hac quicunque minus peritus arte
Parui pendet eam piliue fecit,
In mendacia, lapſus & tenebras,
A recta ratione deuiauit;
Vt qui florigeris ſudans in hortis,
In re conſtituit beatitatem
Nobiſcum pecoriq́; beluisq́;
Communi; patientiam peroſus,
Quem captum domuit tenax uoluptas.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Synceræ puer eruditionis:
Olim floruit hac diſertus arte
Inuenta domitor trucis tyranni,
Hac Zeno quoque Cittiæus alter
Vitæ concolor actione functus.
Aeternum bene nomen hac peritus
Chryſippus ſibi comparauit, aure
Purgata, ingenioq́; perſpicaci,
Adq́; unguem cumulans ſuos aceruos,
Hac & Carneades laborioſus

Purgans

Purgans elleboro capax cerebrum,
Et fortis ſchola tota Stoicorum,
Doctus Nicomachi pater, platoq́;
Immortale ſibi decus tulerunt,
Hac Peringius eruditione
Necnon & ſtudiis poeticorum
Librorum iuuenes ſacris Mineruæ
Imbutos polit excolitq́; : noſtram
Qui ſortemq́; uiciſitudinemq́;
Expertus tibi Paule militauit,
Magna Saxoniæ docens in urbe;
Hinc ludere tibi, de inde rurſus
Paulo mlitat inclyto labore,
Sic fortuna uices ſuta rotauit.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerae puer eruditionis:
Sed uitanda tibi libido quædam
Rixandi puerilis, ingeniq́;
Oſtentatio uana, & aucupatus
Fluxæ gloriolæ: ſuis Sophiſtæ
Mæandris rapidum diem terentes
Gryphis, tendiculis, ſtrophisq́; ludant:
De lana quoque litigent caprina:
In uanisq́; libris recentiorum
Tanquam Lotophagos apud tenaces
Sirenum ſcopulosue conſeneſcant.
Te fili ſtudioſe metientem
Fac tempus iuuet expeditiori
Maturoq́; gradu uiam ſecare,
Quantum de Logicis ſat eſt, acuto

Com-

Commendare animo: dehinc uacare
Morali ſophiæ, ſacræq́; libris
Scripturæ, ut fieri queas beatus,
Et ueræ pietatis admonere
Multos, iuſtitia ualens & arte,
Sic uotum ſuperi tuum ſecundent.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Synceræ puer eruditionis.

Tu

Παιδείας ὀρθῆς κεφαλὴ χαλεπὸς, καὶ μεγάλου
Ἐστὶ πόνου, καλῶς κρηπῖδα θεῖναι νέον.
Τρισμάκαρας νεάρους ὑμᾶς οὖν ἔμμεναι οἴω,
Οἳ μεμαθήκατε δὴ, μήδεα πυκνὰ λέγειν,
Καὶ πράττειν λιπαρῶς ἀνθρώπινα ἀγλαὰ δῶρα,
Οἷα θεὸς πᾶσιν οὐχ ἅμα δῶκε βροτοῖς.
Σπεύδετε οὖν βραδέως νεανίσκοι· παλλὰς ἀθήνη,
Ὑμετέρων σπουδῶν ὄρχαμος ἐσσομένη.
Ἑρμάννου ἐμέθεν μεμνημένοι ἤματα πάντα·
Μνησάμενος καὶ σφὶν ἀμφοτέροιν αἰδῶς.

EIVSDEM HERMANNI Raijani Vueſdalii ad eoſdem fratres,

EPIGRAMMA.

DVM *pueri ponunt lingua fundamina prima,*
Hinc premit exactor, torquet & inde labor.
At ſolidum poſtquam iuuenes nouere laboris
Fructum, fit facilis, qui grauis ante, labor.
Felices Flacci, quibus hæc cognoſcere primum,
Inq; animo penitus, ſculpere cura fuit.
Hæc morum ſplendor miris cum dotibus ornat:
Eſt quibus adiunctus gratus in ore lepos.
Nec mirum: clari Flaccis, oriundus uterque,
Quos prætextatis moribus hi referunt.
Felices noſtri memores uos uiuite Flacci:
Flaccorumq; memor, credite, ſemper ero.

AVTORES *qui in hoc opuſculo citantur hi ſunt.*

EX GRAECIS.

Plato
Ariſtoteles
Theophraſtus
Themiſtius
Cleomedes
Galenus
Nicephorus
Gilbertus Poretanus.
Porphyrius
Herodotus hiſtoricus
Diogenes Laertius
Suidas
Athanaſius
Ioannes Damaſcenus
Georgius Trapezuntius

EX LATINIS.

M. Cicero
Vergilius
Ouidius
Horatius
Perſius
Iunenalis
Seneca
F. Quintilianus
C. Plinius Secundus
Victorinus
Higinius
Lactantius
Solinus
Ambroſius
Hieronymus
Auguſtinus
Seuerus Sulpitius
Boetius
Priſcianus Grammaticus
Donatus Grammaticus
Diomedes Grammaticus
Martianus Capella
Macrobius
A. Gellius
Iuſtinus Hiſtoricus
Anſelmus
Alexander Hegius
Rodolphus Agricola
Laurentius Valla
Georgius Valla Placētinus
Thomas Linacer
Ludouicus Viues
Iacobus Faber Stabulenſis
Iudocus Clithoueus
Buredanus.

De

De Dialectices origine.

Qvemadmodvm animus noſter tribus potiſſimùm dotibus (ut Plato in Menone docet) ornatus eſt, intellectu, ratione, & ſenſu, ita triplex Philoſophia his reſpondet. Quæ in cognitione rerũ & naturæ explicatione poſita eſt, intellectui reſpondet, hic enim eſt quo abſtruſas, & abditas rerum cauſas inueſtigamus: huius partis Philoſophiæ, Plato in Timæo ſemina ſparſit. Quæ in diſcretione rerum expetendarum & fugiendarum poſita eſt, ſenſui reſpõdet. Nam hæc præcepta tradit, quibus mores formamus, & indomitos affectus regimus. Quod totum in operationibus humanis quæ in ſenſus incurrunt, poſitum eſt. Hanc partem Philoſophiæ Plato in libris de Republica, & alijs locis, delineauit. Quæ quid quiq; ſit conſequens & repugnans tradit, rationi reſpondet. Hac enim præcipuè vtimur, cùm vnum ex alio colligimus. Quod præcipuum eſt munus Dialectici.

De Dialectices ſcopo.

Dialectices negotium circa tria maxime uerſatur, voces ſimplices, enunciationes, ratiocinationes: idq; iuxta triplicem intellectus operationem, ſimplicem, quæ uoces ſimplices, compoſitam, quæ enunciationem, & eam quæ quid quanq; rem ſequitur, ſpectat. Huius rei ſexto capite tertij libri de Anima apud Ariſtotelem mentio eſt.

De diſcrimine Dialecticæ & Logicæ.

Qvi προλεγόμενα artis, alicuius tradunt, numeroſas quæſtionum ſeries texere conſueuerunt. Vnam quæſtionem hoc loco breuiter attingam, de qua etiamnum docti inter ſe diſceptant. Tempore Stoicorũ Dialectica nomen imperfectæ artis erat. Nam Stoici (vt Cicero initio Topicorum ad Trebatium docet) iudicandi partem, diligenter perſecuti ſunt, quã Dialecticen uocabant. Inueniendi partem,

tem,prorſus neglexerunt. Ariſtoteles deinde, inueniendi partem adiecit, totamq; artem abſoluit, quam λογικὴν uocauit. Hac enim de re,ipſe Ariſtoteles vltimo cap.ſecũdi libri Elenchorum glorioſe gloriatur. Plato in Euthiidemo paulò ſcrupuloſius hæc ſeiunxit. Logica inquit,ars eſt tradens regulas, nominum, orationum,argumentationũ. Dialectica eſt ſagax Philoſophantis indagio, regulis his vtens. ad rationes rerũ inueſtigandas, diuinarũ præſertim. Et ideo Dialectica apud Platonem Theologiam ſignificat.

Quid eſt Dialectica.

EST ARS de qualibet re propoſita probabiliter diſſerendi. Dialecticam artem eſſe ex artis finitione,& communi hominum conſenſu condiſcere facile poſſumus. Ars, ut Cleanthes ait, Eſt poteſtas,ordinem ac uiam efficiens. At Dialectica uiam & ordinem cæterarum diſciplinarum tradendarum demonſtrat,eſt igitur ars. *Probabiliter.*) Id proprium maxime Dialectici uidetur,ut finitio ſyllogiſmi Dialectici primo capite primi libri Topicorum,mõſtrat. *Διαλεκτικὸς δὲ συλλογισμὸς ὁ ἐξ ἐνδόξων συλλογιζόμενος*, *De qualibet re.*) Si Dialecticus de qualibet re diſſerit,uidetur ergo eum omnium rerum peritum eſſe debere. Dialecticus, viam & rationem de quolibet Themate propoſito tractando, tradit: nec ipſe omnium rerum eſt peritus. Qua de re, Ariſtoteles omnium bonarum artium magiſter, ita pronunciat, libro primo Priorum, cap.trigeſimo primo, *ἡ μὲν οὖν ὁδὸς, κατὰ πάντων, ἡ αὐτὴ καὶ περὶ φιλοσοφίαν καὶ περὶ τέχνην ὁποιανοῦν καὶ μάθημα.* Hunc locum ualde illuſtrat, id quod Fabiũs Quintilianus vltimo capite ſecũdi libri ſcribit. Orator non omnes cauſas nouit, & debet poſſe de omnibus dicere.

In com-

IN COMMENDATIONEM artis Dialecticæ, pariterq; & de eius uſu,& utrum Philoſophiæ pars ſit, necne Ioanni Cæſarii

PRAEFATIO.

INTER liberalia ſtudia, quæ uulgo ita dicta ſunt, autore Seneca, quòd ſint libero homine digna, non minima exiſtimari cenſeriq; debet Dialectica, ob id ſcilicet, quòd ceteris artibus & diſciplinis ancilletur quodammodo ipſa, & ſuum præſtet obſequium, cum interim nihilominus & ipſa pars philoſophiæ & ſit, & habeatur, quippe quæ proprium perinde ac reliquæ bonæ artes finem retineat. Eſt autem hic inuentio iudiciumq; rationum, quemadmodum id tradit ac docet Boetius quoque, haud ignobilis apud Latinos philoſophus, ultimus tametſi (ſi Laurentio Vallæ credimus) eruditorum. Itaque hæc ars, quatenus quidem ipſa ſuum habet retinetq; finem, isq; à ſola philoſophia conſideratur, pars utique philoſophiæ ponenda eſt. Quatenus uero finis ille ad alias quoque philoſophiæ partes ſuam pollicetur exhibetq; operam, inſtrumentum ipſius philoſophiæ, & ſciendi ratio non ab re iudicata eſt. Quo etiam nomine tanto magis hæc ars amplectenda fuerit ſtudioſæ iuuentuti. De qua quidem arte, quanquàm complures ante me, ut etiam poſt me quidam, tam ex Græcis quàm ex Latinis hominibus, non ſine laude ſcripſerunt: ex his tamen alii quidem adeo operoſe atque prolixe, ut diſcentibus illam, aut etiam legentibus faſtidium propemodum pariant: alii tanta uſi breuitate, ut eius rei inſtitutioni neutiquam ſatisfacere probentur, partim ob artis ſubtilitatem, partim ob quorundam ingenia non ita prompta atque ca-

pacia: quidam uero tam confuſe, atque (ut ita dixerim) argute, ut quantum quidem ad ipſam inſtitutionem attinet, maiorem in modum profuerit, eam artem non ex illis addiſcere conari. Omitto nunc eos, qui de eadem arte ſcripſerunt & ipſi quidem, uerum adeo barbare adeoq; inerudite, ne dicam inſulſe, ut ſi quis paulo liberalius inſtitutus in eorum libros incideret, uidedelicet ut Dialecticam inde diſcere uellet, aut ſaltem pro explorato habere poſſet, qualiſnam ars ea ſit, is haud dubie non tam autores tales, quàm artem ipſam contemneret protinus, reiiceretq;. Hoc ipſum cum ego tandem animaduertiſſem, expertus nimirum iam multo ante ea omnia, cœpi mecum cogitare, quo nam pacto huic tantæ moleſtiæ remedium qualecunque, uel per me tandem afferretur, ſi modo iam ſcopum ipſum attigi: ſimulq; aggreſſus ſum colligere in unum hincinde ex nō contemnendis autoribus eius artis præcepta, ſed ſumatim & per compendium, atque de his componere Tractatus aliquot, uidelicet numero decem, quos & ita digeſſi atque diſpoſui (ſi tamen iudicio iſto meo non fallor) ut totius fere artis uim in his comprehendiſſe uideri poſſim, adeo, ut nihil, quod ad artem ipſam pertinet, deſiderari queat, niſi ab eo fortaſſis, cui non ſatis fuerit capita ſiue genera rerum, iuxta Ciceronis conſilium, percepiſſe atque tenere, per quæ reliqua ipſe perſequatur. Verum non minus uſus ſum & ipſe breuitate, iuxta Horatii in Arte doctrinam, ſed temperata ut citra faſtidium atque magnum laborem ſtudioſus lector Dialecticam ex hac noſtra inſtitutione facile aſſequi poſſit, modo idem non ſit auribus uſque adeo delicatis, ut elegantiam dictionis magis ſpectet & obſeruet, quàm rem ipſam, quæ docetur ac traditur. Hunc ego uelim prius ipſe ſecum expendat, atque animo reputet illum Manillii uerſiculum, quàm iudicium ſuum ferat nimis alioqui præceps, quo doctor

ctor ille ſtudioſos artium admonitos eſſe uult, artes pleraſque tales eſſe, ut non admodum orationis elegantiaa affectent, ſed doceri contentæ ſint. Verſiculus autem ille huiuſmodi eſt,

Ornari res ipſa negat, contenta doceri.

At nunc etiam priuſquàm finem huic præfationi imponam, quorundam grauisſimorum autorum ſententias breuiter ſubſcribendas ſubiiciendasq́; exiſtimaui, ut ex quibus intelligere etiamnum poterit diligens lector, qualiſnam ars ſit Dialectica, & quatenus in ipſa diſcendа immorandum ſit, ſimul etiam unde & quomodo inuentio eius habeatur, tum uero quòd præter hanc artẽ aliarum artium ſtudia non ſint contemnanda, contra falſum & temerarium aliquorum iudicium. DIXI.

Cicero in Bruto.

DIALECTICA (inquit) ars eſt, quæ docet rẽ uniuerſã diſtribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando, ambiguam primũ uidere, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua uera & falſa iudicantur, & quæ quibus propoſitis ſint, quæq́; non ſint conſequentia.

Aulus Gellius cap. VIII. *lib.* XVI.

DIALECTICAE, inquit, diſciplinæ ſtudiũatque cognitio in principiis quidẽ tetra & aſpernabilis, inſuauisq́; eſſe & in ciuilis uideri ſolet ſed ubi aliquantulũ proceſſeris, tum denique & emolumentum eius in animo dilucebit, & ſequetur quædã diſcendi uoluptas inſatiabilis. Cui ſane ſi modũ non feceris, periculum non mediocre erit, ne ut pleriq; alii, in illis Dialecticæ gyris ac meandris, tanquam apud Syreneos ſcopulos, conſeneſcas.

Auguſtinus in libro de ordine.

Scientia argumetandi, diuidendi, definiendi, non ab hominibus pro arbitrio inſtituta eſt, ſed, in rerum ratione comperta eſt.

Boetius eius libri principio, quem de ſyllogiſmis cathegoricis inſcripſit.

Sed qui ad hoc opus (inquit) lector accedit, ab eo primum petitum uelimus, ne in his quæ nunquàm alias attigerit, ſtatim audeat iudicare: ne ue, ſi quid in ludo puerilium diſciplinarum rudis adhuc & nondum firmus acceperit, iam ut ſacroſanctum amplexandum, atque etiam colendum putet, alia enim teneris atque imbuendis adhuc auribus accommodata: alia firmis ac robuſtioribus doctrina mentibus reſeruatur. Quare ſi quid eſt quod diſcrepabit, ne ſtatim obſtrepat, ſed ratione conſulta, quid ipſe ſentiat, quid nos offeramus, ueriore mentis acumine, & ſubtiliore conſideratione diiudicet. Ita nanque eueniet, ut quæ in primo ſtatim ſtudendi auditu didicerunt, perſpecta penitus ac potius deprehenſa contemnant. At ſi iam quiſquis ſuæ ſcientiæ defenſor cupidus eſſe malit (habent enim hoc quoque uitii homines, quos comprehendit uetus ac longa ſegnities, ut ab arreptis ſemel opinionibus non recedant: ne in ſenectute diſcendo, nihil uſque in ſenectutem didiciſſe uideantur) ſi inquam malint uindicare quàm uertere, quæ uulgatis ſemel ſtudiis imbiberunt, nemo expetit ut priora condemnent, ſed ut maiora quædam atque altiora coniungant. Non enim una eademq; diuerſarum ratio diſciplinarum, cum ſit diuerſiſsimis diſciplinis una atque eadem ſubiecta materies. Alter enim de qualibet orationis parte Grammatico, aliter Dialectico differendum eſt. Nec eodem modo lineam uel ſuperficiem Mathematicus, uel Phyſicus tractat. Quo fit, ut altera alteram non impediat diſciplina

plina, ſed multarum conſideratione coniuncta, fiat uera naturæ atque ex omnibus explicata cognitio. Hæc ille.

Quid ſit philoſophia, & item quid ſapientia, ſimiliter quid philoſophus, & qualem eum eſſe oporteat, ex Alcinoo Platonico Philoſopho, de doctrina Platonis, interprete Marſilio Ficino.

PHILOSOPHIA eſt appetitio ſapientiæ, uel ſolutio animæ à corpore, & conuerſio quædam ad ea quæ uera ſunt atque diuina. Sapientia eſt diuinarum humanarumq; rerum ſcientia. Philoſophus autem eſt, qui à philoſophia nomen accipit, quemadmodum à Muſica muſicus. Et qui philoſophus futurus eſt, ab ipſa natura ſic inſtitutus eſſe debet, ut primo quidem ad omnia diſciplinarum genera facilis ác promptus exiſtat: deinde ut non iis quæ in fluxu uerſantur, ſed illis quæ ſemper eodem modo conſiſtunt, mentem adhibeat. Tertiò loco, ut natura ſit uerax, ab omni mendacio penitus alienus. Quiſquis enim ueritatis auidus, ad diuinorum contemplatione mentem conuertit, uoluptates corporis parui pendit. Oportet præterea liberali animo philoſophum eſſe. Etenim rerum uilium æſtimatio homini ueritatem rerum contemplaturó aduerſa eſt. Huius inſuper uoluntas iuſtitiam diliget, quippe cum ueritatis, temperantiæ, liberalitatis ſtudioſus exiſtat. Adde quòd ingenii acumine atque memoria illi opus eſt: hæc nanque philoſophum uirum perficiunt. Atqui hæ quidem naturæ dotes, cùm diſciplina atque educatiò decens adhibita eſt, perfectum uirtute uirum perficiunt: uerum ſi neglectæ ſint, maximorum ſcelerum cauſa ſunt.

De tribus apud philoſophos differendi generibus, ex præfatione Marſilij Ficini in librum de uolupate.

Tria ſunt apud philoſophos differendi genera. Vnũ, quo certam aliquam quæſtionis partem diſputando defendimus atque approbamus: ut Peripatetici ac Stoici fecere. Alterum, quo quæſtione propoſita, diuerſas ad id quod quæritur, ſententias rationesq; referimus, ut propoſitis pluribus, inuicemq; collatis, quid ex his probabilius uerisſimiliusq; appareat, eligamus: quo Academici ac Socratici pene omnes uſi ſunt. Tertium genus Scepticorum maxime proprium eſt, qui cum omnia indifferentia eſſe putent, nec certum aut probabile habeant quicquam quod ſequãtur (ea enim, quæ natura ordine ſeiuncta diſtinctaq; ſunt, confundunt atque permiſcent) ab excellentisſimis quibuſque philoſophis reiiciuntur.

DIA-

DIALECTICAE IOANNIS CAESAREI TRACTATVS PRIMVS.

Qua ratione à prædicabilibus initium huius artis tentandum ſit, licet in ea omnium minima ſint prædicamenta.

QVEMADMODVM qui legendi, & lecta rectè intelligendi callem quærunt, primùm quidem elementa ac literas diſcunt, inde ad ſyllabas tranſcendunt, à ſyllabis autem ad dictiones perueniunt, & denique ad orationē ipſam: ita qui totius philoſophiæ inſtrumentum, hoc eſt, diſſerendi artem, quam διαλεκτικὴν *Græci uocant, expetunt, in prædicamentis dignoſcendis in primis erudiri debent, inde ad interpretationē progredi, ab interpretatione demum ad ſyllogiſmorum ferri figuras. Decem nanque prædicamenta tanquam elementa ſunt quædam, quippe quæ ſimplices ſunt uoces, & diſiunctæ, & per ſeſe duntaxat inſpectæ. Verbi gratia, Subſtantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, ubi, quando, facere, pati, compoſitum eſſe, habere, & quæ ſub ipſis ſunt, ut ſpecies ſub ipſis generibus, & quæ ex ipſis diuiſa, ut quæ ſpecificæ differētie appellantur. Verùm enimuerò cū prædicamentorū ratio haud ita facilè à quouis percipiatur citra cognitionē prædicabiliū, quā certè et ipſe Porphyrius prædicabilium autor ad Chry-*

Hic eſt ille Porphyrius, qui, ut ait Suidas, acerrimus Chriſtiani nominis hoſtis, linguam ob id ſuã aduerſus Chriſtianos exacuit, qua per multa conuitia eos cõtumeliosiſsimè inſectatus ẽ. Quippe qui præterquã quod de prædicabilibus ſcriptũ à ſe librum reliquit, ſcripſit et alios quã plurimos, et ĩter hos quindecim aduerſus ipſos Chriſtianos Claruit aũt ĩperante Aureliano Cæſare, uixitq; ad tẽpora uſque Diocletiani imper. Hæc ille.

ſaorium ſcribens, etiamnum neceſſariam eſſe iudicat, non ſolum ad eam, quæ eſt apud Ariſtotelem prædicamentorum doctrinam intelligendam, uerùm & ad alia quædam nempè ad diuiſionem, ad definitionem, & ad demonſtrationem: quæ tria potiſſima ſunt ad comparandas diſciplinas inſtrumenta, utpote cuius gratia hãc artem inuentã eſſe cõſtat. De ipſis prædicabilibus (quæ uocantur) prius quàm breuiſſimè dicendum eſt, ſimulq; ab his initium huius artis tentandum.

QVEMADMODVM) Propoſitio qua per ſimilitudinem docet methodum in arte diſſerendi obſeruandam. *Decem nanque*) Boni authores id quod ſimplex, & rei alicuius initium eſt, ſubinde elementum uocant Sic decem illa genera rerum quia ſimplicia, & initia huius artis ſunt, elementa *μεταφορικῶς* dicuntur. Ita Florus lib. 1. cap. j. hoc nomẽ uſurpauit. Ita ex uariis quaſi elementis, congregauit corpus unum, populum Romanum ipſe fecit. *Diſiuncta*) Sinuoſa & perplexa quæſtio fuit apud tenebroſos ſophiſtas quomodo decem genera rerum diſtingueretur. Hæc paucis ex Peripateticorum ſchola ſic expedienda eſt. Prædicamentatione, & non reipſa diſtincta ſunt: Omnia enim ad ſubſtantiam ueluti fundamentum referuntur. Nam in homine omnia genera ſumma ſpectare poſſumus, quæ ſingula ſuis notis diſtinguuntur. *Et per ſe duntaxat inſpectæ*) Hic locus in ſpeciem difficilis, aliquid negotij lectori faceſſit. Cuius hunc puto ſenſum eſſe: Decem illa genera, ut ordinem & claſſem prædicamenti conſtituunt, per ſe conſyderantur: ſed ut ex eiſdem pronuntiata conficiuntur, ad aliud referuntur, nimirum ad ipſam propoſitionem: *Vt ſpecies ſub ipſis generibus*) Ex hoc loco colligere facile poſſumus, ſpeciem & differẽtiam in eo ordine reponi, in quo illorum genus ut animal eſt in ſubſtantia in qua eſt homo brutum, particeps rationis, expers rationis. *Verum enim uero*) Reſpõdet tacitæ quæſtioni. A quinque uocibus eſt incipiendu

qu m

quia hæ conferunt ad ſequentium cognitionem. Eſt ordo doctrinæ & naturæ: Hæc quinque uniuerſalia ſternunt uiam ad ſequentia,& ſimplicia ſunt. *Etiamnum*) Porphyrius ſtatim in ueſtibulo ſuæ introductionis quam ad Chryſaorium diſcipulum ſuum ſcripſit, quadruplicem proponit: quinque uniuerſalium utilitatem. Conferunt ad prædicamenta,quia hæc ex uniuerſalibus componuntur. *Ad finitionem*) quia omnis finitio ſi plena & perfecta eſt,ex genere & differentia conflatur. *Ad diuiſionem*) quia diuiſio eſt generis in ſpecies per differẽtias diductio. *Ad demonſtrationem*) quia demonſtrationis terminns medius eſt finitio alterius extremi: ut ſi dicas,omnis multitudo ex unitatibus collecta eſt par uel impar, omnis numerus eſt multitudo ex unitatibus collecta,ergo eſt par uel impar. Quo fit ut hæ uoces his quatuor perutiles ſint.

Quocircà mihi quidem uideretur autor ille quã libet magnus è Chriſtianorũ ſcolis exigẽdus potius,quàm prælegẽdus. cùm aliunde iam harum quinque uocum cognitio abundè ſatis habere poſſit.

Prædicabile quid ſit.

PRAEDICABILE *igitur uox eſt, quæ de pluribus uniuocè prædicari põt,ut genus, ut ſpecies,ut differẽtia, ut proprium, ut accidens. Horum enim ununquodqne tam uoce, quàm ratione eadem de pluribus prædicari natum eſt,id quod de ſingulis paulò pòſt proprio uniuſcuiuſque loco latius explicabitur. Quo fit,ut indiuiduũ prædicabile dici non poſſit.niſi impropriè: quippe quòd de uno ſolo prædicatur tantùm: ut Socrates, quæ uox de ipſo tantùm Socrate prædicatur. Quæ eadem tametſi de alijs quoque compluribus prædicatur, id certè iã non uniuoce, ſed æquiuoce fit. Veluti ſi Catonis nomen de utroque Catone Cenſorio,atque Vticenſi, & de tertio itam illo prædicaretur, de quo Iuuenalis Satyra ſecunda, Tertius è cœlo cecidit Cato: ſi modò tertius aliquis fuit. Prædicabile igitur aliquid quidem propriè tale dicitur, aliud uerò minus propriè.*

Prædica

Prædicabile.) Id quod eſt apud Ariſt. τὸ καθόλου.i. apud Dialecticos recentes, uniuerſale uel prædicabile. Neque quorundam immodicam diligentiam quæ (autore Plinio) plerunque obeſſe ſolet, probo, qui nimium auxiè & curioſe uniuerſale,& prædicabile ſeparant. Nullo nitentes neque autore,neque firmo argumento. Ariſtoteles libro primo de interpretatione τὸ καθόλου , ita finit λέγω δὲ καθόλου, ὃ ἐπὶ πλειόνων πέφυκε κατηγορεῖσθαι. Vniuerſale eſt quod de pluribus prædicari natum eſt. *Prædicabile eſt uox*) Simplex & rei exiſtentis ſignificatiua: Nam quæ complexa ſunt & rem exiſtentem non ſignificant in numerũ quin que uocum non ueniunt,ut homo ſtudioſus, τραγέλαφος. *Vniuoce*) hoc loco uniuoce prædicari latius ſumitur pro eo quod ſecundum rationem eſſentialem, uel accidentariam de ſuo inferiori dicitur. Quo ſenſu proprium & accidens uniuoce dicuntur. *Horum enim*) in hunc locum obiici ſolet ille locus, qui eſt apud Cęſarium ultimo capite huius tractatus in communitatibus. Commune eſt omnibus Prædicabilibus prædicari de pluribus uniuoce præter accidens. Locus ille turbauit multorum ingenia. Dicam paucis quod ſentio: Accidens non prædicatur uniuoce, hoc eſt non æqualiter, quia dicitur de ſuis inferioribus ſecundum magis,& minus. Reliqua quatuor uniuerſalia ex æquo de ſuis inferioribus dicuntur. Idque ex communitatibus Porphyri conſtat. Et ſic locus ille hunc nullo modo oppugnat: Nam uniuoce dici alio & alio modo ſumitur.

De eo quod Differens, & quod Idem dicitur: tum quot modis utrunque dicatur.

SANE *de pluribus prædicari dupliciter contingit. Aut enim de pluribus numero differentibus,aut de pluribus differentibus ſpecie. Proinde paulò altius repetendum hoc loco,atque dicendum breuiter, Differens quot modis dicatur: tum quod huic ex aduerſo reſpondet, Idẽ. ita fiet haud dubiè,ut quæ ſequũtur, planiùs percipi queant. Sciendum igitur,quòd Differens tot modis dicitur,*

tur, quot modis dicitur Idem. Idem autem tripliciter dicitur. Nam aut genere, aut ſpecie, aut numero idem alicui quippiam dicitur. Et genere quidem eadem dicuntur, quæcunque ſub eodem genere continentur proximo, ut homo & leo ſub animali. Specie uerò, quæcunque ſub eadem ſpecie continentur, ut Socrates & Plato ſub homine. Numero porro eadem, quatuor dicuntur modis: nempe aut nomine, ut Marcus & Cicero: aut definitione, ut homo & animal rationale: aut proprio, ut homo & riſibile: aut accidente, ut mel, & ipſum tum flauum, tum dulce. Hinc iam colligitur, & differens ab alio quippiam tripliciter dici: genere, ſpecie, & numero. Genere quidem differentia dicuntur, quæ ſub diuerſis ſibi proximis generibus continentur, ut homo, & quercus. Si quidem homo ſub animali proximo ſibi genere, & quercus ſub arbore, itidem genere proximo continetur. Specie uero differentia dicuntur, quæcunque ſub diuerſis continentur ſpeciebus, ut Alexander & Bucephalus: quippe Alexander ſub homine, Bucephalus uero ſub equo continetur. Quin & ſpecie differentia dicuntur ipſæ inter ſe ſpecies diuerſæ, tametſi unius generis ſpecies ſunt, ut homo, leo, bos, equus, &c. Numero porro differentia dicuntur, quæcunque in numerando, hoc eſt, dum numerantur, inter ſe differunt, ut Socrates & Plato. Nam cum dixit quiſpiam, Hic Socrates eſt, & item, Hic Plato eſt: duas iam fecit unitates, unam in Socrate, in Platone alteram. Atque ita non eadem in Socrate unitas numerata eſt, quæ in Platone, ſed altera atque altera, & per hoc numero tantùm differunt Socrates & Plato.

Sane

Sane) Hoc caput de differente & eodem Cæſarius præponit quia adfert aliquid lucis finitioni generis & ſpeciei, in quibus fit mentio differentis. Totum hoc caput nititur hoc principio & elemēto topico quot modis dicitur unum oppoſitorum,tot modis & alterū, ſed idem & differens oppoſita ſunt,ergo ſi idem dicitur tribus modis etiā differēs. *Et genere*)ſi quis obijciat,homo eſt ſub animali proximo genere,& leo ſub bruto,ergo non ſunt ſub eodē genere proximo: Submouere hunc ſcrupulum poteris, & dicere hæc exēmpla ex ſexto capite primi libri Topicorū ſumpta eſſe. Tempore autē Ariſtotelis hoc nomen Brutum quod apud ipſum ἄλογον eſt impoſitū non fuiſſe. Quare homo & leo ſub animali proximo genere erant. *Numero porrò*) In his quatuor modis quibus aliqua numero dicuntur eadem, illud diligenter obſerúandum eſt,propriè ea eſſe eadem numero,quæ nomine & finitione eadem ſunt. Et ſic intelligendum eſt hoc principium,cùm dicimus quicquid conuenit vni eorum quæ eadem ſunt, etiam cōuenit alteri. Id verum eſt de his quæ ſunt eadem numero nomine & finitione. Cuius rei diſertè & nominatim nos commonefacit Ariſtoteles ſexto capite primi libri Topicorum his uerbis *μάλιςα δὲ ὁμολογουμένως τὸ ἓν ἀριθμῷ, ταυτὸν παρὰ πᾶσι δοκεῖ λέγεσθαι. εἴωθε δὲ καὶ τοῦτο ἀποδίδοσθαι πλεοναχῶς, καὶ κυριώτατα μὲν καὶ πρώτως, ὅταν ὀνόματι ἢ ὅρῳ τὸ ταυτὸν ἀποδοθῇ καθάπερ ἱματίῳ λώπιον, καὶ ζῷον πεζὸν δίπουν ἀνθρώπῳ*. ſpecie uerò) ſpecie aliqua duobus modis differunt,quæ ſub diuerſis ſunt ſpeciebus, ut Alexander & Bucephalus,& quæ inter ſe diuerſæ ſpecies ſunt ut homo, equus. *Numero porrò*) differre numero hoc loco dicuntur, non ea quæ diuerſum cōſtituunt numerum, ut binarius ternarius,ſed quæ per ſe exiſtunt,& diuerſa ſunt, ut indiuidua ſpeciei ſubſtrata. Quibus uerbis facile Ammonij obiectionem diluere poſſumus. Homo dicitur de Cicerone & Marcello,Cicero unus eſt,Marcellus unus eſt,ſed unū non differt ab uno numero (nam unitas non eſt Numerus) Ergo Cicero & Marcellus non differunt numero.

De genere, quid ſit, & quomodo diuidatur.

GENVS *cum multipliciter dicatur, autore Victorino (dicitur nanq; & parens & patria, hinc illud Vergilij, Vnde genus ducis. Item & cuiuslibet rei qualitas: ut ſi dicas, Cuius generis ueſtis eſt?) una tamē eius ſignificatio eſt, ſecundùm quā prædicabile ſit, ſimilitudine uidelicet à primo illorū trium ſignificatorum ſumpta, & à philoſophis hoc pacto definitur, Genus eſt, quod de pluribus et differentibus ſpecie, in eo quod quid eſt prædicatur. Vel ſic, Genus eſt uox quæ complures ſub ſe ſpecies, eaſdemq; inter ſe diuerſas continet amplectiturque de quibus & in eo quod quid eſt prædicatur, ut animal de homine, de leone, & equo. Nam ſi quæratur, quid eſt homo, quid leo, item quid equus: rectè conuenienterque de unoquoq; horum reſpondebitur, quo animal eſt. Animal igitur de homine, de leone, & de equo, in eo quod quid eſt prædicatur. Atque hæc ipſa inter ſe ſpecie differunt, tametſi ſub animali, ut ſub genere proximo continentur. Diuiditur autem genus in genus generaraliſſimum, & genus ſubalternum. Genus generaliſſimum eſt, ſupra quod non eſt aliud ſuperueniens genus. Atque id quidem in unaquaque prædicamentorum ſerie ita obſeruatum eſt, ut ſit aliquod ſupremum quod proinde à quibuſdam generaliſſimum, ab aliis principaliſſimum, aut (quod Laurentio Vallæ magis probatur) ſummum genus dicitur, ut ſubſtantia, quantitas, ad aliquid qualitas, &c. de quibus licet ens prædicetur, genus tamen ad nullum horum dici poteſt, quoniam non uniuocè ſed æquiuocè de ipſis prædicatur. Definitur rurſus & hoc modo, Genus generaliſſimum eſt,*

quod

Τὸ δὲ ὂν, λέγεται μὲν πολλαχῶς, ἀλλὰ πρὸς ἓν καὶ, μίαν τινὰ φύσιν, οὐχ ὁμωνύμως, &c. Hoc eſt ipſum ens dicitur quidem multis modis, ſed ad unum, & unam quandam naturam non æquiuoce. Ad quem locū Ariſtot. paucis dicendum eſt. Ens ut ibi ſumitur, neque oīno uniuocum neque æquiuocū eſſe, ſed ſecundū Analogiā & proportionē dici.

De ſpecie, quid ſit, & quomodo diuidatur.

SPECIEI quoq; *multiplex eſt acceptio. Nā præter cætera eius nominis ſignificata, uniuſcuiuſq; rei forma ſiue pulchritudo Species dicitur: hinc ſpecioſos dicimus: qui forma ſunt liberariori, unde & formoſos eoſdē appellamus interim. Species item dicitur, quæ generi ſubijcitur, ſecundū quam ſignificationē, à philoſophis accipitur definiturque hoc modo; Species eſt quæ de pluribus & differētibus numero, in eo quod quid eſt prædicatur, ut homo de Socrate et Platone, et ut noſtræ religionis uocabulis utar, de Petro itē & Paulo. Definitur rurſus ſpecies, ea quæ ſub aſsignato genere ponitur, quæ quidem ſpeciei definitio, tam ſpeciei ſpecialiſſimæ quàm ſpeciei ſubalternæ communis eſt: prior uerò tantùm conuenit ſpeciei ſpecialiſſimæ. Sciēdum itaque, quòd ut genus ſuprà diuiſum eſt in genus generaliſsimum et genus ſubalternum: ita & ſpecies nunc diuiditur in ſpeciem ſpecialiſſimam & ſpeciem ſubalternam. Species quidē ſpecialiſſima eſt, quæ cum ſit ſpecies, genus eſſe nō poteſt: quippe quòd ſub ſe ſpecies alias non habeat, ut homo, ſub quo indiuidua tātùm cōtinentur. Species uerò ſubalterna eſt, quæ & genus & ſpecies eſſe poteſt, ad aliud quidem & aliud ſumpta, cuiuſmodi ea omnia ſunt, quæcunque media ſunt inter genus generaliſſimum, & ſpeciem ſpecialiſſimā: id quod ſubſcripta figura luce clarius indicabit.*

Et ſi

Et ſi differentia ordine naturæ eſt prior, ſpecie tamen quia genus & ſpecies relata ſunt, ſimulque exiſtunt & ſe tollunt rectè poſt genus ſequitur ſpecies. *Species eſt*) hæc ſpeciei finitio infimæ ſpeciei conuenit. Quare particula tantum uel ſimilis eſt intelligenda. Nam animal etiam de numero differentibus dicitur ſed non tantum. Hoc loco quæſtio exiſtit homo dicitur de maſculo & fœmina quæ ſpecie differre uidentur. Quocirca homo non poteſt eſſe infima ſpecies. hanc obiectionem ſubmouet Ariſtoteles penultimo capite decimi libri primæ Philoſophiæ. Differentia ſpecifica ſumitur a forma eſſentiali, mas & fœmina ſexu,& nõ forma eſſentiali differunt. Qua de re uidendus eſt etiam Ariſtoteles primo capite ſeptimi libri de hiſtoria animalium. At Rodulphus Agricola ait, Homo ſi ad indiuidua referatur non ſpecies ſed genus eſt. Id eſt intelligendum de genere locali. Nam ut a ſpecie ad genus affirmatiue colligimus:ita ab indiuiduo ad ſpeciem. Et ut a genere ad ſpeciem negatiue, ita à ſpecie ad indiuiduum negatiue colligimus, ut iuſtitia eſt, ergo uirtus eſt. uirtus non eſt ergo non eſt iuſtitia.ſic Fabius eſt,ergo homo eſt.homo non eſt, ergo Fabius non eſt.

De indiuiduo, quid ſit, & quod modis accipiatur.

Sed *& interim de indiuiduo pauca adijcere liceat. Siquidem præter eam ſignificationem,qua id eſſe definitur, quod de uno ſolo particulari prædicatur, idq; multis modis, ut Socrates, & hoc album, & hic uenimus, & Sophroniſci filius,ſi ſolus & unicus ei Socrates extitit filius: alia eius à Ioanne Damaſceno ſignificata produntur. Nam & quod inſecabile prorſus & indiuiſibile eſt, Indiuiduũ dicitur, ut punctum, & temporis momentum, quod & nunc quoque dicitur,& ipſa nimirũ unitas, ſimiliter & mens:& quod difficulter ſubſectionẽ uenit,ut adamas, & quicquid*

tale

tale eſt. Præterea indiuiduum dicitur: & ſpecies ſpecialiſſima, quod in alias uidelicet ſpecies non diuidatur. Sed ex his omnibus prima illa indiuidui ſignificatio propria huic loco & peculiaris eſt, quod et quidá ita interpretantur, ut ipſum aſſerant ex quibuſdam proprietatibus conſtare, quarum collectio nunquam in alio quolibet eadem erit. Quarum item & numerum, & nomina quidam hoc uno uerſiculo comprehendit:

Forma, figura, locus, ſtirps, nomen, patria, tempus.

Sciendum inſuper, quòd indiuiduum in ea ſignificatione, quæ primo loco poſita eſt, & propriè ita dicitur, in rationalibus creaturis perſone nomine nonnunquam deſignatur. Vnde & Boetio in lib. de duabus naturis in CHRISTO *ita definitur, Perſona eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia. Quanquam & hic Valla reclamat, nec niſi inuitus illam perſonæ definitionem admittit. Græci eandem nunc πρόσωπον, nunc ὑπόστασιν appellant.*

DICTVM eſt capite ſuperiore ſpeciem de indiuiduis tantùm dici. Nunc igitur quid indiuiduum ſit explicat. Prima hęc indiuidui deſcriptio uocibus proprie cõuenit, quarum eſt prædicari. Indicat autem triplex indiuiduum. Determinatum, quod rem certam ſignificat. Ex demonſtratione cum terminus cõmunis cum pronomine demonſtratiuo ſumitur. Ex hypotheſi indiuiduum quod per ſe eſt cõmune nomen, ſed facta ſuppoſitione de vno tantum dicitur vt Nicomachus, filius Ariſtotelis ſi fingamus eum vnicum filium Ariſtotelis fuiſſe. *Vt ipſum aſſerant*) Secunda deſcriptio quæ rebus proprie conuenit. hæc inſigne diſcrimẽ inter indiuiduum & vniuerſale continet. Nam vniuerſale eſt ex æquo in omnibus indiuiduis, At proprietates indiuidui in nullo ſunt numero eædem. Vnde non poſſumus nõ mirari principem rerum Deum qui in tam numeroſa homi-

num copia nunquam duo indiuidua per omnia ſibi ſimilia effinxit. Qua de re caput extat memorabile apud Plinium lib.7.naturalis hiſtoriæ.Inquit enim,iam in facie vultuque noſtro,cum ſint decem aut paulò plura mēbra,nullas duas in tot millibus hominū indiſcretas effigiès, exiſtere, quod ars nulla in paucis numero præſtet affectando.

FIGVRA.

	Subſtantia.	
Corpora	Corpus	Incorporea
Animatum	Animatum corpus	Inanimatum
Senſibile	Animal	Inſenſibile
Rationale	Rationale animal	Irrationale
Mortale	Homo	Immortale

Socrates, Plato, Ariſtoteles, Cato, Cicero, Vergilius.

FIGVRA) Hæc figura ſeriem prædicamēti ſubſtantiæ aperit. Ea autem aſcribitur quia ueritas magis fide oculata, quam per aures animis hominum infigitur,ut Iuſtinianus. §.finali,de gradibus cognationum,docet.

De triplici differentia.

DIFFERENTIA *uero,communiter proprie, & magis proprie dicitur. Communiter quidem differentia dicitur,qua alterum ab altero alteritate quadā differt ſolum. Alteritate inquam,hoc eſt,qualibet ratiōe ab altero diuerſum. Qua quidem differentia Xenocratem ab Ariſtotele differre Plato iudicauit, ut autor eſt Diogenes Laertius,quòd hic quidem præcipiti & acri ingenio erat,ille uero tardo atque hebeti. Haud diſſimile illi eſt,quod & Cicero* III.*de Orato.libro de Iſocrate refert,Iſocrates doctor(inquit)ſingularis dicebat ſe in Ephoro calcaribus,contra autem in Theopompo frænis uti ſolere. Alterum enim exultantem uerborum au*

dacia

dacia reprimebat,alterum cunctantem & quaſi uerecundantem incitabat.Quin & hac ipſa differentia a ſeipſo quiſpiam differt puero olim & iam uiro et faciente nũc aliquid,cum antea quieſceret.Quo ſane modo apud Vergilium de Hectore in alium quaſi hominem mutato, Aeneas inducitur ita loquens,Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore? Proprie uero differentia dicitur,qua alterum ab altero differt accidente in ſeparabili:quomodo is,qui oculos habet cæſios,ab eo differt,qui tales non habet.Magis autem proprie differentia dicitur,qua alterum ab altero differt non accidente quopiam ſiue ſeparabili, ſiue inſeparabili,ſed ſubſtãtiali qualitate:quæ & ipſa nimirum uniuſcuiuſque rei ratio eſt.Itaque ab equo homo differt rationali qualitate. Siquidem homo rationalis eſt, equus uero irrationalis. præterea ut hæc ſpeciem a ſpecie differre facit, unde & ſpecifica differentia dicitur: ita ſuperiores duæ Indiuiduum ab indiuiduo ſeparant,quæ ob idipſum Accidentariæ,ſiue Aduentitiæ differentiæ dici poſſunt.In uniuerſum igitur omnis differentia alteratum facit:ſed quæ ſpecifica dicitur,ultra id quod alteratũ facit, aliud quoque facit.Atque ita differentiæ communes quidem ſunt,quibus omnes aut ab alijs, aut a nobiſipſis differimus.Propriæ,quæ uniuſcuiuſque indiuidui formam aliqua naturali proprietate depingunt. Magis autem propriæ,quæ in ſubſtantia ipſa permanent, & uniuſcuiuſque rei rationem explicant, & ſpeciem a ſpecie diſiungunt.

DIFFERENTIA arctius cum genere & ſpecie cohæret quàm propriũ & accidens(nam differẽtia ad eſſentiã perti-

net) ideo differentiam proprio & accidenti præpoſuit. Differentia communis nihil aliud eſt quàm accidens ſeparabile. Sic dicta quia communiter multis ineſt. Propria differentia eſt accidens inſeparabile. Dicta Propria quia determinato & proprio ineſt ſubiecto. Differentia magis propria eſt qualitas eſſentialis qua ſpecies à ſe inuicem ſeparantur ut particeps rationis. & harum differentiarũ magna eſt nobis penuria. Propterea his deſtituti, proprijs & accidentibus utimur. *Quæ et ipſa*) Ipſa differentia magis propria ſumpta ſcilicet cum genere, eſt finitio ſpeciei. Vt cõſentaneum rectæ rationi, ſumptum cum habitu animi, finit uirtutem. Eſt enim uirtus habitus animi rectæ rationi conſentaneus. *Vniuſcuiuſque*) hoc eſt alicuius. Notæ uniuerſales in finitionibus, ſæpe pro particularibus ſumuntur. *In uniuerſum*) Omnis differentia facit alteratum hoc eſt uel ſecundum eſſentiam uel ſecundum accidens ſpeciẽ à ſpecie ſeparat ſed differentia magis propria facit aliud, hoc eſt cum genere ſumpta ſpẽm cõſtituit finitq;. *Atque ita*) Epilogus totius capitis.

De ea, quæ ſpecifica differentia dicitur, quid ſit.

DIFFERENTIA *ergo quæ magis propria & ſpecifica dicitur, & proinde tertium facit prædicabile, ea eſt qua ſpecies (ut dictum eſt) a ſpecie differt, & hoc modo diffinitur, Differentia eſt, quæ de pluribus & differentibus ſpecie in eo quod quale quid eſt prædicatur, ut rationale de homine & de Deo, ſi Porphyrio credimus, qui tam Deum, quàm hominem animal eſſe, opinatus eſt, idque magis Platonicorum ſententia, qualis & ipſe erat, quàm ſecundum ueritatem. Eſt igitur (ſed id exẽpli cauſſa nunc admittatur ſolùm) & Deus & homo animal rationale, ſed à* Deo *homo ſeparatur mortalitate, quòd homo quidem mortalis ſit, Deus autem immortalis. Rurſus autem & hoc pacto definitur: Differen-*

tia

tia eſt,quæ diuidit atque diſpeſcit ea, quæ ſub eodem genere poſita ſunt, ut rationale hominem ſeparat ab equo & leone,cæterisque animalibus omnibus quæcũque rationis expertia ſunt. Aſſignatur item et hæc eius deſcriptio, Differentia eſt, qua ſpecies genus ſuperat, ut homo quatenus eſt & rationalis,& mortalis,animal ſuperat,exceditque. Siquidem nihil horum actu animal eſt,licet poteſtate non has ſolùm habeat differentias,ſed & his oppoſitas. Diuiditur autem huiuſmodi differentia quæ & per ſe & ſpecifica,& per hoc magis propria differentia dicta eſt,quod hæc quidem genera diuidit in ſpecies, illa uerò ſpecies conſtituit & informat. Omnis quippe differentia generi aduenìens conſtituit ſpeciem: ut cum rationale additur animali,hominẽ protinus conſtituit, quæ ſpecies animàlis eſſe dignoſcitur. Vnde & hæc proinde conſtitutiua differentia dicitur,quemadmodum illa quæ genera in ſpecies ſecat, differentia dicitur diuiſiua. Sciendum tamen quòd eadem differẽtia et diuiſiua dici poteſt, & conſtitutiua: diuiſiua quidem generis, conſtitutiua autem ſpeciei.

Actus a poteſtate eatenus differt, quatenus homo ridẽs ab homine, qui ridere quidem poſſit, non rideat autem.

DIFFERENTIA eſt) prima deſcriptio differentiæ ſpecificæ,quam & ad differentiã ſpeciei ſubalternæ & infinitæ porrigere poſſumus: illa de differentibus ſpecie vel numero,ut ſenſibile,hæc de numero differentibus ſolũ dicitur,ut (doctrinæ cauſa) rationis particeps. *Differentia eſt quæ diuidit*) Multi & graues interpretes hanc deſcriptionem conuellere & labefactare conati ſunt,eo quòd Porphyrius idem per idem finire uideatur.huic obiectioni ſic obuiã ire oportet. Porphyrium non finiuiſſe idem per idem ſed datam eſſe deſcriptionem per proprium effectum differẽtiæ, qui eſt diſtinguere. Proprijs autem effectus non eſt idem cum eo cuiùs eſt effectus. *Differentia eſt qua ſpecies*) Hæc de-

ſcriptio pluſculum habet difficultatis, cuius hic planus & expeditus eſt ſenſus. ſpecies ſuperat genus per differentiam quia ſpecies continet actu in ſua finitione eam differentiam quam genus in ſua diuiſione, ut particeps rationis differentia, eſt in hominis finitione, & in animalis diuiſione tantùm. At dixerit aliquis genus ſuperat ſpeciem per differentiam, ergo ſpecies non ſuperat genus. Vtrũque ſuperat vtrunque, ſed diuerſo ſenſu, ſpecies ſuperat genus actu, genus verò (vt Porphirius ait) ſpeciem potentia. *Diuiditur*) duplex eſt munus differentiæ ſpecificæ, diuidere genus & finire ſpeciem. Eadem enim differentia diuidit genus & finit ſpeciem.

De proprio, quot modis dicatur, tum & quot modis dicatur commune.

PROPRIVM *uerò, quatuor dicitur modis. Primo nãque proprium dicitur, quod ſoli alicui accidit ſpeciei, etſi non omni: ut homini medicum eſſe, aut Geometram. Secundo, quod omni quidẽ accidit, ſed non ſoli: quemadmodum homini eſſe bipedem, quando et auibus perinde id accidit. Tertio, quod ſoli quidem, & omni, uerùm non ſemper: ut omni homini, & ſoli homini accidit in ſenectute caneſcere, licet Ariſtoteles et Plinius id etiam equis tribuant. Quarto, quod ſoli, et omni, & ſemper: quemadmodum homini ridere, idque poteſtate tamen magis & aptitudine, quàm actu. Siquidem omnis homo, et ſolus, & ſemper riſibilis eſt, licet nõ ſemper rideat. Sane ut proprium his quatuor modis dicitur: ita commune, quod proprio quodammodo opponitur, quatuor dicitur modis. Cõmune quippe dicitur: aut quod in partes diuiſibile eſt, ut ager communis pluribus: aut quod in uſu communi poſitum eſt, a diuiſione prorſus immune, ut ſeruus pluribus communis, & equus, &*

puteus,

puteus:aut quod in occupando propriũ factum eſt, alioqui commune,ut in templo aut theatro locus communis eſt omnibus,priuſquam occupetur,occupatus uero proprius fit occupanti:aut quod æque omnibus ſeſe præbet, ut uox præconis, aut alterius cuiuſpiam concionantis docentiſue.

PROPRIVM) Cùm apud philoſophos proprii mentio fit,proprium quarto modo quod inſigne proprium eſt, intelligimus. Reliqui enim modi proprii, in accidentis claſſem reiiciuntur. Proprium hoc quarto modo,omni,ſoli & ſemper ſpeciei accidentaliter ineſt. Cuius ratio eſt quia à principiis eſſentiæ oritur. Hæc autem principia vt animal & rationale,reſpectu hominis, omni ſoli & ſemper inſunt ſpeciei. Quare etiam proprium Ariſtotelis.1.cap.5.lib.Topicorum quatuor etiam modos proprii conſtituit, qui ad hos reduci poſſunt.

De accidente, quid ſit, & quõ diuidatur.

ACCIDENS *eſt,quod adeſt,& abeſt præter ſubiecti corruptionem.Definitur rurſus & hoc modo, Accidens eſt, quod contingit eidem ineſſe, & non ineſſe, ut homini album eſſe,& non eſſe album,& ſedere & ſtare.Quin & aliter hoc pacto, Accidens eſt, quod neque genus eſt,neque differẽtia,neque ſpecies,neque propriũ, ſemper autem in ſubiecto ſubſiſtens eſt.diuiditur autem accidẽs,aliud nanque ſeparabile eſt, aliud inſeparabile. Separabile quidem,ut dormire.Inſeparabile uero,ut nigrum eſſe in Aethiope & coruo,& candidum in cygno & niue.Accidens porro tam ſeparabile,quàm inſeparabile,aliud naturaliter tale eſt, aliud extrinſecus aduenit.Naturaliter quidem,ut pueritia,iuuentus,ſenectus extrinſecus autem,ut ſedere,aut ſi qua cicatrix obducta uulneri occaluerit.*

ACCIDENS in vniuerſum duobus ſumitur modis. Primo pro omni eo quod non eſt ſubſtantia, ſcilicet pro nouē prædicamentis accidentium. Et ſic accipitur in ea peruagata diuiſione Ariſtotelis, quicquid eſt, vel eſt ſubſtātia vel eſt accidens. Secundo ſumitur accidens pro eo quod pōt adeſſe ſubiecto & abeſſe à ſubiecto, pręter ſubiecti interitū. *Accidens eſt*) Exiſtimo tot eſſe interpretamenta ad hanc finitionem allata, quot hominū opiniones & ſententiæ ſunt. Ego vehementer probo id quod doctis placuiſſe video, id eſt, Duæ hæ priores accidētis deſcriptiones, Accidens tantùm ſeparabile cōplectuntur. Tertia verò deſcriptio & accidens ſeparabile & inſeparabile continet. Id ſi recipimus, iam ſubuertimus ſubruimusque omnes omnium importunorum ſophiſtarum importunas, ineptas, ridiculas, cauillationes. Nec erit recurrendum ad eam monſtroſam (ut ſic dicam) ſubintellectionem, quam Porphirius ex veterum Philoſophorum ſententia, commemorat. Quæ multa monſtra, portēta, in nobili Philoſophia peperit. Ego ſemper modum illum intelligendi calorem ſine igne, & coruū eſſe album, valde ſuſpectum habui. Putauique eſſe magis ingenioſam, quàm neceſſariam ſubtilitatem. *Accidēns quod neque eſt*) Hæc tertia deſcriptio per negationem aliorum vniuerſalium aſſignata eſt. Eſt autem ſic accipienda. Accidens neque eſt genus, neque ſpecies, reſpectu ſui ſubiecti cui inhæret. Poteſt tamen accidens eſſe genus vel ſpecies, reſpectu ſuorum inferiorum, vt color ſi ad parietem referatur, eſt accidens ſi ad albedinem & nigredinem eſt genus. Qua in re multi pueriliter hallucinantur.

Quomodo accidentis definitio intelligenda ſit, cum ſolutione dubitationis.

SVPEREST *ultima huius tractatus pars, quam & aggredi iam certum erat, niſi nos remoraretur dubitatio haud facilis, expēdenda interim, examinandaque, & diſcutienda prius. Ea autem huiuſmodi eſt. Si accidens eſt, quod adeſt & abeſt abſque eius, in quo eſt, interitu,*

ritu, qui fieri poteſt ut ex accidentibus aliud ſeparabile, aliud inſeparabile ſtatuatur? Nam quod inſeparabile eſt, id abeſſe non poteſt. Sanè huic dubitationi Porphyrius ita paucis ſatisfacere uidetur, quòd ait exēpli cauſſa coruum poſſe album ſubintelligi, & Aethiopem candore nitentem, præter utriuſque corruptionem interitumq́ue. Verùm hoc ipſum Boetius paulò altius repetit dicens. Nam quoniam ſunt accidentia inſeparabilia, in his definitio uidetur conuenire non poſſe. Sed hæc (inquit) tam uehemens quæſtio, ſoluitur hoc pacto, quòd hæc ipſa definitio de accidētibus facta eſt poteſtate, non actu: intelligentia, non ueritate. Agè igitur, quoniam Aethiopi color niger auferri non poteſt, animo eum & cogitatione ſeparemus, erit tum color albus Aethiopi, non tamen ſpecies conſumpta eſt. Ita quoque, ſi à coruo nigredinem abſtuleris imaginatione, permanebit tamen auis, nec ſpecies interibit. Ergo quod dictum eſt adeſſe & abeſſe, non re, ſed animo intelligendum eſt. Quod tamen in his, quæ ſpeciem conſtituunt, haud ita ſeſe habet: ut ſi ab homine rationalitatem auferas, quam licet actu ſeparare non poſſimus, tamen ſi uel animo, imaginatione ue diſiūxerimus, ſtatim peribit hominis ſpecies.

De communitate prædicabilium inter ſe, & differentia, item eorum à ſe inuicem.

COMMVNE *eſt omnibus prædicabilibus de pluribus prædicari, ut exempli gratia. Genus quidem de omnibus ſub ſe contentis ſpeciebus et indiuiduis: de quibus omnibus & cōſtitutiua cum primis differentia prædicatur. ſpecies autem de his ſolùm, quæ ſub ea conti-*

nentur

nentur, indiuiduis. Proprium uero et de ſpecie cuius eſt proprium, & de eiuſdem ſpeciei indiuiduis. Porro accidens & de ſpeciebus pariter et indiuiduis, ſed principaliter quidé de indiuiduis, ſecundo uero loco & de iis, quæ continent indiuidua, hoc eſt, ſpeciebus ipſis. Quemadmodum è diuerſo, proprium principaliter quidem de ſpecie cuius eſt proprium, at ſecundo deinde loco, de illius ſpeciei indiuiduis: ut riſibile eſſe, prius quidem & principaliter de homine prædicatur: poſterius uero & ſecundo loco, de Socrate & Platone, cæteriſque particularibus hominibus. Commune item eſt omnibus prædicabilibus, præter accidens, uniuocè prædicari de quibus prædicantur. Differunt autem à ſe inuicem prædicabilia, quod alia quidé prædicantur in eo quod quid eſt, ut genus & ſpecies: alia uero in eo quod quale quid eſt, aut quomodo ſe habet quippiam, id quod pleriſque, accidentibus quæritur, ut ſi quis interroget, quomodo ſe habet Socrates? tum quis rectè reſponderit, quod aut ambulat, aut diſputat: ſin uero interroget quiſpiam, qualis eſt Socrates? aptè fortaſſis reſpondebit alter, quòd ſapiens eſt. Ergo differentia, proprium, & accidens, præſertim inſeparabile, in eo quòd quale quid prædicantur. A ſpecie item genus differt, quòd genus quidé prædicatur de pluribus & ſpecie differentibus: ſpecies uero de indiuiduis, & numero differentibus tantum. Et differentia à proprio & accidente differt, quòd differentia quidem prædicatur in eo quod quale quid eſt, ſecundum rei ſcilicet eſſentiam: proprium uerò et accidens ſecundum rei potius inhærentiam. Demum propriú ab accidente differt, quòd proprium quidem conuerſum prædicatur de

eo

eo, cuius eſt proprium, accidens uerò minimè. Hactenus de quinque prædicabilibus uocibus, reſtat nunc ut prædicamenta aggrediamur.

EXPOSITA breuiter natura cuiuſque uniuerſalis, duo ſunt quæ hic Cæſarius docet, alterum in quo quinque uniuerſalia conueniant, alterum in quo differant. *Commune*) hanc cõmunitatem. ἐν τῆς ἐπαγωλῆς docet. *Sed principaliter*) Accidens dicitur primo de indiuiduis, deinde de ſpeciebus, contra uero proprium primo predicatur de ſpecie, ſecundo loco de indiuiduus. *Commune eſt autem*) hic locus quomodo ſit intelligendus, initio a nobis dictum eſt. *Et differentia à proprio*) Hinc loco ex diametro aduerſari uidetur id quod ſcribit Ariſto. ij. cap. ſeptimi libri Topicorum. Quæcunque locum habẽt in finitione in quid eſt enunciantur. At differentia locum habet in finitione, ergo in quid prædicatur: ſic & ex priore ſenſu difficilis, ſic ſubmouendus eſt differentia in quid prædicatur quia indicat rei eſſentiam, in quale autem dicitur quia per eam recte ad quæſtionem factam per quale, reſpondemus.

IN TRACTATVM SECVNDVM, in quo de prædicamentis agitur, & primum oſtẽditur quid ſit prædicamentum, & cur ita appelletur.

PRAEFATIO.

De prædicamẽtis deinceps ſcripturus, operæ precium facere uidebor, ſi quid ſit prædicamentum prius expoſuero, ne nominis uis ipſum lectorem ad illorum iam cognitionem properantem, longius æquo remoretur, ut pote nõdum perſpecta, duntamen interim quid ſit ſcire laborat. Prædicamentum igitur eſt (ut & a Trapezuntio definitur) terminorum, qui ſecundum nullã complexionem dicũtur, natura rerum ordinatio. Quæ definitio, ut mihi quidem uidetur, hunc habet intellectum, quòd prædicamentum nil aliud eſt, quam ſeries quædam terminorum incomplexorum, quatenus ex his natura, id eſt, ratione rerum alii aliis ſubiiciuntur, alii de aliis prædicantur. Cæterum nomen prædicamenti dictum hinc eſſe uidetur, quod de omnibus prædicantur decem numero prædicamenta, uelut ipſorum uocabulorum elementa quædam, Quo nomine & Quintilianus ea uocat, & approbat Laurentius Valla, quòd ſenſus ſcilicet cæterorum uocabulorum ad iſta, tanquam ad elementa & principia referantur, ob eamq; rem (ut idem ait) genera quoque dicuntur, quòd ex his cætera ſignificata gignantur, quorumq; nullum alio ſuperius eſt aut alteri genus, ſed ipſa genera ſunt principalia, imò uerò, ſi ſic dicere licet, principaliſsima genera. Quoniam uero eorum quæ prædicantur, alia quidem prædicantur æquiuoce, alia uniuoce, alia uero denominatiue: ab æquiuocis igitur & uniuocis & denominatiuis, necnon & ab aliis quibuſdam, quæ ante prædicamenta

menta à recẽtioribus dicuntur,ut ea quæ ſequuntur ip ſorum prædicamentorum traditionem, Poſt prædicamenta ab eiſdem appellantur, uocibus quidem nouis, at non adeo improprijs,hunc ipſum tractatum auſpicari couuenit:

ARISTOTELES primns omnium decem conſtituit κατηγορίας,quæ a Quintiliano lib.iij.cap.vii. Elementa dicuntur,à Boetio prædicamenta. Eſt autem κατηγορέω uerbum forenſe,& accuſo,damno,proprie ſignificat. Deinde alio transfertur,& alterum de altero enuntiari ſignificat. Vnde κατηγορία prædicamentum,nomen generale. Cæterum ne aliquid erro ris in uocabulo relinquatur, prædicamenti nomen diſtinguendum eſt. Prædicamentum quandoque pro ſupremo genere ſumitur. Et ſic dicimus decem eſſe prædicamenta. Quandoque pro ipſa ſerie generum ſpecierum. Et ſic accipitur, cum dicimus homo eſt in predicamento ſubſtantiæ. Virtus in prædicamento,qualitatis, poſtremo pro quouis uocabulo communi. *Quoniam uerò*.) Ex hoc loco ſumitur diuiſio eorum quæ prædicantur. Quædã prædicantur uniuoce,hoc eſt cum ratio de eodem dicitur, de quo ipſum nomen. Vt uirtus dicitur uniuoce de Iuſtitia,quia & nomen uirtus, & eius finitio,dicitur de iuſtitia. Quædam predicantur æquiuoce,hoc eſt,cum nomen dicitur de aliquo, ſed ratio non eadem de eodem ut κλείς nomen,dicitur de inſtrumento quo referantur,& clauduntur oſtia,& de maſſa illa carnea quæ eſt ſub collo boum. Quã latini palearia uocant ſed ſecundum diuerſam rationem. Quædam prædicantur denominatiue,hoc eſt a quibus ſub iecta aliquam ſumunt appellationem,ut iuſtus fortis.

De æquiuocis,uniuocis,& denominatiuis.

AEQVIVOCA *dicuntur,quorum nomen ſolum commune eſt, ſecundum nomen uerò ratio ſubſtantiæ diuerſa, ut animal homo,& quod dictum eſt, hominis tamen ſpeciem interim referens. Horum ſanè utriq; nomen commune eſt ſolum nempe animalis: at uerò ſubſtantiæ*

ſtantiæ ratio ſecundū ipſum nomen alia atque alia. Vni uoca uerò dicuntur, quorum nomen commune eſt, et ſecundum nomen ratio ſubſtantiæ eadem, ut animal homo, & quod eſt equus. Horum nanque unumquodque (homo inquam & equus) animal eſt, et animalis quoque rationē, hoc eſt, definitionem ſuſcipit, quæ quidem eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. Denominatiua porrò dicuntur, quæcunque ab aliquo, nempe ab ipſo principali, ſolo caſu differentia, ſecundum nomen habent appellationem, ut à fortitudine fortis, Grammatica à Grammaticus. Hic iam illud addendū, quòd nomen in his definitionibus nō ſolùm pro ea orationis parte, quæ à Grammaticis prima conſideratur, ſed et pro cæteris orationis partibus perinde accipitur. Nomen itaque hoc loco accipiendum, ut ſit omnis rerum per uocem ſignificatio, id eſt, omne uocabulum.

Antequam Ariſtoteles) ſingula prædicamenta excutiat quædam præfatur quæ uulgò anteprædicamenta uocabulo magis uſu trito, quàm latino dicuntur, eo quòd aliquid lucis prædicamentis adferant: Primo finiuntur æquiuoca, quia decem prædicamenta æquiuoca ſunt reſpectu huius nominis prædicamentum. Hæc deſcriptio complectitur æquiuoca æquiuocata, hoc eſt plura eiuſdem nominis ſignificata diuerſa. Ipſum nomen æquiuocum æquiuocans dicitur. Vt animal uiuum, & animal pictum ſunt æquiuoca æquiuocata animalis. Per ſubſtantiæ rationem intelligimus finitionem tam eſſentialem, quàm accidentariam. Nam in accidentibus æquiuoca ſunt, ut clarum in uoce, & clarum in coloribus, ſunt æquiuoca clari. Id Ariſtoteles docet decimotertio cap. j. libri Topicorum. *Dicuntur*) Hoc ait, quia res per ſe æquiuocæ non ſunt, niſi id à communi nomine habeant. Voces enim dicuntur res uerò ſunt. *Solum.*) Particula ſolum duobus modis ſumitur. Primum cum unum ſigni-

gnificamus aliquid, ut ſolus eſt mundus, hoc eſt unus eſt mundus. Secundo cum ſignificamus diuiſionem quandam ut ſola eſt mihi ueſtis non etiam toga. Et ita hic ſumitur. Aequiuocis eſt ſolum nomen commune, hoc eſt nõ etiam nominis finitio. Ex deſcriptione æquiuocorum nullo negotio uniuoca intelligũtur. *De denominatiuis)* Cõmunis Dialecticorum ſchola triplicia conſtituit denominatiua. Quædam uoce tantum, quæ initio conueniunt, & differunt terminatione finali, ſed non conueniunt ſignificatione, ut curſor & curſus. Quædam ſignificatione tantum, quæ ſignificatione conueniunt, ſed non uoce ut uirtus, ſtudioſus. Quædam uoce & ſignificatione ſimul, quæ & uoce & ſignificatione cõueniũt: ut iuſtitia iuſtus. Et hæc hic finiuntur. Hæc ut conſtituantur tria neceſſaria ſunt, ut re conueniãt ut nomen retineant, & nominis quædam fiat inflexio. Neque hæc diſtinctio pro nihilo ducenda eſt. Sine ea enim innumeri Ariſtotelis loci plene & per omnes numeros intelligi non poſſunt. Et quoniam præmia & emolumenta (ut Plinius ait) in omnibus rebus maxime ſpectantur, ex his tribus finitionibus tres conſtituam regulas. Prima, nullum æquiuocum, ut æquiuocum in ullo ordine prædicamenti locum habet. Prædicamenta enim quæ uniuoca ſunt, hæc tanquam noxias herbas à ſuis domciliis arcent. Secunda, omne uniuocum in aliqua claſſe prædicamenti eſt. Tertia, Denominatiuum eſt in eodem ordine, in quo denominans. Vt iuſtum eſt in qualitate, quia in ea eſt iuſtitia.

De complexis, & incomplexis, Diuiſio prima.

EORVM *quæ dicuntur, alia quidem dicuntur cum complexione, alia uero ſine complexione. Sine cõplexione dicuntur quæcunq; ſecundum ſimplicem uocis ſonũ proferuntur, ut homo, equus, uincit, currit. Cum complexione uero, quæcunque uel coniunctione aliqua copulantur, ut Socrates uel Plato: uel ſecundũ aliquod accidens coniunguntur, ut uerbigratia, quia in Socra-*

tem ambulatio uenit, hinc didicimus, Socrates ambulat aut ſit qualitate forte aliqua affectus fuerit, utpote ſapientie, diximus, Socrates ſapiens eſt.

Prima diuiſio) quam præponit, ut oſtendat terminos complexos reiici a prædicamentis, incomplexos uero in eis locum habere. Id quod ex prædicamenti finitione perſpicuum eſt. *Dicuntur)* Dicuntur, inquit, quia hic de primis rerum uocabulis ſermonem inſtituit. Vt enim uocum eſt dici ita rerum eſſe.

De iis quæ uel prædicātur de aliquo, uel in ſubiecto aliquo ſunt, diuiſio ſecunda.

RVRSVS *autem præter hanc, et alia ex ipſo Ariſtotele ſubijciatur diuiſio, quæ talis eſt, Eorum quæ ſunt, alia quidem de ſubiecto dicuntur aliquo, in ſubiecto uerò non ſunt, ut homo: alia uero in ſubiecto quidē ſunt aliquo, de ſubiecto uero nullo dicuntur, ut hoc albū: alia & de ſubiecto dicuntur aliquo, & in ſubiecto ſunt, ut color. nam hic de ſubiecto quopiam, ut albo prædicatur, & in corpore inſuper reperitur: omnis enim color in corpore eſt: alia neque in ſubiecto ſunt, neque de ſubiecto dicuntur aliquo, ut Socrates, & quodcunque ſubſtantiæ nomen ſingulare, & indiuiduum.*

Secunda diuiſio quæ complectitur omnes res exiſtētes. Nam omne quod eſt, aut ſubſtantia eſt aut accidens. Si ſubſtantia, aut uniuerſalis aut particularis. Si accidens, aut uniuerſale, aut particulare. *Eorum)* prima pars diuiſionis ſub qua continentur omnes ſubſtantiæ uniuerſales, ut genera, & ſpecies, Dici de ſubiecto eſt ſuperius prædicari ſecundū eſſentiam de ſuo inferiori, ut corpus eſt ſubſtantia, animal eſt corpus. *Alia uero.)* Secunda pars, ſub qua continentur accidentia particularia, ut hæc Albedo, hęc grammatica. Eſſe in ſubiecto eſt prædicatum accidentaliter de ſubiecto idci. *Alia etc.)* Tertia pars quæ continet uniuerſalia acciden

tium

tium. Nam hæc duplicem habẽt reſpectum, alterum ad ſua inferiora, de quibus ſecundum eſſentiam dicuntur, ut color de albedine: alterum ad ſubiecta quibus inhærent, & de quibus accidentaliter dicuntur, ut coloratum de Corpore. Ex quo loco conſtat (in quo plerique hærent) nullum eſſe incommodum, idem & ſecundum eſſentiam, & ſecundũ accidens de diuerſis enunciari. *Alia neque*) Quarta pars quæ complectitur omnes ſubſtantias particulares, ſiue indiuidua. Hæc nec de ſubiecto dicuntur, nec in ſubiecto ſunt. Nam nullo modo in pronuntiatis, à diſciplina receptis, prædicantur. A prima ſubſtantia (inquit Ariſtoteles) nulla eſt prædicatio.

De nouem modis, quibus quippiam ineſſe alicui dicitur.

CONSENTANEVM *fortaſſis fuerit hoc loco adijcere nouem modos, quibus eſſe in aliquo quippiam dicitur: quos ex Boetio obſeruauimus, in his, quæ in Ariſtotelis Prædicamenta ſcripſit, cõmentarijs. Quos haud dubie uir ille, ex quarto Ariſtotelis de Phyſico auditu libro, ubi de loco tractat, & ex primo deinde Alexandri Aphrodiſæi de anima libro multo ante collegiſſe exiſtimandus eſt. Itaque dicitur eſſe aliquid aut ut in loco, ut quum dicimus quempiam in foro eſſe, aut in theatro: ut in uaſe, ut triticum in modio, & in dolio uinum, aut ut pars in toto, ut pupilla in oculo, & in manu digitus: & hæc omnia in toto corpore: aut ut totum in partibus ueluti corpus in omnibus ſuis membris: aut ut in genere ſpecies, ut homo in animali: aut genus in ſpeciebus ſuis, ut animal in homine, leone, equo, & boue: aut ut in fine, ut in beatitudine, quæ certè finis eſt bene actæ uitæ: aut ut in potẽte ut in Imperatore totius regni, ſiue imperij moderatio: aut ut in materia forma, ut in ære, ſiue in*

marmore Iouis ſtatua: quo quidē modo, et accidens hic nunc in aliquo eſſe dicitur, ut in ſubiecto. Præter hos au tem nouem modos a Ioanne Damaſceno duo adduntur, ut in tempore, ueluti cum dicimus, Noe tempore dilu uium fuiſſe. Et ut in efficiente cauſa, ut in Deo omnia, et in artifice rationes eorum, quæ ab ipſo emanant.

Conſentaneum.) Quoniam dictum eſt aliqua dici de ſubie cto, aliqua eſſe in ſubiecto, ideo nunc addit modos, quibus aliud in alio eſſe dicitur. In his nihil eſt, quod ſtudioſum le ctorem remorari poſſit.

De iis, quæ ordine quodam de ſubiecto aliquo prædicantur.

REGVLA I.

QVANDO *alterum de altero, ut de ſubiecto quo piam prædicatur, quæcunque dicuntur de eo quod prædi catur, omnia & de ſubiecto ipſo prædicantur: ut quia homo de Socrate prædicatur, de homine uero & animal & ſubſtantia, & animal igitur, & ſubſtantia de Socrate quoque ipſo prædicantur. Quare ſi Socrates homo eſt, idem nimirum Socrates & animal eſt, & ſubſtantia. Sciendum tamen quod intellectus regulæ accipi debet de iis prædicatis, quæ nomina ſunt, rei ſubſtan tiam explicantia, non etiā de iis, quæ nomina ſunt aliorum nominum deſignatiua, ſiue ſecūdæ impoſitionis nomina, & per hoc nominū nomina à diuo Seuerino Boetio, à recentioribus uerò nomina, ſiue termini ſecundæ intentionis appellantur: cuiuſmodi ſunt genus, ſpecies, ſubiectum, prædicatū, & his ſimilia. Quapropter de homine licet ſpēs prædicetur, et homo de Socrate, nō perin de tamen & de Socrate ipſo ſpēs prædicabitur unquā.*

Quan-

Qvando *alterum*) Hæc prima regula docet quid ſit dici de ſubiecto. Eſt intelligenda de vocibus neceſſariò, cohærentibus. Quicquid enim dicitur de prædicato neceſſario, etiam dicitur de ſubiecto. Sic Plato colligit libro de Republica ſecũdo. Deus eſt bonus, bonum eſt innoxium, innoxium, nihil facit mali: ergo Deus nihil facit mali. Hæc regula etiam locum habet in accidentibus, vt iuſtitia eſt habitus, habitus eſt qualitas, Ergo iuſtitia eſt Qualitas. At in terminis non neceſſariò cohærentibus hæc regula non habet locum, vt non rectè ſic colliges, homo eſt animal, Animal eſt genus: Ergo homo eſt genus. Eſt etiam hic alia cautio vt totum prædicatum primæ propoſitionis, fiat ſubiectum ſecundæ. Quare non ſequitur Ioannes habet animam rationalem. Anima rationalis eſt immortalis: ergo Ioannes eſt immortalis.

De nominibus ſiue uocibus, quæ uulgo primæ & ſecundæ tum intẽtionis, tum impoſitionis, ſiue nomina, ſiue uoces appellantur.

Hanc *igitur ob cauſam haud ab re fuerit paulò altius hoc loco repetere atque adnotare duplicia eſſe nomina ſiue uoces, quibus in tradendis diſciplinis atque artibus paſſim utuntur autores, uidelicet alia ex his dici primæ, alia ſecundæ impoſitionis, ſiue (ut uulgus Dialecticorum ea appellat) primæ & ſecundæ intentionis nomina, neque id quidẽ omnino temerè. Nam quæ primæ ſiue intentionis ſiue impoſitionis nomina dicuntur, ea ſic appellata eſſe certum eſt, quòd qui uocabula inſtituere in animo habuerunt, primùm quidem ij intenderunt, ut ipſis rebus nomina inderent, ſiue imponerent, quæ rerum uocabula & eſſent, & dicerentur: qualia ſunt ea uocabula cùm primis, quibus uulgus hominum paſſim utitur in exprimendis ſuis inuicem conceptibus, & quibus utimur in diſciplinis tũ naturalibus, tum mo*

 ralibus,

ralibus,addo & in mathematicis & in diuina philoſophia. & alijs pleriſque,deinde uerò cum uiderent ijdem neceſſarias fore artes aliquas,per quas diſceremus et ſciremus rectè ac propriè uti illis nominibus iam poſitis, ut quæ docerent nos illorum ſignificationes, proprietates,& elegantias,& in ſumma illorum aptas ubiq; cõpoſitiones,ſiue ut quid animo tuo conceperis,alij indicare poſſis: ſiue ut quid uerum quidue falſum ſit, ſtatim dijudicare poſſit,quicunque loquentem alium audierit: ſiue ut auditorem inducere queas ad aſſentiendum tibi, quod perſuadere conaris: hinc illi ueluti iam ſecundo loco intenderunt ac mente conceperunt, ut ipſis nominibus uocabula imponerent inderentque. Cuiuſmodi nomina ſiue uocabula ſunt, quibus tum in Grammatica, tum in Dialectica,tum in Rhetorica arte utimur. Vnde & ipſa ſecundæ ſiue impoſitionis,ſiue intentionis nomina tandem dici cœperunt. Et hæc quidem mea de his nominibus ſiue uocibus ſententia eſt: nec uideo aliam huius diſcriminis inter ipſas uoces rationem magis conſonam rei propoſitæ: quæcũque uerò alij protulerint reddiderintque, eam mihi ut nec refellere omnino, ita nec probare admodum duræ fuerit: iudicium tamen ſuum cuique relinquo. Nos interim ad inſtitutũ reuertamur.

HANC IGITVR) Hoc caput addit Cæſarius: quia in ſuperiori capite,nominum ſecundæ impoſitionis, mentionem habuit. Cæſarius ſatis dilucidè quid ſentiat explicat. Nomina primæ impoſitionis dicuntur quibus animi noſtri ſenſa euoluimus atque explicamus. Primũ rebus ipſis indita ſunt,& ob id nomina rerũ dicta. Nomina ſecundæ impoſitionis dicuntur quibus rerum nomina deſignamus. Ea Boetius nomina nominum uocat. Nomina primæ impoſi-

tionis

tionis ſunt Corpus,virtus,ſcientia. Secundæ verò nomen, verbum,genus,ſubiectum,prædicatum.

De generibus diuerſis, & non ſubalternatim poſitis.

REGVLA II.

DIVERSORVM *generum, & non ſubalternatim poſitorum diuerſæ ſunt ſpecies, & differentiæ, ut animalis & ſcientiæ. Animalis quippe differētiæ ſunt greſſibile,bipes,uolatile,& aquatile: ſcientiæ uerò harum nulla eſt,quin potius ipſius ſcientiæ differentiæ aſſignari poſſunt,quòd hæc quidem naturalis,hæc moralis, illa uerò rationalis exiſtit. At uerò generum ſubalternorum, ſiue ſubalternatim poſitorum nihil prohibet eaſdem eſſe differētias,ut auis et animalis,quæ genera ſibi ſubalterna ſunt. Siquidem ſpecies animalis auis eſt,eademque corui genus. Vtriuſque autem utpote tam animalis quàm auis differentiæ eædem eſſe poſſunt & diuerſæ. Eædem quidem,ut ſi quis has animalis differentias aſſignet,quòd animalium alia ſunt quæ paſcantur herbis,alia quæ ſeminibus,alia quæ carnibus, per quas & aues inter ſe differre dignoſcuntur,quandoquidem et inter aues aliæ herbis paſcūtur,aliæ ſeminibus,aliæ carnibus. Diuerſæ uerò,ut quum animalis differentiæ aſſignantur,quod aliud quidem rationale eſt,aliud irrationale: quorſum ſanè nulla auis ab aue differt.*

DIVERSORVM GENERVM) Secunda regula generum,diuerſorum prædicamentorum,ſunt diuerſæ differentiæ ſecundum ſpeciem, hoc eſt conſtituentes diuerſas ſpecies,vt animalis, qnod eſt in ſubſtantia differentiæ ſunt. Aquatile,volatile. Scientiæ verò quæ eſt in qualitate differentiæ ſunt,naturalis,moralis,rationalis,quæ differentiæ

ſumptæ cum genere diuerſas conſtituunt ſpecies. *At uero*) Genera ſubalterna ſiue ſubalternatim poſita vocat, quæ ſe inuicem continent. vt auis & animal. Et horum poſſunt eædem eſſe differentiæ.

De prædicamentis generatim.

EORVM *quæ ſecundum nullam complexionem dicuntur, unumquodque ſignificat aut ſubſtãtiam, aut quantitatem, aut qualitatẽ, aut ad aliquid, aut ubi, aut quando, aut ſitum eſſe, aut habere, aut agere, aut pati. Et ſubſtantia quidem eſt (ut exempli gratia dicam) ut homo, equus: quãtitas, ut bicubitum, tricubitum: qualitas, ut Muſicum, Grammaticum, album, nigrum: ad aliquid, ut duplum, dimidium, maius, minus: ubi uerò, ut in foro, in theatro: quando autem, ut heri, anno ſuperiori: ſitum eſſe, ut iacere, ſedere, ſtare: habere autẽ, ut calceatum eſſe, armatum eſſe: agere, ut ſecare, urere: pati, ut ſecari, uri. Sanè ex ijs quæ dicta ſunt, ipſa quidem ſecundũ ſe ſingula in nulla affirmatione, uel negatione dicuntur, ut quæ neque uerum, neque falſum ſignificent. Horum autem ad ſe inuicem complexione affirmatio utique fit, aut negatio.*

EORVM QVAE) Ariſtoteles. 1. cap. 1. lib. de Phyſico auditu ſcribit, nobis à natura inſitum eſſe vt à nobis notioribus progrediamur. Hic igitur generatim in ſignificata vocis incomplexæ enumerantur. Hæc enumeratio eſt, nõ diuiſio. Nam diuiſio eſt generis in ſpecies diſtributio. Prædicamenta autem genera ſuperiora non habent.

De ſubſtantia quid ſit, & quomodo diuidatur.

SVBSTANTIA *dicta eſſe uidetur, quòd alijs omnibus ſubſtet: proinde à Ioanne Damaſceno hoc pacto deſcribitur. Subſtantia eſt, quæ per ſe ſubſiſtit, alio*

neutiquam

neutiquam indigẽs ut ſit. Hæc ipſa ab Ariſtotele in pri mam diuiditur & ſecundam. Et primam quidem eam eſſe dicit, quæ propriè & principaliter, et maximè ſubſtare dicitur, quæ neque de ſubiecto dicitur, neq; in ſubiecto eſt, ut quidã homo, ut Socrates, ut Plato, et ſi quid huiuſmodi eſt, nempe ſingulare & indiuiduum. Secundam uerò ſubſtantiam, ideſt, ſecundæ ſubſtantiæ nomĩne, appellat ſpẽs ipſas, in quibus quæ principaliter ſubſtantiæ dicuntur, inſunt, & harum ſpecierum genera, ut homo, ut animal. Cæterùm primæ ſubſtantiæ idcirco dici uidentur, quòd ſenſibus propinquiores ſint, primæq; his occurrant, ut ex quarũ hauſta prius ſenſibus cognitione, generalitas deinde animo concepta colligitur, conſtituiturque. Id quod & diuus Seuerinus Boetius in libro de duabus naturis in CHRISTO, *alijs quidem uerbis, ſed ſenſu propè eodem dicere uidetur: Intellectus, inquit, uniuerſalium rerũ ex particularibus ſumptus eſt. Ex quo et liquidò cõſtat, quòd ex ſecundis ſubſtantijs magis ſubſtantia ea dicitur, quæ primis ſubſtantijs propinquior eſt, quippe quæ & pluribus etiam ſubſtat. Quo fit ut & ſpecies magis ſubſtantia ſit, quàm gẽnus, & homo quàm animal. Porrò inter ſpecies ipſas, quæ quidem huiuſmodi ſunt ut genera eſſe non poſſint, nulla magis ſubſtantia eſt quàm altera, quemadmodum nec in primis ſubſtantijs, altera alterâ magis ſubſtantia eſt.*

CVM RES numero ſint infinitæ, nomina verò finita, ideo Ariſtoteles effuſam illam & immenſam rerum varietatem ad decẽ capita reuocauit. Inter hæc ſubſtantia prior eſt natura, quia alia ſine hac ſubſiſtere nõ poſſunt, ratione, quia in vniuſcuiuſque rei ratione, ratio ſubſtantiæ ineſt.

Cognitione,quia tunc unumquod. cognoſcimus cum quid ſit,& ſubſtantiã eius intelligimus. Tempore,quia ſola hæc ſeparabilis eſt. *Subſtantia eſt*) Tyrones hic admonẽdi ſunt, generum ſummorum nullam eſſe finitionem. Omnis enim finitio genere & differentia conſtat. Supremorum aũt generum nulla genera ſunt. Ob eandem rationem indiuiduorum nulla eſt propria finitio, quia nullas habent proprias differentias. Deſcribit ergo ſubſtantiã per id quod eſt proprium ſubſtantiæ, ſcilicet per ſe ſubſiſtere. *Quæ proprie*) ſingula hæc aduerbia ſuum pondus, & momentum habent. *Proprie*) quia primæ ſubſtantiæ ſenſibus obijciuntur. *Principaliter*) quia primæ ſubſtantiæ alia omnia prius inſunt. *Maximè*) nam prima ſubſtantia vt Rodolphus agricola ait eſt, cui reliqua omnia ſunt innixa, quæque reliqnorũ receptaculum eſt, & fundamentum. *Secundarum*) Secundæ ſubſtantiæ ſunt genera & ſpecies primarum ſubſtãtiarum. Quare color licet genus ſit, tamen nõ eſt ſecunda ſubſtantia, quia non eſt genus primæ ſubſtantiæ. *Cæterum*) docet nominis rationem cur primæ ſubſtantiæ dicantur: Hunc locum magni viri conuellere conantur: ſecũdis ſubſtantijs interemptis etiam interimuntur primæ, quocirca ſecundæ ſubſtantiæ primæ dicendæ videntur. Hunc ſcrupulum ſic eximere oportet, vt primæ ſubſtantię ſunt ſenſibus propinquiores: ita etiam primis nominibus appellandæ erant. *Intellectus inquit*) Locus hic eſt apud Ariſtotelem. xxix. cap. j. lib. Poſteriorum. Ex ſingularibus plurimis, vniuerſale manifeſtũ eſt. *Ex quo liquida conſtat*) Magis & minus hoc loco non ſignificant intentionem, aut remiſſiouem, ſed ſignificant, potius, ſimilius, propinquius. Hoc ſenſu ſubſtantiæ vocabula, has voces admittunt. Sic Ariſtoteles accipiẽdus eſt primo cap. ij. lib. de Anima. Cum dicit corpora naturalia eſſe magis ſubſtãtias quàm artificialia. *Porrò*) Huius loci ratio eſt, quia ſpẽs infimæ æque propinquæ, primę ſubſtantiæ ſunt.

De ſex ſubſtantiæ proprietatibus.

OMNIBUS *ſubſtantijs, tam primis quam ſecundis, proprium quodammodo eſt, in ſubiecto non eſſe. Di-*

co autem quodammodo, quando id non his conuenit ſolis, ſed & earum perinde differentijs, quippe quæ nec ipſæ in ſubiecto ſunt aliquo. Omnibus inſuper ſecundis ſubſtantijs, & earum differentijs conuenit uniuoce prædicari de primis, ut homo & animal de Socrate, & de eodẽ item Socrate, rationale. Omnia nanque hæc de Socrate prædicantur nomine pariter & ratione, id quod uniuoce prædicari ſupra definitum eſt. Subſtantiæ præterea nihil eſt contrarium. Quod tamen omnino uerum eſſe non uidetur, cum igni, aqua, & aquæ ignis contrarius eſſe putetur. Sane hunc ſcrupulum Boetius paucis uerbis ita diluit, idq́; iuxta Alexandri Aphrodiſæi mentem, Neutrum, inquiens, horum elementorum alteri contrarium eſt, licet eorum inter ſe qualitas repugnent diuerſæq́; ſint. Subſtantiæ igitur nihil eſt contrarium. At nec proprium hoc ſubſtantiæ eſt, quando & quantitati perinde conuenit, & alijs quibusdam. Subſtantia item neque magis, neq; minus ſuſcipit, ut homo non eſt magis aut minus homo, uel ſeipſo prius uel poſterius, uel altero quolibet homine. Quod ergo dictum eſt, neque magis neque minus ſuſcipit, id ita intelligitur quòd ſubſtantia ipſa neque intenditur neque remittitur. Sed nec illud ſubſtantiæ proprium, quando neque circulus alio circulo magis aut minus circulus eſt. Videtur autem omnis ſubſtantia hoc aliquid ſignificare. id quod in primis quidem ſubſtantijs haud dubie ita ſe habet. In ſecundis uero non ita plane, niſi ob appellationis figuram, ut quum quis dicit hominem, aut animal, is iam perinde ac quendam hominem, aut quoddam animal dixiſſe uideri poteſt. Atqui id ita non eſt. Quapropter ſecunda ſubſtantia

tia non hoc aliquid, ſed potius quale quid ſignificat. Maxime uerò proprium ſubſtantiæ eſt, quod tametſi una eademque numero ipſa exiſtit, ſecundum ſui tamen mutationem, contrariorum ſuſceptibilis eſt, ut quidam homo: qui licet unus, idemque numero maneat, ipſe tamen nūc calidus, nunc frigidus, nunc paruus, nunc ſtudioſus exiſtit, mutaturq́; hoc pacto interim contrarijs inter ſe qualitatibus: id quod neq; orationi, neque opinione conuenire poteſt. Quippe quod neutra earum (quantum quidē in ipſa eſt) mutatur: & ſi aliquando uera, aliquando falſa iudicatur: quin potius res ipſa, de qua uel oratio profertur, uel opinio habetur, mutationē ſui admittit, patiturq́;. Nam ut Ariſtoteles inquit, eatenus oratio aut uera, aut falſa eſt, quatenus res ſe habet. Idem de opinione ſentiendum.

ARISTOTELES de more habet ea quæ à ſenſibus remotiſsima ſunt, per ea quæ ſenſibus proximiora ſunt, explicare. Quam docendi rationem Ariſtoteles in libris de anima de hyſtoria, partibus, generatione animalium, ſecutus eſt. Hoc loco itaque Cæſarius Ariſtotelem ſecutus, ſubſtantiā quæ intellectu percipitur, per proprietates quæ nobis notiores ſunt, copioſius declarat. *Omnibus ſubſtantijs.*) Prima hæc communitas propria uidetur ſecundo modo. Nam omni ſubſtantiæ & non ſoli conuenit. *Sed et earum perinde differentijs.*) Ex hoc loco aliquis conuincere poterit differentias non eſſe ſubſtantias. Nam hic nominatim Cæſarius dicit, non eſſe in ſubiecto conuenire aliis à ſubſtantiis, nimirum differentiis. Hic nodus ſic diſſoluendus eſt. Differentia, nec omnino eſt ſubſtantia, nec omnino accidens, ſed mediaſtinū locum inter utrunque tenet, eſt enim qualitas (vt vulgò loquimur) ſubſtantialis. *Omnibus inſuper.*) Secundæ enim ſubſtantiæ, & nomine, & ratione de primis dicuntur. *Subſtantiæ præterea.* Huius ratio eſt facilis, quia contraria propriè in ſolis qualitatibus repeŕiuntur. *Subſtan*

tia item.)Hic locus à nobis iam explicatus eſt. Hoc tamen addam. Res omnis cuius eſt aliquis terminus eſſentiæ ſuæ, & ad quem cum peruenerit habet eſſentiæ illius nomen, non dicitur eſſe hoc magis aut minus quod ſit. Quemadmodum Cicero dicit de Beato, libro quinto Tuſcula. Nã & qui beatus eſt, non intelligo quid requirat ut ſit beatior. Ita ſubſtantia poſtquam peruenit ad terminum ſuæ perfe-ctionis non dicitur magis aut minus, alioqui non eſſet perfecta. *Videtur autem.*)Prima ſubſtãtia ſignificat hoc aliquid hoc eſt rem ſingularem. Secunda ſubſtantia prima facie etiam uidetur ſignificare rem ſingularem ob appellationis figuram, hoc eſt quia dicitur de prima. Sed non eſt ita quin potius quale quid ſignificat, hoc eſt naturam communem multis & ſpeciebus & indiuiduis. Neque hic quale ſumitur quemadmodum in prædicamento qualitatis ſcilicet pro qualitate accidentaria, ſed pro notione communi eſſentiali. *Maxime uero.*) Hæc ſexta communitas eſt propria quarto modo nõ cõuenit omni ſubſtantiæ. Primis per ſe, ſecundis quatenus inſunt primis: ut quia hic homo ægrotat, dicimus hominem ægrotare. Præterea conuenit ſoli ſubſtantiæ. Nã nihil ex prædicamento accidentium, manens unum & idẽ numero, contraria uiciſſim recipit *Id quod.*) Recipit tacitã obiectionem, ſubſtantia recipit contraria ſecundum ſui mutationem, at oratio & opinio ſi contraria ſuſcipiant, ipſa nõ mutantur. Deinde oratio & opinio non ſuſcipiunt uerum uel falſum, ſed potius res ipſa. Nam ueritas orationis uel opinionis, pendet à re ipſa. Vt enim ſe res habet inquit Ariſtoteles, ita oratio eſt uera uel falſa.

De quantitate.

QVANTITAS *eſt ſecundum quam in partes quippiam diuiditur. Quantitatis autem alia continua eſt, alia uero diſcreta. Continua quantitas ab Ariſtotele ea eſſe definitur, cuius partes ad eundem terminum communem copulantur, ut lineæ ad punctum, ad lineam ſuperficiei, & ad ſuperficiem demum ipſis corporis. Id,* quod

quod de linea oſtendiſſe ſatis fortaſſis fuerit, quantum præſens hoc inſtitutum exigit. Itaque ſit linea aliqua in duas partes per punctum in ea ſignatum, ſecta, animo tamen magis quàm re ipſa. Hæc quia continua eſt, partes ipſas ad eundem illum punctum, nempe terminnm utrique communem (ſicque c) cohærentes habet & copulatas. Continua ergo quantitas eſt, ut linea, ut ſuperficies, corpus. Additur his & tempus, cuius partes, quoniam ſucceſſione ſolum continuantur, ad inſtans, quod & nunc dicitur, copulari habeat. Et locus, ſed improprie, quippe quòd re magis quàm ratione quantitas ſit. Porrò diſcreta quantitas eſt, cuius partes ad nullum tertium communem copulantur, ſed à ſe inuicem ſeiunctæ ſunt, atque diſcretæ, ut numerus, & oratio. Numeri quippe, ut exempli cauſa, denarij partes ſunt, quinque & quinque, aut tria & ſeptem, aut quomodolibet aliter idem diuidatur numerus: ipſæ nimirum, quæcunque eius numeri partes fuerint, inter ſe diſiunctæ ſunt atque ſeparatæ. Sic & in oratione partes, nempe literæ & ſyllabæ, & item dictiones, tum breuitate, longitudineue, tum ipſa prolatione ſeparantur, quinetiã ſcriptura, ut per quam oculi eas facilè diſcernant, atque diſtinguant.

c
a b

Inter nouem prædicamenta accidentium, quantitas primum locum tenet, quia mediante quantitate cætera in ſubſtantia ſunt. adde, omnis res ſimulatque eſt in numerum cadit (eſt enim una uel plures) hæc autẽ quantitatis ſcientia colliguntur: *Continua quantitas*) Continua quãtitas ſic dicta eſt quia partes ita ſunt connexæ & copulatæ, ut ſi quis eas ſeiungere uelit diuellere neceſſe ſit. Vt linea ſuperficies corpus. Terminus communis hic dicitur qui eſt finis vnius par

tis,

tis,& initium alterius,ut punctum in linea,linea in ſuperficie,ſuperficies in corpore. *Additur his et tempus.*) Ariſtoteles in prædicamento ſubſtantiæ docet tempus eſſe quantitatẽ per ſe.At decimo tertio cap.5.lib primæ Philoſophiæ diſertè docet,tempus eſſe quantitatem per accidens. Quæ duo tam pugnantia ſunt quàm quæ maximè.Hæc quæſtio ſubdificilis: ſic eſt diſſoluenda.Ariſtoteles quinto metaphyſices ſumit quantitatem ſecundũ eſſe, & ſic tempus eſt quantitas per accidens, quia habet eſſe à magnitudine in prædicamentò quantitatis.Quantitas ſumitur ſecundum rationem menſuræ & eo modo tempus eſt quantitas per ſe quia habet rationem menſuræ per ſe. *Et locus.*)locus quocunque quis ſe uertat ſiue rem ſpectet, ſiue rationem non uidetur eſſe quantitatis ſpecies diſtincta ab aliis. Nam ſecundum rem eſt ſuperficies.Eſt enim locus ut Ariſtoteles quarto libro de phyſico auditu finit, ſuperficies concaua corporis continentis immobilis prima: ſi quis ſpectet rationem locus eſt ex numero relatorum. Nam ad locatum refertur: propterea proxime uidentur mihi ad ueritatem accedere qui ſcribunt Ariſtotelem hic ueterum Philoſophorum opinionem ſecutum. Qui dicebant locum eſſe quoddam ſpatium immenſum,in quo cum corpora erant,plenum vocabant, cũ verò nulla corpora continebat, dicebant eſſe vacuum.Prudenter igitur Ariſtoteles in prima Philoſophia veterum opinionem exploſit.Nam cum quantitatis ſpecies enumeraret, omiſſo loco,ſubſtituit motum: *Porrò diſcreta*) Diſcreta quantitas ſic dicta eſt quòd partes eius ſint diſcretæ,diſiunctæ,ſeparatæ. *Numeri quippe*) hic locus de numero numerante eſt intelligendus. Eſt autem numerus numerans numerus abſolutè acceptus & rebus non applicatus,vt denarius. Numerus numeratus eſt numerus rebus ipſis applicatus vt decem homines. *Sic et in oratione*) Oratio hic ſumitur pro certo quodam tenore ſyllabarum, quæ modo extenduntur,modo contrahuntur. Idque quoniam fit in tempore quod eſt quantitas,oratio etiã quantitas eſt. Et quidem diſcretæ,quia ſyllabæ quarum quædam extenduntur, quædam contrahuntur, nullo termino communi copulantur.

De

De tribus quantitatis proprietatibus.

CAETERVM *quantitati nihil eſt contrarium, id quod in ijs quidem, quæ finita ſunt, nullam habet dubitationem, ut bicubito aut tricubito nihil eſt contrariũ. In ijs uero quæ ſunt indefinita, uidetur quidem alterum alteri contrarium eſſe, ut multum pauco, & magnum paruo: uerum horum nihil quantitas eſt, quemadmodũ Ariſtoteles dicit, ſed ad aliquid potius, quippe cum nihil ſit, quod per ſe magnum aut paruum, multum aut paucum dicatur, ſed id aliorum euenit reſpectu. Quantitas præterea neque magis neque minus ſuſcipit: ut bicubitum non eſt alio bicubito magis aut minus bicubitum, neque numerus alio numero magis, aut minus numerus eſt. Maxime autem proprium quantitati eſt, ut ſecundum eam æquale quicquam dicatur, aut inæquale. Ita ſecundum numerum, exercitus unus alteri æqualis, aut inæqualis dicitur: & ſecundum magnitudinem lignum ligno æquale eſt, ut cùm alterum alteri reſpondet aut ſecundum longitudinem, aut ſecundum latitudinem aut ſecundum craſſitiem, aut ſecundum has omnes dimenſiones ſimul. Quod quia ſuo conſtat ternario, perfecte quantum dicitur.*

CAETERVM) Definita quantitas eſt quæ certa numeri quantitate cenſetur vt binarius ternarius indefinita quæ nulla certa numeri quantitate cenſetur, vt multum, paucũ. *Maxime autem*) Aequale & inæquale non tam quantitates ſunt quàm qualitates & paſſiones ipſius quantitatis.

De iis quæ ad aliquid dicuntur.

AD *aliquid uero talia dicuntur, quæcunque hoc ipſum quod ſunt, aliorum eſſe dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut duplum hoc ipſum quod eſt, alterius*

dicitur

dicitur nempe dimidij, itidem & ſcientia. Etenim ut duplum dimidij duplum eſt, ita ſcientia, ſcibilis ſcientia. Adiectum eſt autem, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut intelligamus relatiuorum quædam eſſe, quæ caſu aliquo, quædam quæ abſque caſu referantur. Caſu referuntur, quæ aliorum eſſe dicuntur: abſque caſu uero, quæ quomodolibet aliter ad aliud: ut cum dicitur, mōs magnus ad montem paruum, relatio quidem eſt magni ad paruum, ſed non quæ per caſum facta ſit, tametſi in ea caſus accuſatiuus ſumptus eſt, quod nimirum ideo euenire Boetius ait, quod illius relationis uis non in caſu, ſed in præpoſitione ſola conſiſtit. Per caſum itaque referuntur, cū aut per genitiuū referuntur, ut pater filij pater. Aut per datiuū, ut ſimilis ſimili ſimilis. Aut per ablatiuū, ut maius minori maius. Sunt etiā quæ mutatis caſibus referātur, ut ſcientia ſcibilis ſciētia, et ſcibile ſciētia ſcibile. Sunt itē quæ referantur nominibus eiſdem, ut amicus amici amicus, et ſocius ſocij ſocius. Sunt quæ diuerſis, ut alia fere omnia. Sciendū autem dictā definitionem Platonis eſſe, non Ariſtotelis, id quod Boetius plane aſtruit: & proinde alia ab Ariſtotele ipſō traditur, quæ huiuſmodi eſt, & quidem propria. Ad aliquid ſunt, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliud quoddammodo ſe habere. Sane hac definitione ea relatiua deſcribuntur, quæ in quadam comparatione, & relationis habitudine conſiderantur ſolum: ut quaternarius, quòd duplus eſt, non ex ſe habet, ſed hoc ipſum ex medio trahit, ad quod refertur, nempe ex binario. Atque e diuerſo binarius, quòd medius ſit ex eo tantum habet, quòd ad quaternarium refertur. Relatiuorum igitur quæ

propriè

proprie dicuntur, ſiue eorum quæ ſunt ad aliquid, hoc eſt eſſe, id eſt, hæc eorum natura eſt, ut ad aliud referantur, ſine quo ne intelligi quidem poſſunt. Quo fit, ut prior definitio maior ſit quàm poſterior, hoc eſt, communior ut quæ omnia quæcunque ad aliquid utcunque dicuntur, complectatur.

RATIO ordinis cuius Philoſophũ ualde curioſum eſſe oportet, hæc eſt, poſita quantitate ponitur maius aut minus, hæc autem relata ſunt ergo poſt quantitatem ordo efflagitat, vt de relatiuis dicatur. ad hæc in quãtitate eſt mentio facta relatiuorum: ut autem huic prædicamento lucis aliquid adferamus, tenenda in primis eſt hæc diuiſio. Entium quædam ſunt abſoluta, ut ſubſtantia, quantitas, qualitas, quę per ſe intelligi poſſunt. Alia ſunt. relatiua quorũ ſignificatio ad aliud refertur: Non ſum neſcius auribus delicatoribus duram, & impoſitam hanc diuiſionem uideri. Sed & docentibus, & ſcribentibus (cuius ego ſæpe auditores meos de loco ſuperiore commonefeci) artis vocabula non tam latina quàm vſu trita, vt res intelligatur: retinenda ſunt. Veriſſime Fabius, non refert quibus quidque nominibus appelletur, modò de re conſtet. Nos ſi in hac ſpinoſa & ieiuna Philoſophia quatuor illas virtutes orationis, emendatam, perſpicuam, ornatam benè accõmodatam, exprimere non poſſumus, duas priores tamen emendatam & perſpicuam (ſine quibus nihil rectè docetur) retinere conabimur. Sed hæc ἔξω τὸν πράγματος καὶ λόγον. *Ad aliquid uero.*) Prima hæc finitio cõmunis eſt, & omnia relatiua quouis modo dicta cõplectitur. Prima pars finitionis ea continet, quæ cum caſu ad ſe inuicem referuntur. Secunda uero ea complectitur quæ uel cum caſu uel ſine caſu dicũtur. Prima hæc finitio eſt apud Platonem libro 4. de Republica. *Ad aliquid ſunt*) ſecunda hæc deſcriptio complectitur ſolum relatiua quę ex propria ſignificatione relationem ſignificant. Id enim ſonant hæc uerba, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliud ſe habere. Et hęc uulgo dicuntur relatiua ſecundum eſſe. Alia ſunt relatiua ſecundum dici, quæ ex prima

ma ſignificatione ens abſolutum ſignificant, ſed ſecundo loco habitudinem & reſpectum, ut ſcientia, dominus.

De quinque eorum, quæ ad aliquid dicuntur, proprietatibus.

INEST *autem & his quæ ad aliquid dicuntur, contrarietas. Nam uirtus uitio, & ſcientia ignorantiæ contraria eſt. Atqui ut hoc ipſum, nec proprium omnibus eſt, ita nec cōe. Videntur itē & magis & minus ſuſcipere. Simile nāque alicui quippiā dicitur, et magis, et minus. Verum ne hoc quidem omnibus aut proprium, aut commune. Omnia porrò quæ ſunt ad aliquid ad conuertentiam dicuntur, ut ſeruus domini ſeruus, & dominus ſerui dominus. Sed neque in his firma ſemper conuertentia eſt, niſi conuenienter id ad quod dicitur, aſſignetur: ut ſi ala auis ala dicatur, non rectè aſſignatio facta eſt, & per hoc nec conuertitur, ut dicatur auis alæ auis: ſed ſi ala alati ala dicatur, iam conuertentia fiet hoc pacto, alatum ala alatum. Proinde recte Ariſtoteles nos monuit, neceſſe eſſe aliquoties, ut nomina fingantur. Videntur autem ea quæ ad aliquid dicuntur, ſimul eſſe natura, id quod in pluribus quidem uerum eſt, ut ſimul ſunt duplum, & dimidium, dominus item et ſeruus. In aliquibus uerò non ita eſt: nam ſcibile quippiam eſt, cuius tamen ſcientia fortaſſis nondum habetur. Vnde & à nonnullis haud ab re relatiuorum talis aſſignatur diſtinctio, ut ſint quædam quæ actu referantur, quædam quæ poteſtate ſolum. Maxime uero proprium eſt eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quòd ex his uno definite cognito, cognoſcitur eodem modo, & reliquum: ut ſi quis definitè ſciat quippiam duplum eſſe, idem etiam de*

finitè ſcit id, cuius eſt duplum, nempe dimidium. Quéadmodum ſi quis ſcierit Anchiſen Aeneæ eſſe patrem, is proculdubio iam ſciet Aeneam Anchiſæ filiu m eſſe.

Hoc loco regula tradenda eſt qua cognoſcemus, quibus relatiuis inſit coutrarietas. Si prædicamento a quo relatiua ſumuntur aliquid eſt contrarium, etiã relatiuis erit aliquid contrarium ut uirtus & uitium relata ſunt, illa refertur ad ſtudioſum, hoc ad uitioſum. Contraria quoque ſunt, quia a qualitate ſumuntur, in qua proprie contraria reperiuntur, *Videntur.*) Hæc communitas etiam ex Prædicamẽtis, & quibus relatiua ſumuntur intelligenda eſt. *Omnia porrò*) Conuerti hoc loco eſt quando primum refertur ad ſecundum, & rurſus ſecundum ad primum, ut pater ad filium, & filius ad patrem. Sed id non ſemper contingit, niſi relatiua apte aſſignentur. *Videtur autem.*) Ea dicunrur hoc loco ſimul eſſe natura quæ mutuo ſe ponunt, & interimunt, & quorum alterum non eſt cauſa alterius. Et relatiua actu ſecundum actum, Poteſtate relatiua; ſecundum poteſtatem ſe mutuo inferuntur.

De Qualitate.

QVALITAS eſt, ſecundú quá quales eſſe dicimur, ut ſecundum Muſicam muſici, & ſecundum albedinem albi. Porrò qualitatis ſpecies ab Ariſtotele quatuor aſſignantur. Ex his una eſt, quæ habitus & diſpoſitio, ſiue affectio dicitur: ſed ab habitu diſpoſitio differt, quòd permanentior quidem habitus ſit & diuturnior: diſpoſitio uerò facile mobilis & cito mutabilis. Et habitus quidé ſunt, ut ſcientia & uirtutes: diſpoſitiones uero, ut calor & frigus (quæ tamen exempla magis analogicõs quàm re uera hoc loco ponuntur) tum & ſanitas, & ægritudo. Namque ſecundum has diſponitur, afficiturq; quodam-

dammodo homo,aut aliud quoduis animal: uerùm cito in contrarias mutatur qualitates, ut à ſanitate in ægritudinem facilis eſt tranſitus,& rurſus ab ægritudine in ſanitatem. Nonnunquam uero euenit,ut earum aliqua temporis protractione in alicuius tranſeat naturam, ut nigritia ex ſolis ardore lõgo tempore contracta,& quæ hectica febris Græco uocabulo a medicis dicta eſt,Latino uero habitualis dici poteſt. Vnde fit,ut diſpoſitio quaſi quædam uia ſit ad habitum,& per hoc habitus imper fectus. Habitus uero conſtans omnino atque perfecta di ſpoſitio,& ueluti ipſius diſpoſitionis terminus. Hinc ha bitus definitur,qualitas difficulter mobilis ab eo, in quo eſt: diſpoſitio contra,qualitas quæ facile a ſubiecto dimo uetur. Rurſus autem,& habitus modo quodam diſpoſitiones dici poſſunt: diſpoſitiones uero ut habitus dicãtur,non eſt neceſſe. Alia autem qualitatis ſpecies eſt, quæ naturalis potentia & impotentia dicitur,ſecundum quam quidem quiſpiam non ex eo quòd talis eſt,dicitur, ſed quòd talis eſſe poteſt: ut docilis puer dicitur,non qui iam doctus ſit,ſed qui aptus eſt doceri: & fragile lignũ, non quod iam fractum ſit,ſed quia tale eſt, ut frangi poſ ſit. Sic durum dicitur,quod naturalem reſiſtendi poten tiam habet,ut non facile ſecetur,diuidaturq; contra mol le,quod ad hoc naturalem habet impotentiam. Ad hunc quoque modũ & ſaltatores,& pugiles dicimus aliquos, non quòd in his artibus, ſaltandi inquam & concertandi, periculum unquam fecerint, ſed quòd ad eas inſitã ſuapte natura potentiam habeant, habilitatemq;. Tertia uero ſpecies ea eſſe dicitur,qua paſſio et paſſibilis qua litas noĩatur,et differt hæc ab illa,perinde atq; habitus

à diſpoſitione, quòd paſſibiles quidem qualitates perpetuò perdurant, ut in melle dulcedo, & in glacie frigus: paſſiones autem ad tempus exortæ, facile commutantur: quare & qualitates uix dici merentur, & in facie rubor ex uerecundia ſubortus, & ex metu pallor. Quarta demum qualitatis ſpecies eſt, quæ dicitur figura, & circa hoc aliquid conſtans forma, ut triangulum, quadratum, cubitum, & alia huiuſmodi, quæ qualia omnino dicuntur, ab ipſa uidelicet figura, hoc eſt, à linearum, ſuperficierumque deductione, ſi magnitudinis nomina ſunt: uel à deſcriptione, ſituque numerorum, ſi multitudinis. Eadem inſuper, & ab ipſa forma qualia dici ſolent, utpote à concinna partium compoſitione. Haud ſecus in his quæ artificio conſtant, ſeſe habet id, quod dictum eſt, ut in domo, naui, ſtatua, & alijs huiuſmodi quorum unumquodque duplici qualitate affectum, ex iam dictis nemo non percipit, nempe tum figura, tum forma. Figura quidem, ut uerbi gratia, ſtat ua ab ipſorum lineamentorum deductione, qua hunc aut illum exprimit, & repræſentat. Forma uero a conuenienti illorum inter ſe conſenſu, quæ debita proportio rei dici ſolet, & commenſuratio, à Græcis συμμετρία appellata.

Haec qualitatis deſcriptio ſolũ qualitates accidẽtarias complectitur. aſſignata eſt etiam per notius, quia quale denominatiuum eſt notius quo ad ſenſum qualitate denominente. *Ex his.*) Ariſtoteles quatuor formas qualitatis propoſuit, & ſingulas geminato uocabulo expreſſit, penuria (credo) ſimplicium uocum coactus: habitus & diſpoſitio nec genere, nec ſpecie, ſed numero tãtum differunt. Vt enim duo indiuidua qualitate accidentaria differunt tantum: ita habitus

bitus & diſpoſitio qualitate ſeparantur tantum. Habitus enim eſt firma qualitas, diſpoſitio non eſt firma. *Alia autem*) Naturalis potentia eſt quædam qualitas congenita, alicui per quam ipſum redditur naturaliter potens ad aliquid agendum. Contra uerò de naturali impotentia dicendum eſt. *Tertia uero*) Paſſio eſt qualitas tranſiens, quæ ſenſui infert paſſionem, ut calor tactui, uel quæ ex paſſione infertur, ut rubedo ex uerecundia. Paſſibilis qualitas eſt qualitas permanens, inferens ſenſui paſſionem, ut color plombeus ex melancholia. Cæterum hic exoritur quæſtio. Paſſio eſt genus ſummum ergo non poteſt eſſe ſpecies. Hoc ſic diluitur. Paſſio, ut eſt effectus actionis eſt genus ſummum, ſed ut ſenſum mouet eſt ſpecies qualitatis. *Quarta de mum.*) Figura eſt, quæ termino uel terminis clauditur, ut circulus triangulus. Forma eſt ipſa protractio, & delineatio figuræ.

De communitatibus, & proprietatibus ipſius Qualitatis.

INEST autem & Qualitati contrarietas, ut iuſtitiæ iniuſtitia contraria eſt, & albedo nigredini. Verùm non in omnibus hoc ita habet. Nempe rubori & pallori, cæteriſque huiuſmodi medijs coloribus nihil eſt contrarium: Alioqui uni plura contraria erunt. Tum & figuræ nihil contrarium eſt, ut exempli gratia, triangulo, quadrato, cubito, necnon & ipſi circulo. Suſcipiunt autem & magis & minus, non adeò qualitates ipſæ, ſed quæ ab his qualia denominatiue dicuntur: album magis & minus album dicitur, uel ſeipſo, uel altero quolibet albo. At uero ne hoc quidem figuris ipſis conuenit, ſuſcipere in quam magis, & minus. Nam quæcunque aut trianguli, aut quadrati, aut circuli definitionem ſuſcipiunt, omnia peræque aut triangula, aut quadrata, aut circuli ſunt. Sciendum uerò, quòd tam hanc, quàm il

lá communitaté potius quàm proprietatẽ dixerimus: quando ea ſecundũ utranque dicta ſunt, nec ſolis, nec omnibus conueniant qualitatibus. Maxime aũt propriũ qualitati eſt, ut ſecundum eam ſimilia & diſſimilia dicãtur. Simile enim aut diſſimile alterum alteri dicitur, nõ ſecundum aliud quippiam, quàm ſecundum id quod quale eſt, ſiue à qualitate denominatur.

INEST *autem.*) Hæc cõmunitas primo modo propria eſt. Conuenit enim ſoli Qualitati per ſe, cæteris prædicamentis non niſi propter Qualitates. Sed non omni qualitati conuenit. *Alioqui.*) Id incommodum ſic oſtenditur. Sit.n. (doctrinæ cauſa) Pallor contrarius rubori. Viridis color eadem ratione erit rubori contrarius. Quia non eſt potior ratio de uno colore medio, quàm de alio. Quo fit ut plura ſcilicet pallor, & uiridis color ſint uni robori contraria ſecundum idem. Quod eſt euertere Ariſtotelis pronuntiatum. Qui quarto capite primi libri de cœlo & mundo docet, unum tantum uni eſſe cõtrarium ſecundum idem. Nec ſum neſcius plura poſſe eſſe uni contraria diuerſa ratione, ut audacia & timiditas fortitudini. Qua de re differit Ariſtoteles viii. cap. ii. lib. Ethicorum, & in cap. de oppoſitis. *Suſcipiunt.*) Denominatiua magis, & minus admittunt, non autem ipſa denominantia. *Maxime.*) Vt ſecundum quantitatem dicimur æquales uel inæquales, ſic ſecundum qualitatem ſimiles, uel diſſimiles.

De cæteris ſex Prædicamentis breuis annotatio.

DECVRSIS *hactenus prioribus quatuor prædicamentis ex Ariſtotelis traditione, quæ certè conſideratione aliqua egere uiſa ſunt etiam ipſi Ariſtoteli, quem admodum idipſum & Boetius aperte atteſtantur. Reſtant poſteriora ſex: de quibus priuſquam ea proſequamur, præfari hoc pacto libuit, Ariſtotelem uidelicet,*

cum

cum priora illa quatuor latiſſime proſecutus eſſet, poſteaquàm omnia numero decem, in principio ſui tractatus ex ordine connumeraſſet, & per conuenientia exempla declaraſſet, hæc ſex poſteriora ne repetere quidem curaſſe, præterquam ex his duo tantum Agere & Pati, ſed curſim admodum, atque id profectò haud inconſulte: id quod & Iacobus Faber Stabulenſis ingenue conteſtatur, quòd eorum ſcilicet uocabula, præſertim ultimorum quatuor, trita prorſus, et uulgaria ſint, nullumque proinde ad diſciplinas momentum habeant, imo uero ciuilibus atque forenſibus negotijs, necnon hiſtoriarũ ſcriptoribus accommodatiora. Verum enimuero Gilbertus cognomento Poretanus, non contentus hoc Ariſtotelis ſiue cõſilio, ſiue iudicio, librum ſex ultimis ſcriptum reliquit, alijs mirificè probatum, alijs propemodum contemptum, ut quibus labor ille ſuperuacaneus plane iudicatus ſit, quum ſi quid in illis ad diſciplinas uſus eſſet, id Ariſtotelem nequaquam latuiſſet. Nos igitur, ut tempori aliquid concedamus, uel potius ne ab inſtitutis quorundam prorſus adhorrere uideamur, inter Ariſtotelẽ ipſum, & hunc Gilbertum mediam tenebimus uiam, & in tranſcurſu tantummodo de his ſuſceptum proſequemur tractatum.

DECVRSIS.) Ariſtoteles prolixe, copioſeq́; de quatuor primis prædicamentis diſſeruit, quia hęc principia, & elementa omnium aliorum ſunt. Succinte diſputat de reliquis ſex, quia hæc relationem ſignificant, quæ explicata fuit. Tũ etiam quia hæc in libris de Phyſica auditu. & Prima Philoſophia explicantur.

De Actione, & Paſſione, & earum utriuſque tam communitatibus, quàm proprietatibus.

FACERE, ſiue agere dicitur quiſpiam, cuius actio ab ipſo in aliam quamlibet rem ueniens conſideratur: Pati uerò is, in quo actio illa conſideratur, ut in quẽ uenerat: ut quem ſecat quiſpiam, eius ſectio in id quod ſecatur, tranſit. Et quum quid percutitur, percutientis actio in eo recipitur, atque eatenus ipſa percuſſio paſſio dicitur, Secare igitur & percutere, agere eſt. Secari uerò & percuti, pati. Actio igitur eſt, ſecundum quam in id quod ſubiicitur, agere dicimur. Paſſio uerò illatio effectusque actionis. Recipit autem agere & pati contrarietatem, & magis & minus: quippe calefacere contrarium eſt ei, quod eſt frigefacere: & calefieri ei, id quod eſt frigefieri. Sic & calefacere & frigefacere, et calefieri, item & frigefieri dicimus hoc, uel illud magis, aut minus.

ACTIO *igitur.*) Actio hoc loco eſt forma quædam, per quam in materiam ſubiectam agere dicimur. Omnis enim actio requirit ſubiectum in quod uim ſuam explicet. Id dicitur hoc loco ſubiici quod ab alio uirtute agendi ſuperatur. *Recipit autem.*) Agere, & pati recipiunt contrarietatem, ſimiliter magis & minus per accidens, propter contrarias qualitates, quas patiens ab agente recipit, ut calefacere eſt contrarium ei quod eſt frigefacere, quia calor & frigus cõtraria ſunt. *Videre intelligere.*) Huius ratio eſt, ut enim uidere eſt ſuſcipere ſpeciem obiecti in oculo, ita intelligere eſt recipere formam rei intelligibilis in intellectu. Quare utrunque eorum pati eſt. Hac de re extat nobilis controuerſia inter Peripateticos, Platonicos, Opticos, quam Ioannes uel Curio in Phyſica ſua accurate examinat.

Qua ratione uocabula harum duarum Categoriarum diſcerni poſſint.

SANE *in his duobus prædicamentis ſpectare oportet non ad figuram duntaxat ipſius dictionis, ſed ad ſignificata potius. Nam ſunt quædam, quæ & ſignificato & figuratione dictionis agendi uim habent, ut curare, docere, legere. Quædam figuratione tantum, non etiã ſignificato: quippe quæ actiue proferuntur, ſignificato tamen paſſiua ſunt: cuiuſmodi uerba, ſeu uoces ſunt timere, mœrere, uidere, intelligere. Quædam contra ſignificato quidem actiua ſunt, figuratione uero paſſiua: ut inſidiari, proficiſci. Atque id quidem quod iam diximus, maxima ſanè ex parte comprobat, & confirmat Priſcia. Gram. lib. 8. de uerborum ſignificationibus: Actiua, inquit, ſpecies actionem ſemper ſignificat, & facit ex ſe paſſiuum, exceptis duobus, metuo metuor, timeo timeor. Quin et ad ſenſus pertinentia uerba, ſi quis altius conſideret, in actiuis uocibus paſſionem, & in paſſiuis actionẽ facere inuenimus, ut cum dico, uideo te, audio te, tango te, oſtendo me in ipſo actu aliquid pati.*

DE *ſitu et poſitione.*) Stare, ſedere, accumbere, dicuntur conſtituere prædicamentum poſitionis, non quòd ſint primogenia, & præcipua huius prædicamenti, ſed per ſua denominantia, ſtationem, ſeſſionem, accubitum. Denominatiua enim non per ſe, ſed beneficio ſuorum denominantium ponuntur in prædicamentis. *Eorum autem*) Ea habent ſitum ſecundum naturam, quorum partes principia ſunt aliquorum motuum, ut in homine caput pedes, in plantis radices, rami. Ea uero habent ſitum ſecundum artem, quorum partes non ſunt principia motuum, ut colomna, fundamentum in domo. Elementorum ſitum, Ouidius li. j. Faſtorum, & Plinius lib. 2. cap. 5. eleganter deſcribunt.

De ſitu, ſiue Poſitione, & eius Species.

SITVM *eſſe Ariſtoteles ait denominatiue dici a poſitione. Quæ quidem licet ipſa ſit alicuius eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quæ tamen ab ea denominatiue dicuntur, proprium prædicamenti genus faciunt: ut à ſtatione, quæ relatio eſt quædam, ſtare denominatiue dicitur, quod quidem eſt ſitum eſſe. Vnde et ſitum eſſe à Ioãne Damaſceno id dicitur, quod poſitionẽ habet quoquo modo ad alterum, puta ad partes corporis, uel ſic uel ſic ſe habentis. Huius deinde tres ſpecies eſſe dicit, ſtare, ſedere, recumbere, id eſt, iacere. Et ſtare quidem eſt, erecto omnino corpore eſſe. Sedere uerò partim erecto, partim incuruo. Recumbere uero in totum eſſe corpore proſtrato, quod & tribus contingit modis: nẽpe aut prone, aut ſupine, aut oblique. Eorũ aũt quæ ſitum habẽt, hæc quidem ſecundũ naturã ſita ſunt, ut elemẽta in proprio & ſuo quodque loco: hæc autem ſecundum artem, ut ſtatuæ atque columnæ. Rurſus eorum quæ ſita ſunt, hæc quidẽ ſunt, quæ nunquam loco mouentur, ut terra: hæc uero quæ nunquam a motu quieſcunt, ut cœlum.*

Huius cap. interpretatio præcedit Contrà enim quàm in aliis factum eſt, in quibus interpretatio ſequitur.

De Vbi, & Quando, & Habere.

EODEM *prope modo, ut Boetio placet, & ubi, et quando, & habere, ſeſe habent, ut quæ nec ipſe ſimpliciter intelligantur, quin potius ex alio naturam, id eſt, rationem trahant, id quod & Martianus Capella atteſtatur. Quo fit, ut nec ubi, nec quando eſſe poſſint, niſi locus & tempus fuerint. Siquidẽ locum ubi, & tempus quando comitatur. Neque uero idem eſt tempus & quando,*

nec

nec locus & ubi, ſed propoſito prius loco, ſi qua res in eo loco eſt poſita, ubi eſſe dicitur. Vnde & ab Aurelio Auguſtino recte dictum eſt. Locus eſt cuiq; rei, ubi eſt. Eodem modo ſi res quæpiam in tempore eſt, quando eſſe perhibetur, ut natale CHRISTI, *cum ſit certo in tempore, nempe* VIII. *Calend. Ianuarij, quando ipſum eſſe dicimus. Vbi ergo & quando hoc pacto a quibuſdá definiunutr. Vbi eſt, quæ a loci circunſcriptione procedit corporis locatio. Quando uero, quæ ex tempore relinquitur rerum affectio. Habent autem & ubi & quádo proprias diuerſitates. Nam ubi aliquoties quidem infinite dicitur, ut cum alicubi quempiam eſſe dicimus: aliquoties uero definite, ut in foro gymnaſio. Sic et quando núc definite, nunc indefinite dicitur. Habent rurſus & ubi, & quando ſecundum locorum, & temporum differentias, diuiſionesque ſpecies quaſdam & differentias. Et locorum quidem differentiæ ſunt, ſurſum, deorſum, ante, pone, dextrorſum, læuorſum: Temporum uero, præſens, præteritum, & futurum. Habere porro (ut ſubinde Boetius ait) eſt quiddam extrinſecus aduenìens, neq; innatum ei a quo habetur, imò alìud quàm eſt illud ipſum, à quo habetur, in ſe, uel potius circa ſe retinere: ut armatum eſſe, uel eſſe ueſtitum, & habere ueſtes atque arma, quæ cum eo qui habet, nata nó ſunt, neque aliqua communi natura proprietateue coniunguntur.*

VBI *ergo.*) Vbi eſt quædam habitudo corporis locum aliquem obtinentis. Quæ habitudo in ipſo loco prouenit ex eo, quia ipſum locatum à certo loco circonſcribitur, & continetur. Vnde dicimus bellum geritur in Africa. Cato Vticæ ſe interfecit. *Quando*) Quando eſt denominatio quæ à tempore oritur, ut Homerus fuit ante Heſiodum.

De Oppoſitis.

CONSEQVENS *eſt autẽ de ijs dicere, quæ (ut diximus) poſt prædicamenta à recentioribus appellantur, & primum quidem de Oppoſitis, quoties ſcilicet opponantur. Opponi autem alterum alteri quadrupliciter dicitur. Nẽpe aut ad aliquid, aut ut contraria, aut ut habitus & priuatio, aut ut affirmatio & negatio. Atque hæc omnia communi quidem nomine oppoſita dicuntur, quòd ueluti ex aduerſo ſibi obſiſtere, & contrà ſtare uideantur. Ad aliquid igitur opponi dicũtur, quæcunque hoc ipſum quod ſunt, oppoſitorum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad hæc: ut dimidium opponitur duplo, & eiuſdem dupli dimidium eſt: & paruum opponitur magno, & ita, ut ipſum paruum ad magnum, cui opponitur, paruum ſit. Contraria uero dicuntur, quæ ita ſibi opponuntur, ut eorum non ſint, quibus opponuntur, ſed ſunt ſibi inuicem contraria: ut bonum, qaod licet malo opponatur, non tamen mali bonum eſt, ſed malo contrarium. Itidem & album, non nigri album eſt, ſed nigro contrarium. Habitus autem & priuatio dicuntur, quæ & ipſa quidem opponuntur ſibi, ſed ita, ut circa idem aliquid neceſſario uerſentur, ut uiſus & cæcitas circa oculum, auditus & ſurditas circa aurem. Quartũ demum oppoſitorum genus eſt, ut affirmatio & negatio quo quidem genere opponuntur, quæcunque inter ſe uerum, & falſum condiuidunt, ut Socrates ambulat, Socrates non ambulat.*

DE *oppoſitis*) Hic tractatus dicitur uulgò poſtprædicamenta, quia continet quorundã uocabulorũ explicationẽ. quibus Ariſtoteles in prædicamentis uſus eſt. Dicuntur autem oppoſita, quæ in eodem, ſecundum idem, eodem tempore,

pore,circa unam eandemq́ue rem, ſimul eſſe non poſſunt. Rodolphus ſic. Oppoſita dicuntur quæ ita repugnant unũ uni,ut neque alterum de altero, neque ambo de eodem tertio dici poſſint. Illud hic ſilentio inuoluendum non eſt, oppoſitionem in tribus inueniri. In terminis,de qua diſſerit hic Cæſarius. In ſyllogiſmis, de qua diſputat Ariſtoteles decimoquinto cap. libro ſecundo priorum. In propoſitionibus, cuius mentio eſt apud Ariſtotelem libro de interpretatione.

De oppoſitorum definitionibus, & proprietatibus.

CAETERVM *hæc quonam pacto definiantur, dicendum item breuiter. At uerò quoniam de his,quæ ad aliquid ſeu relatiua dicuntur,ſupra dictum eſt, cùm de prædicamentis tractaremus:de reliquis tribus id tantum nunc agamus. Itaque contraria definiuntur, quæ in eodem genere poſita,plurimum à ſe diſtant, quæ eidem ſuſceptibili uiciſſim inſunt,unde & mutuò ſe expellunt,niſi quæ per naturam ſubiectis ſuis inſunt. Itaque ex contrarijs ſi unum fuerit,non neceſſe eſt alterũ eſſe. Contraria rurſus eidẽ ſimul ineſſe eſt impoſſibile. Sed et contraria omnia circa idem aut genere,aut ſpecie uerſantur,ut ægritudo & ſanitas circa corpus, iuſtitia & iniuſtitia circa animã. Omnia inſuper contraria, uel in eodẽ genere ſunt, ut albũ & nigrum: uel in contrariis generibus,ut iuſtitia & iniuſtitia uel ſunt ipſa cõtraria genera,ut uirtus & uitiũ,bonum item & malum. Bono quippe malũ ex neceſſitate contrariũ eſt: malo aũt aliquando quidem bonum, aliquando uerò & malum. Id quod facile uidere eſt in uirtutibus & uitijs moralibus. Sed & de contrarijs ipſis ad eundem ferè modum Victorinus loquitur in ijs commentarijs, quæ in Rhetorica*

Cice-

Ciceronis de inuentione ſcripſit: Contraria (inquit) tribus modis inueniri poſſunt: cum aut ſub eodem genere ſpecies multum inter ſe diſtant: aut ſingulis generibus diuerſis, ſpecies etiam diuerſæ ſunt: aut duo genera inter ſe diuerſa ſunt. Hæc ille. Porrò quæ ſecundum habitum & priuationem opponuntur, ea eſſe definiuntur, quæ circa idem fieri nata ſunt ordine irregreſſibili, & tempore per naturam determinato. Et hæc quidem ſunt quæ potentiæ priuatione talia dicuntur. Nam quæ talia ſunt priuatione actus, hæc utique circa idem fieri poſſunt, ordine regreſſibili: cuiuſmodi ſane ſunt motus & quies, lux & tenebræ, ſomnus & uigilia. Iam uero & quæ ſecundum affirmationem & negationem opponuntur, ea ipſa definiuntur, quorum ſecundum ſe nullum datur medium, & quæ in contradictione conſiſtunt. Cōtradictio porrò dicta eſt, quaſi oppoſita dictio, ideſt locutio. Huius nimirum hoc præ cæteris proprium eſt, quod ſiue res ſubſiſtat, ſiue non ſit omnino, in alterutra tamen contradictionis parte uel ueritas, uel falſitas ſemper inuenitur: quod certe in alijs oppoſitionibus minime euenit, Nam ſi quid omnino non eſt, illud neque ægrum, neque ſanum eſſe poteſt, tum neque cæcum, neque uidens. Nec, ſi non eſt omnino qui genuit, iam aut filius, aut pater erit. Verumtamen ſiue fuerit quippiam, ſiue non fuerit, contradictio nihilominus cōſtabit ſemper. Et uerū et falſū dicet, quicūq; dixerit Socrates ē, uel Socrates nō ē.

ITAQVE *contraria*) finitio hęc contrariorum complectitur ſolum qualitates accidentarias. Cuius prima pars reiicit priuatiua, quæ per ſe in nullo ſunt genere. Secūda, colores medios, qui non plurimum diſtant. Vltima remouet ea quorum alterum eſt a natura. *Itaque ex contrarijs.*) Huic loco obiicitur

obiicitur inexpugnabile argumentum. Ariſtoteles ſcribit tertio capite de cœlo, & mũdo, ſi unũ contrariorũ ſit, oportere alterum eſſe, ut ſi terra ſit oportere ignem eſſe. nam hæc contraria ſunt. Hoc obiectum ſic deluendum eſt. in contrariis elementorum ſi eſt unum, oportet aliud eſſe, quia hæc perpetuo in ſe inuicem agunt, & a ſe mutuo patiuntur. Sed in aliis contrariis, id non eſt neceſſe. *Porrò quæ ſecundum habitum.*) Ex hac finitione priuatorum duplicia priuatiua conſtituenda ſunt. Quædam potentiæ, quæ ſignificant priuationem formæ, quæ recuperari non poteſt, ut cæcitas & uiſus. Alia ſunt priuatiua actus, quæ actum ſolum auferunt, ut tenebrę & lux. Cum ergo dicitur a priuatione ad habitum non eſt regreſſus, id eſt accipiendum de priuatiuis potentiæ, non autem actus. *Quorum ſecundum ſe.*) id adiectum eſt, quia inter omnia oppoſita eſt medium quoddam, quatenus ad contradictoria reducuntur. Inter contradictoria nullo modo eſt medium. *Huius nimirum*) Inſigne diſcrimen inter contradictoria & cæteras ſpecies oppoſitionis.

De quinque modis Prioris.

PRIVS autem alterum altero quinque dicitur modis. Primo quidem id quod ſecundum tempus altero prius eſt, ut quod antiquius altero ẽ, aut uetuſtius. Hinc Thebanorum bellũ prius, id eſt, antiquius ſeu uetuſtius dicitur excidio Troiano, idcirco quòd tempore præceſſerit: & Pythagoram priorem, id eſt, ſeniorem Socratẽ dicimus, & Socratem Ariſtotele. Secundo autem modo prius illud dicitur, a quo non conuertitur ſubſiſtendi conſequentia: quo quidem modo, unum duobus prius eſt. Nam duobus exiſtentibus, unum iam eſſe conſequens eſt, at non contra. Non enim ſi unũ eſt, cõſequens continuò erit, ut ſint duo. Atq; hoc modo quod prius eſt, ſecundum naturam prius eſſe dicitur. Tertio uero modo

do prius eſſe dicitur, quod ordine quodam anteuertit, id quod in diſciplinis & orationibus Rhetoricis, & alijs huiuſmodi, ut in Reipubl. adminiſtrationibus facile eſt uidere. In diſciplinis quidem, ut exempli cauſa in Geometria, elementa figurarũ delineationibus priora ſunt, & principia ijs, quæ ex illis demonſtrantur, hoc eſt, ipſis concluſionibus. Elementa autem dico, punctum, lineã, ſuperficiem. In Rhetoricis uerò orationibus procæmiũ, ideſt, exordium narratione prius eſt, & in reipub. adminiſtratione conſiliũ actione. Quarto deinde modo prius id dicitur, quod melius eſt & honorabilius, & præſtantius, & dignius altero. Quo ſanè modo ſol luna prior eſt, & anima corpore. Sed ut ipſe Ariſtoteles ait, alieniſſimus hic modus eſt à ſignificatione prioris. Siquidem iſto modo (quod & Boetius approbare uidetur) quicunque dignitate & reuerentia cæteris præcellunt, magis propriè uenerabiles & honorabiles dicuntur: ut uerò priores dicantur, abuſio potius eſt, quàm ulla proprietas. Quinto demum prius dicitur alterum altero in ijs, quæ ſecundum ſubſiſtendi conſequentiam cõuertuntur, nẽpe illud quod alterius quomodolibet cauſa eſt, et principium, ut ueritas imagine, et lux ipſo lumine ſiue ſplendore, & in orationibus prius quidem eſt rem ipſam ſubſiſtere, quàm ueritas conſtet propoſitionis: ut ſi uerum eſt hominem eſſe, uera iam ea eſt oratio quæ dicit, homo eſt. Ac rurſus, ſi oratio uera eſt qua dicitur, homo eſt, uerum iam quoque eſt hominem eſſe: & tamen hominem eſſe, hoc eſt, eius rei ſubſiſtentia, cauſa inſupereſt, ut propoſitio de homine uera habeatur. Itaque rei ſubſiſtentia, ueritate ſermonis prior eſt.

De

DE MODIS prioris) hunc modum primum, Ariſtote les vocat præcipuum, quia ab hoc cæteri omnes denominantur,& quia quoad ſenſum notior eſt. *Secundo autem*) Secundo modo id eſt prius quo poſito nō ponitur poſterius, & quo interempto interimitur poſterius, vt poſito animali non ponitur homo.& ſublato animali aufertur homo. Et generatim omne ſuperius eſt prius ſecundo modo, ſi ad ſuū inferius referatur. *Tertio modo*) Tertio modo ea priora dicuntur quæ ordine quodam doctrinæ præponuntur, ut ſequentibus pleniorem adferant lucem. Sic in Geometria finitiones lineæ ſuperficiei ſunt priores. *Quarto deinde*) hoc quarto modo id dicitur prius quod præſtantius eſt. Ariſto teles vocat hunc modum alienum,quia non quatenus aliquid melius eſt prius eſt,ſed quia in eodē genere aliud præcedit.Author Simplicius.*Quinto demum*) hoc mō hic dicitur prius natura quod cum alio cōuertitur, & illius eſt cauſa.

De tribus modis eorum, quæ ſunt ſimul.

SIMVL *autem dicuntur aliqua tribus modis.Primo quidem & ſimpliciter & propriè ſimul dicuntur, quorum generatio eodem fit tempore,ut gemini, qui ob id ſimul eſſe dicuntur, quòd unius temporis ortu editi ſunt. Secundo uerò modo ſimul dicuntur, quæcunq; ad ſe inuicem conuertuntur, ſed ita,ut alterum alteri ſubſiſtendi neque cauſa ſit, neque principium: ut duplum & dimidium. Etenim hæc ad ſe inuicem conuertuntur: quoniam ſi duplum eſt,dimidium eſt: & ſi dimidium, et duplum. & tamen neutrum alteri cauſa eſt, ut nec pater filio cauſa eſt ut ſit,nec filius patri. Quod uerò dicò, huiuſmodi eſt, Aeneas habuit Aſcanium filium, non tamen cauſa fuit ut filius eſſet, ſed ut eſſet Aſcanius, Sicut igitur filius dicitur quiſpiam, cum primum ei fuerit pater, ita & pater iam dicitur,cum primùm ei fuerit filius. Tertio autem modo ſimul dicũtur,quæ ex eo-*

dem genere ex aduerſo diuidũtur à ſe inuicem, ut homo & equus. Homo nanque & equus, quoniam ſub eodem genere ponuntur, nẽpe animali, ſimul eſſe dicuntur. Eodem ſanè modo & de cæteris ſpeciebus dicendũ, quæ ſub eodẽ genere, uel hoc, uel alio ponuntur. Quo fit, ut omnes ſpecies eiuſdem generis æqueu e ſibimet ſint, & generi illi æqualiter ſupponantur. Porrò autem & differentiæ, quæ genus aliquod condiuidunt, ſimul eſſe dicuntur, ut rationale & irrationale. Sanè ſciendum quòd quæcunque ſecundo & tertio modo ſimul ſunt, hæc natura ſimul dicuntur, primo uerò modo ſimul dicũtur tẽpore.

PRIMO *quidem et ſimpliciter*) Quemadmodum id propriè prius eſt quod tempore aliud antecedit, ita ea propriè dicuntur ſimul quorum generatio in eodem eſt tempore. *ſecundo uero modo.*) Hic ſecũdus modus differt à quinto modo prioris. Nam hic alterum non eſt cauſa alterius, ibi verò alterum eſt cauſa alterius. *Vt nec pater*) Pater non eſt cauſa filij, id uerum eſt ſi ſpectes relationem, habitudinem, reſpectum: Nam omnis cauſa eſt prior ſuo effectu, Pater autem quatenus patris nomenclaturã habet, ne momento quidem temporis prior filio intelligi poteſt. Subſtantia patris eſt cauſa ſubſtantię filii. Nam res ea quæ pater eſt, prior eſt tempore, ſubſtantia filii. *Tertio modo*) Hoc modo membra diuidentia aliquod totum ſunt ſimul quatenus ad ipſum totum referũtur, vt ferum & manſuetum reſpectu animalis. Si verò alterũ membrorum ad alterũ referatur vt ferrũ ad manſuetũ, alterũ poteſt eſſe prius altero.

De ſex ſpeciebus.

MOTVS *uerò ſpecies ſex ſunt, generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, ſecũdum locum mutatio. Et generatio quidem motus eſt ad ſubſtantiã, cui opponitur corruptio, motus proinde à ſubſtãtia. Augmentatio uerò motus ad quantitatẽ, cui diminutio opponitur*

ponitur, motus uidelicet quo acquiſita iam anteà, et paulatim aucta quantitas fit minor, deperditurque. Alteratio eſt, qua aut qualitas acquiritur, aut deperditur acquiſita. Secundum locum uerò mutatio dicitur, quæ fit aut ad locum, aut circa locum: ad locum quidem, ut quæ ſecundum rectum fieri dicitur: circa locum uerò, quæ in gyrum ſiue in orbem. Omnium autem horũ motuum ex aduerſo quietem intelligimus, cum tamen in his ſpeciebus motuum ipſi motus ſibi inuicem contrarij ſint, præter eum motũ, qui circa locum fieri dictus eſt, ut eſt motus corporũ cœleſtium, cui nullus motus contrarius eſt. Cæterum animaduertendũ hoc eſt, haudquaquam abſonum eſſe, quod dictum eſt, motum eſſe motui contrarium, & item quieté: quaſi uerò duo iam uni cõtraria eſſe dixerimus, non unũ uni, ut in Phyſicis Ariſtoteles docet. Quandoquidẽ id quod dictũ eſt, ſecũdum aliud, & item aliud fieri intelligitur, queadmodum id Ioãnes Damaſcenus in ſua Dialectica ſubtiliſſimè annotauit, Nam eidẽ motui motus quidẽ opponitur, ut habitus & forma ſiue actus: quies uerò, ut finis et priuatio

MOTVS *uero ſpecies ſex ſunt.*) Motus vt res diuerſorum prædicamentorum comitatur, ad dialecticum pertinet, ſed ut eſt actus corporis mobilis ad phyſicum pertinet. Motus hoc loco ſumitur pro mutatione. Nam motus vt proprie & ſtrictim ſumitur, tres tantum habet ſpecies: augmentationem, diminutionem, alterationem, motum localem. Videndus eſt Ariſtoteles. 2. cap. 5. lib. Auſcultatoriorum. *Cæterum.*) Occurrit tacitæ obiectioni. Motus eſt cõtrarius motui & quies motui contraria eſt, Ergo plura erunt cõtraria vni. Reſpondet nõ eſſe incõmodum plura eſſe vni cõtraria ſecundũ diuerſa. Motus eſt cõtrarius motui vt habitus habitui, ſed quies eſt contraria motui vt priuatio habitui.

De octo habendi modis.

HABERE *quoque multis modis dicitur. Nam habere quis dicitur, aut ut qualitatem aliquam, ut ſcientiam uel uirtutem: aut ut quantitatem, magnitudinéue, & hanc quidem uel bicubitam, uel tricubitam, aut alias quantácunq;: aut ea quæ circa corpus ſunt, ut ueſtimentũ, cuiuſmodi eſt ſubucula uel penula: aut ut in parte aliqua corporis, ut in digito anulum, uel torquem in collo: aut ut partem aliquam ſui, nempe manum uel pedem, uel caput: aut ut in uaſe, quemadmodum modius dicitur habere triticum, & lagena uinum, & amphora aquam, ut ſit habere pro continere: aut ut poſſeſſionem quomodo dicitur aliquis domum habere uel prædium: aut ut uxorem, quemadmodum uir uxorem habere dicitur. Sed ut Ariſtoteles quoque ait, idque per iocum (ut uidetur) alieniſſimus hic habendi modus eſt: ſiquidem nihil aliud eſt uirum habere uxorem, quàm eidem cohabitare. Ideo autem hunc habendi modum improprie dictum putant multi docti, ac per hoc penè reſpuunt, quòd aiunt non haberi poſſe, quod habentem habeat: ſed multò rectius dici, uiro mulierem eſſe, & pari uice mulieri uirum.*

HABERE *quoque.*) Varius & multiplex eſt vſus huius uerbi habere, ideo ne aliquid erroris in vocabulo relinquatur, eius enumerat poteſtates. Habere vt refertur ad ſuas ſpecies & armatum eſſe. Calceatum eſſe genus eſt, ſed ut complectitur hos omnes modos multiplex uidetur. Ariſtoteles hunc modum alieniſsimum uocat, quia in aliis modis id quod habet, non dicitur uiciſſim haberi ab eo quod habet, ut habens anulum nõ habetur uiciſſim ab annulo. Sed ut uir habet uxorem, ita etiam uxor uirum. Paulò tamen erudi-

eruditius dicemus, uiro eſt uxor, & uxori eſt uir. Illud tanquam appendicem prædicamẽtorum adiiciemus geminam eorum potiſſimum eſſe utilitatem. Hinc enim omnium rerum in uniuerſa natura, ordo facile cognoſcitur: hinc etiã uocum finitiones, ſi quando de earum ui & poteſtate dubitetur, petuntur. Prædicamenta enim, quę uoces cum quibus cognationem habeant, oſtendunt. Quintilianus lib. iii. cap. ſexto, locos ſtatuum feciſſe uidetur. Omnis quæſtio propoſita per hæc duci poteſt, Quid, quale, quantum id, de quo quæritur ſit.

IN TRACTATVM TERTIVM PRAEFATIO BREVIVSCVLA.

EXPEDITA utcunque à nobis in prioribus duobus libris, ſiue tractatibus, ea parte Dialecticæ, quã Elementariam uocant, utpote quæ Prædicabilia tantùm, & Prædicamenta, ſimplices quidem uoces, complectatur: ſequitur hinc tractatus tertius de Propoſitiõe, quæ & ipſa, huius artis pars quædam eſt: quippe quæ prima ex ſimplicibus illis & incõplexis uocibus, perfecta conſtituitur oratio. Atqui huius quoniam nomen & uerbum partes ſunt, & hæc ipſe per uocẽ definiuntur, à uoce haud ab re huius tractatus exordium ſummere licebit.

VOCES ſimplices enunciationem conſtituunt, explicatis itaque uocibus ſimplicibus de Enunciatione dicendũ eſt. Huius tractatus tertii ſcopus eſt. Naturam propoſitionis planum facere. Cuius mirifica eſt utilitas. Nam in omni controuerſia, negotio, oratione, Epiſtola, conſtituenda eſt aliqua propoſitio, in qua eius negotii ſummam, de qua loquimur comprehendamus. In oratione pro Cęlio. Nemo ſtudioſus eſt deditus uoluptati. In cauſa Miloniana,

omnis inſidiator eſt iure occidendus. Et apud bonos autho res ſexcenta, de eo genere reperire licet. Cæſarius in hac præfatione tres Dialecticæ partes, inuentionem, iudicium, elementariam conſtituere uidetur. Sed elemētaria ſub inuentione continetur. Nam quinque uocū tractatus docet, quæ uoces cum quibus cognationem habeant, & in ſyllogiſmo medius terminus cum ſubiecto probandæ cōcluſionis, cohæret. Quinque uocū ergo tractatio inuentiouem termini medii, iuuat.

Quid ſit uox, tum etiam quid Sonus.

VOX *igitur eſt, ut a nonnullis definitur Philoſophis, ex ictu aeris elicita qualitas, auribus accidens. A recentioribus autem, & ijs quidem, qui ſuperioribus aliquot annis circa hanc artem uerſati ſunt, magis conuenienter accommodateque ad hunc locum hoc pacto definitur: Vox eſt ſonus, qui ab ore animalis proficiſcitur, certis quibuſdam naturæ inſtrumentis formatus. Sonus item ab eiſdem quoque definitur, quicquid proprie, & per ſe auditu percipitur. Itaque uox ſonus eſt, non quilibet, ſed qui (ut dictum eſt) ab ore animalis proficiſcitur, formaturque interim certis quibuſdam naturæ inſtrumentis, quæ quidem ſunt guttur, lingua, palatum, primores quatuor dentes, & labia duo, quibus à quibuſdam additur & pulmo. Nam per guttur uocalis arteria intelligitur, quæ & ſpiritalis fiſtula appellatur. Ex quo iam liquidò patet, quòd neque manuum ad ſe inuicem comploſus, neque pedum ſtrepitus, aut fragor arborum, & in nubibus tonitrus, uoces ullo modo dici debēt. Quin & ob eandem fortaſſis cauſam, neque tuſſis, neque excreatio, et ſi quid huiuſmodi eſt, uoces propriè dici poſſunt, licet de animantis ore prodeant.*

Vox

VOX IGITVR.) μεθοδικῶς omnino Cæſarius progre ditur quod & ſcribenti,& docēti,in primis curæ eſſe debet. Dicturus de nomine,uerbo,oratione,quæ uoces ſunt,prius docet quid uox & quæ eius diuiſio. Quæ omnia etſi ad naturalem philoſophum pertinent,potius quàm ad Dialecticum,hic tamen quatenus huic inſtituto utile eſt, breuiter & in tranſcurſu enarranda ſunt. Tria ad uocis finitionem neceſſaria ſunt. Percutiens,ſcilicet anima,percuſſum ſcilicet aer reſpiratione attractus, & id ad quod fit percuſſio, ſcilicet arteria uocalis. Videndus eſt Ariſtoteles octauo capite ij. lib. de anima, & nono cap. tertij libri de hiſtoria Animalium. *Sonus item.*) Huius ratio eſt quia ſonus eſt propriū obiectum auditus. Vt ſonus edatur tria concurrant neceſſe eſt, Corpus percutiens,percuſſum,& aër motus uel colliſus. *Nam per guttur.*) Arteria uocalis eſt conceptaculum ſpiritus naturalis miſti,in quo plus ſpiritus eſt quam ſanguinis. Contra, uena eſt conceptaculum ſanguinis quod ἀγγεῖον medici uocant, miſti confusique cum ſpiritu naturali,in quo plus ſanguinis eſt minus ſpiritus. Videndus eſt Aulus Gellius libro decimo octauo capite nono. *Debent.*) Quia non formantur omnibus naturalibus inſtrumentis. *Quin et.*) Rationem huius reddit Ariſtoteles, quia omnis uox eſt ſonus ſignificans naturaliter uel ad placitum.

De uocis diuiſione.

VOCVM autem alia quidem ſignificatiua eſt, alia uero non ſignificatiua. Porro ſignificatiua uox ea dicitur,quæ per auditum aliquid intellectui repræſentat. Non ſignificatiua autem,quæ nihil omnino ſignificat,ut quæ neque naturaliter,neque ſecundum placitū apud intellectum quicquam conſtituit, ut literæ propemodum & ſyllabæ. Itaque bifariam uox ſignificare dicitur,tum naturaliter,tum ſecundum placitum. Naturaliter quidem uox ſignificare dicitur, quæ naturalem duntaxat affectum animi mōſtrat,ut eſt dolor,aut gau

 dium,

dium,cuiuſmodi ſane uoces ſunt gemitus ægrotantium, & lugentium eiulatus,inſolẽtium item cachinnus & riſus indecẽs,tum bonorum cuiuſque animalium uox propria. Secundum placitum autem quæcunque ex impoſitione rem aliquam deſignat,ut ſua uniuſcuiuſque gentis lingua ſiue loquela,qua quis utitur,quoties alteri indicare uolet quicquid animo cõceperit.Hæc rurſus diuiditur: Alia nanque tempus ſecum ad ſignificationem trahit,ut ambulo,alia præter tempus ſignificat, ut homo Cæterum hæc nomen,illa uerò uerbum apud Dialecticos appellatur,ex quorum utriuſque debita complexione uox conſtituitur,quæ oratio dicitur,uox proinde complexa,ut tam nomen,quàm uerbum, uox incomplexa. At de nomine quidem primum hic dicamus oportet.

VOCVM AVTEM.) Prima diuiſio uocum, alia ſignificat determinatum aliquid,ut uirtus,homo,alia nihil determinate ut uoces infantium, ebrioſorum. *Itaque bifariam.*) Secunda diuiſio.Vocum ſignificatiuarum alia ſignificat naturaliter,ut quæ apud omnes homines idem ſignificat, ut gemitus ægroti.Alia ex arbitrio imponẽtis,ut ſcientia. *Hæc rurſus.*) Tertia diuiſio.Vocum ſignificatiuarum ex impoſitione alia ſignificat cum tempore vt lego,alia ſine tempore ut fortitudo.

De nomine.

NOMEN *itaque uox eſt ſignificatiua, ſecundum placitum,ſine tempore,cuius nulla pars ſignificatiua eſt ſeparata,finitum aliquid deſignans,& caſus recti.Sanè in hac definitione uox generis locum obtinet, utpote pluribus communis.Significatiua,deinde adiectum eſt: nã ſunt & uoces; quæ nihil ſignificant. Rurſus ſecundum placitum,quòd ſint uoces,quæ naturaliter tantum ſignificant.*

ficant. Sine tempore autem, quoniam uerba quoque uoces ſunt ſignificaitua ſecundum placitum, ſed diſtant à nominibus, quòd nomina quidem ſine tempore: uerba autem cum tempore ſignificant. Adiectum præterea eſt, cuius nulla pars ſignificatiua eſt ſeparata, propter rationem, ſiquidem huius partes utique & ſeparatæ ſignificãt, ut mox dicetur. Poſtremò autem adpoſitæ ſunt particulæ duæ, una quidem, nempe finitum aliquid deſignans, propter nomina infinita: altera uerò, quæ quidẽ eſt & recti caſus, propter nominum obliquos caſus: qui quoniá cum E S T, *uerbo copulati, plenã abſolutamque ſententiam explicare non poſſunt, non nomina, ſed caſus nominũ iure nũcupantur: ut non recte dixeris, de monſtrato quopiam, Catonis eſt, Catoni eſt, aut Catonem eſt: ſed, Cato eſt.*

NOMEN ITAQVE.) Explicatis cõmunibus ex quibus colliguntur genus & differentia nominis, integram cõficit nominis finitionem. Nobile eſt caput apud Ariſtotelem. 14. 2. lib. poſteriorum, quo docet finitionem ex diuiſione inueſtigandam eſſe: quod Dialectices candidatis etiam atque etiam cõmendo. Cæterum ut huic loco lucis aliquid adferamus, ſciendum eſt authores in diſciplinis tradendis, duplicem uiam obſeruare conſueuiſſe, aut à toto ad partes progrediuntur, & hæc dicitur reſolutoria qua Ariſtoteles in libris priorum uſus eſt, aut contra à partibus ad totum, & eſt compoſitoria. Qua Ariſtoteles in libro de interpretatione uſus eſt. Et eum hic ſecutus eſt Cæſarius. Ex partibus enim nominis, inueſtigauit nominis finitionem Deinde ex finitione nominis & uerbi, inquirit orationis finitionem. Cæſarius ſingulas particulas finitionis nominis, ſatis accuratè enarrat. *Ait aut ſecundum placitum.*) Plato in Cratylo exiſtimat, nomina ſimpliciter ſignificare naturaliter, quia ſunt naturales rerum ſimilitudines. Ammoniu

nius uero putat nomina eſſe naturalia quo ad Aetymologiã. Quia nomina à proprietate in re ipſa reperta, impoſita ſunt. Sed ſi ſpectemus ſignificationem, ex inſtitutione ſignificant. Ariſtoteles uerò uult nomina ſignificare ex impoſitione quia ab arbitrio imponentis, ad ſignificandum imponuntur. *Nempe finitum.*) Ita colligit, omne nomen ſignigificat rem certam, nomen infinitum non ſignificat rem certam, ergo non eſt nomen. *Altera.*) Omne nomen ſi ei ad datur uerbum efficit orationem ueram aut falſam, ſed caſus nominis, uerbo ei addito, non efficit orationem ueràm aut falſam: ergò caſus nominis non eſt nomen.

De uerbo.

VERBVM *autem eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum, cum tẽpore, cuius nulla pars ſignificatiua eſt ſeparata, finitum aliquid deſignans, & caſus recti. Quæ quidem uerbi definitio, præter particulam, cum tempore, omnia cum nomine habet communia. Siquidem id uerbi proprium eſt, ſignificare, inquam, cum tempore. Ergo quòd & participiũ cum tempore ſignificat, hoc à uerbo habet, unde deducitur. Neque uerò mouebit quépiam, quod ex nominibus quidem ipſis quædam etiam tempus ſignificant, ut annus, menſis, dies: attamen nullum eorum tempus conſignificat, quemadmodum Ariſtoteles ait. Cæterum, ut nomina finita ſunt ac infinita, ita ex uerbis quoque alia finita ſunt, alia infinita: finita, ut ambulo, diſputo: infinita uero, ut non ambulo, non diſputo. Rurſus & de caſibus uerborum haud ſecus ac de caſibus nominum dicere par eſt: quippe ut nominũ caſus dicuntur, qui ab ipſo rectò flectũtur: ita caſus uerborum appellari poſſunt, quià tẽporis præſentis & modi indicatiui ſignificatione diuariant. Verbum igitur*

ſecun-

ſecundum Dialecticos id ſolum eſſe dicitur, quod tempo ris præſentis eſt & modi indicatiui.

De verbo.) Ariſtoteles breuitatis amator in finitione uerbi omiſit eas particulas quæ erant uerbo cum nomine communes. Differt uerbum à participio, quia uerbum ſem per à parte prædicati intelligitur, participium tam a parte prædicati quàm ſubiecti. *Neque uero.*) Submotio obiectionis. Quædam nomina tempus ſignificant ex primaria ſigni ficatione, ut annus dies menſis, ſed non ſignificant cum tēpore. Eſt autem ſignificare cum tempore præter præcipuā ſignificationem, temporis differentiam ſignificare. Quod uerbi proprium eſt, ut ſtudeo præter actum ſtudendi ſignificat tempus præſens. *verbum igitur.*) Anguſtius hic ſumitur uerbum pro eo quod modi indicatiui & præſentis eſt temporis, aliquando tamen latius etiam ſumitur. *Cæterum.*) Verba quibus extra propoſitionem negatio à fronte additur, uulgo infinita uocantur, ut non ambulo. Quæ eadem ſi ſumantur in propoſitione negata dicuntur.

Vtrum Nomen, & Verbum apud Dialecticos ſolæ partes orationis ſint.

Exposita catenus tam nominis, quam uerbi ratione, quatenus idipſum Dialecticorum uſus poſtu lat, occurrit non temere quæſtio illa, hoc in loco nunc etiam conſideranda, quæ a pleriſque proponi ſolet. Vtrū ſcilicet nomen atque uerbum ſolæ apud Dialecticos orationis partes ſint: cum tamen ab ipſis Grammaticis octo hmōi cōſtituantur partes. Sane huius quæſtionis nodum D. Seuerinus Boetius, uir profecto tantus in Latina philoſophia, quantus inter ipſos Latinos in arte oratoria M. Cicero, his uerbis ita diſſoluit breuiſſime: Grāmatici enim (inquit) figuras tantummodo uocum conſiderá tes, octo proinde orationis partes connumerant: Philoſophi autem atque Dialectici, quoniá omnis eorum inten-

tio

tio circa ueritatem,falſitatemque locutionis uerſatur, atque ea ex nomine,uerbòque pleniſſime conſtat, duas tātū orationis partes admittunt,eaſque nomen & uerbum eſſe docuerunt. Cætera uerò,non partes,ſed oratio nis ſupplementa,& ueluti colligamenta quædam appellant,quemadmodum in quadrigis fræna & lora, & in nauibus tabulæ & trabes. Non aliter autem de his ſentit & Priſcianus ille Grammaticus lib. II. de Parti cipio: Quibuſdam(inquit) philoſophis placuit nomen & uerbum ſolas eſſe partes orationis: cætera uero admi nicula & iuncturas earum,quomodo nau ū partes ſunt tabulæ & trabes. Sed nunc ad orationem tranſeamus.

PHILOSOPHI.) Diſſolutio huius quæſtionis. Ex nomine & uerbo perfecta conſtituitur oratio ueritatem uel falſita tem ſignificans,quæ duo potiſſimum propoſita ſunt Diale ctico. Quocirca nomen & uerbum ſolæ habentur partes orationis apud Dialecticos.

De oratione.

ORATIO eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum,cuius partes extra aliquid ſignificant et ſeparatæ. Ad hunc ſanè modum a Dialecticis oratio definitur. Cuius quidem definitionis intellectum facile eſt ex ſupe rioribus colligere. Nā quod oratio ipſa uox eſt, quòd ſignificatiua uox,quòdque item ſignificatiua ſecundū placitum,id cum nomine atque uerbo commune habet. Cuius enim partes ſecundum placitum ſignificant, ipſum quoque ſecundum placitum ſignificatiuum eſt. Differt autem ab utroque, quoniam nominis quidem & uerbi partes ſeparatæ nihil ſignificant, ac ne in compoſi tis quidē,ut et Ariſtoteli placet: quamuis id tamen ui-

deri

deri uelint, ob dictionis figuram, ſed tali uoci ſiue dictioni res ipſa repugnat, nempe ſuapti natura ſimplex & una : ut animalis nomen, quod Græcis τραγέλαφος dicitur, Latinis uero hircocernus dici poteſt, ab hirci, ceruique ſimilitudine. Nam cum cerui ſpeciem habeat, autore Plinio; ab eo tamen barba & armorum uillo diſtat ſolum, in quo cum hirco quadantenus conuenit : unde et nomen ei eſt ex utroque compoſitum. At uero orationis partes multo aliter ſeſe habent : quippe quæ et extra ipſam ſignificare poſſint, ut uerbi cauſa, huius orationis, Plato diſputat, tam nomen ipſum, quod quid Plato eſt, quàm uerbum diſputat, partes nimirum ſeorſum utique & ſeparatim omnino aliquid ſignificant.

ORATIO *eſt uox.*) Poteſt nunc quiuis, nullo negotio orationis finitionem intelligere. Vnica enim particula diſtat à nominis & uerbi deſcriptionibus. Orationis partes ſignificant ſeparatæ, nominis & uerbi minimè. *Secundum placitum.*) Plato in Cratylo ſic ſuadere conatur orationem ſignificare naturaliter. Omne inſtrumentum quo mentis ſenſa exprimimus, naturaliter ſignificat. Atqui oratio eſt inſtrumẽtum quo mentis ſenſa exprimimus: ergo ſecundum naturam ſignificat. Hic ſyllogiſmus ſic eſt diluendus. Omne inſtrumentum proximum, quo animi ſenſum euoluimus naturaliter ſignificat, ſed oratio eſt inſtrumentum ſecundarium & remotum. *Ac ne.*) A maiore Ariſtoteles colligit. Partes nominis compoſitæ figuræ uidentur potius ſignificare per ſe quàm partes nominis ſimplicis, ſed partes nominis compoſitæ figuræ per ſe non ſignificant, ergo multo minus partes nominis ſimplicis.

De diuiſione Orationis.

DIVIDITVR *autem oratio : alia nanq; perfecta eſt, alia imperfecta. Perfecta quidem oratio ea eſſe dicitur, quæ ex nomine, uerboque cõſtructa, perfectam*

ſen-

ſententiam in animo audientis relinquit, ut Plato diſpu tat. Quiſquis enim eam audit, ſtatim quieſcit, ac iam intelligit quid ſit hac ipſa uoce prolatum. Imperfecta uero, quæ plenam ſententiam non facit, tametſi nonnun quam ex uerbo conſtat, unde orationis perfectio potiſſi-mum habetur: quippe quòd ut in nominibus materia, ita in uerbis ſermonis uis intelligatur, autore Quintilia no. Imperfecta igitur oratio eſt, quoties ſine uerbo pro-fertur, aliquoties autem & cum uerbo ipſo. Sine uerbo quidem, ut Aeneis Vergilij. Cum uerbo aũt, ut quiſ-quis ambulat. Vtraque nimirũ imperfecta oratio eſt: perficitur autem uerbo utrobique adiecto. Hæc quidẽ, ſi addas uerbum, mouetur, ut ſit, Quiſquis ambulat, mo uetur: illa uero, ſi addatur uerbum, legitur, ut ſi dicis, Aeneis Vergilij legitur. Atque hunc in modum omnis imperfecta oratio perfici poteſt, qualis profectò ea eſſe debet oratio, quæ ab Ariſtotele quidẽ ipſo facile huius artis principe, Enunciatio: à Cicerone uerò (quẽ Pli nius lucem doctrinarum appellat) Pronunciatum, & Proloquium nonnunquam: à Boetio demum inter La-tinos præſertim Propoſitio dicta eſt, qua etiam appella-tione cõmunis Dialecticorũ ſchola nunc paſſim utitur.

DE *orationis diuiſione.*) Prima diuiſio orationis genera-tim ſumptæ.

De diuiſione orationis perfectæ.

ORATIONVM *perfectarum alia Deprecatiua eſt, ut Iuppiter omnipotẽs precibus ſi flecteris ullis, Da deinde auxiliũ pater, atque hæc omnia firma. Alia Im peratiua, ut, Vade agè nate, uoca Zephyros, & labere pennis. Alia Interrogatiua, ut, Dic mihi Damœta,*

cuium

cuium pecus, an Melibœi? Alia uocatiua, ut, Huc ades ò Melibœe. Alia Enunciatiua, ut, Principiò arboribus uaria eſt natura creandis. Præter has autem quinque perfectæ orationis ſpecies ſunt, qui duas alias addant, nempe Optatiuam & Subiunctiuam. Optatiuam, ut, O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos Subiunctiuam, ut, Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto. Verumenimuero huiuſcemodi orationum ſiue quinque, ſiue ſeptem ſpecies conſtituas, ea tamen ſola, quæ Enunciatiua ſiue Indicatiua dicitur, propoſitio eſt: quippe quæ uel eſſe aliquid, uel non eſſe deſignet, & in qua aut ueritas, aut falſitas inueniatur. Reliquæ uerò Poetis atque oratoribus ad effectus uarios mouēdos magis accommodatæ uidentur.

ORATIONVM *perfectarum.*) *Secunda diuiſio.*) Oratio perfecta alia eſt enuntiatiua alia non enuntiatiua. *Enuntiatiua.*) Dicta eſt oratio enunciatiua uel indicatiua: quia enuntiat & indicat ueritatem aut falſitatem.

De propoſitione, eiuſque ſecundum ſubſtantiam diuiſione, tum quid ſubiectum, & quid prædicatum.

PROPOSITIO *eſt oratio uerum uel falſum ſignificans. Eius uerò prima & quidem ſecundum ſubſtantiam diuiſio hæc eſt, Propoſitionum alia Categorica eſt, alia hypothetica. At de hypothetica quidē aliàs, interim de Categorica (ut cœpimus) proſequamur. Hæc autem eſt, quæ duobus terminis perficitur, ſubiecto ſcilicet & prædicato, hoc eſt, quæ ſimpliciſſimè conſtat ex nomine caſus recti, eodemque finito, & uerbo modi indicatiui, ut Ariſtoteles docet. Sunt qui præter duos*

dictos

dictos terminos, tertiam his ueluti partē adijciant, nempe copulam (quam uocant) uerbalē. Et proinde propoſitionē huiuſmodi hoc pacto illi definiunt. Propoſitio Categorica eſt, quæ habet ſubiectum, prædicatum, & copulá principales partes ſui: ut huius propoſitionis, Ariſtoteles docet, ſubiectus quidem terminus eſt Ariſtoteles, prædicatus uero uerbum docet, & quod alterum cum altero coniungit, copula (ut dictum eſt) à recentioribus uocatur. quam ijdem deinde per reſolutionem uerbi adiectiui, ſi quod in huiuſmodi propoſitione prædicatur, ut eius uerbi docet, prodi ac patere aiunt, ſi ita ipſam propoſitionem protuleris, Ariſtoteles eſt docens. Huius quippe propoſitionis Ariſtoteles ſubiectum eſt, docens prædicatum, eſt uerò uerbum, copula: quaſi uerò hoc totum eſt docens, non multò rectius prædicatum diceretur. Subiectum porro id eſſe dicitur, de quo aliquid prædicatur: Predicatum uerò quod dicitur de ſubiecto. Cæterum quæ Categorica dicta eſt propoſitio uoce Græcanica, Latina à prædicando prædicatiua ſeu prædicatoria dici poteſt, quando eadem utrobique ſignificatio eſt: quippe quòd Latinis prædico, hoc Grecis eſt κατηγορέω, quod uerbum etſi alias accuſo ſignificat Græcis hominibus, apud philoſophos tamē pro prædico accipitur. Vnde κατηγορίαι Prædicamēta dicuntur, de quibus tractatu ſuperiori tranſegimus.

PROPOSITIO *eſt oratio.*) Appoſite aſſignauit finitionem propoſitionis per uerum & falſum, quia ſunt finis propoſitionis. Sæpe autem finitiones conſtant cauſa finali. *Eius uerò*) Prima hæc diuiſio uocatur ſecundum ſubſtantiā, quia in hac diuiſione ſpectamus terminos ſimplices, a quibus totius propoſitionis ſubſtantia (ſi ita loqui liceat) pēdet. *Sunt*

qui-

qui.)Cæſ.repræhēdit eos qui exiſtimant uerbum ſubſtantiuum eſt, eſſe partem propoſitionis diſtinctam a ſubiecto & prædicato,quod perſpicue falſum eſt. Vt enim compoſitum naturale(ſi liceat magna paruis conferre) componitur ex duabus partibus ſcilicet,materia & forma, ſic propoſitio conſtat ex ſubiecto tanquam materia,& prædicato tanquam forma.

Vtrum non niſi ex nomine,& uerbo perfecta conſiſtat oratio, an ex ſolo etiam uerbo conſiſtere aliquando poſsit.

SED *& hoc loco quæſtio ſuboritur non incommodè,Vtrum haud unquam aliter, quam ex nomine & uerbo plena & perfecta oratio,cuiuſmodi propoſitio eſt, conſtare queat,an ex ſolo etiam uerbo aliquando? Huic ſanè quæſtioni ita Martianus Capella occurrit,Quoties (inquit) uerbum primæ uel ſecundæ perſonæ fuerit, quia per ipſum iam aliquid ſignificatur, quod uel negari,uel affirmari poſſit,ſimul & in hominem tantum cadat,& hunc quidem certum,utique ex ſolo ad hunc modum uerbo,perfecta oratio,& propoſitio haberi poteſt, ut diſputo,aut diſputas.Quippe ut in horũ altero, quod quidem primæ preſonæ eſt,ſubauditur protinus pronomen ego,ac per hoc plenum per ſe eſt,atque ueritati aut falſitati æque obnoxium,ita in altero, quod eſt perſonæ ſecundæ,facile intelligitur tu,pronomen. Vnde tantundem pene ualet,cum dicitur,diſputo,uel diſputas, quantum ſi dixeris,ego diſputo,uel tu diſputas:hoc excepto, quòd quoties iſtiuſmodi pronominum expreſsio fit, toties uel emphaſis notatur,uel diſcretio aliqua intelligitur.Tertia uerò uerbi perſona,quia non hominis tantũ eſt,ſed aliarum etiam rerum, & ſimulac dicta fuerit,*

non continuo intelligitur, de quo dicatur, ita ut aut affirmari, aut negari poſſit, idcirco neque ueritati, neque falſitati obnoxia eſt: quare nec propoſitio ex ea ſola conſtare unquam poteſt, niſi fortè de eo dicatur, de quo ſolo intelligi poteſt id quod dicitur, ut cum dicimus, Pluit, aut ningit, hoc quod dicitur, pluit aut ningit, utrunque aut uerum eſſe poteſt, aut falſum, & per hoc negari aut affirmari, licet nihil addamus, quia notum eſt qui pluat aut ningat, nempe Deus aut natura. Cum uerò dicimus, diſputat, aut legit, aut loquitur, in nullo horum certum aliquid intelligitur. Quapropter nec uerũ, nec falſum dici poteſt, quamuis etiam de homine intelligi poſſit quod dicitur, diſputat, aut legit, aut loquitur: quia tamen non de uno certo aliquo dici poteſt, idcirco ſubdendum eſt nomen alicuius hominis, ut plenum ſit quod dicitur. Prima igitur & ſecunda uerbi perſona, quia de homine tantum etiam certo intelligun tur, idcirco ſolæ dictæ poſſunt aut uerum aut falſum ſignificare. Tertia uerò perſona uerbi, ut nec de ſolo intelligitur homine, ita nec ſola dici poteſt, hac per hoc nec ex ſola, niſi admodum rarenter (ut dictum eſt) propoſitio conſtitui poteſt.

SED *et hoc loco*) Hæc quæſtio ex ſuperioribus naſcitur. dictum eſt enim ex nomine, & verbo perfectam conſtare orationem. *Vt diſputo aut diſputas.*) huic loco ex perpendiculo repugnare uidetur Ariſtoteles quarto cap. 1. lib. de interpretatione. Quo loco ſcribit nomen, & uerbum dictionem eſſe ſolum. Quo circa ex hoc uerbo diſputo, oratio conſtitui non poteſt. Id ſic diſſoluitur, nomen aut uerbum, ut per ſe inſpicitur, & nihil intelligitur, eſt tanquam dictio, ſed ut aliquid ſubauditur, oratio eſſe poteſt. Quemadmodum

Quin-

Quintilianus lib.1.cap.de uirtutibus,& uitiis orationis ait. Solœciſmus cōſtat uno uerbo nō tamen ſolo uerbo,niſi,ad aliud referatur.*Idcirco ſubdendum.*)Mea quidem ſententia locus hic non eſt ita ſtrictim intelligendus, ut in uerbis ſecundæ.& tertiæ perſonæ quorum actio ſoli uni conuenit:, neceſſe ſit certum,& ſingulare ſubiectum exprimere,ut perfecta conſtituatur oratio.Quinimo exiſtimo hanc eſſe perfectam orationem legis,legit ſine ulla hominis expreſſione. Niſi enim hoc fateamur non ſibi conſtabit. Cæſarius hoc enim eodem cap.dixit diſputo diſputas eſſe perfectam orationem.

Vtrum quoties ex nomine, & uerbo propoſitio conſtituitur,ipſum nomen non alterius quàm recti caſus eſſe poſsit.

RVRSVS *& alia nunc quæſtio emergit, præcedenti haud multum abſimilis,quæ huiuſmodi eſt. Vtrum nomen,ex quo cum uerbo propoſitio conficitur,ſolum recti caſus eſſe debeat;an alterius quoque cuiuslibet obliqui caſus eſſe poſſit.Huic quoque dubitationi idem Martinus ſubtiliter obueniens,ad hunc modum reſpondet breuiſſime,ubi uerò uerba(inquit)illa ſunt, quæ imperſonalia dicuntur,non iam ex recto caſu ſententia impletur,fitque propoſitio,ſed alios caſus recipit.ut diſputatur cum dicitur,ut eſt imperſonale uerbum,plena omnino ſententia eſt,ſi ablatiuum adiūgas,& per hoc affirmari aut negari poteſt,ut eſt,à Cicerone diſputatur, à Cicerone non diſputatur. Et pœnitet cum dicitur, plena quoque ſententia eſt,ſi accuſatiuum iungas,ut eſt,Ciceronē pœnitet:atque de alijs quoqne imperſonalibus uerbis, quæ uel cum eiſdem,uel cum alijs conſtruuntur caſibus, ad hunc modum dicendūm eſt. Vt igitur quoties perſo-*

nale uerbum eſt, ex quo cum nomine propoſitio cõſtitui tur:ipſum nomen recti caſus eſſe oportet,ita non minus neceſſe eſt,quoties uerbum imperſonale fuerit, ut ſit no mẽ caſus obliqui, natura uerbi id ita exigente. Sed iam ad inſtitutum reuertamur,et quonam modo propoſitio ſecundum qualitatem diuidatur,deinceps dicamus.

QVAESTIO hæc per diſtinctionem diſſoluitur. Cum uerbo imperſonali utimur, nomen obliqui caſus eſſe poteſt,cum perſonali,nomen recti caſus erit.

De diuiſione propoſitionis ſecundum qualitatem.

PROPOSITIONVM *itaque Categoricarũ, aliæ quidem qualitate,aliæ uerò quantitate differentes inueniuntur. Porrò ſecundum qualitatem differũt, quorum altera affirmatiua eſt,altera negatiua. Affirmatiua quidem propoſitio eſt, in qua aliquid de aliquo prædicatione enuntiatur. Vel in qua prædicatum affirmatur de ſubiecto,ut Plato Philoſophus eſt. Negatiua uerò, in qua aliquid ab aliquo prædicatione ſeiungitur. Vel in qua prædicatum negatur de ſubiecto,ut Plato Philoſophus non eſt. Hic nanque de Platone negatur philoſophus,ut prædicatũ de ſubiecto appoſito ad uerbum ſubſtantiuum(quæ utique potior pars prædicati eſt)negandi aduerbio, cuius quidem hæc uis eſſe perhibetur: ut quicquid poſt ſe inuenit,tollat prorſus, & eius oppoſitionum reponat.*

PROPOSITIONVM.) Secunda hæc diuiſio propoſitionis dicitur ſecundum qualitatem, quia affirmatio & negatio ad qualitatem pertinent propoſitionis. Nam ſecundum uariam uerbi diſpoſitionem, uarius eſt modus enuntiandi. *Affirmatiua propoſitio.*) Ariſtoteles primo de interpretatione

tatione tenui admodum diſcrimine affirmationem & negationem ſeparauit. *κατάφασις δὲ ἐστὶν, ἀπόφανσις τινὸς κατὰ τινὸς, ἀπόφασις ἐστὶ ἀπόφανσις τινὸς ἀπὸ τινὸς.* Affirmatio eſt enunciatio alicuius de aliquo. Negatio eſt enunciatio alicuius ab aliquo. Vt enim in affirmatione prædicatum affirmatur de ſubiecto, ita in negatione prædicatum remouetur a ſubiecto. Interim tamen obſeruandum eam eſſe negatiuam propoſitionem, in qua uerbum principale negatur. Quare hæc non eſt negatiua. Homo eſt non iuſtus, ſed affirmatiua habens prædicatum negatum.

De diuiſione propoſitionis Cathegoricæ ſecundum quantitatem.

At *uerò ſecundum quantitatem differentiæ huiuſmodi propoſitionum hoc modo ſumuntur, quòd aliæ quidem ſunt uniuerſales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ, aliæ uero ſingulares. Sed harum uniuſcuiuſque uim propria deſcriptione hinc iam explicemus oportet. Vniuerſalis igitur propoſitio eſt, quæ tum affirmando, tum negando uniuerſaliter proponi: uel in qua ſubijcitur terminus communis ſigno uniuerſali determinatus, ut omnis homo ſapiens eſt, nullus homo ſapiens eſt. Prrticularis uerò, quæ ſiue affirmet, ſiue neget, particulariter tantum proponit, quam & alij ita deſcribunt. Particularis propoſitio eſt, in qua ſubijcitur terminus communis ſigno particulari determinatus, ut quidam homo ſapiens eſt, quidam homo ſapiens non eſt. Indefinita uerò eſt, quæ abſque uniuerſalitatis particularit atisue nota, tã affirmando quam negando profertur, uel cuius ſubiectus terminus abſque ullo ſigno ſumitur, ut homo ſapiẽs eſt, homo ſapiens non eſt. Singularis porro propoſitio eſt in qua de indiuiduo & ſingulari quicquam prædicatur*

idque tum affirmatiue, tũ negatiue, ut Socrates, ambulat, Socrates non ambulat. Eandem autem nonnulli hoc pacto deſcribunt, Propoſitio ſingularis eſt, in qua ſubijcitur terminus ſingularis, aut certè cõmunis, qui tamen ſingulariter teneatur accipiaturq́;, ut Socrates, uel hic homo ſapiens eſt.

AT VERO.) Tertia diuiſio propoſitionis, quæ dicitur ſecundum quantitatem, quia a notis uniuerſalibus aut particularibus, propoſitionis pendet quantitas. *Vniuerſalis.*) Breuius Ariſtotel. primo capite primo. lib. priorum. Propoſitio uniuerſalis eſt quæ ſignificat omni aut nulli in eſſe. Nam per hanc ſignificamus aliquid ad uniuerſos uel nullos pertinere, ut omnes homines ſunt probi, nulli homines ſunt probi. *Particularis.*) Sic Ariſtoteles particularis propoſitio eſt quæ ſignificat alicui aut non alicui in eſſe, ut quedam uoluptas eſt bona, quædam uoluptas non eſt bona. *Indefinita.*) Propoſitio indefinita ſic dicta eſt, quia nullam habet certam quantitatem ſed quandoque pro uniuerſali, quandoque pro particulari accipitur. Eſt igitur hæc conſtituenda regula. Quando prædicatum neceſſario cum ſubiecto cohæret, propoſitio indefinita pro uniuerſali ſumitur, ut iuſtitia eſt uirtus, huic æquipollet omnis iuſtitia eſt uirtus. Sed quando prædicatum per accidens & non neceſſario dicitur de ſubiecto, æquipollet particulari uel indefinitæ, ut homo eſt iuſtus, eſt eadem cum iſta aliquis homo eſt iuſtus.

De tribus ſignis quæſitiuis, quibus de unaquaque propoſitione quærere contingat.

CVM *igitur tres ſint propoſitionũ differentiæ, ut dictum eſt, quæ quidem ſumuntur aut ſecundum ſubſtantiam, aut ſecundum qualitatem, aut ſecũdum quantitatem, tria quoque par eſt quæſitiua ſigna commodari, quibus apta eliciatur reſponſio ab eo, qui de illis interroga-*

rogatus fuerit. Itaque interrogatus quiſpiam quæ ſit hæc aut illa propoſitio apte conuenienterq́ue reſpondebit quòd ſit Categorica uel hypothetica. Si uero idem deinde interrogatus fuerit, qualis ſit, tum quoque apte, reſpondebit, quod ſit affirmatiua uel negatiua. Rurſus autem ſi interrogetur quanta ſit, recte nimirum et hæc interrogati reſponſio quadrabit, ſi dixerit, aut uniuerſalis, aut particularis, aut indefinita, aut ſingularis. Atque hæc quidem quanquam fortaſſis non tanti habẽtur, ut negotium faceſſere debeant, eo tamen pertinere uidentur, ut exercitati iſtis interrogatiũculis nouitij huius artis ueluti tyrones aſſueſcant paulatim propoſitionum differẽtias internoſcere, quod utique momenti non nihil habet ad ea, quæ deinceps ſequuntur planius percipienda.

CVM *igitur.*) Quemadmodum propoſitio tribus modis diuiditur ſic etiam tres ſunt notæ quærendi. Quod eſt pronuntiatum prædicatorum uel conditionale, quale affirmatiuum uel negatiuum quantum, uniuerſale uel particulare, indefinitum aut ſingulare.

Quæ propoſitiones ſuis terminis conueniant, & quæ non.

HACTENVS *de propoſitione quæ Categorica dicitur eiusq́ue partibus atque differentijs quibuſdam: reſtat ut quibus ipſa ſit prædita affectionibus (quas paſſiones iuniores uocãt) oſtendamus, idq́; hac præmiſſa diuiſione, propoſitionum aliæ ſunt, quæ nulla terminorum participatione conueniunt, aliæ ſunt quæ conueniunt quidem, at non ex æquo: Nempe ex his, aliæ utroque termino participant, ut Plato philoſophus eſt, Plato philo-*

ſophus non eſt. Aliæ uero altero tantum, quod nimirum tribus modis fieri conſtat: quippe cum uel communis ille terminus in una propoſitionum ſubijcitur, & prædicatur in altera, uel prædicatur in utraque, uel in utraq; ſubijcitur. Communem autem terminum hic nūc uoco, non eum qui de pluribus prædicari poſſit, ſed qui in ſingulis hoc pacto participantibus propoſitionibus reperiatur. Verumenimuero de his propoſitionibus, quæ altero termino, uel neutro participant, nihil ad præſens: cum de his ſolum hoc loco agatur propoſitionibus, quæ utroque termino conueniunt. id quod duobus fit modis: aut enim ordine eodem, aut per ordinis commutationem. Eodem quidem ordine participant ſuis terminis, quæ de eodem ſubiecto idem pronunciant prædicatum. Per ordinis uero commutationem, quoties qui in una ſubiectus eſt terminus, in altera fit terminus prædicatus, ut omne iuſtum eſt bonum, & quoddam bonum eſt iuſtum. Cæterum ut ex ordinis quidem commutatione conuerſio propoſitionum, colligitur, de qua nō multo poſt dicetur, ita ex conſtantia ordinis propoſitionum ſumitur oppoſitio, de qua primum hic nunc dicamus.

HACTENVS *de propoſitione*) Cęſarius examinaturus propoſitionum oppoſitionē, triplicem proponit aliam diuiſionem. Propoſitionum quędam utroque termino participāt, ut Temperantia eſt uirtus, Temperantia non eſt uirtus, & ſecundum hanc ſpeciem uera ſumitur oppoſitio propoſitionum. Quędam neutro termino participant, ut iuſtitia eſt uirtus, Temperantia non eſt uituperanda. Quędam altero termino conueniunt tātum, ut uirtus eſt laudanda uirtus, non eſt uituperanda. Secundum hæc duo ultima membra nulla ſumitur propoſitionum oppoſitio.

De oppoſitione propoſitionum Categoricarum, & quid ſit.

PROPOSITIONVM *igitur Categoricarum utroq; termino eodem ordine participantium, aliæ quidem contrariæ ſunt aliæ ſubcontrariæ aliæ contradictoriæ, aliæ uerò ſubalternæ. Contrariæ ſunt duæ propoſitiones uniuerſales, alia quidē affirmatiua, alia uerò negatiua, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, nullus homo iuſtus eſt. Subcōtrariæ uerò propoſitiones duæ particulares, altera quidem affirmatiua, altera uerò negatiua, eiuſdē ſubiecti pariter & prædicati: ut quidam homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt. Contradictoriæ autem propoſitiones duæ, uniuerſalis & particularis: uniuerſalis quidem affirmatiua, particularis uerò negatiua: uel uniuerſalis quidem negatiua: particularis uerò affirmatiua, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt: uel, nullus homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus eſt. Subalternæ porrò ſunt propoſitiones duæ, ambæ quidem aut affirmatiuæ, aut negatiuæ: ſed ex his altera quidem uniuerſalis eſt, altera uerò particularis, eiuſdem ſubiecti pariter et prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus eſt, uel, nullus homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt, Oppoſitio igitur eſt, ut ex prædictis patet, duarum propoſitionum Categoricarum repugnantia quædam, uel qualitate tantùm, uel quantitate tantùm, uel qualitate ſimul et quantitate. Toties enim ſibi inuicem aduerſantur dictæ Categoricæ propoſitiones. Quarum quidem oppoſitio,*

ut ueluti oculis expoſita habeatur, figuram ex quatuor angulis conſtitutam, ſubijcere non grauabor.

PROPOSITIONVM) Diuidit eas propoſitiones quæ conſentiunt in vtroque terminò, in contrarias, cōtradictorias, ſubalternas, & ſubcontrarias. Finitiones harum ex finitionibus propoſitionis vniuerſalis, particularis indefinitæ, perſpicuæ ſunt. *Toties enim,*) Cæſarius hoc loco commu nem Philoſophorum ſcholam ſecutus eſt. Ariſtoteles autē xv. cap. ii. priorum conſtituit quatuor oppoſitiones ſecundum locutionem & vocem, ſecundum veritatem duas tantum contrarias & contradictorias. Subcontrariæ enim & ſubalternæ non ſunt propriè oppoſitæ, quia poſſunt ſimul eſſe veræ. Sequens figura propoſitionum oppoſitarum pu gnam, in quantitate & qualitate perſpicuè oſtendit.

Omnis homo iuſtus eſt — *Contrariæ* — *Nullus homo iuſtus eſt.*

Subalternæ — *Contra dictoriæ* — *Contra dictoriæ* — *Subalternæ*

Quidam homo iuſtus eſt. — *Subcontrariæ* — *Quidam homo iuſtus non eſt.*

De triplici propoſitionum materia,

SED *priuſquam harum inter ſe oppoſitarum propoſitionum leges (quas uocant) exponamus, commo-*

nendus

nendus interim probus lector eſt, ipſius uidelicet propoſitionis triplicem eſſe materiam, naturalem, contingentem, & remotam. Voco autem materiam propoſitionum hoc loco, earum utrunque terminum, ſubiectũ, inquam, & prædicatum. Quidam uerò definiunt habitudinem, quæ eſt prædicati, ad ſubiectum. Naturalē igitur materiam eſſe dicunt, quoties prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti, aut certè proprium eius, ut homo eſt animal, homo eſt riſibilis. Contingentem uerò, quoties prædicatũ ſubiecto, aut adeſſe, aut abeſſe poteſt præter ſubiecti corruptionem, ut Socrates ambulat. Remotā autem, quando prædicatum ipſi ſubiecto nullo modo conuenire poteſt, ut homo eſt lapis. Itaque ſciendum quòd iuxta primam quidem habitudinē neceſſariæ propoſitiones dicuntur, quarũ ut affirmationes ſemper ueræ ſunt, ita negationes perpetuò falſæ. Iuxta ſecũdam autem contingentes ſeu accidentariæ, quarum proinde tam affirmationes quàm negationes incertæ ſunt tum ueritatis, tum falſitatis, niſi ſuppoſitione facta, aut quod prædicatur accidens ſit inſeparabile. Iuxta tertiam uerò impoſſibiles: quarum ut affirmationes quidem falſæ ſemper, ita negationes ſemper ueræ.

Omnis

QVONIAM Cæſarius dicturus eſt propoſitiones contrarias poſſe ſimul eſſe falſas,& ſubcontrarias ſimul eſſe veras,ideo diſtinguit multiplicem propoſitionis materiã. Eſt autem materia hoc loco,habitudo prædicati ad ſubiectum. Ariſtoteles octauo cap.i.lib.priorum , & vltimo cap. primi libri de interpretatione,ex triplici rerum natura,triplicem conſtituit propoſitionem . Omnis enim res aut eſt neceſſaria,aut contingens,aut impoſſibilis. Tres igitur regulas cõſtituemus.prima omnis propoſitio in qua genus,ſpecies, differentia,proprium,accidens perpetuum prædicatur , eſt neceſſaria. Nam hæc uniuerſalia neceſſariò cohærent cum ſuis ſubiectis,vt Marcellus eſt homo,homo eſt animal, homo eſt particeps rationis,homo eſt diſciplinæ capax, ignis eſt calidus . Secunda,omnis propoſitio in qua accidẽs non perpetuum dicitur de ſubiecto,eſt contingens. Ea enim eſt

acci-

accidentis natura ut & adeſſe ſubiecto, & ab eo emigrare poſſit, ut homo eſt ſtudioſus. Tertia, omnis propoſitio in qua id quod repugnat cum ſubiecto, de eo affirmatiuè effertur, eſt impoſſibilis, ut homo eſt lapis, calidum eſt frigidū, humidum eſt ſiccum. Vt igitur in prima propoſitionis ſpecie connexa eſt neceſſaria, in ſecunda, fortuita: ita in tertia remota & aliena.

De legibus oppoſitarū inter ſe propoſitionū.

ERGO *ut id, quod hoc loco inſtituimus, cõmodius fieri poſſit, opereprætium fuerit haſce leges per certas quaſdam regulas digerere, atq; diſtribuere. Itaq; cùm quatuor ſint inter ſe oppoſitarum propoſitionum differentiæ, conſentaneum erit, quatuor quoque regulas de ipſis conſtituere, ut unicuique differentiæ ſua reſpõdeat regula. Prima igitur regula erit de lege & natura contrariarum: ſecunda de lege & natura ſubcontrariarū: tertia de lege & natura contradictoriarum: quarta uerò atque ultima de lege & natura ſubalternarum. Sed & illud obiter occurrit admonendum, non eſſe harum regularum ullam exactam demonſtrationem hic exigẽdam, ut nec in ſequentibus uſquã ubicunque regulæ propoſitæ fuerint: quippe quòd id ſupra uires prorſus captumque eſſet eorum, qui primis adhuc huius diſciplinæ rudimentis imbuendi ſunt atque formandi. Satis autem fuerit, ſi idoneis tantùm exemplis utcunque declarentur. Quod profectò ſi ubique obſeruetur, non paruū ex eo (ni fallor) ſentient profectū tum auditores, tum etiam lectores, non modò ad eruditionem ipſam, uerum etiam ad ſermonis facultatem: tum et releuabūtur interim & hi, qui docent artem, & qui eam docentur.*

Ergo

Ergo vt id.) Hoc capite Cæſarius regulas de quibus dicturus eſt, proponit.

Seqvvntvr regvlae.

Prima regula de lege & natura contrariarũ.

Si dvarvm *contrariarum una uera eſt, reliquam eſſe falſam eſt neceſſe, at id quidẽ conuertitur minimè. Nam poſſunt duæ huiuſmodi propoſitiones ſimul eſſe falſæ, ut in materia contingenti: proinde ſi hæc eſt uera, omnis homo iuſtus eſt, falſa erit ea quæ proponit, nullus homo iuſtus eſt. Sed illud, ut dictũ eſt, non cõuertitur. Non enim ſi falſa eſt, quæ dicit, omnis homo iuſtus eſt, uera iã erit de neceſſitate ea, quæ dicit, nullus homo iuſtus eſt. Fieri nanq; poteſt, ut utraque ſit falſa. Eſto igitur diſciplinæ gratia, ut aliquis homo ſedeat, tunc falſa erit hæc quæ dicit, nullus homo ſedet. Eſto rurſus, at per idem tempus aliquis homo nõ ſedeat, tunc hæc quoque falſa erit, quæ dicit, omnis homo ſedet. Hac itaque conceſſa hypotheſi, falſa erit hæc, omnis homo ſedet, falſa itidẽ ea quæ dicit, nullus homo ſedet. Et ſunt hæ quidem per definitionẽ inter ſe contrariæ. Quapropter cõtrarias propoſitiones aliquãdo quidem falſas ſimul eſſe nihil prohibet, eſſe autem ſimul ueras eſt impoſſibile.*

Si dvarvm *contrariarum.*) Duæ propoſitiones contrariæ nõ poſſunt ſimul eſſe veræ, ſed poſſunt ſimul eſſe falſæ. Ratio primæ partis eſt, (etſi hoc quidam vt principiũ ponunt) quia ſi duæ propoſitiones contrariæ eſſent ſimul veræ, duę ſubcontrariæ eſſent ſimul falſæ, quod Dialectici pro incommodo habent. Id ego exempli cauſa ſic doceo. Sit hæc uera) ut eſt) omnis homo ſentit, oportet ergo illius contradictoriam eſſe falſam, quæ eſt, quidã homo non

ſentit. Sit item hęc uera, nullus homo ſentit, eius contradictoria erit falſa, quæ eſt, quidam homo ſentit. At hæ, quidam homo ſentit, quidam homo non ſentit, ſunt ſubcōtrariæ, ergo ſubcontrarię ſunt ſimul falſę. *Fieri enim poteſt.*) Demonſtrat Cęſarius duas contrarias propoſitiones poſſe ſimul eſſe falſas, hac ratione. Duæ ſubcontrariæ poſſunt cō ſentire in veritate, ergo duæ contrariæ poſſunt conſentire in falſitate. Antecedens ita docet, particularis affirmatiua poteſt eſſe uera, igitur vniuerſalis negatiua eius contradictoria erit falſa: particularis negatiua poteſt eſſe uera, ergo vniuerſalis affirmatiua erit falſa. Quocirca duæ cōtrarię poſſunt ſimul eſſe falſæ. Conficiendū eſt itaque ex hac regula, contrarias propoſitiones pugnare in veritate.

Secunda regula de lege & natura ſubcontrariarum.

SI DVARVM *ſubcontrariarum una falſa eſt, reliquam ueram eſſe neceſſe eſt. Verùm nec id unquam recurrit. Quandoquidem duæ ſubcontrariæ ſimul ueræ eſſe poſſunt, ut in materia contingenti. Quocirca ſi hæc falſa eſt, quidam homo eſt iuſtus, uera protinus erit ea, quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus. Atqui id (ut dictum eſt) non recurrit. Nam non oportet, ſi uera eſt quæ dicit, quidam homo eſt iuſtus, falſam continuò eam eſſe quæ dicit, quidā homo non eſt iuſtus. Siquidē utraque uera eſſe poteſt. Eſto igitur, falſa ſit ea quæ dicit, nullus homo ſedet, mox iā uera erit ea quæ dicit, aliquis homo ſedet. Similiter autem ac per idem tempus falſa ſit ea, quæ dicit, omnis homo ſedet, iam tū uera erit hæc, quidam homo non ſedet. Erunt igitur iuxta datam hypotheſim ambæ ſimul ueræ, & hæc quæ dicit, quidā homo ſedet, & quæ dicit, quidam homo non ſedet, & ſunt inter ſe ſubcontrariæ. Quocirca ſubcontrarias propoſitiones*

tiones ſimul quidem ueras eſſe poſſibile eſt, atqui ſimul eſſe falſas, eſt impoſſibile.

SI DVARVM.) Propoſitiones ſubcontrariæ ueræ ſimul, falſæ autem eſſe non poſſunt. Pugnant itaque falſitate, non autem veritate. *Eſto igitur.*) Docet duas ſubcontrarias poſſe ſimul eſſe ueras. Duæ cõtrariæ poſſunt ſimul eſſe falſæ, ergo duæ ſubcõtrariæ poſſunt ſimul eſſe ueræ. Nam ſi vniuerſalis affirmatiua eſt falſa, particularis negatiua erit vera, & ſi uniuerſalis negatiua eſt falſa, particularis affirmatiua ſimiliter erit uera: quò fit ut duæ ſubcõtrariæ poſſint ſimul eſſe ueræ.

Tertia regula de lege & natura contradictoriarum.

SI DVARVM *contradictoriarum una eſt uera, reliquam eſſe falſam eſt neceſſe: & contrà, ſi una falſa eſt, reliquam protinus uerã eſſe oportet. Non enim ſimul aut ueræ unquam, aut falſæ eſſe poſſunt. Quæ quidem regula, quoniam per totam artem logicam principij loco habetur, uix ullis uel exemplis eſt comprobãda. Si cui tamen hoc etiam in animo ſederit, ut exempla omnino ſubijciãtur, poterit hic per ſe haud difficulter ea ex duabus ſuperioribus mutuari commodiſſimè. Nam hæc ipſa regula cum duabus illis quæ diuerſas alioqui naturas inter ſe habent, conuenit quoquomodo, partibus uidelicet hincinde ſuis, quæ duæ ſunt, quarũ quidem una eſt, quòd contradictoriæ inter ſe propoſitiones nunquam ſimul ueræ eſſe poſſunt, qua certè lege contrariæ etiam tenẽtur. Altera uerò, quòd duæ contradictoriæ nunquã poſſunt ſimul eſſe falſæ, quam legem profectò ſubeunt & ſubcontrariæ. Vnde hæc etiam regula primo utique loco collocanda erat, ut qua niterentur reliquæ, ueluti in*

ædificio

ædificio tectum & parietes baſi et fundamento, Verum enimuero eum nunc ordinem tenere in his libuit, quem paſſim in gymnaſiis literariis obſeruant: id quod & in aliis quoque haud inuitè facimus, quantum quidem rei ratio ferat permittatue: niſi quod, quàm maximè poſſumus, barbariem ubique uitare ſtudemus, quod et alios pleroſque facere uideo, ſed multo felicius, in bonis literis iuuandis. Hæc ſiquidem ut ſemel introducta, cauſa procul dubio fuit abolitionis penè omnium bonorũ ſtudiorum, ita exploſa demum efficiet, ut omnia illa priſtino ſuo nitori reſtituantur.

S I DVARVM.) Lex propoſitionum cõtradictoriarum ex duabus prioribus colligitur. Contradicentes propoſitiones nec in ueritate, nec falſitate conſentiunt vnquàm. Hæc lex in tota Philoſophia principii loco eſt. Quare auditor naturæ bonitate, ſine ulla probatione ei aſſentiri debet. Cæterùm hic notare oportet, Ariſtotelem ſexto cap. primi libri de Interpretatione triplices propoſitiones contradictorias cõſtituere, uniuerſales uniuerſaliter, ut omnis homo ſtudioſus eſt, quidam homo ſtudioſus non eſt. Singulares, ut Cicero eſt eloquens, Cicero non eſt eloquens, & de his hæc regula eſt intelligenda. Sunt etiam cõtradictoriæ indefinitæ, ut homo eſt albus, homo non eſt albus. Et hæ, ut Ariſtoteles docet, poſſunt ſimul eſſe ueræ. Quod intelligendũ eſt, cùm in utraque propoſitione diuerſum ſubiectum intelligitur. Nam ſi idem ſubiectum intelligatur, nunquàm poſſunt ſimul eſſe ueræ. *Quæ quidem regula.*) Quemadmodum hoc eſt primum pronunciatum in prima Philoſophia, idem non poteſt eſſe, & non eſſe: ita duæ propoſitiones contradicentes non poſſunt ſimul eſſe ueræ aut falſæ. Qua de re copioſe differit Ariſtoteles libro quarto primæ Philoſophiæ.

QVARTA REGVLA.

S I *propoſitionum ſubalternarum uniuerſalis ſiue*

affirmatiua,ſiue negatiua uera eſt,uera erit et eius particularis,at non contrà. Siquidem nõ oportet,ſi uera eſt particularis,ueram eſſe & eius uniuerſalem, ut ſi hæc uera eſt,omnis homo eſt iuſtus,et hæc quoque uera erit, quidam homo eſt iuſtus. Rurſus, ſi hæc eſt uera, nullus homo eſt lapis,uera etiam erit ea quæ dicit, quidam homo non eſt lapis: Si uerò uniuerſalis fuerit falſa, iam neceſſe non eſt eius particularẽ eſſe falſam: tametſi contrà,ſi particularis falſa eſt, neceſſe eſt uniuerſalẽ quoq; falſam eſſe: ut ſi falſa eſt,quidam homo lapis eſt, falſa quoque erit hæc,omnis homo lapis eſt. Tum etiam ſi falſa eſt quæ dicit,quidam homo non eſt riſibilis, falſa erit & hæc,nullus homo eſt riſibilis.

SI *propoſitionum ſubalternarum.*) Huius loci ratio eſt, quia ex veritate propoſitionis vniuerſalis affirmatiuæ vel negatiuæ ſequitur veritas particularis. *Sin uero.*) Propoſitio vniuerſalis falſa non colligit neceſſariò particularẽ eſſe falſam,ſed particularis falſa colligit vniuerſalẽ eſſe falſam.

De propoſitionum æquipollentia.

EXIGIT *hinc ratio ordinis,ut poſt oppoſitas inter ſe propoſitiones à nobis hactenus expoſitas, de earũ æquipollentia protinus inſtitutum proſequamur. Quandoquidem hæc facit,ut oppoſitæ alioqui propoſitiones, atque inter ſe tum ueritate falſitateue,tum aut qualitate aut quantitate diſſentientes,rurſus his ipſis, ueritate dico & falſitate,aut qualitate etiam & quantitate cõueniant,conſentiantque inuicem. Ac proinde nonnulli eam definiunt,duarum propoſitionum Categoricarum, formalem & neceſſariam cõſequentiam, idque propter negationem,uel præpoſitam uel poſtpoſitam,uel præpo*

ſitam

ſitam ſimul et poſtpoſitã. Cuius inſuper tres regulas cõſti tuunt, ex quarũ prima deinde atq; ſecunda quartam eli ciunt, quæ ſit ad eas perinde atque corollariũ quoddã.

QVANDO *quidem*.) Ea eſt natura æquipollentię, vt propoſitiones prius oppoſitas cõſentientes reddat. *Ac proinde*.) Spectamus hoc loco propoſitiones æquipollentes non ex termino ſubiecto vel prædicato, ut cũ dicimus, Marcus loquitur Tullius dicit, ſed ex natura ſignorum uniuerſalium, aut particularium. Idque his uerbis ſermone tritis explicatur. Præ. contradic. poſt. contra. præ poſtque ſubalter.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de æquipollentia propoſitionum inter ſe contradictoriarum.

QVOTIES *negatio præponitur ſigno ſiue uniuerſali, ſiue particulari, ipſa æquipollere facit propoſitiones inter ſe alioqui contradictorias: ut cùm ſint contradictoriæ hæ duæ omnis homo iuſtus eſt, & quidã homo iuſtus nõ eſt, ſi earum uni præponas negationem, ut exempli cauſa uniuerſali, ac dicas, non omnis homo iuſtus eſt, protinus hæ duæ, non omnis homo iuſtus eſt, & quidam homo iuſtus non eſt, ueritate inter ſe aut falſitate conſentiunt, ac per hoc, ut regula ipſa proponit, inuicem æquipollent. Eodem quoque modo ſi particulari præponatur negatio, nempe huic, quidam homo non eſt ſtiuus, ac proinde ita dicatur, non quidam homo non eſt iuſtus, eruntque hoc pacto ſimul ueræ aut falſæ, omnis homo iuſtus eſt, & non quidam homo iuſtus non eſt, quæ aliàs ueritatẽ inter ſe falſitatemq; diuidebãt. Quod quidẽ et in altera cõtradictionis parte ita euenire certũ eſt.*

QVOTIES.) Huius regulæ hic eſt ſenſus, datis duabus propoſitionibus contradictoriis, ſi uni earum negatio præponatur, illa habens negationem præpoſitã, redditur æqui

pollens ei quam prius habebat contradictoriam, ut conſtat exemplo textus.

Vtrum iuxta primam hanc regulam de æquipollentiis, perpetuò id ita eueniat, quod illa præſcribit, ut negatio præpoſita ſigno ſiue uniuerſali, ſiue particulari faciat contradictorias inter ſe propoſitiones æquipollere.

SED *hic iam quæſtio oritur, fortaſſis neque friuola adeò, neq; omnino indigna, quæ hoc loco proponatur, examinanda tamen diſcutiendaque iudicio lectorum, eſtque huiuſmodi. An hæc propoſitio (exempli gratia) Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, iuxta præſentem regulam ſuæ tantùm cõtradictoriæ æquipolleat, quæ quidem eſt, Aliquis qui dicit mihi domine domine, nõ intrabit in regnum cœlorum: An potius ſuæ contrariæ, nempe huic, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorũ. Siquidem hunc mihi ſenſum (niſi tamen fallor) ipſe dominus in ſacro Euangelio, ut eſt apud Matthæum ca. 7. ſuis illis uerbis innuere & proferre uidetur, quibus dicit, non omnis qui dicit mihi &c. quaſi qui ita dicere uideatur, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, niſi idem fecerit uolũtatem patris mei. Neque uerò id quòd hic nunc à me proponitur, & in dubium reuocatur, prorſus exemplo caret. Nam ad eundem planè modum Aurelius Auguſt. in. 6. de ciuitate Dei lib. cap. 4. contra Varronem diſputat, oſtẽdere inibi uolens illũ de nulla deorum natura ſcripſiſſe, cùm tamen ille dixerit libros à ſe ſcriptos de natura deorum, etſi non omni. Vnde & ita tandem idem Auguſt. infert*

atq; concludit, Reſtat ergo(inquiens)ut de nulla deorũ natura libros ſcripſiſſe intelligatur, neq; hoc apertè dicere uoluiſſe, ſed intelligentibus reliquiſſe. Vbi enim dicitur, non omnis, uſitatè quidẽ intelligitur aliqua non, ſed poteſt intelligi & nulla: quoniam quæ nulla eſt, nec omnis eſt, nec aliqua eſt. Hæc ille libro & capite paulò ſuprà citatis. Quo in loco Ludouicus Viues, uir profectò ut uariæ lectionis, ita exacti iudicij, in ſcholis ſuis in eundem locum hoc de ſuo addit, Non omne(inquiens)nihil affirmat, ſed ſiue aliquid ſit, modò aliquid non ſit, ſiue nihil, non omne uerũ efficitur. Sanè hæc nobis ideò hoc loco adijcere placuit, ut ſtudioſi artium triuialium intelligant earũ leges non eſſe ĩmutabili neceſſitate (ut Quintiliani uerbis utar) aſtrictas. Quod tamen ita eſſe citius in hac arte, quàm uel in Grãmatica. uel Rhetorica deprehendas, quas etiam artes tres idcirco, quòd ſermonũ præcipuam curam agant, lacteus ille Lactantius. 3. Diuinarum inſtitutionum libro, uno nomine Logicã appellari indicat, eamq; tertiam eſſe philoſophiæ partẽ dicit, cuius hæc uerba ſunt, Supereſt illa pars tertia philoſophiæ quam Logicam uocant, ideſt, rationalẽ, in qua tota Dialectica, & omnis loquendi ratio continentur.

SED HIC.) Hoc docet, non omnes propoſitiones eſſe primæ regulæ aſtrictas.

Secunda regula de æquipollentia propoſitionum inter ſe contrariarum.

QVOTIES *negatio poſtponitur ſigno, præſertim uniuerſali, ipſa æquipollere facit propoſitiones inter ſe alioqui contrarias: ut quoniã contrariæ inter ſe ſunt hæ duæ, omnis homo iuſtus eſt, & nullus homo iuſtus eſt, ſi*

uni earũ poſtponas negationẽ,ut exempli gratia huic, omnis homo iuſtus eſt,& idcirco dixeris,omnis homo iuſtus non eſt,tum quæ prius ueritate ipſa haudquaquam conuenire poterant, utpotè cõtrariæ,ambæ ſimul ueræ eſſe poſſunt.Haud aliter eueniet,ſi etiamnum alteri negationem poſtponas,nẽpe huic, nullus homo eſt iuſtus. Aequiualent ergo inter ſe,omnis homo non eſt iuſtus, et nullus homo eſt iuſtus. Item omnis homo iuſtus eſt,et nullus homo non eſt iuſtus. Quarum proinde ſi una uera eſt,et altera:et ſi falſa una,altera quoque falſa eſt.

QVOTIES *negatio.*) Secundæ regulæ hic eſt ſenſus. Datis duabus propoſitionibus cõtrariis,fiunt inter ſe æquipollentes,ſi ſigno uniuerſali affirmatiuo uel negatiuo poſt ponatur negatio.Ait Cæſ.præſertim quia ſi ſigno particulari poſtponatur negatio, ſpãlis nulla ſumitur æquipollẽtia.

Tertia regula de æquipollentia propoſitionum ſubalternarum.

QVOTIES *negatio tam præponitur quàm poſt ponitur ſigno ſiue uniuerſali,ſiue particulari, ipſa æquipollere facit propoſitiones ſibi inuicem ſubalternas: ut cùm ſint hæ duæ ſibi ſubalternæ,omnis homo iuſtus eſt, & quidam homo iuſtus eſt. item & hæ duæ, nullus homo iuſtus eſt,& quidã homo iuſtus non eſt,utpote quantitate ſolùm differentes: ſi de quolibet pari,et præponendo & poſtponendo alterutri earum negationẽ,ita dixeris,Non omnis homo non eſt iuſtus,et quidam homo eſt iuſtus:uel omnis homo eſt iuſtus, & non quidam homo non eſt iuſtus.Similiter,non nullus homo non eſt iuſtus, & quidam homo non eſt iuſtus. Vel,non quidam homo haudquaquam non eſt iuſtus,& nullus homo eſt iuſtus. Vbiq; ſanè inueniẽs binas atq; binas ita conſtitutas pro*

poſi-

poſitiones, quæ inter ſe prius quãtitate differebãt, ut ſub alternæ, ſecundũ eandem rurſus quantitatẽ inter ſe cõuenire, ac per hoc ueritate ſimul aut falſitate cõſentire.

QVOTIES *negatio tam.*) Hæc regula ſic eſt accipienda, aſſignatis duabus propoſitionibus ſubalternis, ſi vni earum & præponatur & poſtponatur negatio, fiunt propoſitiones æquipollentes.

QVARTA REGVLA.

QVOTIES *in aliqua propoſitione duo ſigna uniuerſalia negatiua ponuntur, alterũ quidem quod ad ſubiectum, alterum uerò quod ad prædicatũ referatur, ex his duobus id quod ſubiectum reſpicit, contrario, quod uerò ipſum concernit prædicatum, ſuo æquipollet contradictorio. Huius quidem regulæ huiuſmodi dant exempla. Nihil nihil eſt, Ex nihilo nihil fit: quorum primũ iuxta regulæ præſcriptum huic æquipollet propoſitioni, quodlibet eſt aliquid. Secundum uerò huic, ex quolibet fit aliquid. Talia ſunt et hæc, nullus homo nullum animal eſt, nuſquam nullum corpus eſt, nunquam nihil mouetur, et his ſimilia. Verùm quoniam talia apud idoneos & probatos autores aut rari uſus ſunt, aut certè momenti non admodum magni, ea in præſentia miſſa facere conſultũ uidetur, & ad propoſitionum conuerſionem potius tranſire, quippe cuius maior uſus in ſyllogiſmorum præſertim demonſtratione habeatur,*

QVOTIES *in aliqua*) Si duo ſigna vniuerſalia ponantur in eadem propoſitione, alterum ad ſubiectum alterum ad prædicatũ, prius æquipollet ſuo cõtrario iuxta ſecundã regulã, poſterius ſuo contradictorio iuxta primã regulam.

De propoſitionum cõuerſione.

HIS *igitur, quæ talia ſunt, utpote uulgaria propemodum*

modum, poſthabitis, de propoſitionũ conuerſione, quæ reſtat adhuc, potius dicamus, ob eã cauſam quæ dicta eſt. Hæc autem à Trapezuntio hoc pacto definitur: Conuerſio eſt, quotiẽs propoſitionis ſubiectus terminus is prædicatum, & prædicatus in ſubiectum conuertitur. Hãc bifariã diſtingui, uel ex eo patere poteſt, quòd aut in ſeſe conuertuntur propoſitiones, aut in alias. Itaq; cum quatuor ſint propoſitionum genera, iuxta quatuor uidelicet ſuprafcriptæ figuræ angulos, ex his in ſe quidem conuertuntur uniuerſales negatiuæ, & particulares affirmatiuæ: in alias aũt, uniuerſales tum affirmatiuæ, tum negatiuæ. At uerò particulares negatiuæ, nec hoc, nec illo conuertuntur modo, ſed per aliam quandã conuerſionis formam, quæ per contrapoſitionẽ conuerſo dicitur. Ex quo iam colligere quoq; licet, triplicẽ eſſe propoſitionũ conuerſionem. Simplicem, qua in ſe propoſitiones cõuertuntur. Per accidens, quã in alias. Per cõtrapoſitionem, qua in ſe quoq; conuertuntur quidem ipſæ, ſed non niſi mutatis earum terminis, ut mox dicetur.

His *igitur.*) Conuerſionis multiplex eſt vſus. Quandoque enim nobis inſeruit, ut ſyllogiſmos diuerſarum figurarum ad ſe inuicẽ reducamus, & bene nos collegiſſe oſtendamus. Aliquando conuerſio argumenti loco eſt, ut nemo ſtultus eſt beatus, nemo ergo beatus eſt ſtultus. Subinde etiam conuerſio adhibetur propoſitioni illuſtrandæ, ut nemo in calamitate conſtitutus eſt felix, felices ergo in calamitate cõſtitutos putas? *In ſe conuertuntur propoſitiones.*) hoc eſt eiuſdem quantitatis, uniuerſalis in vniuerſalem, particularis in particularem. *Aut in alias,*) Scilicet diuerſæ quantitatis, uniuerſalis in particularem. *Quatuor propoſitionum genera.*) Propoſitio vniuerſalis affirmatiua uniuerſalis negatiua, particularis affirmatiua particularis negatiua,

De

De conuerſione ſimplici.

DICIMVS *ergo, quòd ſimplex quidem conuerſio eſt, quoties conuertendæ propoſitionis ſubiectus terminus in prædicatum eius, in quam conuertitur, & prædicatus in ſubiectum tranſponitur, ſeruata utriuſque propoſitionis eadem tum qualitate, tum quãtitate. Quo quidem conuerſionis modo, duæ tantum conuertuntur propoſitionum formæ, nempe uniuerſalis negatiua, & particularis affirmatiua. Vniuerſalis quidem negatiua ut eſt nullum iuſtum malum eſt, nullum malum iuſtum eſt. Particularis autem affirmatiua: ut, ſi quoddam iuſtum bonum eſt, quoddam bonum iuſtum eſt. Neque uero nos conturbet, quòd quædam uniuerſales affirmationes, & quædam etiam particulares negationes iſto modo conuerti poſſunt, ut in quibus id quod proprium cuiuſque eſt, prædicatur, aut quod nullo modo ei poteſt ineſſe de quo prædicatur. Verumenimuero quia non fit illud uniuerſaliter, nec ubique eandem uim retinet, idcirco a ſimplici conuerſione haud temere excluduntur, reijciunturque. Siquidem propoſitionem quamlibet in ſe, uel in aliam conuerti, eſt ad eam neceſſariò conſequi aliam, ut per quam ſit conuerſio.*

DICIMVS *ergo.*) Dicta eſt hec cõuerſio ſimplex, quia propoſitio conuertens colligitur immediate ex conuerſa, non ob aliquam intermediam propoſitionum; ut nullum uitium eſt uirtus, ergo nulla uirtus eſt uitium. *Neque vero.*) Remouet tacitam obiectionem. Propoſitio uniuerſalis affirmatiua terminorum gratia ſimpliciter conuertitur, ut omnis homo eſt capax diſciplinæ, ergo omne id quod eſt capax diſciplinæ eſt homo. Sed huiuſmodi colleſtiones fallaces ſunt, nec in omnibus ueræ, materiales uulgo uocantur conſequentiæ, non formales.

De

De conuerſione per accidens.

P E R *accidens autem conuerſio dicitur, quoties propoſitionis ſubiectus terminus in prædicatum, & prædicatus in ſubiectum tranſponitur, eadem utriuſque propoſitionis qualitate quidem ſeruata, ſe mutata quantitate. Sanè hoc modo duæ itidem propoſitionum differentiæ cōuertuntur ſolum, nempe uniuerſalis affirmatiua, & uniuerſalis negatiua, utraque uidelicet in particularem ſuæ qualitatis. Vniuerſalis quidem affirmatiua, ut ſi omne iuſtum bonum eſt, quoddam bonum iuſtum eſt. Etenim ſi uera eſt quæ dicit, omne iuſtum bonum eſt, uera eſt quæ dicit quoddam iuſtum bonum eſt: ad quam quia ſequitur per conuerſionem ſimplicem, quoddam bonum iuſtum eſt, hæc ipſa nimirum & ad priorem ſequetur, eritque perinde uera. Itaque rectè ſequitur, omne iuſtum bonum eſt, ergo quoddam bonum iuſtum eſt, quod erat oſtendendum. Vniuerſalis uero negatiua, tametſi ſimpliciter (ut ſupra dictum eſt) conuertitur, ipſa tamen non minus & in particularem negatiuam conuerti poteſt, ut ſi nullum iuſtum malū eſt, quoddam malum non eſt iuſtum, quoniam uidelicet nullum malum iuſtum eſt. Atque hoc ipſum profecto eſt quod per accidens conuerti dicitur, ſecundo ſcilicet loco, & per aliud: ſicut ſimpliciter conuerti, cum nihil aliunde petitur, aut mutatur quicquam.*

P E R *accidens.*) Hæc conuerſio dicta eſt per accidens, quia non accedit propoſitioni quantitas, ſeruata eadem qualitate. Nam uniuerſalis affirmatiua in particularem affirmatiuam, & uniuerſalis negatiua in particularem negatiuam conuertitur.

De

De conuerſione per contrapoſitionem.

CONVERSIO *per contrapoſitionem eſt, quoties propoſitionis conuertendæ terminus ſubiectus tranſit in prædicatum eius, in quam uertitur, atque interim in huius ſubiectum illius tranſit terminus prædicatus, ſeruata quidem utriuſque propoſitionis eadem & qualitate & quantitate, ſed mutatis terminis finitis in terminos infinitos. Ad hunc certè modũ duæ ſimiliter propoſitionum formæ conuertuntur ſolum, nempe uniuerſalis affirmatiua, & particularis negatiua. Vniuerſalis quidem affirmatiua, ut ſi omne iuſtum bonum eſt, omne non bonum non eſt iuſtum. Particularis uero negatiua, ut ſi quoddam album non eſt dulce quoddam non dulce non eſt non album. Hinc illa conuerſio per contrapoſitionem dicta eſt, ut ſit perinde atque per terminorum oppoſitionem.*

CONVERSIO *per contrapoſitionem.*) Hæc conuerſio per contrapoſitionem dicta eſt, quia fit per terminos oppoſitos & contradictorios. Nam terminus finitus opponitur infinito. Huius conuerſionis apud bonos autores, quorum intelligendorum gratia hæc traduntur præcepta nullus aut rarus eſt uſus.

IN TRACTATVM QVARTVM DE PROPOSITIONE HYPOTHETICA ET MODALI.

PRAEFATIO.

POST Categoricam hactenus expoſitam, alteram de hinc propoſitionis partem aggrediamur oportet, nempe eam, quæ categoricæ è regione reſpondet, conſtituiturq;

turque Hæc autem eſt,quæ Græco quidem nomine Hypothetica dicta eſt, Latine uerò conditionalem non inepte appellaueris, quanquam Græci nominis crebrior uſus eſt etiam apud Latinos. Tum etiam & de Modali agendum in hoc ipſo tractatu eſt,ſed quam fieri poterit breuiſsime.Verum hæc a Categorica non diſtingui tur,niſi forte ſecundum accidens aliquod, quo differt ab ea Categorica,quæ ſimpliciter quicquam in eſſe ſignificat.Tamen quia plus habet fortaſsis difficultatis, quam utilitatis,ut cuius non ſit admodum frequens uſus in ſyllogiſmorum contextu,quamuis & in hac quoque parte plus ſatis Ariſtoteles occupatus fuerit: ſeorſim de ea,quod reſtare adhuc uideretur,ſtatim poſt Hypotheticam tractare libuit, tum ut illorum conſuleremus capacitati,qui rudes adhuc huius artis huc accedunt,eius iam primum præceptis initiandi , tum uero ut eorum occurreremus mordacitati,qui nihil non improbare ſoleant,niſi quod ab ipſis proficiſcitur, inſulſum plane ac barbarum. Sed nunc propoſitum exequamur.

Post *cathegoricam.*) Omnis propoſitio aut eſt prædicatoria aut conditionalis,dictum eſt de prædicatoria,nunc diſſerere incipit de conditionali,utraque hæc propoſitionum genera alio referenda ſunt.ut enim ex prædicatoria, ſyllogiſmus categoricus, ita ex conditionali, ſyllogiſmus conſtituitur conditionalis.

De propoſitione Hypothetica, quid ſit, & unde dicta ſit.

De *Hypothetica quidem propoſitione tametſi nullus ab Ariſtotele tractatus relictus eſt,id quod & Boetius ingenue libereque fatetur,eam tamen ipſe a Categorica ita diſtinguit in libro,quem* περὶ ἑρμηνείας *inſcripſit,ut illam quidem appellet ſimplicem & unam , hanc*

autem

autem compoſitam & cõiunctione unam, ut quæ ex pluribus Categoricis (hoc eſt, ſimplicibus) coaleſcat. Vnde & à quibuſdam ita definitur, Hypothetica propoſitio eſt, quæ ex pluribus Categoricis, coniunctione omnino aliqua, aut aliquo æquiualente compoſitis conſtat. Sunt qui & ita definiant, Propoſitio Hypothetica eſt, que plures habet Categoricas, principales ſui partes ſimul iũctas: ut, Si dies eſt, lux eſt. Hãc idcirco diximus Latino nomine Conditionalem appellari, quam tamen uerbum uerbo reddentes. Suppoſitoriam fortaſſis rectius appellaremus. Nam quod Grecis hipotheſis eſt, hoc Latinis eſt ſuppoſitio. Verum quia hypotheſis præter cætera ſignificata apud Græcos nonnunquam uim habet conditionis, & item cauſæ, ut hoc loco placuit Latinis ominibus Conditionalem potius dici, quam Suppoſitoriam, propterea quod huiuſmodi propoſitio ſub conditione aliquid proponit, ut ſi hoc eſt, illud eſt, uel ſi hoc eſt, illud non eſt.

PROPOSITIO *hypothetica.*) Quemadmodum ergo propoſitio ſimplex ex ſubiecto & prædicato conſtituitur, ita hypothetica ex duabus ſimplicibus componitur.

De tribus propoſitionis Hypotheticæ ſpeciebus.

HVIVS *autem propoſitionis tres eſſe huius ſpecies inter omnes fere conuenit huius artis profeſſores, quas & Seuerinus Boetius ad hunc modum colligit: Omnis (inquit) hypotetica propoſitio conſtituitur uel per connexionem, uel per diſiunctionem. Per connexionem rurſus, aut per copulationem, aut per conditionem. Per copulationem quidem, ut ea quæ copulatiua coniunctione*

con-

connectitur, unde & nomen habet: ut, & dies eſt, & lux eſt, per conditionem uero, ut quæ coniunctione quadam partibus interpoſita ad conſequentiam, conditionemq; ducitur, quæ idcirco nomine peculiari Conditionalis appellatur. Per diſiunctionem autem, ut in qua diſiunctiua coniunctio interueniens, ambas prædicatiuas (hoc eſt, Categoricas) coniungit, & per hoc Diſiunctiua propoſitio dicitur, ut, Aut dies eſt, aut nox eſt.

HVIVS *autem.*) Diſtinctio harum ſpecierum a diuerſis coniunctionibus ſumitur.

De qualitate propoſitionum Hypotheticorum.

CAETERVM *quoniam omnis propoſitio aut uerum aut falſum ſignificat, & quemadmodum Ariſtoteles docet, quicquid contigit affirmare, contingit & negare: inquirendum & illud nũc eſt, quonam pacto hypotheticæ propoſitiones, cum affirmatione recipiant, admittant ſimul & negationem. Illud certè a nonnullis dubitatur. Itaque dicimus, quòd hypotheticæ propoſitiones aut affirmatiuæ ſunt, quarum principalis copula nõ negatur, etſi inter partes ipſas nonnunquam negatio ponitur, ut ſi homo eſt, animal eſt, item, ſi non eſt animal, non eſt homo. Ita negatiuæ dicuntur, quarum copula principalis negatur. Principalem autem copulam uoco, quæ partes ſimul iungit, & certam hypotheticæ propoſitionis ſpeciem conſtituit, cuiuſmodi ſunt coniunctiões copulatiuæ, diſiunctiuæ, & rationales, ſeu cõditionales, tum & aliæ quædam orationis partes, illis tamen æquiualentes. Igitur cum quis uolet ex hypotheticis affirmatiuis eaſdem facere negatiuas, is toti propoſitioni*

nega-

negationem præponet,quæ tamen ſupra copulam principalem ferri intelligatur,ut non ſi homo ambulat, homo mouetur,non & dies eſt,& lux eſt,non aut dies eſt, aut nox eſt. Atque ita in his propoſitionibus præter cõtradictionem,nulla alia inuenitur oppoſitio,quæ a Cicerone & Boetio repugnantia appellatur.

ARISTOTELES *docet.*) Locus eſt iij. cap.ij. libri de interpretatione. *Itaque dicimus.*) In propoſitionibus conditionalibus affirmatio & negatio a coniunctione ſumitur,ut enim ſe habet uerbum in propoſitionibus cathegoricis,ita coniunctio in conditionalibus:ſed in cathegoricis à uerbo ſumitur affirmatio uel negatio, ergo in conditionalibus à coniunctione. *Atque ita.*) Contradictio hoc loco pro affirmatione & negatione ſumitur, quæ ſola oppoſitio in propoſitionibus conditionalibus inuenitur. Hic enim nullam habemus rationem ſignorum uniuerſalium uel particularium,à quibus uariæ formæ oppoſitionis ſumuntur.

De quatuor Hypotheticarum propoſitionum differentiis.

CVM *ergo affirmatio & negatio in his propoſitionibus non ſecundum partes,ſumantur,uidendum etiam num eſt,quot modis partes ipſas uariari contingat penes affirmationem & negationem. Vnde & tot earum differentiæ conſtituende ſunt. Itaque conſtant hypotheticæ aut ex duabus affirmatiuis,ut ſi cælum rotundum eſt,cælum eſt uolubile,aut ex duabus negatiuis, ut ſi cælum rotundum non eſt,cælum nõ eſt uolubile: aut ex affirmatiua & negatiua,ut ſi cælum quadratum eſt,cælum uolubile non eſt, aut ex negatiua & affirmatiua, ut ſi cælum rotundum non eſt,cælum ſtabile eſt. Quatuor igitur ſunt iſtarum propoſitionum differentiæ, ſe-*

cundum partium uariationem penes affirmationem & negationem: & ut in conditionalibus id iam monſtratum eſt, ita & in copulatiuis & diſiunctiuis ſeſe habet, quod dictum eſt.

CVM *ergo.*) Diuiſio quadrimembris quam Boetius in libris differentiarum topicarum examinat.

Breuis de hiſce propoſitionibus admonitio.

SED *prius quam hinc iam de ueritate & falſitate harum propoſitionum agamus, illud tantum præmonendum duximus, quòd ex his ſingulæ duas habent partes, unam, quæ coniunctionem ipſas coniungentem (quã principalem copulam iuniores uocant) præcedit: alteram, quæ coniunctionem ipſam ſubſequitur. Atque ex his rurſus interdum prior pars uera eſt, ſequens falſa, interdum contra. Nonnunquam etiam ambæ aut ueræ, aut falſæ. Præter hæc autem & in conditionalibus ipſis hoc amplius preponendũ ſubit, quòd ex illis duabus partibus, ea quidem quæ prior eſt, & coniunctioni, Si, proximè præponitur, Antecedens dicitur, quæ uerò priorem deinde partem ſubſequitur, ac poſterior proinde pars eſt, Conſequens appellatur.*

DVAS *habent.*) Vt in propoſitionibus ſimplicibus duæ partes ſunt, ſubiectum, & prædicatum: ita in conditionalibus duæ partes ſunt, antecedens & conſequens. Antecedẽs eſt ea propoſitio prędicatoria, quæ ſequitur immediate cõiunctionem. Conſequens eſt ea propoſitio ſimplex, quæ coniunctionem ſequitur mediate. Id exempli appoſitione doceo. Si iuſtitia eſt, uirtus eſt: antecedens eſt hæc propoſitio, iuſtitia eſt, conſequens hæc, uirtus eſt. Id plane intelligere neceſſarium eſt, & multis in locis uſui.

De ueritate, & falſitate Conditionalis.

ITAQVE *breuiter nunc repetamus harum propoſitionum definitiones, ſimulque oſtendamus quemadmodum ſeſe habeant ſingulæ ſecundum ueritatem, falſitatemque. Conditionalem igitur propoſitionem eſſe dicimus, quæ ex duabus conſtat Categoricis, Si, coniunctione ſimul iunctis: ut ſi Socrates ambulat, Socrates mouetur. Conditionalium autem quoniam alia quidem affirmatiua eſt, alia negatiua: affirmatiua quidem uera eſſe cognoſcitur, ſi oppoſitum conſequentis antecedenti repugnat: falſa autem, ſi non repugnat. Ergo uera quidem eſt, quæ dicit, ſi homo eſt, animal eſt, quandoquidem huius oppoſitum quod eſt, non eſt animal, ei plane repugnat quod dicit, homo eſt: falſa autem hæc, ſi homo eſt, album eſt. Nam non album eſſe, haudquaquam ei repugnat quod eſt, hominem eſſe. At uero ſi negatiua fuerit, uerane an falſa ſit, ex affirmatiua facile deprehenditur negatione remota: id quod & in copulatiua, & in diſiunctiua, cùm negatiuæ ſunt, ita quoque euenire certum eſt. Quocirca uera hæc eſſe iudicatur, quæ ita proponitur, non ſi homo eſt, quadrupes eſt: quoniam eius affirmatiua falſa eſt. Sunt tamen qui aliter harum propoſitionum ueritatem, & falſitatem diſcutiant: ſed nos Trapezuntium in hoc ſequi maluimus. Verum quia tota huiuſcemodi propoſitionum uis in conſequentia, atque conditione conſiſtat, ijdem hoc addunt amplius, atque idcirco, ut omnem conditionalem ueram neceſſariam eſſe dicunt, ita falſam impoſſibilem. Itaque uera ſimul & neceſſaria hæc eſt, quæ dicit.*

cit. Si dies eſt, lux eſt: ſiquidem diem eſſe non contingit, niſi lux ſit. Nec minus ſi ita proponas; Si uolat quiſpiã, alas habet: atqui hæc quæ dicit, Si dies eſt, terra mouetur, ut falſa eſt, ita & impoſſibilis: quando non ideo terra mouetur unquam quòd dies ſit, aut ſi dies eſt: ſed eſt alia tum ratio, tum cauſa, cur terræmotus fiat, quemad modum in Phyſicis id proditur.

AFFIRMATIVA *uero.*) Regula hæc ex Trapezuntio ſumpta eſt, ex qua conſtat in propoſitionibus conditionalibus ueritatem, & falſitatem non ſumi a partium ueritate, aut falſitate. Hæc enim conditionalis uera eſt: ſi homo eſt equus, homo eſt irrationalis, & tamen utraque pars eſt falſa. Vnde illud tritum, & peruagatum in ſcholis Dialecticorum eſt, propoſitio conditionalis nihil ponit eſſe, quia nullam partem ueram aut falſam eſſe indicat, ſed tantum conſequentiæ rationem oſtendit. *Sed eſt alia tum.*) Exhalationes terræ uiſceribus incluſæ. Hac de re Ariſtoteles, Plinius, & Gellius diſſerunt.

De ueritate aut falſitate propoſitionis Copulatiuæ.

COPVLATIVA *propoſitio eſt, quæ ex duabus pluribusque Categoricis conſtat, copulatiua coniunctione, aut æquiualente aliquo ſimul iunctis, ut Socrates ambulat, & Plato diſputat. Copulatiua uera quidem eſt, cum utraque pars uera eſt: falſa autem, cum uel alterutra pars falſa eſt. Cæterum in definitione copulatiuæ, particula quæ erat, aut æquiualente aliquo, innuit pleraſque haberi copulatiuas propoſitiones, in quibus tamen non copulatiua coniunctio partes connectit, ſed aduerbium aut temporis, aut loci, aut ſimilitudinis. Vnde & tales propoſitiones ab his aduerbijs nomina ſæpenumero ſortiuntur, ut aliæ quidem temporales, aliæ locales, aliæ*

uero ſimilitudinis propoſitiones dicantur: quas tamen ſub copulatiua comprehendere licet, quemadmodũ ſub eadem quidem etiam comprehendi putant propoſitionem rationalem: ut, Quia ſol lucet, dies eſt: quam proinde ita explicant, Sol lucet, & ideo dies eſt. Alij autẽ ſub conditionali eam comprehendere malunt, propter uim conſequentiæ, quæ eadem eſt in utraque.

COPVLATIVA *propoſitio.* Copulatiuæ propoſitionis ueritatem eleganter docet Gellius viii. cap. xvi. libri his uerbis, in omni coniuncto, ſi unum eſt mendacium, etiam ſi cætera uero ſint, totum eſt mendacium. Quibus uerbis indicat, ad ueritatem copulatiuæ utranque partem eſſe ueram oportere, ut hæc eſt uera, Scipio & bis conſul fuit & triumphauit.

De ueritate, & falſitate diſiunctiuæ propoſitiones.

DISIVNCTIVA propoſitio eſt, quæ ex duabus pluribusq́ue conſtat Categoricis, coniunctione diſiunctiua ſimul iunctis, ut Socrates ambulat, uel Plato diſputat: quam ueram quidem iuniores eſſe dicunt, ſi alterutra tantummodo pars uera fuerit, falſum autem, ſi pars utraque fuerit falſa. Et ad hunc quidem modum de Diſiunctiua propoſitione loquuntur hi maxime, qui hac tempeſtate Dialecticam docent: cum tamen Boetius, & ante hunc M. Cicero aliam huius propoſitionis ſignificationem eſſe tradant, atque eam eſſe dicant, quæ ex repugnantibus inter ſe Categoricis conſtituta ſit: cuius proinde poſita pars una interimit alteram, & interempta una, alterã ponit: ut, Aut dies eſt, aut nox eſt.

QVAM *ueram.*) Vnde hoc iactatum in ſcholis eſt, propoſitio diſiunctiua eſt uera, cuius altera pars eſt uera. *Quæ ex repugnantibus.* Repugnantia dicuntur quæ eidem competere non poſſunt, ex quibus oportet omnem propoſitionem

diſiunctiuam propriam conſtare: nam diſiunctiua ſi uerbi uim ſpectes, ſic dicta eſt, quaſi ueritatem & falſitatem diſiũgat. Quocirca hæc non eſt proprie diſiunctiua, aut homo eſt, aut ambulat.

De propoſitione Modali, ſed prius quid ſit Modus, a quo dicta uidetur huiuſmodi propoſitio.

SEQVITVR *propoſitio Modalis, quæ ut nomine ipſo patet, a modo dicta eſt. Porrò modus a quibuſdam definitur, adiacens rei determinatio. Quæ modi definitio hũc præ ſe ferre uidetur intellectum, Modus (ut hoc loco accipitur) dictio eſt adiectitia, quæ rem quampiam determinat. Rem, inquam, hoc eſt, uocem, quæ rei alicuius ſignificatiua eſt. Verbum autem determinat, poſitum eſt, ut ſic idem quod explanat, aut certe diſtinguit, quod nimirum faciunt tam aduerbia ipſa, quàm nomina adiectiua. Nam ut Priſcianus ait, hoc eſt aduerbiũ uerbis, quod adiectiua nomina appellatiuis nominibus adiuncta: ut cum dico, prudens homo, hominem quidem aliquem deſigno, non tamen quemlibet, ſed eum, qui prudentia præditus eſt. Sic etiam cum dico, prudenter agit, agere quidem aliquem innuo, at cum hoc ſimul explano atque diſtinguo, agere uidelicet, non utcunque, ſed prudenter. Itaque modus hoc loco nihil aliud eſt, quàm aut adiectiuum nomen, aut aduerbium. Itaque & hic nunc prius quam ad reliqua pergamus, operæpretium fortaſſis fuerit adijcere ex Diomede Grammatico, quòd Scaurus uetus autor ipſum aduerbium non alio pacto (quàm nos paulo ſupra modum) definiat. Aduerbium eſt (inquit) modus rei adiectiuus, ipſam pronun-*

tiatione definiens, hoc eſt, terminans; ueluti recte, diligenter, optime.

SEQVITVR.) In modalibus propoſitionibus præclara ingenia remoranda non ſunt. Plus enim habent oſtentationis quàm utilitatis, cuius permulti auditores auidiores, quàm ueritatis ſunt. Sat igitur fuerit iuuenem, qui ad ſublimiores properat facultates primoribus (ut aiunt labris) has deguſtare.

Qui modi proprie Modales efficiant.

CAETERVM *cùm aduerbium ipſum uerbum determinat, id facit aliquoties quidem ratione rei, hoc eſt, ſignificati ipſius uerbi, quod per eius participium explicatur. Aliquando ratione temporis, quod uerbum conſignificat. Aliquoties ratione modi uerbi, quo ſcilicet uaria in nobis deſignatur affectio, prout animus noſter nunc ad hoc, nunc ad illud ſe inclinat, quam Græci proinde multò ſignificantius* ἔγκλισιν, *id eſt, inclinationem, nos modū appellamus, ut cum optamus quippiam, aut aliquem hortamur. Aliquoties uero ratione compoſitionis uerbi, quæ quidem in ipſo uerbo intelligitur, quatenus uerbum ſubſtantiuum intra ſe includit: de quo ita Ariſtoteles in principio fere eius operis, quod* περὶ ἑρμηνείας, *id eſt, de interpretatione inſcribitur: Nam ſi ipſum, inquit, eſt, uerbum purum dixeris, nihil quidé eſt: ſignificat autem compoſitionem quandam, quam ſine compoſitis, hoc eſt, extremis, non eſt intelligere. Quo fit, ut ex hac multiplici aduerbij determinatione, multiplices quoque modi colligantur. Attamen ex omnibus his nulli tales ſunt, qui modales propoſitiones efficere conſtituereq; poſſint præter quatuor, ſiue aduerbialiter eos, ſiue nominaliter expreſſeris, qui ſunt poſſibile, impoſſibile,*

bile, contingens, & neceſſarium. Nam cum dicit quiſpiam: Plato grauiter diſputat, aut homo albus currit, modus quidem in utraque propoſitione ponitur, neutra tamen ex ipſis modalis dici debet: quoniam non tota utriuſque propoſitionis compoſitio determinata eſt, ſed pars tantum altera, unius quidem ſubiectum, alterius uero prædicatum. Quare quicunque modi partem propoſitionis aliquam, non totam eius compoſitionem determinent, nullo pacto eiuſmodi cenſeri debent, ut ab his modales propoſitiones dicantur. Sed neque uerum, neque falſum, tales habentur modi, licet ipſarum propoſitionum compoſitionem determinent: quoniam in his propoſitionibus, quæ modis illis determinantur, oppoſitio & æquipollentia haud aliter ſumuntur, quàm in his quæ ſimpliciter ineſſe ſignificant, uel ideo fortaſſis, quòd communes omnium propoſitionum affectiones, ſiue paſſiones ſint. Omnis quippe propoſitio aut uera, aut falſa eſſe perhibetur.

Sed *neque*) Et ſi Ariſtoteles iii. cap. ii. libri de interpretatione, uerum & falſum inter modos enumerat, tamen non conſtituunt modales proprie propoſitiones, propter eas rationes, quas Cæſarius affert.

Quid ſit propoſitio Modalis, & quomodo ſecundum quoſdam diuidatur.

Modalis igitur propoſitio eſt, quæ modo ex his quatuor aliquo determinatur, cuiuſmodi ſunt poſſibile, impoſſibile, contingens, & neceſſarium. Sane hanc ipſam, quæ iam definita eſt, Modalem compoſitam quidam appellant, quam & ita definiunt, ut ſit, cuius dictum aliquo modorum determinatur: dictum quidem intelligentes id, quod ex caſu accuſatiuo, & uerbo infini

to conſtructum eſt, quale eſt cum dico, Socratem currere, Cum igitur dictũ tale determinatur, huiuſmodi propoſitio Modalis compoſita appellatur, ut cuius alterum extremorum eſt dictum, alterum, modus ex his aliquis, qui dicti ſunt: ut, Socratem currere eſt poſſibile. Idem huic quaſi ex aduerſo aliam ponunt Modalem, quam diuiſam appellant, & ita definiunt: Modalis diuiſa eſt, cuius copula modo aliquo determinatur: ut, ſedentem poſſibile eſt ambulare, quales etiamnum propoſitiones ſimpliciter & proprie modales eſſe dicunt, illas autem non ſimpliciter, ſed compoſitas. Verum non ita Ariſtoteles & Boetius, quorum uterque de his propoſitionibus, hoc eſt compoſitis, ſi tamen ita appellare libet, & grauiter & ſubtiliter ſuum inſtituit tractatum, de quibus etiam nos hoc ipſo tractatu agemus, ut qui Ariſtotelē potius & Boetium, autores haud dubie grauiſſimos imitari uolumus, quàm leuiuſculos, & clamoſos ſophiſtas.

Sane) Modalis compoſita eſt quæ habet partes dicti cō iunctas, & modum ſeparatim poſitum, ut Cæſarem eſſe clemẽtem eſt poſſibile. Et in his propoſitionibus, poſſibile ita explicatur, ut propoſitio poſſibilis, impoſſibile, ut propoſitio impoſſibilis. *Modalis diuiſa.*) Modalis diuiſa eſt quoties inter partes, modus aliquis ponitur, ut Philoſophum neceſſe eſſe ſapientem. Neque leue eſt diſcrimen, ſi quis dumeta & ſpineta garrulorum Sophiſtarum inſpicere uelit, inter propoſitionem compoſitam & diuiſam modalem. Nam poteſt (inquiunt) modalis eſſe uera & compoſita ex eiſdem terminis conſtans, eſſe falſa, ut hæc eſt uera, album poſſibile eſt eſſe nigrum: hæc tamen falſa album eſſe nigrum eſt poſſibile. Hæc eſt compoſita, illa diuiſa. Sed hæc miſſa faciamus: ſunt enim pluſquam Cimeriis inuoluta tenebris, & felicia ingenia à diſciplinis reiiciunt.

Quæ ſit horum quatuor modorum ad ſignatũ uniuerſalia, tum particularia proportio, ſiue conuenientia.

SED ut harum deinceps propoſitionum inueſtigemus qualitatem ſimul, & quantitatem, unde & earum deinde oppoſitio intelligi poſſit, ſcire operæpretium eſt, hos quatuor modos ſæpe dictos, magnam cum ſignis tũ uniuerſalibus, tum particularibus habere conuenientiã affinitatemque: ut exempli gratia, neceſſe, cum ſigno uniuerſali affirmatiuo: impoſſibile, cum ſigno uniuerſa li negatiuo: porrò poſſibile & contingens (qui duo modi hac in parte pro eodem paſſim accipiuntur) cum ſignis particularibus affirmatiuis. Vnde ut ſigna illa aliarum huius generis propoſitionum, ſubiecta tantum determinant, ita hi quatuor modi totam iſtiuſmodi propoſitionum compoſitionẽ, quæ (ut iam ſupra dictum eſt) dicti nomine intelligitur.

SED *ut harum.*) Docet modales propoſitiões habere quã dã in ſimilitudinem cum ſimplicibus. Nam ut in ſimplicibus ex ſignis uniuerſalibus, & particularibus quantitatem metimur · ſic in modalibus à modis quatuor, quorum impoſſibile & neceſſe, modales propoſitiones uniuerſales conſtituunt, poſſibile & contingens particulares. Iſtud iam doctrinæ cauſæ admittamus, eſt tantum ſi uerum fateri uolumus, neotericorum coniunctum. Nihil enim tale ab Ariſtotele traditum legimus.

De qualitate ſimul, & quantitate modalium propoſitionum.

EX his igitur, etſi facile iam quiuis uideatur intelligere poſſe, unde in his propoſitionibus tum qualitas, tum quantitas ſumenda ſit, tamen haud ſuperuacuum erit, interim & illud admonere, quòd in modalibus, tum

affirmatio, tum negatio ſecundum modum ſumenda eſt, quemadmodum in his, quæ ſine modo proferuntur, atque ineſſe ſimpliciter ſignificant, ſecundum uerbũ, hoc eſt, copulam uerbalem: id quod & his penè uerbis (ita ut ſolet omnia) grauiſſime ſecundum Ariſtotelis rationem Boetius annotauit. Quemadmodum enim (inquit) in his, quæ præter modum quicquam eſſe, uel non eſſe proponunt, eſſe quidem & non eſſe oppoſitiones, quædam (id eſt prædicationes) ſunt: res uerò eſt quæ ſubijci tur: ut in eo quod dicitur, homo eſt, uel homo non eſt, homo quidem quatenus rem ſignificat, ſubiectum eſt, oppoſitiones autem & prædicationes ſunt, eſt & non eſt, ita quoque in his quæ ſecundum modum aliquem dicuntur, eſſe quidem ſubiectum eſt, ueluti res quædam: modus autem, qui de ipſo eſſe prædicatur. Nam cum dicimus, hodie pluuiam eſſe eſt poſſibile: eſſe quidem iam ſubiecimus, poſſibile autem prædicauimus. Sicut igitur in illis, quæ præter modum dicuntur, uerbum totã uim prædicationis habet, ita in his quæ cum modo proferuntur, ipſe modus. Et per hoc ut negatio in illis ad uerbum fertur, ita in his ad modum ferenda eſt. Sed hinc ad earum tranſeamus oppoſitionem.

QVEMADMODVM) Ariſt. iij. cap. ij. lib. de interpretatione ſic colligit: ut ſe habet uerbum in ſimplicibus propoſitionibus, ita modus in modalibus, at in ſimplicibus a uerbo ſumitur affirmatio & negatio, ergo etiam in modalibus a modo. Et hæc eſt plena huius cap. ſententia.

De oppoſitione propoſitionum modalium.

Opponuntur autem, & hæc quidem inter ſe quatuor modis. Siquidem aut cõtrariæ inter ſe ſunt, aut ſub

contrariæ, aut contradictoriæ, aut ſubalternæ. Enimuero, ut harum oppoſitionem planius quiſque diſcernere queat, conuenientius erit hoc pacto eas diſponere, ut modus ipſe ſubiecti, uerbum autem ſiue dictum (quod uocatur) prædicati locum interim teneat, tametſi perinde eſt, hoc uel illo ordine diſponantur. Contrariæ igitur ſunt ut neceſſe eſt hominem ſpirare, neceſſe eſt hominem non ſpirare. Subcontrariæ, ut poſſibile eſt hominem ſpirare, poſſibile eſt hominem non ſpirare. Contradictoriæ uero, ut neceſſe eſt hominem ſpirare, non neceſſe eſt hominem ſpirare. Subalternæ uero, ut neceſſe eſt hominem ſpirare, non neceſſe eſt hominem non ſpirare. Quæ omnia ut digeſta ſunt, ita ſeſe habere ſubſcripta figura monſtrat luculentiſſime, licet modis in ipſis propoſitionibus ubique fere uariatis, idque haud temere: quippe iuxta ſignorum reſpondentiam: cum tamen, ſi libeat, ex eiſdem ubique modis eas deſcribere poſſis, ſuo uidelicet quanque loco.

OPPONVNTVR) Supra admonui ex ſentētia Ariſt. iii.cap.ij.lib.de interpretatione, in modalibus eſſe contradictorias oppoſitas propoſitiones. Boetius cæteras effinxit ſpecies. *Contrariæ*) Hoc exemplum non repugnat exemplo contrariorum poſitorum in figura. Quia hęc propoſitio neceſſe eſt hominem non ſpirare, huic æquipollet, impoſſibile eſt hominem ſpirare. Quare hæ etiam contrariæ ſunt: neceſſe eſt hominem ſpirare, neceſſe eſt hominem non ſpirare. Modo id doctrinæ cauſa admittamus, neceſſe & impoſſibile ſignis uniuerſalibus æquipollere. Sed dixerit aliquis, neceſſe eſt hominem ſpirare, & impoſſibile eſt hominem ſpirare, contrariæ non ſunt. Nam ambæ affirmatiuæ ſunt. Ariſtoteles enim docet impoſſibile affirmatiuū eſſe modū. Hæc obiectio eodem modo diluenda eſt. Nam ſecundum

doctrinam

doctrinam Ariſtotelis contrariæ non ſunt. Sed hoc loco impoſſibile ſumitur pro ſigno uniuerſali negatiuo, & ſic negatiuam efficit propoſitionem.

SEQVITVR FIGVRA.

Neceſſe eſt hominem ſpirare. — *Contrariæ* — *Impoſſibile eſt hominem ſpirare.*

Subalternæ — *Contra dictoriæ* — *Contra dictoriæ* — *Subalternæ*

Poſſibile eſt hominem ſpirare. — *Subcontrariæ* — *Poſſibile eſt hominē non ſpirare.*

De conſequentiis, ſiue æquipollentiis propoſitionum modalium.

HINC *iam ad conſequentias, ſiue (ut iuniores dicunt) æquipollentias harum propoſitionum tranſeamus. Ad quas quidem intelligendas, duæ regulæ ab Iacopo Fabro Stapulen. traditæ, plurimum nobis adiumēti, præſtare poterunt, ſi eas animo perpendamus, ſimulq́ue memoriæ commendemus, quas proinde hoc loco adijcere*

adijcere placuit. Ad idem quoque haud dubie faciet ſubiecta figura, quatuor angulis per binos diametros deſcripta, appoſitis inſuper quatuor ad hunc uſum inuentis uocabulis, unicuique angulo ſingulis, quæ ob id ipſum artis uocabula haud iniuria dici poſſunt. Quibus tum ita diſpoſitis, ſcire licet omnes uniuſcuiuſque anguli propoſitiones inter ſe æquipollere, ac per hoc conſequi ſeſe. Cæterum ut nihil quod ad hanc rem attinet, non intelligatur plane, horum quatuor uocabulorum ars etiamnum aperienda eſt. Sciendum itaque quòd per a uocalem intelligere debemus, negationem in his propoſitionibus, neque ad dictum, neque admodum ferendam eſſe. Et ut per e, ad dictum tantum, ita per i, ſolum ferenda eſt ad modum: per u, uero ad utrunque. Sed nũc tandem ad ipſas regulas ueniamus. Quarum prima eſt, Si eſt aliqua propoſitio poſſibilis, eadem eſt contingens, atque eadem non eſt impoſſibilis, & eius contradictoria non eſt neceſſaria. Secunda, Si non eſt aliqua propoſitio poſſibilis, eadem non eſt contingens, eadem autem eſt impoſſibilis, & eius contradictoria eſt neceſſaria. Postremo autem exempla ſumantur ex his propoſitionibus, quarum dicta æquiualent propoſitionibus uel ſingularibus, uel communibus, hoc eſt, quarum ſubiecti termini ſunt aut ſingulares, aut communes. Verum quoties ex communibus terminis huiuſmodi conſtiterint propoſitiones, tunc ſi tres præcedentes, utpote de poſſibili, contingenti, & impoſſibili, fuerint uniuerſales, quarta de neceſſario erit particularis: at contrà, ſi præcedentes tres fuerint particulares, aut certè indefinitæ, quarta erit uniuerſalis: atque id quidem eſt, quod ambæ innuunt

nuunt

nuunt regulæ, cum in utraque dicitur, & eius contradictoria eſt, uel non eſt neceſſaria.

SCIENDVM *itaque.*) Proponit certa certis uocabula, quibus æquipollentias modalium cognoſcimus. A. ſignificat propoſitionem omnino affirmatiuam. E. negatiuam de dicto I, negatiuam de modo. V, totam negatiuam, & ſecundum dictum & modum propoſitionem *Si eſt aliqua.*) Ratio huius eſt, quia poſsibile, & contingens inter ſe æquipollẽt. *Atque eadem.*) Ratio huius eſt, quia poſsibile ſiue contingẽs, & impoſsibile præpoſita negatione alteri modorum, fiunt æquipollentes, ut recte ſequitur: poſſibile eſt eſſe, ergo nõ impoſsibile eſt eſſe. *Et eius contradictoria.*) Huius ratio. Si cõtradictoria propoſitionis poſsibilis eſſet neceſſaria, duæ cõtradictoriæ eſſent ſimul ueræ. Nam poſsibilis poteſt eſſe uera, & etiam neceſſaria eſt uera. Quare conficitur duas contradictorias ſimul eſſe ueras. *Eadem autem.*) Quia poſſibile & impoſsibile æquipollent, ſi alteri modorum negatio præponatur. *Et eius contradictoriæ.*) Huius loci ratio eſt. Si propoſitio aliqua non eſt poſſibilis, contradictoria eius eſt neceſſaria. Nam ſi eius contradictoria non eſt neceſſaria, poſſet eſſe falſa, & non poſsibilis poteſt eſſe falſa: ergo duæ contradictoriæ erunt ſimul falſæ. Sequitur figura ex propoſitionibus ſingularibus. In quolibet artis uocabulo quatuor conſtituuntur propoſitiones, quarum prima eſt poſsibilis, ſecunda contingens, tertia impoſsibilis, quarta neceſſaria: quę omnes inter ſe æquipollent, & mutuo ſe inferũt. In figura quæ ex propoſitionibus communibus conſtat, in duobus ultimis ordinibus, ſcilicet ſubcontrariis, in quibuſdam exemplaribus uocabula artis tranſpoſita ſunt. Nam in hoc ordine, omnem hominem currere eſt poſſibile, notandum eſt uocabulum artis, amabimus. In eo uero omnem hominem non currere, notandum Edentuli.

Sequi-

Sequitur figura ex propoſitionibus ſingularibus.

Pur	*Socratem nõ currere non eſt poſſibile.*		*Socratẽ currere non eſt poſſibile.*	I
pu	*Socratem nõ currere non eſt contingẽs.*	*Cõtra*	*Socratẽ currere non eſt contingens..*	li
re	*Socratem nõ currere eſt impoſſibile.*	*riæ*	*Socratem currere eſt impoſſibile.*	a
a	*Socratem currere eſt neceſſe*		*Socratẽ non currere eſt neceſſe*	ce

Subalternæ *Contra dictoriæ* *Contra dictoriæ* *Subalternæ*

A	*Socratem currere eſt poſſibile.*		*Socratẽ non currere eſt poſſibile.*	E
ma	*Socratem currere eſt contingens.*	*Su bcõ*	*Socratẽ non currere eſt contingens.*	den
bi	*Socratẽ currere non eſt impoſſibile.*	*trariæ*	*Socratẽ non currere nõ eſt impoſſibile.*	tu
mus	*Socratẽ non currere non eſt neceſſe.*		*Socratẽ currere non eſt neceſſe.*	li

Sequi-

Sequitur figuræ ex propoſitionibus communibus.

Pur	*Oēm hoīem nō currere non eſt poſſibile.*		*Oēm hoīem currere non eſt poſſibile.*	I
pu	*Oēm hoīem nō currere non eſt contingens.*	*Cōtra*	*Oēm hoīem currere non eſt contingēs.*	li
re	*Oēm hoīem nō currere eſt impoſſibile.*	*riæ*	*Oēm hoīem currere eſt impoſſibile.*	a
a	*Quendā hoīem currere est neceſſe.*		*Aliquē hoīem non currere est neceſſe.*	ce

Subalternæ *Contra dictoriæ* *Contra dictoriæ* *Subalternæ*

A	*Oēm hoīem currere est poſſibile.*		*Oēm hoīem non currere est poſſibile.*	E
ma	*Oēm hoīem currere est contingens.*	*Sub cō*	*Oēm hoīem non currere est contingens.*	den
bi	*Oēm hoīem currere non eſt impoſſibile.*	*trariæ*	*Oēm hoīem non currere nō est īpoſſibile.*	tu
mus	*Aliquē hoīem non currere non est neceſſe.*		*Quendā hoīem currere non est neceſſe.*	li

De

De conuerſione modalium.

SED & de conuerſione harum propoſitionum iuxta ſeruatum prius ordinem dicendum deinceps. In quo quidem paulo liberius expatiari liceat propter eos, qui hac in parte omnes eiuſmodi ordinis propoſitiones, ut æquipollere inter ſe ubique, ita & conuerti dicunt, idipſum rectène an perperam, ipſi uiderint: nos uero Ariſtotelem in primis ipſum, & poſt hunc Boetium, & poſt utrumq; Iacobum Fabrum Stapul. ſequentes, non per omnia id ita ſe habere, uel exemplis idoneis oſtendemus. Inſuper autem & illud nunc etiã mirari ſubit, quòd pleriq; in re plane perſpicua, uel acta oĩo agunt, ut in prouerbio eſt, uel certe nimia interdũ prolixitate uſq; adeo laborant, ut candẽ rem non modo luce ſua priuent, ſed et obſcuriorẽ relinquãt, quàm inuenerint. Contra uero, in re quæ expoſitione aliqua indiget, uel tempus in ea prorſus male collocant, uel ita rem illã oculis (ut uidetur) conniuentibus prætereũt, ut nõ tã negligere, quàm ignorare uideantur. Quid.n. refert dicere, omnes propoſitiones in ſuo ordine æquipollere inter ſe, & conuerti perinde, cum tamen hæ propoſitiones, quæ de impoſſibili ſunt, id nequaquã admittant, uidelicet ut conuertantur? Nã cũ uera ſit, quæ dicit, omnem ſubſtantiã eſſe hominẽ eſt impoſsibile: falſa tamẽ erit hæc, quendã hominẽ eſſe ſubſtantiã eſt impoſsibile. Quocirca nec Ariſtoteles ipſe de modaliũ conuerſione tractans, meminit uſquã de propoſitione impoſsibili. Quod profecto et Iacobus Faber Stapulenſis animaduertens, tales regulas de huiuſmodi propoſitionũ conuerſione poſuit: Si conuerſa, inquit, impoſſibilis eſt, non oportet conuertentẽ eius eſſe impoſsibilem.

Item

Item ſi conuerſa fuerit poſſibilis,coutingens, aut neceſſaria,& eius conuertens poſſibilis,cõtingens,aut neceſſaria erit. Vnde rectè fit conuerſio in ea quæ de poſſibili aut contingenti exiſtit,ſi dicamus omnem hominẽ eſſe album,eſt poſſibile,ſiue contingens, ergo quoddam album eſſe hominem eſt poſſibile, ſiue contingens. Et in ea ſimiliter id accidet,quæ eſt de neceſſario,ut omnẽ hominem eſſe mortalem eſt neceſſe,ergo quoddam mortale eſſe hominem eſt neceſſe. Quod quidem & alijs quoque generibus propoſitionum ita ueniet ſecundum duplicis conuerſionis regulas ſuprà poſitas. Atque hoc ipſum eſt,quod & Ariſtoteles ad hunc modum proponit, ubi de iſtarum propoſitionum conuerſione agit. Eodem autem modo (inquit) & de neceſſarijs propoſitionibus ſe habet,& in contingentibus,quomodo in his, quæ abſolutè dicuntur,hoc eſt,ſimpliciter ineſſe ſignificant.

QVID *enim refert.*) Propoſitiones unius ordinis inter ſe æquipollent,& mutuo ſe trahunt conſequio,ſed nõ neceſſariò inter ſe conuertuntur. Quia in cõuerſione neceſſe eſt terminum ſubiectum tranſponi in prædicatũ, & prædicatum in ſubiectum: in æquipollentia autem ſatis eſt cõſequens rectè colligit ex antecedente. *Si conuerſa.*) ut iſta omnem ſubſtantiam eſſe hominem eſt impoſſibile. *Vnde recti.*) hic locus eſt apud Ariſtotelem tertio capite primi libri Priorũ,propoſitiones de cõtingenti,neceſſario, poſſibili,eodem modo conuertuntur,ut propoſitiones ſimplices.

Quot modis contingens dicatur.

QVONIAM *autem cõtingens quod dicitur,eandem ubique in his propoſitionibus cum poſſibili ſignificationem habere conſtat,haud abs re fuerit, antequàm huic tractatui finẽ imponamus,eius nominis multipli-*

cem ſignificationem breuiter exponere. Itaque ſciendum, quòd contingens tribus dicitur modis. Dicitur namque contingens & quod neceſſarium eſt, & quod non neceſſarium, & quod poſſibile eſt. Primo igitur modo contingens & neceſſariũ idem ſunt. Secundo contingens & non neceſſarium. Tertio contingens & poſſibile. Rurſus autem contingens, quod ſecundo modo dictum eſt, deducitur deinde in contingens ut plurimum, ſiue quod frequentius eſt, & contingens rarum, & incontingens utrumlibet. Contingens utplurimum eſt, quod in alteram partem plus uergit, ut hominem in ſenectute caneſcere. Nam id quidem frequenter accidit: poteſt tamen etiam nõ caneſcere iam ſenex quiſpiam factus. Vnde & contingens natum idem appellatur. Contingens rarum eſt, ut fodientem reperire theſaurum. Id enim ſi aliquando contingat, rariſſimũ tamen eſt. Contingens uerò utrumlibet, quod & indifferens dicitur, id eſt, cùm dicimus ſedere quempiam aut uigilare, quod proinde ita definitur. Vtrumlibet eſt cuius indiſcretus euentus eſt, hoc eſt, quod æqualiter euenire, uel non euenire poteſt. Et de modalibus quidem hactenus.

ITAQVE *ſciendum.*) Tres hi modi contingentis ſunt apud Ariſtotelem duodecimo capite primi libri Priorum, hi modi adferuntur, hoc loco, ut ſecundum diuerſum modum contingentis, propoſitiones diuerſo modo conuertantur.

IN

IN TRACTATVM QVINTVM DE SYLLOGISMO CATEGORICO.

PRAEFATIO.

SVPEREST ut ad eam tandem perueniamus huius artis partem, in qua tota uis artis ſita eſt, nempe inueniendi & iudicandi. Nam ſi Dialectica (ut à M. Cicerone non tam eleganter breuiterque, quàm grauiter & uerè definitur) diligens diſſerendi ratio eſt, fieri profectò non poteſt, ut ab inuẽtione ipſa ſit ſeparata. Siquidem diſſerere (hoc eſt, diſputare) diligenter nemo poterit unquam de re quapiã, niſi inuentis à ſe prius argumentis, quibus diſputatio ipſa fulciatur, procedatque legitimè. Rurſus autem & ob idipſum à iudicio abeſſe nequit, quo is qui diſſerit, perpẽdat examinetque tum inuentum nuper argumentum, tum ipſius diſputationis inſtrumentum, nempe argumentationem, quod certè niſi ritè formatum fuerit, parum aptum idoneumue ad diſputandum adhibebitur. Porrò pars illa quæ de inuentione tractat, topice Græcè, Latinè localis dici poteſt. Ea uerò pars, quæ in iudicando poſita eſt, & quaſdam diſcernendi regulas ſubminiſtrat, analytice à Græcis dicitur, à noſtris reſolutoria. Huius rurſus duplex ab Ariſtotele partitio traditur. Siquidem ea pars, quæ de propoſitionum iunctura conſiderat, & formam dũtaxat ſyllogiſmi molitur, docens interim præmiſſis, quas uocant, ritè diſpoſitis, neceſſariò ex his concluſionem ſequi, prior analytice dicitur: quæ uerò de ipſis inuentis iudicium fert, hoc eſt, oſtendit utrum quæ inuenta ſunt, cõueniant necne rei in diſputatione propoſitæ, poſterior analytice nuncupatur: quod nimirum

tribus fit modis: quippe hæc ipſa uel de neceſſariis iudicat,& Demonſtratio appellatur: uel de uериſimilibus,et probabilibus,& peculiari nomine Dialecticè dicitur: uel de falſis & cauillatoriis, & Sophiſtica nuncupatur. De quibus omnibus ſingulatim per ordinem deinceps tractabitur,& primò quidem de Syllogiſmo formaque argumentationis,cuius etiam præter ſyllogiſmum aliæ tres traduntur ſpecies, Enthymema, Inductio,Exemplum,quæ tamen ad ſyllogiſmum ipſum, ueluti ad quandam menſuram reduci ſolent. Quoniam autem omnis argumentatio omnisq; ſyllogiſmus propoſitionibus ſtruitur, atque hæ terminis perficiuntur, à propoſitionibus & terminis hunc tractatum inchoandum eſſe ſtatuimus,idque etiam non abſque exemplo.

HIC tractatus iudicio meo omnium eſt utiliſſimus:cõtinet enim præcipuum Dialectices partem,nimirum ratiocinationem. Nam cùm tria ſint Dialectices inſtrumenta,finitio,diuiſio,ratiocinatio,hæc eſt circa quam omnis labor & induſtria diſſerentis uerſatur.hunc finem & ſcopum ſemper ſpectamus,ut aliud ex alio conficiamus. Et ſi enim dialectica docet remvniuerſam diſtribuere in partes,latantem explicare finiendo,obſcuram explanare interpretãdo,ambiguam primũ uidere,deinde diſtinguere: tamen illud multò maximum eſt quod tradat regulam qua uera & falſa iudicantur,& quæ quibus ſint vel non ſint conſentanea. Cæſarius in hac præfatione inuentionem & iudicium ad dialecticam pertinere docet. Inuentio certos locos oſtendit, è quibus argumenta in rem quamque probandam aut refellendam promimus. Iudicium eſt quod præcepta quædam argumẽtandi tradit,vnde cognoſcimus,an inuenta themati conueniant necne. Cęterùm, Cæſarius ordinem naturalem turbare uidetur. Inuentio eſt prior ordine naturæ,iudicio,ut Cicero initio Topicorum ad Trebatium docet,ergo etiam prius tractanda erat.hic autem Cæſarius pertractat iudicium & tractatu nono inuentionẽ. Sinuoſa & perplexa hæc eſt obiectio,in qua diluenda magnorum philoſo

phorum

phorum magna ingenia impedita fuerunt, poſt omniũ opiniones excuſſas & examinatas, cogitabã aliquãdo, an eam obiectionem hunc in modum diluere poſſem. Inuentio ordine naturæ prior eſt iudicio (prius enim inuenire oportet, deinde iudicare de inuentis.) Iudicium autem ordine doctrinæ, commoditatis, facilitatis, eſt prius inuentione. hanc rem planius & apertius in gratiam iuniorum explico. Poſtquàm Cæſarius expoſuit uoces ſimplices & propoſitiones, ordo doctrinæ & methodica ratio efflagitabat, vt argumẽtationem & eius formas, quæ ex propoſitionibus cõſtant, pertractaret: & eodem modo intelligendus eſt Ariſtoteles eo in ordine, in quo libros Priorum & Poſteriorũ (in quibus de iudicio agit) præpoſuit libris Topicorum, in quibus inuentio continetur. Scio tamen à quibuſdam ingenioſam adferri ad illum Ariſtotelis locum ſolutionem. Ariſtoteles in libris Priorum & Poſteriorũ non ſolùm docet iudicium ſed etiam inuentionem termini medij in ſyllogiſmo generatim ſumpti, ſed in libris Topicorum docet inuentionem ſyllogiſmi dialectici: at ſyllogiſmus generaliter ſumptus eſt prior ſyllogiſmo dialectico, ergo etiam inuentio ſyllogiſmi generatim ſumpti eſt prior inuentione ſyllogiſmi dialectici. Res igitur eò recidit ut duplicem conſtituere cogamur inuentionem: alteram pertinentem ad genus ſcilicet ſyllogiſmum, alteram ad ſpeciem ſcilicet ſyllogiſmum dialecticum, ſic etiam libri Poſteriorũ, ut hac ex abundanti adijciam, optimo ordine præponuntur libris Topicorum. Nam in libris poſteriorum Ariſtoteles diſſerit de ſyllogiſmo demonſtratiuo, qui longè eſt nobilior ſyllogiſmo dialectico. Ad eundem modum inuentio ſyllogiſmi demonſtratiui, eſt præſtantior inuẽtione ſyllogiſmi dialectici, his ita præpoſitis ad rem redeamus. *Nam ſi.*) Probat inuentionem pertinere ad dialecticam argumẽto ſũmpto à finitione dialecticæ, quo argumẽto Trapezuntius initio ſuæ dialecticæ uſus eſt. *Ea uerò pars.*) Docet iudicium ad dialecticum pertinere. *Huius rurſus.*) Cæſarius eruditè & ingenioſè (ut mihi uidetur) ſeparat argumẽtum librorum Priorum à libris Poſteriorum. Nam in libris Priorum ſtru

cturam propoſitionum & formã ſyllogiſmi edocet,& quomodo ex his concluſio conficiatur : at in libris Poſteriorũ docet quomodo iudicandũ ſit de inuentis an themati propoſito conueniant. Etſi non ſum neſcius quid ſcriptũ hac de re ſit à numeroſa interpretum turba, Thoma, Burana, Nipho: mirificè tamẽ mihi placet hæc erudita & ingenioſa Cæſarij ſententia.

De propoſitione, materiali ſyllogiſmi principio.

PROPOSITIO *igitur eſt oratio affirmatiua uel negatiua alicuius de aliquo: hoc eſt, oratio in qua aliquid de aliquo aut affirmatur, aut negatur. Cuiuſmodi ſanè ſunt propoſitiones in primis Categoricæ, quarum quidẽ hæc uniuerſalis eſt, hæc particularis illa uerò indefinita. Vniuerſalis quidem, quæ aut omni, aut nulli ineſſe quippiam ſignificat. Particularis uerò, quæ alicui, aut alicui non, aut non omni, Indefinita uerò, quæ ineſſe quidem, uel non ineſſe ſignificat, ſed abſque uniuerſalitatis particularitatiſue nota.*

Propoſitio igitur.) Propoſitio hic finitur per affirmationẽ & negationem, quia hic ſpectamus propoſitionem, ut pars eſt ſyllogiſmi, quem neceſſe eſt affirmatiuum aut negatiuum eſſe, nec hoc loco ueritatem aut falſitatem anxiè obſeruamus: at in libris de Interpretatione, propoſitio finitur quatenus uera aut falſa eſt. Nec incommodum eſt genus finiti per ſpẽs, quãdo nobis propriæ deſunt differẽtiæ.

De terminis.

TERMINOS *hac in parte Ariſtoteles primùm definit, in quos propoſitio reſoluitur, ut prædicatum, & de quo ipſum dicitur, quod proinde ſubiectũ propoſitionis appellatur: ut huius propoſitionis, omnis homo eſt animal, termini ſunt, homo atque animal, idcirco quòd*

in

in eos principaliter ipſa reſoluatur. Et termini quidem dicti ſunt, ueluti in agro limites, nam ut his ager finitus deſignatur, ita terminis propoſitio (ut dictum eſt) perficitur. Cuiuſmodi ſunt ſimplices in primis, & ſignificatiuæ uoces, inter quas præcipuè habentur nomen et uerbum. Itaq; in has propoſitio rectè reſoluitur, ut ex quibus compoſita eſt. Fieri enim non poteſt, ut alterius reſolutio procedat, utpotè in literas, aut in ſyllabas, quoniam hæ, ut alibi dictum eſt, ſignificatiuæ non ſunt.

TERMINOS.) Locus hic eſt apud Ariſtotelem, primo capite primi libri Priorũ. Ariſtoteles breuitatis ſtudioſus. finitionem & diuiſionem termini ſimul complexus eſt: terminorum enim alius ſubiectus, de quo aliquid dicitur, alius prædicatus, qui de alio dicitur. *Et termini quidem.*) Terminus propoſitionis dictus eſt per trãslationem à limitibus agrorum, & ab eadẽ ſimilitudine. Ariſtoteles. iiii. c. j. lib. Topic. finitionem terminum vocat, hunc trrminum Ouid. lib. ii. Faſtorum eleganter deſcribit.

Termine ſiue lapis, ſiue es defoſſus in agro.
Stipes ab antiquis tu quoque nomen habes.

De ſyllogiſmorum principiis regulatiuis.

CAETERVM, *ut ad rectam ſyllogiſmorum formationem connexionemq́ue noſſe oportet, quid propoſitio, quid item termini, quæ ipſius ſyllogiſmi materialia principia ſunt, ita quoque ſcire operæpretium eſt, quid ſit omni aut nulli ineſſe, ſiue in toto eſſe, & non eſſe, quæ regulatiua principia ſyllogiſmi à quibuſdam appellantur. Definitur igitur ab Ariſtotele in toto eſſe, ſiue de omni prædicari, quoties nihil eſt ſumere ſubiecti, de quo non dicatur prædicatum, ut cùm ita proponitur, omnis homo eſt animal, ipſius hominis nihil inueniri poteſt, de*

quo non dicatur animal. Ergo quia de omni homine animal prædicatur, & de Socrate & Platone, imò uerò et de quolibet particulari homine prædicari poteſt. Ab eodem item definitur in toto non eſſe, ſiue de nullo prædicari, quoties nihil eſt ſumere ſubiecti, de quo dicatur prædicatum, hoc eſt, à quo prædicatum non remoueatur: ut in hac propoſitione, nullus homo eſt lapis, quia de omni homine negatur lapis, & de Socrate et Platone, et de alijs item omnibus particularibus hominibus negatur. Sanè ſciendum quòd in toto eſſe, & dici de omni, uerſa uice ſe habent. Nam ſi quid de omni aliquo prædicatur, id de quo illud prædicatur, in toto eo eſt quod prædicatur, ut de omni homine animal. In toto ergo animali homo eſt, ueluti pars quædam intra ſuum totum latens quodammodo. Hactenus de principijs ſyllogiſmi, tam materialibus, quàm regulatiuis: nunc ad ſyllogiſmum ipſum tranſeamus.

DEFINITVR.) Ex hac finitione dici de omni, ſumitur hæc regula, quicquid de ſubiecto quopiam dicitur, ut de omni, dicitur etiam de quolibet contento ſuo ſubiecto. Per hoc principium confirmantur ſyllogiſmi affirmatiui. *Ab eodem.*) Ex hac finitione dici de nullo hac regula colligitur, quicquid de ſubiecto aliquo dicitur, vt de nullo remouetur etiam ab omni eo quod ſubiecto continetur. hoc principio confirmatur ſyllogiſmi negatiui.

De ſyllogiſmo quid ſit.

SYLLOGISMVS *eſt oratio, in qua quibuſdam poſitis, aliud quiddam ab his, quæ poſita ſunt, ex neceſſitate accidit, eò quòd hæc ſunt. Sanè hoc pacto ab Ariſtotele ipſo definitur ſyllogiſmus, cuius definitioni Boetius adijcit particulam, & conceſſis, ut ſit quaſi explanatio*

natio eius, quod Ariſtoteles dicit, poſitis, id quod coniunctio, & innuere uidetur, quæ expoſitiua interdū coniunctio habetur. Boetius igitur uolens Ariſtotelis definitionē quodammodo explanare, ſyllogiſmum ita definit, Syllogiſmus eſt oratio, in qua quibuſdā poſitis & conceſſis, aliud quiddā præter ea quæ poſita & conceſſa ſunt, neceſſario euenit, propter ea quæ poſita & conceſſa ſunt. Porrò per hoc quod ab utroque dicitur, aliud quiddam, ex neceſſitate accidit: ab his quæ poſita ſunt & conceſſa, ſignificatur nobis, plane eos non eſſe ſyllogiſmos, qui ab aliquibus fiunt, hoc modo, Quicquid eſt homo, homo eſt: homo autē eſt homo, igitur homo eſt homo. Item, omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, ergo omne animal eſt ſubſtantia. Huiuſmodi ſane ſyllogiſmi ridiculi prorſus ſunt, ob id quòd in his concluſio non ſit aliud a præmiſſis. Adiectū præterea eſt, & illud non temere, eo quòd hæc ſunt, propter eos, qui plerunq; ſyllogiſmos faciunt, in quibus aut minus, aut plus, aut aliud quippiam propoſitum est, quam proponi debuerat.

Syllogismvs *eſt oratio.*) Huius finitionis hic eſt ſenſus, ſyllogiſmus eſt argumentatio, in qua ſi quædā propoſitiones concedantur, & in modo & figura diſponantur, conſequitur concluſio, quæ eſt altera a præmiſſis ſecundum formam non ſecundum materiam, ex neceſsitate conſequentiæ non autem rei, ſiue concluſionis. Particula, poſitis, non eſt ſic intelligenda, conceſsis, etſi eam Gellius & Boetius addiderunt, nam ſic ſyllogiſmus falſum aſſumens, & bene concludens non eſſet ſyllogiſmus, quia falſa non conceduntur. Ariſtoteles autem primo capite primi libri Topicorum docet, ſyllogiſmum aſſumentem falſum, & bene concludētem eſſe ſyllogiſmum. eum autē qui uerum aſſumit, & male colligit, non eſſe ſyllogiſmum.

De multiplici ſyllogiſmorum differentia.

SYLLOGISMORVM *aũt alius Categoricus eſt alius hypotheticus. Et Categoricus quidem eſt, cuius utraque ſumptarum propoſitionum, pariter concluſio. Categorica eſt. Hypotheticus uerò, cuius uel altera tantum, aut concluſio hypothetica eſt. At de hoc poſtea proprio quodam tractatu. Rurſus Categoricarum ſyllogiſmorum alius communis eſt, alius qui expoſitorius dicitur. Communis quidem eſt, cuius medium, quod dicitur eſt terminus communis. Expoſitorius uerò, cuius medius terminus eſt ſingularis, hoc nomine fortaſſis dictus, quòd per ipſum quaſi expoſitio deſignatioque fiat propoſitionum ad demõſtrationem ſumptarum. Ex Categoricis item, & his quidem qui communes dicti ſunt, alij ſunt perfecti, alij imperfecti. Perfectus quidem ſyllogiſmus is dicitur, qui nullius alterius indiget, præter ea quæ poſita ſunt, ut appareat neceſſarium, hoc eſt, ut concluſio ex neceſsitate ſequatur. Imperfectus uero qui aut unius, aut plurium indiget ad hoc, ut neceſſarium appareat ex his que poſita ſunt: unius quidem, uerbi cauſa, aut conuerſionis tantum, aut præmiſſarum tranſpoſitionis, aut reductionis ad impoſſibile. Plurium uero, cum ex his tribus perficiendi ſyllogiſmi inſtrumentis duo neceſſario requiruntur. Id autem quoniam fiat pacto, poſtea, ubi de modi ſyllogiſticis tractabitur, perſpicuum euadet.*

SYLLOGISMORVM.) Prima diuiſio ſyllogiſmorum quæ à diuerſis propoſitionibus ſumitur. *Rurſus.*) Secunda diuiſio quæ à terminis pendet. *Ex cathegoricis.*) Tertia diuiſio quæ à figura ſyllogiſmi ſumitur. Syllogiſmus tam perfectus

fectus quàm imperfectus recipit ſyllogiſmi finitionem, & concluſio neceſſario ſequitur, tamen id non eſt nobis manifeſtum in ſyllogiſmis ſecundæ & tertiæ figuræ propterea indigente reductione, ut nos bene collegiſſe planum fiat.

Ex quibus & quot propoſitionibus ſyllogiſmus conſtet, & de terminorum ſecundum propoſitionē differentia, tū de triplici figurarum diſtinctione.

OMNIS *porrò ſyllogiſmus, ut ex tribus terminis, ita ex tribus quoque conſtat propoſitionibus. Quarum quidem prima, maior propoſitio, ſecunda minor, tertia concluſio appellatur. Maior item & minor communi nomine præmiſſæ quoque dicuntur. Cæterum ex tribus terminis neutiquam tres propoſitiones fieri poſſunt, imo ne duæ quidem, niſi ſinguli bis ſumantur. Ex his igitur, qui bis ſumitur ante concluſionem, ipſam non ingrediens, medium dicitur, ut per quem extrema in cõcluſione connectuntur. Aliorum autem alter maior extremitas, alter minor extremitas. Et maior quidem extremitas is terminus eſt, qui in maiori propoſitione cum medio ſumptus, in concluſione de minori extremitate prædicatur. Minor uerò, qui in minore propoſitione cũ medio ſumptus, maiori extremitati concluſione ſubijcitur. Atque id quidem ita ſe habet in his ſyllogiſmis ſiue modis, qui directim concludere dignoſcuntur, quos & ab Ariſtotele accepimus numero quatuordecim: quibus quinque indirectim concludentes Boetius autumat, uel a Teophraſto, uel ab Eudemo adiectos, atque ita in ſumma eſſe decem & nouem modos, Vt ergo definitiones illorum terminorum omnibus illis modis ex equo cõueni-*

ueniant, dicamus maiorem quidem extremitatem eum eſſe terminum, qui cum medio in maiori ſumitur propoſitione: minorem uerò, qui in minore. Cæterum is terminus qui bis ſumitur ante concluſionem, & medium uocatur, ſiquidem ſubijcitur in una ſumptarum propoſitionum, & in altera prædicatur, primam fecit figuram ſi in utraque prædicatur, ſecundam: ſin uero in utraque ſubijcitur, tertiam,

OMNIS *porrò.*) Cum hoc loco pugnare uidetur id quod Ariſtoteles docet, uigeſimo ſexto capite primi libri priorum, Omnis, inquit, ſyllogiſmus conſtat ex duabus propoſitionibus & non pluribus. Hoc ſic diluitur, Ariſtoteles ſumpſit eo loco propoſitionem ſtrictius pro ea quæ cõcluſionem probat, & hoc ſenſu concluſio non eſt propoſitio. Hic autem propoſitio latius ſumitur pro ea quæ actu uel potentia concluſionem probat. *Ex his igitur.*) Terminus medius eſt neruus, uinculum, & (ut ita dicam) anima ſyllogiſmi quo inuento facile eſt aliud ex alio colligere, *Interdictum concludentes.*) Indirectim concludere eſt quando minor extremitas de maiore in concluſione dicatur. Directim concludere eſt quando terminus maior dicitur de minore.

Quid ſit figura, & quot unaquæque figura modus ſub ſe contineat.

QVOD *uerò tres ſint ſyllogiſmorum figuræ, trium diſpoſitio terminorum paulò ante facta planè indicare poteſt. Vnde & ita figura a nonnullis definitur: Figura eſt trium terminorum ſecundum debitam ſubiectionem prædicationemque ordinata diſpoſitio. Horum autem unaquæque plures & hos quidem certos ſub ſe modos habet, ita ut modi ipſi ſub figuris ſint, perinde atque ſpecies ſub ſuis generibus. Habet igitur prima figura ſub ſe autore Ariſtotele, modos quatuor, ſecunda itẽ quatuor,*

tertia

tertia uerò ſex. Sed ut paulò ſupra meminimus, qua tuor illis primæ figuræ modis, adiecti ſunt alij quinque, ut eſſent illius figuræ nouem modi. In ſumma igitur mo di ſunt (ut dictum eſt) undeuiginti; ex quibus omnibus priores quatuor primæ figuræ modi, perfectos nobis ſub miniſtrant ſyllogiſmos, reliqui omnes imperfectos.

FIGVRA EST.) Figura in ſyllogiſmo eſt uaria termini medii diſpoſitio. Nam ſi terminus medius ſubiiciatur in maiore & prædicetur in minore, prima conſtituitur figura. ſi bis prædicetur, ſecũda, ſi bis ſubiiciatur tertia. *Perfectos,*) Ariſtoteles duos tantum perfectos modos conſtituit. Nam reliqui omnes ad duos priores modos primæ figuræ reducuntur. author Ariſtoteles ſeptimo capite primi libri priorum.

Quid ſit modus: & quibuſdam regulis.

HINC *iam ad modos ipſos paulatim ueniendum eſt. Vnde etiam quid ſit modus definiendum prius, tum uerò & certæ quædam regulæ ſubijciendæ, quippe quæ modis omnibus generatim inſeruire dignoſcantur. itaque modum hoc pacto definiunt quidam: Modus eſt ordi natio duarum propoſitionum in debita qualitate & quantitate. Poteſt quidem & ita definiri, & fortaſſis re ctius: Modus eſt, tum ſumptarum propoſitionum, tum ipſius concluſionis ſecundum qualitatem, & quantitatem conueniens ordinatio. Porro autem quæ ſit debita tum qualitas, tum qantitas, ex ipſis tandem regulis, quæ hinc ſequuntur, diſcas licebit. Prima igitur regula eſt, in omni ſyllogiſmo oportet præmiſſarum aut alterá, aut utranque affirmatiuam eſſe. Secunda, in omni ſyllo giſmo oportet præmiſſarum aut alteram, aut utranque uniuerſalem eſſe. Tertia, ſi aliqua præmiſſarum fuerit*

negatiua,

negatiua,& ipſa concluſio erit negatiua. Quarta, Si aliqua præmiſſarum fuerit particularis, concluſio quoque particularis erit. Quinta, Medium concluſionem nō ingredietur unquam.

Modvs est.) Quemadmodum figura a termino medio, ita modus ab ordinatione propoſitionum in debita quātitate & qualitate ſumitur. *Prima autem.*) Ratio regulæ, quia ex ſolis negatiuis nihil ſyllogiſtice colligitur. *Tertia.*) Ratio, quia concluſio ſemper ſequitur debiliorem partem. eademque eſt ratio quartæ regulæ. *Quinta.* Ratio, quia in cōcluſione una extremitas de alia colligitur.

De uocabulis quibuſdam ad hanc rem inuentis.

Interim *autem & hoc ipſum fortaſſis haud parum expedire uidebitur, ſi priuſquam modos ipſos aggrediamur, etiamnū aperiamus hoc loco breuiter, quis ſit illorum uocabulorum (quibus ad ſyllogiſmos propre formandos utimur) intellectus: quippe, quod in his, quātum quidem ad hanc rem attinet, ars quaſi latere uideatur, unde & artis uocabula appellari ſolent, ut alibi quoque annotauimus. Sciēdum itaque quòd poſt priores quatuor primæ figuræ modos, qui perfecti euidenteſque ſunt, quicunque ex ſequentibus ab aliqua harum quatuor conſonantium b, c, d, f, incipit, is reduci habet, ut euidens ſcilicet & ipſe habeatur, ad eum ex illis quatuor ſuperioribus modum cum quo principali litera conuenit. Verumenimuero ut hæc ipſa reductio facilius percipiatur, adiunctæ ſunt aliæ conſonantes quatuor, c, m, p, s, quibus intelligi plane poſſit, quo modo reductio illa fieri debeat, utrum uidelicet alicuius propoſitionis conuerſione, aut ſumptarum propoſitionum tranſpoſitione, aut*

ſyllo-

ſyllogiſmo ad impoſſibile ducente,qui conuerſiuus à quibuſdam eſſe creditur,id quod c,litera ab his poſita innuit,quæmadmodum in præmiſſarum indicat tranſpoſitionem,p,& s,propoſitionum conuerſionem: p,quidem, ſi per accidens conuertenda eſt propoſitio aliqua,s,uerò, ſi ſimpliciter.Porrò per quatuor uocales his conſonantibus paſſim interpoſitas,quatuor propoſitionum genera accipere debemus,uidelicet per a, uniuerſalem affirmatiuam,per e,uniuerſalem negatiuam,per i, particularé affirmatiuam,per o, particularem negatiuam.Quibus iam expeditis,modos tandem ipſos aggrediamur.

SCIENDVM.)Hæc uocabula etſi barbariem quandam redolere uidentur,tamen rem totam ob oculos ponunt & apertius declarant.

Barbara,Celarent,Darij,Ferio,Baralipton,
Celantes,Dabitis,Fapeſmo,Friſeſomorum,
Ceſare,Cameſtres,Feſtino,Barroco,
Felaptum,Diſamis,Datiſi,Bocardo,Feriſon.
A,uniuerſalis propoſitio affirmatiua.
E,uniuerſalis propoſitio negatiua.
I,particularis propoſitio affirmatiua.
O,particularis propoſitio negatiua.

S.litera in uocabulo artis poſita, ſignificat propoſitionem immediate præcedentem,& per uocalem denotatam, eſſe ſimpliciter conuertendam, ut ſyllogiſmus reducatur. P,denotat eandem propoſitionem per accidens eſſe conuertendam. M, ſignificat præmiſſarum tranſpoſitionem, hoc eſt maioris in loco minoris,& contra.C, ſignificat totum modum poſſe per impoſſibile reduci ad perfectum ſyllogiſmum:his breuiter obſeruatis ars nullo negotio percipitur.

De modis primæ figuræ.

PRIMA *igitur figura nouem habet modos,ut di-*

ctam

ctum eſt ſupra, ſed ex his priores quidem quatuor directim, ſequentes uerò quinque indirectim concludere probantur. Sane directim concludere modus tunc dicitur, cum maior extremitas de minore in concluſione prædicatur. Indirectim uerò contra, cum minor de maiore. His ita præmiſſis cognitisque, ſupereſt ut unumquemque modorum deinceps ſuo ordine definiamus. Itaque primus modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex duabus uniuerſalibus affirmatiuis, uniuerſalem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, animal ſubſtantia, homo, ut omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis, Barbara. Secundus autem modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiori, & uniuerſali affirmatiua minori, uniuerſalem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, animal, homo, lapis, ut nullum animal eſt lapis, omnis autem homo eſt animal, nullus igitur homo eſt lapis. Vocabulum autem artis, Celarent. Tertius modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, animal, ſubſtantia, homo, ut omne animal eſt ſubſtantia, & quidam homo eſt animal, igitur quidam homo eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis Darij. Quartus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuam directim conconcludens. Termini quidem

ſunt,

ſunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal eſt lapis, quidam autem homo eſt animal, igitur quidam homo non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Ferio.

PRIMA *igitur.*) Ariſtoteles undecimo capite primi libri poſteriorum, ualde commendat hanc figuram, eſt enim accommodatiſsima ad ſcientiam producendam, propterea Mathematici hac maxime ututur. Sed cum hæc prima figura perfecta ſit, & omnia genera problematum colligat, duæ reliquæ ſuperuacaneæ eſſe uidentur. Hoc ſic diſſoluitur, non ob id duæ figuræ ſunt ſuperuacaneæ: nã prima maxime & ſola colligit uniuerſalem affirmatiuam, ſecunda uniuerſalem negatiuam, tertia particularem affirmatiuam & negatiuam.

Sequuntur modi indirectim concludentes.

QVINTVS *modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex duabus uniuerſalibus affirmatiuis, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini quidem ſunt animal, ſubſtantia, homo, ut omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur quædam ſubſtantia eſt homo. Vocabulũ autem artis, Baralipton. Et reducitur hic modus ad primum huius figuræ modum concluſione, illius per accidens conuerſa. Sextus modus eſt, in quo datis tribus terminis conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiori, & uniuerſali affirmatiua minore, uniuerſalem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem ſunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal eſt lapis, omnis autẽ homo eſt animal, nullus igitur lapis eſt homo. Vocabulum autem artis, Celantes. Et reducitur hic modus ad ſecundum huius figuræ modum, concluſione conuerſa ſimpliciter. Septimus modus eſt, in quo datis tribus*

terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini quidem ſunt, animal, ſubſtantia, homo: ut omne animal eſt ſubſtantia, & quidam homo eſt animal, igitur quædã ſubſtantia eſt homo. Vocabulum autem artis, Dabitis. Et reducitur hic modus ad tertium huius figuræ modũ, concluſione conuerſa ſimpliciter. Octauus modus eſt, in quo datis tribus terminis conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem ſunt, animal, ſubſtantia, lapis: ut omne animal eſt ſubſtantia, nullus autem lapis eſt animal, quædam igitur ſubſtantia non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Fapeſmo. Et reducitur hic modus ad quartũ huius figuræ modũ, maiore per accidens, et minore ſimpliciter conuerſa, ac inſuper præmiſſis tranſpoſitis. Nonus modus eſt, in quo datis tribus terminis, cõficitur ſyllogiſmus ex particulari affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem ſunt, animal, ſubſtantia, lapis: ut quidam lapis eſt ſubſtantia, nullum autem animal eſt lapis, quædam igitur ſubſtantia non eſt animal. Vocabulum autem artis. Friſeſomorum. Et reducitur hic quoquè modus ad quartum huius figuræ modum, utraque præmiſſa ſimpliciter conuerſa, inſuperque tranſpoſita.

QVINTVS *modus.*) In hoc capite ſex modi enumerãtur, qui indirectim colliguntur, quorum rarus apud bonos authores eſt vſus.

De

De modis ſecundæ figuræ.

SECVNDA *uerò figura modos habet quatuor, quorum primus eſt, in quo, datis tribus terminis, conſicitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiore, et uniuerſali affirmatiua minore, uniuerſalem negatiuam di rectim concludens. Termini quidem ſunt, lapis, animal, homo: ut nullus lapis eſt animal, omnis autem homo eſt animal, nullus igitur homo eſt lapis. Vocabulum autem artis, Ceſare. Et reducitur hic modus ad ſecundum pri mæ figuræ modum, maiore ſimpliciter conuerſa. Secun dus modus eſt, in quo, datis tribus terminis, cõficitur ſyl logiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, uniuerſalem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, animal, homo, lapis: ut omnis homo eſt animal, nullus autẽ lapis eſt animal, nullus igitur lapis eſt homo. Vocabulum autem artis, Cameſtres. Et reducitur hic qnoque modus ad ſecundũ primæ figuræ modum, minore ſimpliciter conuerſa, ac inſuper præmiſſis trãſpoſitis. Tertius modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſa li negatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, lapis, animal, homo: ut nullus lapis eſt animal, quidam autem homo eſt animal, igitur quidam homo non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Feſtino. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, maiore ſimpliciter conuerſa. Quartus modus eſt, in quo datis tribus terminis, cõficitur ſyllogiſmus ex ma iore uniuerſali affirmatiua, & minori particulari nega tiua, particularem negatiuam directim concludens. Ter*

mini quidem ſunt, homo, animal, lapis: ut omnis homo eſt animal, quidam autem lapis non eſt animal, quidam igitur lapis non eſt homo. Vocabulum autem artis, Baroco. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, ſyllogiſmo ad impoſſibile ducente.

SECVNDA *uerò.*) Omnes ſyllogiſmi huius figuræ imperfecti ſunt, & ad priores duos modos primæ figuræ reducuntur: ut Ariſtoteles diſertè docet quinto capite primi libri Priorum. *Et reducitur hic modus.*) Baroco reducitur per impoſſibile ad barbara, ſumendo contradictorium concluſionis pro minore in barbara, & inferendo cõtradictorium minoris, ex quo conficitur aut bonum eſſe ſyllogiſmum in baroco, aut duas contradictorias ſimul eſſe ueras. Id exemplo doceo, omnis homo eſt animal, quidam lapis non eſt animal: ergo quidam lapis non eſt homo, ſic reducitur: omnis homo eſt animal, omnis lapis eſt homo, ergo omnis lapis eſt animal. at conceſſum erat, quidam lapis nõ eſt animal, igitur duæ contradictoriæ ſimul veræ.

De modis tertiæ figuræ.

SEQVITVR *tertia figura, quæ modos ſex habet. Primus ex his modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, et uniuerſali negatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, ſubſtantia: ut omnis homo eſt ſubſtantia, et omnis homo eſt animal, igitur quoddã animal eſt ſubſtantia. Vocabulum autẽ artis, Darapti. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modũ, minore per accidens conuerſa. Secundus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiori, et uniuerſali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt,*

homo

homo,ſubſtantia, lapis: ut nullus homo eſt lapis, omnis autem homo eſt ſubſtantia, igitur quædam ſubſtantia non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Felapton. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minori conuerſa per accidens. Tertius uerò modus eſt, in quo, datis tribus terminis, cõficitur ſyllogiſmus ex particulari affirmatiua maiori, & uniuerſali affirmatiua minori, particularem affirmatiuã directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, ſubſtantia: ut quidam homo eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis, Diſamis. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, maiore pariter & concluſione conuerſa ſimpliciter, ac inſuper præmiſſis tráſpoſitis. Quartus modus eſt, in quo, datis tribus terminis, cõficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, ſubſtantia, animal: ut omnis homo eſt ſubſtantia, et quidam homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis eſt, Datiſi. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore conuerſa ſimpliciter. Quintus modus eſt, in quo, datis tribus terminis, cõficitur ſyllogiſmus ex particulari negatiua maiore, & uniuerſali affirmatiua minore, particularẽ negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, lapis: ut quidam homo non eſt lapis, omnis autem homo eſt animal, igitur quoddam animal non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Bocardo. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, ſyllogiſmo

ad impoſſibile ducente. Sextus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuã directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, lapis: ut nullus homo eſt lapis: quidam autem homo eſt animal: igitur quoddã animal non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Feriſon. Et reducitur hic modus ad quartũ primæ figuræ modũ, minore ſimpliciter conuerſa. Et de modis quidem hactenus.

SEQVITVR *tertia figura.*) Huius figuræ etiam omnes ſyllogiſmi imperfecti ſunt, & in prima figura comprobantur. *Et reducitur hic modus.*) Bocardo per impoſſibile reducitur ad barbara, ſumendo contradictoriam concluſionis pro maiore, & colligendo contradictoriam maioris. ſit hic ſyllogiſmus doctrinæ cauſa in bocardo, quidam homo non eſt lapis, omnis homo eſt animal: ergo quoddã animal non eſt lapis. ſic reducitur, omne animal eſt lapis, omnis homo eſt animal. ergo omnis homo eſt lapis, at prius datum fuit, quidam homo non eſt lapis, quò fit ut duæ contradictoriæ ſint ſimul veræ, hoc non eſt admittendum: ergo prior ſyllogiſmus erat bonus.

De quibuſdam regulis ſpecialibus, tum quid cõmune omnibus cuiuslibet figuræ modis, & quid cuique figuræ proprium.

IGITVR *poſt definitos modos, præter iam dictas regulas, aliæ reſtant magis ſpeciales, nihilominus ipſis modis inſeruiẽtes, ut quæ, ueluti corollaria quædam, ex tribus expoſitis figuris eductæ uideri poſſint. Quarum quidem prima eſt. In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnis tertiæ, ſi minor fuerit negatiua, nihil ſequitur. Secunda, In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnibus ſecundæ, ſi maior fuerit particularis,*

cularis, nihil ſequitur. Tertia, In ſecunda figura oportet alterutram præmiſſarum eſſe negatiuam. Quarta, In tertia figura concluſio ſemper erit particularis. Sanè tum has, tum ſuperiores illas regulas Nicephorus Græcus autor, ut alia dicendi figura, ita & grauius & artificioſius complexus eſt: Commune eſt (inquit) omnibus ſyllogiſticis modis per tres diſpoſitas figuras, ut concluſio deteriorem ſequatur propoſitionem. Eſt autē deterior particularis uniuerſali, & abdicatiua aiente, hoc eſt, negatio affirmatione. Atqui proprium quidem primæ figuræ eſt, per modos ſaltem directos, maiorem propoſitionem uniuerſalem eſſe, & minorem ſemper affirmatiuam. Secundæ uerò figuræ proprium eſt, maiorem propoſitionem uniuerſalem eſſe, minorem uerò diſſimilis ab illa qualitatis, & colligere concluſionē ſemper negatiuam. Tertiæ porrò figuræ propriū eſt, maiorē propoſitionem indifferentē eſſe, minorem uerò affirmatiuā ſemper, et colligere concluſionem ſemper particularem.

IGITVR *poſt.*) Profert quaſdam regulas ſpeciales, quæ trium figurarum, uelut appendices, quædam ſunt. *Quarum prima.*) Non ualet igitur hæc collectio, nullus lapis eſt animal, nullus homo eſt lapis, ergo nullus homo eſt animal. *Et in omnibus tertiæ.*) Hæc collectio ob id non eſt firma, omnis homo eſt animal, nullus homo eſt lapis, ergo quidam lapis eſt animal. *Secunda.*) Ob hanc regulam hic ſyllogiſmus nō ualet, aliquod animal eſt homo, omnis equus eſt animal, ergo quidam equus eſt homo. *Et in omnibus ſecundæ.*) Quare non ualet hic ſyllogiſmus, aliquod animal non eſt rationale, omnis homo eſt rōnalis, ergo aliquis homo non eſt animal. *Tertia.*) Ratio huius regulæ eſt, quia ex duabus affirmatiuis in ſecunda figura nihil ſequitur neceſſario, ut hæc eſt inepta collectio, omnis homo eſt animal, omnis equus eſt animal, ergo omnis equus eſt homo. *Quarta.*) Hęc

regula docet hanc non eſſe ueram collectionem; omnis homo eſt rationalis, omnis homo eſt animal, ergo omne animal eſt rationale. *Commune eſt.*) Omnes hæ regulæ quæ ad finem huius capitis ſequantur, facile ex vocabulis ſingularum figurarum intelliguntur.

De tribus inſtrumentis, quibus imperfecti ſyllogiſmi ad perfectos reducuntur, breuis commemoratio.

Cvm ſint autem tria (ut ſuprà diximus) inſtrumenta, quibus imperfecti ſyllogiſmi ad perfectos reduci poſſunt: nempe conuerſio, præmiſſarum tranſpoſitio, et ſyllogiſmus ad impoſſibile ducens: de his paulò altius repetere hoc loco haud inutile fuerit, nè quicquam prætermittatur, quod ad intellectum eorum quæ dicta ſunt, conferre utcunque poſſit. Verùmenimuero quia de horum primo, ut de conuerſione, tractatu tertio ſatis (ut arbitror) à nobis eſt dictum, de reliquis duobus hinc reſtat tractandum.

Cvm *ſint.*) Proponit tria inſtrumẽta, quibus omnes ſyllogiſmi imperfecti, ad perfectos reducuntur. *Nempe conuerſio.*) Reductio per conuerſionem vel præmiſſarum tranſpoſitionem, uocatur Ariſtoteli reductio oſtenſiua.

De tranſpoſitione præmiſſarum, & quot modis fiat.

Transponvntvr *præmiſſæ, quoties ambæ locum mutant, ita ut ex maiore minor, & ex minore uiciſſim maior fiat propoſitio, quod aliquando quidem contingit, alterutra, aut etiam utraque ex ipſis cõuerſa. Quò ſanè modo idoneum reductionis inſtrumentum habetur. Aliquando uerò abſque alicuius conuerſione: uerum hoc pacto haudquaquam inter inſtrumenta illa, de*

quibus

quibus nunc loquimur, connumerari debet: quin potius aliam tum uim habet, nempe per quam in omni figura modi indirecti fieri poſſe probantur. Quo fit, ut tot modi eſſe poſſint indirectim concludentes, quot ſunt qui directim concludunt. Cui quidẽ ſententiæ illa Iacobi Fabri Stapulenſis regula ſubſcribit. At quaſcunque præmiſſas aliqua ſequitur concluſio, eadem ad eaſdẽ ſequitur tranſpoſitas: id quod nunc exemplo tantùm probare liceat, ſitque hic ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, et omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Huius nanque ſyllogiſmi ſi præmiſſas tranſponas, ad eaſdem eadem continuò ſequitur concluſio, ut omnis homo eſt animal, & omne animal eſt ſubſtantia, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Quòd certè & in omnibus modis neceſſariò ita euenire etiamnum demõſtrari poſſet, ſed nunc non eſt hic locus.

TRANSPONVNTVR *præmiſſæ.*) vt ſit in cameſtres, cùm reducitur ad cælarent. Nam maior in cameſtres, ſit minor in cælarent. *Nempe per quam.*) ut ſit hic ſyllogiſmus in cælarẽt, nullum animal eſt lapis, omnis homo eſt animal: ergo nullus homo eſt lapis. tranſponendo præmiſſas ſine cõuerſione ſit hic ſyllogiſmus concludens indirectim: omnis homo eſt animal, nullum animal eſt lapis, ergo nullus homo eſt lapis. *Huius namque.*) Nam in prima figura mediũ aliquando prædicatur in maiore, & ſubiicitur in minore: author Trapezuntius.

De ſyllogiſmo ad impoſſibile ducente.

PER *impoſſibile uerò factus oſtenditur ſyllogiſmus, quoties contradictio ponitur concluſionis, et aſſumitur altera ſumptarum propoſitionum, nota pariter & confeſſa, ex quibus deinde, nempe poſita & aſſumpta colligitur*

gitur ſyllogiſmus alteram ab aſſumpta concludens: quæ quia manifeſtè falſa deprehenditur (quippe cuius contradictoria uera per hypotheſim extabat una cũ aſſumpta) per eam alterutra perimenda uenit præmiſſarum: ut exempli gratia, ſit factus ſyllogiſmus in primo primæ figuræ modo, omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Huius ſyllogiſmi ſi cõcluſio ipſa uel dubitetur, uel negetur prorſus, tunc ſic contexo ſyllogiſmum ad impoſſibile ducentem: quidam homo non eſt ſubſtantia, omnis autem homo eſt animal, igitur quoddam animal non eſt ſubſtantia. Atqui hæc quoniam manifeſtè falſa eſt, ſequitur alteram præmiſſarum falſam quoq; eſſe, non minorem quidem, quoniã & ipſa in altero ſyllogiſmo uera ex hypotheſi conceſſa fuit, ergo maiorem. Quare eius contradictoria quæ erat, omnis homo eſt ſubſtantia, uera eſt, & hæc nimirum concluſio prioris ſyllogiſmi erat, quod erat propoſitum. Vnde & ex hoc etiamnum error eorum manifeſtatur, qui per c, literam ſuperius inter artis literas poſitam, ſignificari credentes ſyllogiſmum conuerſiuum, eundem proinde illum exiſtimare uidentur cum ſyllogiſmo ad impoſſibile ducente, cùm ſint à ſe longè diuerſi.

PER *impoſſibile.*) eſt itaque ſyllogiſmus ducens ad impoſſibile, cùm ex oppoſito concluſionis probandæ cũ una uera & conceſſa colligimus vnam propoſitionem perſpicuè falſam & impoſſibilem, à qua opponens regreditur ad concluſionem probandam, & ſic in omni ſyllogiſmo ducẽte ad impoſſibile, tria ſunt neceſſaria, concluſio probãda, ut omnis homo eſt ſubſtantia, oppoſitum concluſionis, ut aliquis homo non eſt ſubſtantia, & id quod tanquam uerisſimũ ſumitur, ut omne animal eſt ſubſtãtia. *Sequitur alteram.*) Quia

falſa

falſa concluſio non colligitur, niſi ex falſis præmiſsis. *Vnde ex.*) Syllogiſmus conuerſiuus partim conuenit cum ſyllogiſmo ducente ad incommodū, partim differt. Conueniunt inter ſe, quia ambo in omnibus fiunt figuris, differunt, quia in ſyllogiſmo conuerſiuo damus, & fingimus ſyllogiſmum prius factum ab opponente, ſed in ſyllogiſmo ducente ad incōmodum, nullus præſupponitur ſyllogiſmus factus: uel, ut ait Philoponus in ſyllogiſmo conuerſiuo, colligitur tam contrarium quàm contradictorium alicuius propoſitionis: ſed in ſyllogiſmo ducente ad incommodum, contradictorium tantum, vide Ariſtotelem vndecimo capite ſecundi libri Priorum, quo loco legendus Philoponus.

Quod præter prædictos modos alii omnes magna ex parte a ſyllogiſti habeantur.

INSVPER *& illud nunc, quantum quidem ad definitos modos attinet, adijciendum haud ab re puto, quòd quicunque modi contra prædictas ſyllogiſmorum formas ſiue leges fiūt, ordinâturq́; omnes hi a ſyllogiſti habentur. Siquidem hoc pacto contingeret in ipſa concluſione, primum ex tribus datis terminis interdum omni ineſſe poſtremo, interdum nulli: hoc eſt, ut planius intelligatur quod dictū eſt, ex tribus terminis, ſeruata eadem forma, concluſionem colligi, nunc uniuerſalem affirmatiuam, nunc uniuerſalem negatiuam. Atque id quidem eſt quemadmodum & in prioribus analyticis Ariſtoteles docet, dare terminos, in quibus omni, & in quibus nulli. At hoc ipſum nunc exemplis ſubiectis oſtendamus. Conſtituatur itaque ſyllogiſmus in prima figura, ſintque termini in quibus omni, id eſt, ubi primus omni poſtremo ineſt, animal, homo, equus: ut omnis homo eſt animal, & nullus equus eſt homo, igitur omnis equus eſt animal. Alter rurſus conſtituatur ſyllogiſmus, ſint-*

que

que termini in quibus nulli, hoc eſt, ubi primus nulli ineſt poſtremo, animal, homo, lapis: ut omnis homo eſt animal, nullus autem lapis eſt homo, igitur nullus lapis eſt animal. Et ut hoc iã in uniuerſalibus oſtẽſum eſt propoſitionibus, & ita in particularibus oſtẽdere licet, particularem colligendo concluſionem, ſi quibus id ita placet. Ex quo manifeſtum euadit, huiuſmodi datorum terminorum contextum inutilem prorſus eſſe, id quod & in ſecunda, & tertia figura ſimili oſtendi poteſt, quanquam in tertia haud ita omni ex parte ſeſe habet. Cæterum ut huiuſmodi terminorum facilis habeatur inuentio, hæc a quibuſdam tradita regula eſt per diſiunctionem: Accipiendi ſunt tres termini, quorum tertius ad reliquos duos ſe habeat, ut genus ad ſpecies quæ ſub ipſo cõtinentur, ut homo, equus, animal: uel ut extraneus, hoc eſt, diſparatus ad utrunque, ut homo, equus, lapis, uel ut cunque ſuperior ad illos ſit, qui & de ſe inuicem prædicentur, aut conuertibiliter, aut non. Conuertibiliter quidem, ut homo, riſibile, ſubſtantia. Non conuertibiliter uero, ut homo, animal, ſubſtantia.

INSVPER ET ILLVD.) Docet hoc capite Cæſarius omnes colligendi modos, præter prædictos eſſe reiiciendos & in collectiles. *Atque id.*) Locus eſt apud Ariſtotelem quarto capite primi libri priorum. Dantur termini, in quibus omni, quando ex duabus propoſitionibus ſimul ueris, concluſio colligitur uniuerſalis affirmatiua uera, & dantur termini in quibus nulli, quando in eadem forma argumentandi, ex duabus propoſitionibus ueris, infertur uniuerſalis negatiua uera: quocirca duo contraria eſſent ſimul uera: ut exempli gratia, in quatuor prioribus modis primæ figuræ, maiore uniuerſali affirmatiua, minore uniuerſali negatiua, nihil colligitur neceſſario. ratio Ariſtotelis eſt,

quia dantur (ut uulgo loquimur) termini in quibus omni & quibus nulli, hoc eſt, idem extremum omni ſubiecto uere ineſſet, & ab odem uere remoueretur, termini in quibus omni, animal, homo, equus, ſi colligendo, omnis homo eſt animal, nullus equus eſt hō, ergo omnis equus eſt animal, termini in quibus nulli, animal, homo, lapis, ſic colligendo, omnis homo eſt animal, nullus lapis eſt homo, ergo nullus lapis eſt animal. Innumera huiuſmodi exempla ſunt apud Ariſtotelem quarto, quinto, ſexto capitibus primi libri priorum. *Quanquam in tertia.*) In tertia figura concludendo uniuerſaliter, non dantur termini, in quibus omni uel nulli, quia id nunquam contingit, niſi quando erratur in diſpoſitione maioris uel minoris propoſitionis. In tertia autem figura, quando concludimus uniuerſaliter, eſt error in concluſione, non in antecedente. *In ſecunda.*) In ſecunda figura dantur termini, in quibus omni & quibus nulli, ſi maior ſit particularis, in quibus omni, ut animal, homo, equus, aliquod animal eſt equus, nullus homo eſt equus, ergo omnis homo eſt animal. termini in quibus nulli, equus, animal, lapis, aliquod animal eſt equus, nullus lapis eſt equus, ergo nullus lapis eſt animal.

De Enthymemate.

POSTREMO *autem & de reliquis tribus argumẽtationis ſpeciebus tractandum hic eſt, id quod initio huius tractatus ita polliciti ſumus, atque ex his primum de Enthymemate dicendum. Enthymema itaque eſt (quemadmodum & ab Ariſtotele definitur) ex icotibus & ſignus imperfectus ſyllogiſmus. Ex icotibus quidem, hoc eſt, ex conſentaneis & probabilibus: εἰκὸς enim Græce præter alia, conſentaneum quoquoque ſignificat Latinis & probabile. Cuiuſmodi illud eſt, Diligere quẽque amantem ſe: & item illud, Omnem matrem ſuam diligere prolem. Ex ſignis autem, id eſt, ex neceſſarijs & probabilibus, ut eſt, Si quid cuilibet rei additum fuerit,*

totum

totum maius efficietur. Definitur & ſic, Enthymema eſt oratio, in qua non omnibus poſitis propoſitionibus, feſtinata infertur concluſio. Itaque in Enthymemate altera ſemper deeſt propoſitio, uel propter breuitatem, uel propter notitiam prætermiſſa, quæ tamen mente interim eius, qui ratiocinatur. concipitur: ut, omne animal eſt ſubſtantia, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Vnde & truncatus ſyllogiſmus à quibuſdam dicitur. Hinc à Iuuenale Satyrico poeta dictum eſt de muliere impudica, Ne curtum ſermone rotato Torqueat Enthymema. Rotato, inquit, id eſt celeri. Siquidem apud Græcos ἐντύμημα cogitationem ſignificat, qua certe nihil celerius.

ARGVMENTATIONIS quatuor ſunt formæ, ſyllogiſmus, enthymema, inductio, exemplum. Cęſarius hoc capite finit Enthymema, argumentationē ex antecedente, & conſequente conſtitutam. Eius materia eſt plerunque probabilis, ut hic cum gladio ſanguinario inuentus eſt, ergo hominem occidit. Dici non poteſt quàm Ariſtot. exacte examinauerit uim enthymematis primo & ſecundo Rhetoricorum ad Theodecten. Initio primi libri inquit: οἱ δὲ περὶ ἐνθυμημάτων οὐδὲν λέγουσιν, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως. Inſectatur ueteres, Rhetores qui nihil de enthymemate dixerunt, quod eſt fundamentum probationis.

De inductione.

INDVCTIO, quæ Græcis ἐπαγωγὴ, ſiue, ut uult Cicero, παραγωγὴ dicitur, hoc pacto definitur: Inductio eſt oratio, per quam à ſingularibus ad uniuerſale fit progreſſio. Sanè per ſingularia hoc loco intelligere debemus, non ſolùm ea quæ ſimpliciter talia ſunt, ut ſunt indiuidua, & numero differentia, uerumetiam minus communia reſpectu ipſius uniuerſalis, quod ex ipſis per inductionem colligitur, ab his enim plerunque uniuerſale

conflatur colligitùrque: ut ſi quis uelit oſtendere omnem numerum eſſe duorum iuxta ſe poſitorum medium, id inductione probauerit, quoniam ternarius medius eſt binarij & quaternarij, & quaternarius item ternarij et quinarij, & ita deinceps, igitur omnis numerus eſt duorum iuxta ſepoſitorum medius. Eodem modo, ſit probandum nobis fuerit, quòd omnis uirtus moralis in mediocritate conſiſtit, dicemus hoc pacto; Fortitudo in mediocritate conſiſtit, nempe inter audaciam & timiditatem: & liberalitatis, ut inter auaritiam & prodigalitatem, temperantia item & iuſtitia, omnis igitur uirtus moralis in mediocritate conſiſtit. Vnde & inductio hanc precipue uim habere putatur, ut per eam de principijs ſcientiarum aliquoties diſputare contingat. Neque uero cum inductione utimur, opus erit ſemper adijcere particulam, & ſic de alijs, ut Sophiſtæ ſolent. Quandoquidem id inducēti iam compertum eſſe debet, cætera ſimilia eſſe his, quæ ſumpta. Nam ſi Ariſtoteli credimus, qui ſingularium ignorat ſimilitudinem, is non facile inducet.

ARISTO. 10.cap.1.lib.Topicorum duplicem differentiam inter ſyllogiſmum & inductionem conſtituit. Primum quia inductio ſecundum ſenſum eſt notior & pluribus communis, ſyllogiſmus uerò ſecundum intellectum. Secundo, inductio eſt accommodatiſſima rudioribus, ſyllogiſmus autem contra proteruos efficacior. *Vt ſunt indiuidua.*) Hæc ſunt diligenter in inductione enumeranda, ne non plenam conficiamus inductionem, aut ſub hac particula, & ſic de alijs, complectenda. Eſt autem hæc uia à natura profecta, prima enim ratio diſcendi eſt à ſingularibus. *Vnde et.*) Præcipua utilitas inductionis eſt, quia per eam artium principia (ſi negentur) tanquam per nobis notiora, probantur.

In quam rem inſignis eſt locus apud Ariſto. 7.cap. 1.libri. Ethicorum.

De exemplo.

EXEMPLVM, *quod a Græcis παράδειγμα dicitur, ita definiunt. Exemplum eſt, cum ex multorum collecta particularitate, aliud quiddam particulare oſtenditur: ut ſi quis probare uelit, rectores non eſſe ſorte dandos rebus publicis: quoniam neque nauibus, neque curribus moderandis ſorte præponuntur rectores, ſed qui arte & experimentis plurimum ualent. Sunt qui ita definiant. Exemplum eſt, quoties unum particulare per aliud probatur, propter ſimile quod in utroque conſpicitur: ut, ſi malum eſt Græcos cum Troianis belligerari, malum quoque eſt Lacedæmonios cum Athenienſibus armis decertare.*

EXEMPLVM eſt, ut uulgo finimus cum a particulari ad particulare decurrit oratio, ut malum eſt Athenienſes bellum gerere cum Lacedemoniis, ergo malum eſt Phoceſes bellum gerere cum Thebanis. *Aliud quiddam.*) Differt itaque exemplum ab inductione quia ut in exemplo ex uno particulari uel pluribus colligimus aliud particulare: ſic in inductione ex pluribus particularibus colligimus unum uniuerſale.

IN TRACTATVM SEXTVM,

PRAEFATIO.

POST hæc tractatum de ſyllogiſmo hypothetico aggreſſurus, illud præfari in animo conſtitui, quòd tametſi de modalibus ſimul & hypotheticis propoſitionibus tractatus a nobis inſtitutus eſt, nempe quartus, id tamen haud ita uiſum eſt in eo facere tractatu, in quo de ſyllogiſmo hypothetico tractabitur, ut etiam de ſyllogiſmo ex modalibus in eodem tractetur, imò nec alibi uſquam in his tractatibus: non ob eam ſolam cauſam, quòd nouitii adhuc huius artis tyrones nimium alioqui grauarentur, ſed quòd illorum ſyllogiſmorum, qui ex modalibus conſtituuntur, non admodum frequens uſus ſit, ut etiam ſupra annotauimus. Accedit quòd præter unum Ariſtotelem nullus alius (quod ſcire potuerim) de huiuſmodi ex modalibus ſyllogiſmis quicquam ſcriptum reliquerit, niſi quantum Boetius in his laborauerit, idque tamen magis Ariſtotelem ipſum exponendo, quàm inſtitutum probando. In qua etiam ſententia Iacobum Fabrum Stapulenſem eſſe uideo, uirum profecto in omnibus diſciplinis exercitatiſsimum: unde & non parua mihi ſubit admiratio de Ariſtotele ipſo, cur in re non tam neceſſaria, etiam plus ſatis operoſus fuerit, niſi quòd in hac præſertim arte ingenium ſuum oſtentare omnino uoluit uir ille, in omnibus alioqui diſciplinis admirandus. Quapropter multi etiam tam Græci, quàm Latini hoc animaduertentes, per compendia de hac arte ſcribere maluerunt, ne in hac diſcenda apud Ariſtotelem opus eſſet toties, noctesque, dieſque inſomnes ducere, abſque magno etiã

fructu. Non tamen negauerim hanc unam artem neceſſariam admodum eſſe, ideoque inuentam à maioribus noſtris, ut ſine qua error in ſtudiis plerunque committeretur, qui cum alibi, tum hic maxime cauendus eſt: quippe quòd hæc ſola rerum rationes inueſtigare doceat, atque de his ipſis diſputare poſsit. Itaque qui in hac errauerit, uix in aliis erroris periculum euitare poterit. Nanque (ut Aurelius Auguſtinus autor eſt) hæc ſola docet docere, docet diſcere, in hac ſeipſam ratio demonſtrat atque aperit, quæ ſit, quid uelit, & quid ualeat: ſola item ſcientes non ſolum facere uult, ſed etiam poteſt. Hæc ille. at nos hinc ad hypotheticos ſyllogiſmos tranſeamus.

Hic tractatus utilis, & perneceſſarius eſt etiã ad grauiores diſciplinas facilius intelligendas. In his enim identidem ſyllogiſmorum conditionalium mentio incurrit. Quocirca hic tractatus ſtudioſe, & attente legendus eſt. *Non ob eam.*) Profert aliquot cauſas, cur de ſyllogiſmo modali ſcripturus non erat.

De ſyllogiſmo hypothetico, quid ſit.

SYLLOGISMUS *igitur hypotheticus (ut à Martiano Capella definitur) is eſt, cuius propoſitio, & plenum argumentum, & plenum item id, de quo quæſtio eſt, continet, ita ut aſſumpto argumento iam certum inferri poſſit, de quo quæſtio erat: ut ſit exempli cauſa quæſtio, utrum Rhetorica ſit utilis. Itaque uolentes eam utilem probare, argumentum protinus ab eius definitione commode capere poſſunt, quæ quidem eſt bene dicendi ſcientia. Ex hac deinde, ut argumento ſumpto, & quæſtione propoſita, ſyllogiſmus hypotheticus ad hunc modum contexitur: Si Rhetorica bene dicendi ſcientia eſt, utilis eſt: eſt autem Rhetorica bene dicendi ſcientia, Rhetorica utilis eſt. In hac ſane oratione cum prius*

proponitur

proponitur: Si Rhetorica bene dicentia eſt, utilis eſt: ac deinde aſſumitur, Eſt autem Rhetorica bene dicendi ſcientia: tum qui hæc duo conceſſerit, propoſitionem,in quam,& aſſumptionem,is uel inuitus concedat oportet Rhetoricam utilem eſſe, id quod in quæſtione propoſitũ erat,quod tantiſper dubium erat,donec & propoſitio,et aſſumptio concederetur.

Syllogiſmus igitur)Vel ſic facilius finiri poteſt,ſyllogiſmus hypotheticus eſt cuius,uel altera tantum, uel propoſitio, uel concluſio hypothetica eſt. *Cuius propoſitio.*)Hoc eſt antecedens. *Plenum argumentum.*)Hoc eſt probationem plenã. *Si Rhetorica*) hic ſyllogiſmus eſt in primo modo ſyllogiſmorum conditionalium,aſſumitur enim antecedens,ut aſſumatur conſequens.

Ex quibus conſtet ſyllogiſmus hypotheticus, & quantum ei conferat ſyllogiſmus categoricus.

CAETERVM *ut categoricus ſyllogiſmus in propoſitiones reſoluitur,ut ex quibus conſtituitur, & propoſitiones rurſus in terminos,neque ulterius reſolutio procedit in his,ita hypothetici ſyllogiſmi in categoricos reſolutio fit: quippe quòd ex his ipſe,ut ex ſimplicibus conſtet compoſitus: cum præſertim prima eius propoſitio uim conſequentiæ ex ſimplicibus(hoc eſt,categoricis)capiat ſyllogiſmis. Prima nanque hypothetici ſyllogiſmi propoſitio, ſi dubitatur an uera ſit, prædicatiua demonſtrabitur concluſione, hoc eſt, ſyllogiſmo prædicatiuo. Aſſumptio porro,quæ ſecunda huiuſcemodi ſyllogiſmi pars eſt,in pluribus modis prædicatiua eſſe perſpicitur, itẽq; concluſio,ueluti cum dicimus,Si Rhetorica bene dicendi ſcientia eſt,utilis eſt,atqui Rhetorica bene dicendi ſcien-*

tia eſt, hic aſſumptio prædicatiua, item categorica eſt: ſi quæratur, hoc eſt, in dubitationem trahatur, ipſa quoque prædicatiuo probabitur ſyllogiſmo. Hinc ſi demum inferatur, Rhetorica igitur utilis eſt, & hæc ipſa prædicatiua eſt, atqui facti ſyllogiſmi concluſio: utpote quæ ad aſſumptionem probatam neceſſario conſequitur. Nam ſi Rhetorica bene dicendi ſcientia eſt, cur non & utilis ipſa erit? Præterea ſi hypothetica propoſitio ex categoricis iungitur, & ex his fidem capit, ſimul & ordinem partium conſequitur, neceſſe eſt categoricos ſyllogiſmos hypothetico uim concluſionis adminiſtrare.

CAETERVM) Inquirit elemẽta & principia ſyllogiſmi cõditionalis. *Neque ulterius.*) Reſolutio quidem ulterius procedit, ſed in ſyllabas, quæ ad Dialecticum non pertinent. *Ipſa quoque.*) Id hoc modo fiet, omnis ars inueniendi, diſponendi, eloquendi, eſt bene diſcendi ſcientia, Rhetorica eſt huiuſmodi, ergo eſt bene diſcendi ſciẽtia. *Præterea.*) Ratio probans a ſimili ſyllogiſmum hypotheticum uim ſuam a Categorico ſumere.

De partibus ſyllogiſmorum, ſiue ex quot partibus ſyllogiſmi conſtent.

SYLLOGISMOS *autem tam Categoricos, quàm hypotheticos, alij quinque, alij quatuor, alij tribus conſtare partibus arbitrantur, quorum controuerſiam Boetius ad hunc modum dijudicat atque diſcernit, quoniam omnis (inquit) ſyllogiſmus ex propoſitionibus texitur, prima uel propoſitio, uel aſſumptum uocatur: ſecunda, uero aſſumptum, ſiue aſſumptio dicitur. Ex his quæ tertia infertur, concluſio nuncupatur, ut cum dicimus, Si homo eſt, animal eſt: homo autem eſt, animal igitur eſt. Ea quidem enuntiatio, per quam dicimus, Si homo eſt, animal*

animal eſt, propoſitio uel ſumptum uocatur: ea uero quam huic adiunximus, quæ quidem erat Eſt autem homo, aſſumptio ſiue aſſumptum dicitur. Tertia autem ab his concluſio appellatur, ut per quam oſtendimus animal eſſe, ſi homo fuerit. Eadem ſanè & in categorico ſyllogiſmo ipſarum partium ratio eſt, & ordo. Sed quoniã ſæpe euenit, ut propoſitio ipſa non ſit ueriſimilis, et tum adiungitur approbatio, per quam id quod propoſitum eſt, uerum eſſe monſtratur. Aſſumptio quoque ſæpenumero ad fidem per ſe non uidetur ſatis idonea, idcirco huic quoque probationis iuuamen adiungitur, ut uera eſſe intelligatur. Quo fit, ut ſæpe quinque partes, ſæpe quatuor, interdum tres ſolum ipſos ſyllogiſmos habere contingat. In qua quidem ſententia M. Tullius eſſe deprehenditur, qui in Rhetoricis ſyllogiſmos quoſdam quinque partitos, quadripartitos alios, & nonnullos tripartitos eſſe confirmat. At uero, quibus ipſorum ſyllogiſmorum non placet partes ultra ternarium numerum propagari, hi propoſitionum atque aſſumptionum probationes non putant inter ſyllogiſmi partes ponendas eſſe, ſed potius illarum, cum dubiæ ſunt, fulcimenta quædam haberi. Quorum ſane iudicio atque ſententiæ Boetius ipſe manibus pedibusq; accedit. Vnde noſtra (inquit) ſententia his potius accedit, qui tribus partibus ſyllogiſmum conſtare dicunt.

Syllogiſmos autem. Quemadmodum in ſyllogiſmo cõditionali prima pars dicitur propoſitio, ſecunda aſſumptio, tertia concluſio: Ita in ſyllogiſmo categorico prima pars dicitur maior, ſecunda minor, tertia concluſio. *Sed quoniam)* Hunc locum Quintilianus decimo quarto capite, quinti libri his uerbis expreſſit. Cicero maxime quinque defendit,

ut ſit propoſitio, deinde ratio eius, tum aſſumptio, & eius probatio, quinta complexio. Quia uero interim & propoſitio non egeat rationis, & aſſumptio probationis, nonnunquam etiam complexionis, non opus ſit quadripartitam, & bipartitam fieri ratiocinationem, mihi à plurimis autoribus tres ad ſummum uidentur. Et ſic ex ſententia oratorũ ſyllogiſmus aliquando quinq; aliquando quatuor habet partes, ſed ex ſententia philoſophorum qui conciſa utuntur oratione, ſyllogiſmus tantum tribus partibus conſtat.

De modis ex hypotheticis propoſitionibus.

HIS *itaque præmiſſis, conſequens eſt, ut ad modos hypotheticorum ſyllogiſmorum tranſeamus, quos certe, quantum hic eos definire liceat, dicere poſſumus ipſorum ſyllogiſmorum formas, & ueluti præſcriptas leges. Sciendum autem quòd tametſi numeri propemodũ huiuſcemodi modi ſint, qui ex hypotheticis conficiantur propoſitionibus, ut de quibus Seuerinus Boetius latiſſime diſputat duobus libris, nos tamen ex his paucos deligere ſtatuimus, propterea quòd eorum uſus non parum frequens habeatur. De reliquis autem admonuiſſe tantum ſat erit, ut ſi cui cognoſcendi eos cupido inceſſerit, is Boetium ipſum in primis adeat. Sed nũc ex his primum definiamus.*

HIS *itaque præmiſſis.*) Hoc capite Cæſarius docet quemadmodum categoricorum ſyllogiſmorum modi leges, quædam ſunt, quibus ſyllogiſmi probantur: ſic hi ſeptem modi ſunt ueluti leges & regulæ, quibus ſyllogiſmos conditionales bonos eſſe oſtendimus.

Primus modus.

PRIMVS *igitur modus eſt, cum in conditionali propoſitione aſſumpto eo quòd præcedit, oſtẽdimus id quod*

ſequitur

ſequitur ita neceſſario eſſe,ut eſt in connexione propoſitum: ut ſi homo eſt,animal eſt,atqui homo eſt, animal igitur est. Hic antecedens homo est, proponitur ueluti dubium,cum dicitur, Si homo est: aſſumitur deinde idẽ ut argumentum, cum absque conditione repetitur, atqui homo est. Ad quod demum neceſſario ſequitur animal eſſe,quemadmodum erat propoſitum. Quòd ſi parte ex altera annexum ſiue conſequens aſſumamus, atque dicamus,est autem animal,haudquaquam de neceſſitate euenit hominem idcirco eſſe. Inueniuntur autem certi termini, in quibus peræque ualet aſſumptio, ſiue præcedens, ſiue ſubſequens aſſumatur,ut in homine,atque riſibili. Nam ut recte ſequitur, Si homo eſt, riſibile eſt,ita rectè quoque ſequitur, ſi aſſumatur hoc modo, Atqui riſibile eſt, igitur homo eſt. Sed in his hæc eſt conſequentiæ cauſſa,quia homo & riſibile æqui ſunt termini,atque idcirco uno poſito,alterum comitari eſt neceſſe. Verum quia hoc in omnibus non ita ſe habet, idcirco non recipitur ut firmum & ſtabile, ſed magis improbatur,ut incertum & minime conſtans.

PRIMVS *igitur*) In hoc primo modo colligimus a poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis, ut ſi iuſtitia eſt,uirtus eſt,atqui iuſtitia eſt,ergo uirtus eſt. Quid hoc loco ſit antecedens quid conſequens,dictum eſt ſupra a nobis. Ponere hoc loco eſt affirmare,tollere,negare. *Inueniuntur autem.*) In terminis æquis & recurrentibus poſſumus utroque modo & antecedens & conſequens aſſumere, ſed hæ formæ colligendi, terminorum tantum gratia ualidæ ſunt.

Secundus modus.

SECVNDVS *uero modus, cum in conditionali,op-*

poſito conſequentis aſſumpto, aufertur id quod anteceſſerat, hoc modo, Si homo eſt, animal eſt: non eſt autem animal, igitur homo non eſt. Quod ſi contra hominem eſſe negemus, non tollitur proinde quod connexum eſt, ut ſi dicamus, non eſt autem homo, non iam continuo ſequitur, animal non eſſe: atque idcirco hic modus, A conſequentibus appellatur: quemadmodú qui hunc præcedit, Ab antecedentibus dicitur. Quare & hi duo modi a recentioribus ita diſtinguũtur, ut prior quidem dicatur. A poſitione antecedentis, ſequens uero, A deſtructione conſequentis. Cæterum ut utroque modo ex datæ conditionalis partibus affirmatiuis firma ubique ſententia probatur, id quod paulo ſupra exemplis adhibitis oſtenſum eſt: ita eadem conſequentiæ uis erit, ſi negatiuæ eius partes fuerint: ut, ſi animal non eſt, homo non eſt: non eſt autem animal, igitur homo non eſt. Item, ſi animal non eſt, homo non eſt: atqui homo eſt, animal igitur eſt.

SECVNDVS *uero modus.*) In hoc ſecundo modo colligimus ex oppoſito conſequentis ad oppoſitum antecedentis. Eſt autem oppoſitum conſequentis, contradictorium conſequentia, ut ſi conſequens ſit negatiuum, affirmetur, ſi affirmatiuum negetur, ut ſi dies eſt, nox non eſt, atqui nox eſt, ergo dies non eſt. Si liberalitas & uirtus eſt, atqui uirtus nõ eſt, ergo liberalitas non eſt. *Atque idcirco.*) Huius loci ratio eſt, quia ſi ad poſitionem antecedentis, ſequitur poſitio cõſequentis, oportet oppoſitum conſequentis inferre oppoſitum antecedentis. Principium enim dialecticum eſt oppoſitum conſequentis non poſſe cohærere cum antecedente. Vt quia hæc eſt ratæ fidei conſequentia, ſi felicitas operatio animi eſt, neceſſario conſequitur, non eſt operatio animi, ergo non eſt felicitas. Operationem animæ non eſſe, & felicitatem eſſe, fieri non poteſt.

De quadam argumentatione contra ſecundi modi regulam facta, ex Themiſtio.

HIC *iam obijciet aliquis fortaſſis nobis Ariſtotelem ipſum, qui in proœmio libri de Anima, tali contra præſcriptum ſecundi modi formam (ut uidetur) uſus est argumentatione, Si quod est animæ(inquiens) proprium opus: potest contingere, ut ipſa a corpore ſeorſum ſit: Si uero nullum est opus animæ proprium, contingere non potest, ut a corpore ſeorſum maneat, ſubſiſtat ue. Sane hanc argumentationem ſunt, qui ob id calumnientur, reprehēdantq́; ceu minus firmam, minusq́; dignam tanto philoſopho. Calumnia aūt huiuſmodi est, Oportebat, inquiunt, accepto conſequentis oppoſito, ita tollere demoliriq́; antecedens: at hic contrarias ordo ſeruatur. Verum hanc calumniam (ſi qua tamen dici meretur) Themistius haud dubie nobiliſſimus Peripateticus ſubtiliſſime diſſoluit, ac diluit. Vnde quicunque ait, tam male animati ſunt, ut hæc quæ in dialectica atque in exercitio argutiarū iactata, et prompta oībus ſunt, ignoraſſe Ariſtotelē putent, hi plane ignorantiſſimi uidentur. Nanque uerbum illud Poteſt contingere (quo quidem Ariſtoteles in ſua oratione utitur) non neceſſariam, ſed poſſibilem & contingentem connexionem habet: in quo genere non oportet, abolito conſequente, aboleatur & antecedens: id quod omnino ita euenit, quoties neceſſaria cōnexio est. Sed hic in contrariū obſeruatio est, ut. ſ. abolitio antecedētis aboleat conſequens. Cui rei cauſā idē autor huiuſmodi affert: ſemper. n. (inquit) id quod contingenter ſequitur, tanquam pars ſit antecedentis:*

dentis: propterea quòd quandoque accidit, quandoque non accidit. Ita qui antecedeus interemit totum interemit. Toto autem ſublato, conſequens eſt parti quoque abolitionem aferri. Hinc & ab eodē autore aliud haud diſſimile proponitur exemplum, quod tale eſt, Si animal eſt, quod procul ad nos accedit, poteſt contingere ut ſit equus, igitur ſi animal non eſt, neque ut equus ſit contingere poteſt. Quo fit, ut inſcitiæ potius illi arguendi ſint, qui talem argumentandi formam, ut minus ſanam cauillantur, & non Ariſtoteles ipſe qui rectiſſime ita argumētatus eſt. Hæc ita ex Themiſtio, quem Hermolaus Barbarus ætate noſtra Latinitate donauit, uir utique impenſe eruditus.

His *iam obijciet.* Cæſarius hoc loco grauem ponit quæſtionem, quæ contra hunc ſecundum modum exoritur. Huius autem hæc eſt ſolutio, quando conſequens eſt, ſiue cōtingens, ſiue poſſibile, tunc poſſumus in ſecundo modo colligere à deſtructione antecedentis ad deſtructionem conſequentis. Adde etiam, id uerum eſſe, quando termini æqui ſunt. Quod ad ueritatem quæſtionis attinet, intelligere eſt propria animæ operatio, & ſic aſſumptio eſt neganda. Huius loci a nobis facta eſt mentio in primo libro Auſcultatoriorum cap. iiij. & in ſcholiis primi libri de anima, cap. j. *Oportebat i. inquiunt.*) Nam in ſecundo modo argumentandum eſt ex oppoſito conſequentis ad oppoſitum antecedentis, Ariſto. auten. j. cap. j. libri de anima ex oppoſito antecedentis ad oppoſitum conſequentis eſt ratiocinatus.

Tertius modus.

Tertivs *deinde modus eſt, qui appellatur, A repugnantibus, in quo demonſtratur non poſſe ſimul hoc eſſe & illud. Fit autem quoties connexæ propoſitionis affirmatiuæ antecedens aſtruitur, ut conſequens tollatur. Quod certe ideo ita euenire manifeſtum eſt, quòd huiuſ-*

modi

modi propoſitiones ex repugnantibus,aut ex contrarijs conſtent partibus. Ex repugnantibus quidem, ut non ſi dies eſt,nox eſt: atqui dies eſt, nox igitur non eſt. Ex contrarijs autem, ut non ſi ſanum est,ægrum est: atqui ſanum eſt, non eſt igitur ægrum. In quibus ſyllogiſmis propoſitiones ſumptæ huiuſmodi ſunt, ut impoſſibile ſit,ſi antecedens eſt,conſequens eſſe. Itaque cum ita proponitur, non ſi dies est, nox eſt, huius propoſitionis ſenſus hic est, non recte ſequi, ſi dies eſt, ut nox ſit. Dictum eſt autem ex repugnantibus, aut ex contrarijs, quoniam quæ aliter ſe habent, ſyllogiſmum ad hunc modum nullum constituunt. Quapropter haudquaquam recipiendus eſt hic ſyllogiſmus, non ſi homo eſt, album est,est aũt homo,igitur album non est,quando nec repugnantia ſunt inter ſe homo,& album,nec cõtraria. Fit item,& hic modus aliquoties,cum inter alterutrã connexæ propoſitionis partem negatio interponitur,atque ea ipſa rurſus denegatur: ut ſit propoſitio, ſi animal nõ est,homo est,hæc repugnans eſt, & ob id falſa. Fit autem uera, ſi negatio huic a fronte adijciatur,hoc modo, Non ſi animal non eſt,homo eſt. Huius quippe propoſitionis hæc eſt ſententia,Si animal non ſit, fieri non poſſe,ut ſit homo.Ea igitur conceſſa, aſſumimus protinus hoc modo, Atqui animal non est, ac deinde concludimus,igitur homo non est.Similiter uero ſi ita proponatur, Si homo est,non est animal, quæ & ipſa falſa eſt, propter partium inter ſe repugnantiam: quare ſi & huic deinde negatio apponatur, uera ſit, hoc modo,Nõ ſi homo est,non est animal. Nam & huius ſententia eſt ſi homo ſit, non poſſe fieri ut non ſit animal. Itaque ex

con-

conceſſa, talis contexitur ſyllogiſmus, non ſi homo eſt, animal non eſt, atqui homo est, animal igitur est. Rurſus autem ſit propoſitio ex utriuſque partibus negatiuis, ſi non eſt dies, non eſt nox: quæ idcirco quòd partes eius inuicem repugnant, falſa eſt: fit autem uera, ſi adiũgamus negationem, hoc modo, Non ſi non est dies, non est nox. Huius quoque propoſitionis ſenſus est talis, quòd ſi non est dies, eſſe non poteſt quin nox ſit. Vnde ea ipſa conceſſa, aſſumimus hoc pacto. Atqui dies non est, & concludimus deinde, Eſt igitur nox.

TERTIVS *deinde modus.*) In hoc modo fit ſyllogiſmus conditionalis quando antecedens affirmatur, hoc eſt cum negatio quæ coniunctioni præpoſita eſt, abiicitur, deinde tollitur annexum, ut conſtat exemplo textus. *Fit autem.*) Putarem hunc locum ſic legendum eſſe fit, autem quoties connexæ propoſitionis negatiuæ antecedẽs aſtruitur &c. idq; docet exemplum Cæſarii. deinde Trapezuntius, id perſpicue in hoc tertio modo ſcribit. Tertius modus inquit, cum propoſitionis negatæ conditionalis, quæ contrariis aut repugnantibus conſtat partibus antecedens affirmatur. *Quod certe.*) Nam ea eſt natura repugnantium aut contrariorum, ut uno eorum affirmato, tollatur alterum. *Si animal non ſit.*) Huius ratio eſt, quia ſublato ſuperiore aufertur inferius.

Quo pacto tertius hic modus a ſuperioribus duobus differat.

EX *his porro colligere licet, quid interſit inter hunc tertium, & ſuperiores duos modos. Sane inter ipſos hæc est diuerſitas, quòd in eo quidem modo qui ab antecedentibus dictus eſt, ponitur antecedens, ut id quod ſequitur, aſtruatur. In eo uero qui A conſequentibus appellatus eſt, perimitur conſequens, ut id quod anteceſſerat, auferatur. At uero ĩ hoc tertio qui dictus eſt, A repugnan-*

pugnantibus neutrum horum ſeruatur. Si quid enim neque antecedens ponitur, ut quod ſequitur confirmetur: nec interimitur conſequens, ut id quod præceſſerat euertatur: ſed ponitur antecedens, ut interimatur conſequens. Quod ideo euenire dictum est: quoniam hic propoſitionis modus partes inter ſe continet repugnantes. Aduerſum quippe eſt atque repugnans, quod dicitur, ſi dies eſt, non est lux: quare propoſitio hæc falſa eſt, quæ tamē rurſus negatione præpoſita, fit uera hoc modo, Non ſi dies est, lux non eſt: atque ita conſimilis est affirmationi, nempe huic, ſi dies est, lux est: & quod recte quidem ita euenire receptum eſt, quādo ſcilicet affirmationem geminata facit negatio.

Ex his porro.) Docet diſcrimen inter hunc tertium modū & duos ſuperiores. Nam in primo modo argumenta colliguntur ab antecedentibus, in ſecundo a conſequentibus, in hoc tertio uero a repugnantibus. *Partes inter ſe continet repugnantes.*) Repugnantia cohærere non poſſunt, nec de ſe uere dici, ut ſi quis dicat auarum eſſe pium, ſapientem infelicem: at in his propoſitionibus prædicati oppoſitum, ſubiecto uere iungitur, ut ſapiens eſt felix, auarus eſt impius.

Quartus modus.

QVARTVS *modus est eorum, qui ex diſiunctiuis conſiſtunt, ſyllogiſmorum. Fit autem cum datæ diſiunctiuæ propoſitionis antecedens in aſſumptione ponitur, ut quod conſequens est auferatur, hoc pacto, Aut dies est, aut nox est, atqui dies est, non eſt igitur nox. itē, aut ſanus est, aut ægrotat, atqui ſanus est, nō ægrotat igitur. Hic uero ſi ita quiſpiā argumētetur, aut dies eſt, aut nox eſt, atqui dies eſt, nox igitur eſt: ac rurſus, aut ſanus eſt, aut ægrotat, eſt autem ſanus igitur ægro-*

ægrotat: talis profecto modus aſyllogiſtus & incollectilis prorſus habetur. Nam in eo datæ diſiunctiuæ poſita parte una, non tollitur reliquâ: quod utique repugnantiam natura requirit.

Quartus modus.) In hoc quarto modo ſic componitur ſyllogiſmus. Prima pars diſiunctæ affirmatur, ut ſecunda negetur, ut aut dies eſt, aut lux ſolaris non eſt, ſed dies eſt, ergo lux ſolaris eſt. *Hic uero*) Incollectiles argumentationes proponit, quia pugnantia ſimul coniunguntur.

Quintus modus.

QVINTVS *autem modus est, cum id quod in diſiũctiua propoſitione præceſſerat, in aſſumptione tollitur, ut quod ſequitur affirmetur, hoc modo, Aut uiuit, aut mortuus eſt, non uiuit autem, mortuus igitur est. At hic quoque aſyllogistus fit & incollectilis, quoties datæ diſiunctiuæ una ſublata parte, tollitur ſimul, & reliquũ ut aut uiuit; aut mortuus est, non uiuit autem, igitur non est mortuus.*

Quintus autem.) In hoc quinto modo antecedens negatur, ut conſequens affirmetur, idque exempla textus abunde docent.

Sextus modus.

SEXTVS *uero modus est, in quo duobus per diſiunctionem propoſitis, ostenditur ſi unum ſit, non poſſe ſimul eſſe & reliquum. Fit autem ex diſiunctiua in copulatiuam mutata, addita uidelicet negatione, idque modis duobus. Primo, cum propoſitiones datæ antecedens ponitur, ut tollatur conſequens hoc pacto, Non & dies est, & nox est, ſed dies est, non est igitur nox. Item, nõ & prudens est, & ineptus, atqui prudens est, ineptus igitur non est. ſecundo, cum propoſitionis datæ antecedens*

dens tollitur, ut conſequens ponatur, hoc modo, Non & dies est, & nox est, ſed dies non est, igitur nox est. Sane tertius hic est diſiunctiuis modus conſimilis ei est, qui ex propoſitionibus conditionalibus tertius est poſitus, præterquam quòd in illo propoſitio cum conditione in hoc ſine conditione proponitur. Verum & hoc amplius hic obſeruandum, ut tam repugnantia, quàm contraria, ita ſibi repugnent, atque contraria ſint, ut poſito uno, interimatur alterum, & uno interempto, alterum ponatur. Quare locutiones huiuſmodi, Aut perijt, aut literas docet. Item, Aut cucurbitæ florem, aut ipſam cucurbtiam, & aliæ pleræque (quæ apud Græcos olim in prouerbia ceſſere) conſuetudine atque ipſo euentu magis receptæ fuerunt, quàm ueritatis constantia: de quibus, & alijs pene innumeris amicus noster in opere adagiorum non tam copioſe, quam fructuoſe elegáti narratione perſcribit, uir profecto hac nostra ætate extra omnem ingenij aleam poſitus, ut Plinij uerbis utar, qui hoc ſua ætate M. Ciceroni tribuit uerißime. Ex prædictis autem ſequitur, copulatiuam negatiuam æquipollere diſiunctiuæ affirmatiuæ ex eiſdem partibus, ſed ſibi contradicentibus: uerbi cauſa, hanc, non & dies est, & nox est, huic, aut non est dies, aut non est nox.

Sextus uero.) Explicat duos reliquos modos qui ex diſiunctiua propoſitione in copulatiuam mutata, fiunt, *Primo*, Ponitur antecedens cum id affirmatur, tollitur cum negatur, aut cum contra omnino fit. *Secundo.*) Ex hoc ſecundo modo ſeptimus ſumptus eſt, qui fit cum negatiuæ propoſitionis quæ ex diſiunctiua copulatiua facta eſt, antecedens negatur, ut conſequens affirmetur. ut non & dies eſt & nox eſt, ſed dies non eſt ergo nox eſt. Hos omnes ſeptem mo-

modos Cicero in Topicis ad Trebatium erudite copioſeq; explicat. *Aut perijt.*) Speciem hoc habet prouerbii quod ab Athenienſibus ſumptum uidetur, qui cum infeliciter aduerſus Siculos pugnaſſent, & multi occiſi eſſent, aliqui coacti docere literas apud Siculos, aliqui Athenas redierunt, qui interrogati quid hic aut illi agerent, reſponderunt aut literas docet, aut perit. Nec male ad Dionyſium referri poterit, qui regno pulſus, Corinthi ludum aperire coactus eſt. *Aut cucurbita.*) Id perinde ualet ac ſi dicas, aut mortem, aut uitam, aut lucrum aut damnum, aut uictoriam aut contra. Incertum enim eſt utrum flos cucurbitæ mox euaneſcet, aut cucurbitam pariet.

Cur ex copulatiuis non fiant ſyllogiſmi.

IAM *uerò mirabitur fortaſſis quiſpiam, quid cauſæ ſubſit, quòd cum tres ſint ſuperius poſitæ hypotheticarum propoſitionum ſpecies, & ex conditionalibus quidem, & diſiunctiuis certi ſyllogiſmorum modi a nobis iam præſcripti ſint, nullos prætèrea ſubijciamus, quibus ex copulatiuis perinde ſyllogiſmi fieri demonſtrētur. Huius ſane rei hanc eſſe cauſam arbitror quòd quæ hypotheticæ proprie dicuntur, huiuſmodi ſunt, ut in his conditio aliqua uel exprimatur, ut in eis, quæ peculiari nomine conditionales appellantur, uel ſubintelligatur, ut in diſiunctiuis. Nam cum ita proponitur aut dies eſt, aut nox eſt, hæc eadem propoſitio cum conditione nihilominus pronuntiari poteſt, hoc modo, Si dies eſt, non eſt nox, uel ſi non eſt dies, nox eſt. Itaque per has neque eſſe aliquid, neque non eſſe, ſimpliciter ſignificatur, ſed aut illud eſſe ſi hoc fuerit, aut quoties unum fuerit, non poſſe ſimul & aliud eſſe. Vnde*

& in

& in his conſequentiæ uis ineſſe quoque perſpicitur. At uerò quæ copulatiuæ dicuntur, ut non ueræ hypotheticæ ſunt, ita nec in his conſequentiæ uis ulla deprehenditur: quæ nimirum facit potiſſimum ut ex propoſitionibus hypotheticis, hypothetici ſyllogiſmi ſtruantur. Hypotheticæ tamē quoquo modo dici poſſunt, quatenus ex categoricis compoſitæ conſtant. Quare nec Boetius etiā, cùm alias de ſyllogiſmis ex hypotheticis copioſiſſimè tractet, ullos præſcribit modos, iuxta quos ſyllogiſmi ex copulatiuis perinde fierent. Nec ipſe admodum proboeas conſequentiæ formas, quas uulgò ex copulatiuis eliciūt, ut à tota copulatiua ad alteram eius partem: & item à deſtructione partis copulatiuæ, ad deſtructionem totius, quæ licet neceſſariæ utique ſint, utiles tamen non ſunt. Ex copulatiuis tamen rectè fortaſſis argumentatio procedet, ſiue ſyllogiſmum uoces, ſiue aliam quamlibet argumentationis ſpeciem, quoties per has ex diſiunctis ad coniuncta procedimus: hoc eſt, quoties quæ diuiſim prædicātur de ſubiecto aliquo, de eodem etiamnum coniunctim dici poſſe probantur. Quod quia aliquādo ita contingit, aliquando uerò minimè, certe ad hoc regulæ ex ipſo Ariſtotele colliguntur, quibus id diſcernere licet, & quas proindè hic ſubijcere non grauabimur.

IAM *uerò.*) Diſſoluit quandam quæſtionem quæ ex ſuperioribus oritur. *Huius ſanè.*) Prima ratio cur ex propoſitionibus copulatiuis per ſe ſumptis, nō fiat ſyllogiſmus cōditionalis. Quoniam in conditionalibus, conditio uel exprimitur uel ſubintelligitur: at in copulatiuis neutrum cōtingit. *Vnde et.*) Secunda ratio, in ſyllogiſmis conditionalibus optima ſtruitur argumentatio, in qua conſequens colligitur ex antecedente. *Vt à tota copulatiua.*) Vt deus eſt im

mortalis,& homo eſt mortalis, ergo Deus eſt immortalis. Ex copulatiuis.) Hic locus intelligetur ex tribus regulis capitis ſequentis.

Sequuntur tres regulæ.

Ex his *igitur prima regula eſt, Quæcunque diuiſim ſecundum accidens de aliquo prædicantur ſubiecto, aut alterum de altero, hæc ſimul atque coniunctim de eodem prædicantur minimè. Cuius regulæ hanc reddit rationem Ariſtoteles, quòd uidelicet unum non faciant. Quare non rectè ſequitur, Socrates eſt albus, et Socrates eſt muſicus, igitur Socrates eſt albus muſicus. Dictum eſt autem ſecundum accidens, quoniam ſciēs & Grammaticus licet ſecundum accidēs de ſubiecto aliquo dicantur, tamen alterum de altero non ſecundum accidens, ſed per ſe dicitur; & proinde ut diuiſim, ita & cō iunctim de eodē prædicari poſſunt: ut, Socrates eſt ſciēs, & Socrates eſt Grammaticus, igitur Socrates eſt ſciens Grammaticus. Secunda regula, Quæcunq; diuiſim de aliquo prædicantur, ut de ſubiecto, ſi id quod ſequitur, in præcedenti includitur, ipſa de eodem ſimul et cōiunctim non prædicantur. Huius quoque regulæ hæc ab Ariſtotele redditur ratio, quia committeretur uitium nugationis. Vnde non rectè ſequitur, Socrates eſt homo, & Socrates eſt animal, igitur Socrates eſt homo animal. Siquidem in homine animal includitur. Nec ſequitur ob illipſum, Socrates eſt Grāmaticus, & Socrates eſt ſciēs, igitur Socrates eſt Grammaticus ſciens:* Tertia *eſt, quæ ex his ſequitur, regula, Quando aliqua de aliquo ut ſubiecto ſeorſim atque diuiſim prædicantur, idq; neque ſecundum accidens omnino, neque ex his poſterius in prio*

ri directim continetur, hæc de eodem ſimul atque cõiun ctim prædicantur, ut Socrates eſt homo, & Socrates eſt albus, ergo Socrates eſt homo albus. Item, homo eſt animal, et homo eſt rõnalis, ergo homo eſt animal ratiõale.

Ex his *igitur.*) Hæc regula eſt apud Ariſtotelem. ij. cap ij. libri de Interpretatione, cuius hic eſt ſenſus. Quãdo duo prædicata dicuntur per accidens de ſubiecto aliquo, uel alterum prædicatum de altero per accidens, ea coniun ctim minimè prædicantur, ut non ſequitur homo eſt muſicus, homo eſt bonus, ergo homo eſt bonus muſicus. Si autem utrunque prædicatũ dicatur de ſubiecto per accidens, & tamen alterum prædicatum dicatur de altero per ſe, ea coniunctim prædicantur, ut homo eſt ſciens, homo eſt philoſophus, ergo homo eſt ſciens philoſophus ratæ fidei eſt conſequentia, quia ſciens eſt genus philoſophi, ut ſcientia genus philoſophiæ. *Secunda regula.*) Quando duo prædicata dicuntur de ſubiecto per ſe, ſi poſterius continetur in finitione prioris, non rectè colligitur à diuiſis ad cõiuncta, ut non ualet hæc ratiocinatio, Cato eſt homo, Cato eſt animal, ergo Cato eſt homo animal, ſed ſic erat colligendum, ergo Cato eſt animal homo. Poſterius duobus modis in priori includitur. Primo in ipſa prolatione, ut Cato eſt homo albus, & Cato eſt albus, ergo Cato eſt homo albus albus. Secundo modo poſterius eſt in prioris finitione, ut homo eſt bipes, homo eſt, animal ergo homo eſt bipes animal. Neutro modo rectè colligitur à diuiſis ad coniũcta. *Tertia eſt.*) Hæc regula tollit uitia duarum priorum, & docet quomodo liceat à diuiſis ad cõiuncta aptè rõcinari.

De ratione conſequentiæ.

Post *hæc etiam de conſequentiæ ratione haud ab ſurdum fuerit hac in parte nonnihil adijcere, propterea quòd in ſuperioribus ſæpius in huius incidimus mentionem. Primò igitur dicendum eſt quid ſit, deinde quomo*

do diuidatur, tertiò regulæ quædam ſubijciendæ ſunt. Neque uerò ut uana res exiſtimari debet conſequentiæ uim poſſe intelligere: quoniã ad hos ſumma totius Dialecticæ tendit & utilitas. Sanè hæc ex eo potiſſimùm percipitur, ſi cui rectè uti contigerit coniunctione rationali ergo, ſiue igitur, aut ſi qua huiuſmodi eſt: quæ alioqui (ut Alexander Hegius dicere ſolebat) multum facessit negotij ſtudioſis huius artis hominibus. Porrò hac ipſa rectè uti poterit, quicunque rei probandæ tum cauſam, tum ſignum intellexerit. Ita enim res una ab alia dependet, ut certus proculdubio ordo aliquis in ipſa rerũ natura eſſe intelligatur, id quod Seneca ĩter Philoſophos non contemnendus autor, primo Naturalium quæſtionum libro his uerbis non tam diſertè quàm grauiter expreſſit: Omnium (inquit) rerum certus ducitur ordo, & alia alijs ita cõplexa ſunt, ut quod antecedit, aut cauſa ſit ſequentium, aut ſignum.

POST HAEC.) Quoniam in ſuperioribus reguliſconſequentiæ habita eſt mentio. ideo quaſdam regulas, & diuiſiones de ea ſubijcit. Conſequentia, ut generatim ſumitur eadem eſt cum argumentatione, ſiue hæc fuerit ſyllogiſmus, Enthymema, inductio, exemplum. Nam omnis conſequentia eſt argumẽtatio & contrà. *Quoniam ad hoc.*) Nam Dialectica eſt diligens diſſerendi ratio: diſſerere autem nemo poterit, niſi inuenerit. & inuenta in formam argumentationis coniecerit. *Porrò.*) Locus hic dignus eſt obſeruatione, etſi enim omne uerum uero eſt conſentaneum: ut Ariſtot. viij. cap. j. libri Ethicorum, & xxiii. cap. j. lib. Priorum, docet tamẽ non omnibus probandis oĩa conueniunt, ſed id quod adfertur ad alterius probationem, debet cũ eo quodammodo eſſe coniunctum. Id eleganter (ut omnia) Rodolphus agricola vnicum eruditionis lumen ii. cap. i. lib. de Inuentione, Dialectica docet.

De

De conſequentia, & eius diuiſione.

CONSEQVENTIAM *igitur hoc pacto quidam definiunt, Cōſequentia eſt oratio ex antecedente et conſequente, ſuis quidem partibus conſtituta, quas rationalis aliqua coniunctio connectit. Eam ita diuidunt, ut ſit & bona, & mala conſequentia. Et bona quidem ab eiſdem definitur, cuius ſi antecedens uerum eſt, non poteſt eſſe, quin conſequens quoq; uerùm ſit: ut, homo eſt, igitur animal eſt. Mala uerò, cuius etſi antecedens uerum eſt, non eſt tamen neceſſe, ut conſequens uerum ſit, ut Socrates ambulat, igitur cœlum ſerenum eſt. Bonam rurſus diuidunt in materialē & formalem. Verùm qui Ariſtotelē potius ſequuntur, quàm Barbaros ſophiſtas, eam in neceſſariam, & nō neceſſariam diſpeſcunt, ut ſit tamen neceſſaria conſequentia, quam illi formalem uocant: non neceſſaria, quæ materialis ab illis dicitur. Ergo formalis conſequentia eſt, quoties datis quibuslibet terminis iuxta præſcriptam aliquam argumentādi formam, ſi antecedens uerum eſt, & cōſequens eſſe uerum neceſſe eſt. Cuiuſmodi in primis ſunt ſyllogiſticæ conſequentiæ omnes, & quæ ex ipſarum propoſitionum tum conuerſione, tum æquipollentia eliciūtur, et ſi quæ aliæ his conſimiles ſunt: Materiali uerò, quæ tametſi bona quidem eſt, tamen iuxta eandem ſimilemque argumentandi formam firma ubique & conſtans non eſt, quales ferè ſunt Dialecticæ argumentationes, & quæ per Enthymemata & cæteras argumentationis ſpecies conſtituuntur, nempe terminorū tantùm gratia, uidelicet qui materiæ uicem præſtant. Itaque materialis conſequentia eſt, ſi hoc modo argumenteris, Cœlum uolubile eſt,*

ergo cælum rotundum eſt. Quippe quòd iuxta eandem formam ita argumentari licebit, Cælum uolubile eſt, ergo cælum ſtellatum eſt. Cæterùm probabilitas in his ac confirmatio, ex locorum aliquo Dialecticorum peti ſolet, proficiſciturque.

CONSEQVENTIAM.) Tria in omni conſequentia ſunt neceſſaria, antecedens, quod eſt prima pars argumentationis, conſequens, quod eſt ſecunda, & nota illationis: tota argumentatio quæ ex his tribus cōponitur, cōſequētia eſt, ut nulli liberales ſunt auari, omnes philoſophi ſunt liberales, ergo nulli philoſophi ſunt auari. *Et bona quidem.*) Conſequentiæ bonitas nō ex eo pendet, quod antecedens eſt uerum ſimul, & conſequens. Nam huius conſequentiæ, Fabins eſt cunctator, ergo cælum mouetur, utraque pars vera eſt, & tamen inepta eſt conſequentia. Regula igitur hæc perpetuô danda eſt memoriæ, bonitas conſequentiæ ex eo ſpectatur, quod conſequens neceſſariam cum antecedente habeat habitudinem ac connexionem, ſi verò conſequentia ſit ſyllogiſmus, adde præter illam neceſſariam cōnexionem, obſeruandam eſſe modi & figuræ aptam diſpoſitionem. partes bonæ conſequentiæ multis modis cōnectuntur. primo, antecedens poteſt eſſe uerū ſimul, & conſequēs, vt Iuſtitia eſt formoſa, ergo uirtus formoſa eſt. ſecundo, antecedens poteſt eſſe falſum. & conſequens verum, ut homo eſt equus, ergo homo eſt animal. tertio antecedens poteſt eſſe falſum, & conſequens falſum, ut homo eſt equus, ergo homo eſt rationis expers. quarto, bonæ cōſequentiæ antecedens nunquam poteſt eſſe uerum, & conſequens falſum. ea enim eſt inepta collectio, in qua antecedēs poteſt eſſe uerum, & conſequens falſum, ut princeps rerum Deus bonus eſt, ergo homines boni ſunt.

Sequuntur duæ regulæ, tum inſtantia contra ſecundam, tum etiam quæ ſit bonæ conſequentiæ proprietas.

SEQVVNTVR *hinc regulæ duæ, quarum pri-*

ma eſt, Si ad antecedens bonæ conſequentiæ ſequitur cõſequens, ad oppoſitum conſequentis oppoſitum ſequitur antecedentis. Et oppoſitum quidé hic intelligo id, quod contradictorium dicitur. Cæterùm ipſius regulæ tale ſit exemplum, homo eſt, igitur animal eſt. Hic quia rectè ſequitur, homo eſt, igitur animal eſt, ad oppoſitum conſequentis, quod eſt, nullum animal eſt, rectè quoque ſequitur, igitur nullus homo eſt. Secunda regula, Quicquid ſequitur ad conſequens bonæ cõſequentiæ, ſequitur & ad eius antecedens: ut quia ad hanc, homo eſt, rectè ſequitur, igitur animal eſt: & ad hanc rurſus, animal eſt, igitur ſubſtantia eſt: ad eandem idcirco, quæ erat, homo eſt, rectè quoque ſequitur ſubſtantia eſt, ut ſit, homo eſt, igitur ſubſtantia eſt. Sanè has duas regulas ideo adijcere libuit hoc loco, quòd unaquæque harum per totam artem logicam principij uim obtineat. Contra ſecundam tamen regulam huiuſmodi ſit instantia. Nam ſi quid neceſſe eſt eſſe, illud quoque poſſibile eſt eſſe. Rurſus autem, ſi quid poſſibile est eſſe, illud iam non neceſſe est eſſe. Igitur ſi quid neceſſe eſt eſſe, idem erit non neceſſe eſſe: quod prorſus inconueniens uidetur. Sanè huius difficultatis nodum Theophraſtus Græcus autor, uir utique in omnibus diſciplinis conſummatiſſimus, dignus proinde qui in Ariſtotelis diatribam, ipſo etiam Ariſtotele id ita adiudicante, ſuccederet (ut autor eſt Aulus Gellius) ad hunc modum ſoluit, Non omnino, inquit, idem eſt poſſibile eſſe, & non neceſſe eſſe: quòd hoc negatiuam ſpeciem habeat, illud uerò affirmatiuam: quamuis tamen eadé propemodùm utrobique ſit ſignificationis uis. Itaque affirmationem, quæ eſt, neceſſe

eſt eſſe, non rectè ſequitur negatio, per quam aliquid non neceſſe eſſe proponitur. At de conſequentia quidē quæ ſit, & quæ bona, tum quæ neceſſaria, hactenus quàm breuiſſimè dictum ſit. Bonæ præterea conſequentiæ id eſſe proprium obſeruatum est, ut ex uero quidem non niſi uerum ſequatur unquam, ex falso autem cum plurimum falſum, nonnunquam etiam uerum.

SEQVVNTVR HINC.) Prima hæc regula ſumpta eſt ex primo capite ſecundi libri de interpretatione, & ultimo capite primi libri priorum, cuius hæc eſt ratio, quia oppoſitum conſequentis, non poteſt uerum eſſe cum antecedente, idcirco infert oppoſitum eius. *Secunda regula.*) Hæc eſt quædam ſpecies gradationis ſiue aceruus uocum neceſſario cohærentium, niſi enim neceſſario cohærerent, non ualeret collectio. *Contra ſecundam.* Hæc quæſtio tractatur apud Ariſtotelem tertio capite ſecundi libri de interpretatione cuius hæc breuis eſt diſſolutio, duplex poſſibile, aliud eſt actu tantum quod affirmationem ſignificat, & iſtud ſequitur ad neceſſarium, aliud quod actum & potentiam ſignificat, & iſtud non ſequitur ad neceſſarium. Vides optime lector, quæſtionem ſatis impeditam & ſinuoſam uerbo uno eſſe expeditam, in qua multi & nobiles Ariſtotelis interpretes & multum deſudarunt, & integras paginas impleuerunt, quocirca ſpero hæc noſtra ſcholiola ſtudioſis mirifice eſſe profutura. *Bonæ præterea.*) De hoc præcepto uidendus eſt Ariſtoteles initio ſecundi libri priorum. *Ipſo etiam Ariſtotele*:) Hanc hiſtoriam eleganter Aulus Gellius libro decimo tertio capite quinto explicat.

IN TRACTATVM ſeptimum de demonſtratione.

PRAEFATIO.

Saepius mecum reputaui, ac toties admiratione non parua captus ſum, quid cauſæ eſſet, cur bonus ille

ille uir, qui cum in artē Dialecticam tractatus aliquot ſcribere cōſtituiſſet, eoſdē pro ſua (ut uidetur) opinione ita demum parauit, ut per eos ad Ariſtotelis Logicam ſtudioſi eius artis introducerentur: non id etiam tentauerit in eam huius diſciplinæ partem, quæ Demōſtratiua dicitur, ac per hoc omniū potiſsima & eſt, & habetur, etiam eorum iudicio, qui illorum tractatuum autorem nō frigide, imò ſtrenuè (ne dicam ſuperſtitiosè) ſectantur, cum tamen illud neque grauiori illius labore, neque minori traducendorum in hanc quoque huius artis partem utilitate fieri potuiſſe conſtet: maxime quod pueri olim (quod utinam hodieque obſeruaretur omiſsis friuolis caullationibus) ad philoſophiam inſtituendi, in mathematicis diſciplinis, ad quas comparandas hac parte plurimum iuuamur, antea exercebantur, & ſi non exacte, rudi ſaltem modo: quod & exempla paſsim per Ariſtotelis libros diſperſa diſſeminataque, indicare plane uidentur. Vnde etiam in foribus Platonicæ diatribæ ſcriptum legebatur, Nemo huc ingrediatur Geometriæ expers. quo nomine ſimul & Arithmetica intelligebatur. Sed ego iam cauſam ipſam uel ſubolfacere uideor, quòd uidelicet hæc pars Dialecticæ uiſa ſit illi haud quaquam idonea ad ſophiſticas captiūculas, & ſteriles illas nugas, quibus per id temporis, quo uir ille claruit, ſcholæ omnes atque literarii ludi non tam uacabant ſedulo, quàm ſtrepebant acriter. Atque interim (proh pudor) dum in his nugæ illæ leuiuſculæ ueluti imperioſe docebantur, optimi quique bonarum artium autores in pluteis & ſub ſcamnis delitescebant, ſitu & puluere obducti, & (quod hoc etiam miſerabilius eſt) eſca blattis & tineis. In quorum ſubiere locum barbari paulatim, idque fere in ſingulis artibns, ut uerbi cauſa, in Grammatica Alexander Gallus, in Dialectica Petrus Hiſpanus, in poetica Gaufredus Britannus, & in Rhetorica Eberhardus quidam, qui etiam

ob

ob rem a ſe obſcurius fortaſsis traditam opuſculum ſuum Labyrinthi nomine inſcripſit. Taceo Græciſtam, Floriſtam, Cornutum, Alanum in parabolis, & cæteros huius farinæ uiros. Dii boni, quos hic autores recenſeo? Sed neque defuere tamen interim, qui in mathematicis quoque ſtudiis operam ſuam nauarunt, quanquam non ſatis feliciter, uerum pro temporum iniuria excuſandi potius quam incuſandi. Quæ quidem ſtudia: quoniam (ut paulo ſuperius diximus) demonſtrandi uia, quæ uti que certiſsima eſt, comparantur in primis, de horum utilitate pariter & dignitate, ex Seuerino Boetio acris haud dubie iudicii uiro, paulo altius repetere libet, priuſquam inſtitutum tractatum aggrediamur. Talia (inquit ille) ſtudia ſunt ea, quæ mathematica dicuntur: ut ſi his careat diligens ueritatis inquiſitor: uerum ipſum inuenire non poſsit. Quinimo ſine hac ueritatis ſpeculatione nulli recte ſapiendum eſt. Proinde qui hæc ſpernit, id eſt, has ſemitas ſapientiæ negligit: ei denuntio non recte philoſophandum. Siquidem philoſophia amor ſapientiæ eſt: quam certe in his ſpernendis: ante iam aliquis contempſerit. Hæc ille. Quare cum hæc ſtudia minime ſpernenda ſint: nec uia etiam qua ad illa pergitur: negligenda erat. Hac igitur ratione perſuaſus, cum in cæteras Dialecticæ partes tractatus certos: atque hos quidem introductorios parare inſtituerim, in hanc quoque partem: hoc eſt de Demonſtratione tractatum aliquem parandum duxi.

CAESARIVS in hac eleganti præfatione inſectatur Petrum hiſpanum, qui etſi aliquot tractatus de arte dialectica ſcriptos reliquit, nullam tamen mentionem demonſtrationis fecit, quæ inter omneis argumentationes, neceſſaria, utilis, ac nobilis eſt. Continet enim uerum ſolidumque iudicium, quæ argumenta inuenta examinamus, an quæſtioni præpoſitæ, confirmande uel refellendæ conueniant. Huis artificium Ariſtoteles duobus libris reſolutoriis

riis acute,& eleganter pertractauit. *Ac per hoc omnium.* Prima ratio cur Petrus hiſpanus de demonſtratione ſcribere debuerit, quæ ſumitur a iudicio eorum, qui petri hiſpani ſtudioſi fuerunt. *Maxime quod pueri.*) Secunda ratio, hæc pars Dialecticæ elementa tradit, quibus in diſciplinis mathematicis maxime utimur, ex quibus ſolis, ueræ demonſtrationes petendæ ſunt. *Sed ego tam.*) rationē ſubuertit, cur uir ille de demonſtratione nihil ſcripſerit, nimirū quod hæc pars cauillis,& gryphis ſophiſticis accommodata non fuerit. *Quæ quidem ſtudia.*) Excurrit obiter in laudem diſciplinarum mathematicarum.

De quadam alia Dialecticæ diuiſione, ut per quam tria potiſsima filoſophia inſtrumenta colligantur, quæ ſunt demonſtratio, definitio & diuiſio.

QVEMADMODVM *autē Dialectica in duas breuiſſime partes diuidatur inueniendi unam, alteram iudicandi, ſuperius à nobis expoſitum eſt: reſtat nunc (cuius & ipſa res iā nos admonet) ut ab eodem repetē tes, principio, aliam eius diuiſionem aggrediamur, qua & tripartita eius uis, ſiue facultas eſſe dignoſcatur, quæ tamen ſecunda diuiſio priore deſtituta eſſe, ut non debet ita non poteſt. Diuiſio autem hinc patet. Nam cum Dialectica ex M. Ciceroni, ſententia diligens diſſerendi ratio ſit, qui fieri poteſt, ut non etiam ratio ſit tum definiē di, tum diuidendi, tum colligendi? Id quod de definiendi facultate idem Cicero locupletiſſime præcipit primo Officiorum libro his uerbis, omnis enim (inquit) quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, ut intelligatur quid ſit de quo diſputetur. Haud ſecus & de diuiſione ſentiendum eſt, quando*

nec

nec ſine ipſa diſputatio legitime procedere poteſt:quippe quæ uiam ad ipſam definitionem non tam parare, quàm aperire uideatur, ut ſequenti tractatu conuenienti exemplo oſtendemus. Maxime uero ad hanc ipſam artem pertinere probatur colligendi facultas ex eo, quod quicquid in diſputationē affertur, collectione tandem aliqua conſummatur, perſiciturque, idque ſecundum triplicem diuerſitatem, quemadmodum & ſupra annotatum eſt. Nam aut ex proprijs & ueris ac neceſſarijs huiuſmodi collectio fit, proceditque, & Demonſtratio appellatur, aut ex communibus & maxime probabilibus, & Dialectica peculiari nomine dicitur, aut ex captioſis & plane falſis, & Sophiſtica, id eſt, cauillatoria perhibetur, ſed quæ tamen abiectiſſima, deſpectiſſimaque totius Logicæ pars eſt, ut quæ magis deceptionem eius, cũ quo diſputatio deſumpta eſt, moliatur, quá rei in diſputatione propoſitæ probationem. Itaque Dialectica, quæ eſt diſſerendi peritia, tum de definitione, tum de diuiſione, tum de collectione quoque tractat: quæ quidem ſi (ut debet) fit cum ratione, Syllogiſmus Græce dicitur συλλογίζειν *Græce, ratiocinari Latine interpretatur, hoc eſt, cum ratione colligere aliquid. Videtur enim uerbum ipſum* συλλογίζω *compoſitum eſſe ex propoſitione* σὺμ, *quæ cum ſignificat, & in compoſitione idem facit, quod con inſeparabilis præpoſitio apud latinos, & ex nomine,* λόγος, *quod præter alia multa rationem quoque ſignificat. Unde & ars ipſa a ueteribus Peripateticis Logica poſtea appellata eſt, quam antea & Stoici, & Plato Dialecticam appellauerunt, ut qui anguſtius de ea tractauerint, quam Peripatetici, ut*

a Boetio id memoriæ proditum eſt. Logica igitur quaſi rationalis ſcientia dicta eſt:non quidem, ut barbari nomen ipſum interpretantur(ut alia fere omnia) infantiſſime,fœdiſſimeq́ue etymologia ad hoc adducta aliqua, ſed ex Græcorum potius conſuetudine,qui artes & diſciplinas poſſeſſiuis ab aliquo deductis nominibus ſignificari uoluerunt,& his quidem fœminini generis,ſubintellecto(ni fallor)artis nomine,quòd Græce τέχνη dicitur,quod utique fœminini generis nomen eſt, ut quod huic reſpondet apud nos ars.

QVEMADMODVM. Profert aliam dialecticæ diuiſionem,nam una eademque res diuerſis rationibus,uariis modis diuidi poteſt,quemadmodum quantitas diuiditur in cõtinuam & diſcretam: præterea quædam habet poſitionem in continuo quædam non. *Priore deſtituta.* Ratio huius eſt, quia finitio,diuiſio,raticionatio inuẽtionem & iudicium tã quam partes priores præſupponũt. *Qui fieri poteſt.* Eſt enim dialectica ars finiendi,diuidendi,& argumentandi, in quibus tribus tota uis dialecticæ ſita eſt. *Maxime uero.* Docet à triplici ſyllogiſmo,demõſtratiuo,dialectico, ſophiſtico, aliud ex alio colligere maxime proprium eſſe dialecticæ. *Nam ex propriis.* Demonſtratio enim ex principiis propriis ueris & neceſſariis conflatur. *Aut ex communibus.* Id Ariſtoteles octauo capite primi libri poſteriorum,& undeimo capite primi libri elenchorum,& initio primi libri rhetoricorum ad Theodecten, cuius hæc ſunt uerba, ῥητορικὴ ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσιν, ἃ κοινὰ, τρόπον τινὰ, ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν, καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης. *Dialectica.* Profert tripartitam aliam diuiſionem,dialectica enim finitione,diuiſione, ratiocinatione utitur. *Vnde et.* Hunc locum in præludiis primi tractatus planum fecimus.

Quo

Quo pacto inter ſe duæ Dialecticæ diuiſiones conueniant, aut alte ra alteram contineat.

VIDENDVM *nunc etiam, hæ duæ diuiſiones, quanam ſe attingant cognatione. Nam cum aliquid definitione explicare uolumus, genere in primis opus eſt tum & differentijs, quibus id quod definiendum eſt ab alijs omnibus diſtinguatur. Quas niſi prius cum ipſo genere iunxerimus, haud quaquam definitionem conſtituere poterimus. Inuentio igitur neceſſaria eſt, ſi definitio perfici debeat. Similiter autem & cum quid diuidere in animo eſt, ea omnia prius inuenire oportebit, quibus diuiſio ipſa perficiatur.* Hæc *autem ſunt tum differentiæ in primis, tum accidentia nonnunquam, maxime uero inſeparabilia & propria. Iam uero ſi inuentio abſit, nec collectio unquam ualebit: id quod in ſuperioribus paulo latius explicauimus. Sed his omnibus niſi iudicium acceſſerit, fruſtra haud dubie aut definire quicquam, aut diuidere, aut colligere tentabimus. Ergo an recte definitum quid ſit, aut diuiſum, aut collectum, iudicatio perpendit, examinatque. Quo fit, ut prior* Logicæ *diuiſio ſecundam quaſi continere uideatur, quia neque exiſtere quicquam ſine inuentione, neque internoſci præter iudicium poteſt. Sed nunc propoſitum exequamur, & primum quid ſit Demonſtratio dicamus.*

VIDENDVM *nunc.*) Quemadmodum cum una res plures recipit finitiones, illæ inter ſe conciliandę ſunt, ita etiam cum una eademque res plures recipit diuiſiones, uidendum eſt quomodo illæ inter ſe conueniant, id quod Cæſarius

ſarius hoc capite docet. *Nam cum.*) Finitio præſupponit inuentionem, id a partibus finitionis docet, qui enim aliquid finiturus eſt, genus & differentiã inueniat oportet. *Similiter autem.*) Diuiſio præſupponit inuentionem, id etiam ab his docet ex quibus diuiſio conſtat. *Iam uero.*) Argumentatio ſine inuentione eorum ex quibus conflatur, nulla confici poteſt. *Sed his.*) Iudicium commune eſt finitioni, diuiſioni, & collectioni.

De Demonſtratione quid ſit, tum etiam quid ſit Scire.

DEMONSTRATIO *igitur ab Ariſtotele definitur, ſyllogiſmus faciens ſcire, hoc eſt, ſyllogiſmus per quem rei alicui ſcientia comparatur, pariturq́;, quem proinde ſyllogiſmum Ariſtoteles Græco uerbo* ἐπιςημονικὸν, *appellat: quod uerbum apud nos interpretari poteſt ſcientialis, ſi linguæ uſus ferat,* ἀπὸ τοῦ ἐπίςασθαι, *hoc eſt, à ſciendo deflexum. Ab eodē præterea Scire quoque definitur, rem per cauſam cognoſcere, propter quàm res eſt, quatenus uidelicet illius eſt cauſa, nec eſt poſſibile hoc aliter ſe habere. Sane cum multis alioqui modis ſcire dicatur, latius & preſſius, latius quidem qualitercunque, preſſius uero eo duntaxat modo, quo nunc definitum eſt. Quo quidem modo ſcire is dicitur, qui demonſtratione aliquid cognoſcit. Demonſtratione inquam, hoc eſt, per ſyllogiſmũ demonſtratiuum, qui idcirco ſcire facit, quod ex his ſit conſtitutus propoſitionibus, quæ primæ & immediatæ, tum notiores, prioreſque concluſiones habentur, ac eius inſuper cauſæ ſunt.*

Demon-

Demonſtratio igitur.) Locus eſt apud Ariſtotelem ſecundo capite primi libri poſteriorum. Hæc finitio per cauſam finalem aſsignatur, finis enim demõſtrationis eſt animo ſciẽtiam ingenerare. ſyllogiſmus genus eſt finitionis, faciens ſcire differentiam, quæ ſeparat demonſtrationem à ſyllogiſmo dialectico & ſophiſtico. demonſtratio eſt ſecundarium inſtrumentum, quo acquirimus ſcientiam, intellectus uero primarium. *Ab eodem.*) ſcire, hoc loco ſtrictim admodum ſumitur, pro ea cognitione, quam ex ueris, primis, immediatis, cauſiſque concluſionis haurimus. quomodo dictum eſt ab Ariſtotele initio primi libri de phyſico auditu, tunc arbitramur unumquodq; ſcire, cum cauſas primas, principiaq́; prima uſque ad elementa cognoſcimus: qui igitur aliquid ſcit per effecta, uel cauſas remotas. eſt igitur huius finitionis ſenſus. ſcire, eſt firmiter alicui concluſioni aſſentire propter probationem præmiſſarum, quæ cauſam ueritatis concluſionis continent, ut hanc concluſionem ſcimus, homo reſpirat, per hanc propoſitionem homo habet pulmonem. *Demonſtratione inquam.*) Hinc colligitur ſecunda finitio demonſtrationis, quę datur per cauſam materialem. Demonſtratio eſt ſyllogiſmus conſtans, propoſitionibus primis, ueris, immediatis, notioribus, & cauſam concluſionis continentibus.

Quòd omne ſcibile opus ſit prænoſcere aliquid.

At uero priuſquam aliquid demonstrare contingat, præſcire aliqua oportet, nempe principia quæ uocantur, & ſignificata eorum, quæ ad demonſtrationem ſumũtur: ut exempli gratia, cum a Geometra definitur Punctus, cuius nulla pars est, tũ præſcire oportet, quid partis nomine ſignificetur. Sic & in ædificijs, quid lapides, quid intritũ, quid materies ſit, prænoſſe debet is, qui ædificãdi artẽ diſcere uult. Atq; hoc ipſum profecto est, quòd Aristoteles ĩ principio operis de posterioribus

ana-

analyticis his uerbis proponit, Omnis doctrina, et omnis diſciplina intellectiua, ex præexiſtente fit cognitione. Id quod cum in alijs omnibus artibus perſpicitur, tum in his præcipuè, quarum aliæ ſermocinales, aliæ peculiari nomine diſciplinæ appellantur. In quibus omnibus prænoſcere neceſſe eſt, quid nomine eius, quod ad demonſtrationem ſumitur, intelligatur, ſignificeturque: tum ipſa principia, ut ex quibus concluſio demonſtratur, cuius per hoc etiam ſcientia habetur ſolùm.

AT VERO.) Prius quàm demonſtremus propriam paſſionem de ſubiecto, neceſſe eſt præcognoſcere principia, genus ſubiectum, & propriam paſſionem. qua de re Ariſtoteles diſputat primo capite primi libri Poſteriorum. *Omnis doctrina.*) Oſtenſurus Ariſtoteles omnem demonſtrationem eſſe ex præexiſtente cognitionem, hoc utitur ſyllogiſmo. omnis doctrina & diſciplina intellectiua fit ex præexiſtente cognitione. omnis demonſtratio eſt diſciplina intellectiua, ergo omnis demõſtratio fit ex præexiſtente cognitione, intellectiua, inquit, ut omnis doctrina quæ per ſyllogiſmum, enthymema, exemplum, inductionem fit, uel intellectiua inquit, ad differentiam ſenſitiuæ doctrinæ quæ non fit ex priore cognitione. Et hæc eſt facilis interpretatio illius primi pronunciati, Apud Ariſtotelē primo capite primi libri Poſteriorum.

Quòd duæ ſint prænotiones, quòd eſt, & quid ſit.

EX *his igitur quæ dicta ſunt, patet duobus modis contingere, ut aliqua prænoſcamus, tum quòd ſunt, tum quid ſint. Vt quærenti propter quid à magnete ferrum trahatur, prænoſcendum utique eſt ferrum à magnete trahi. Id ubi iam perſpectum quiſpiam habet, ſciſcitatur deinde propter quid ita eueniat. Similiter quærens*

aliquis, quid motus, uel quid tempus ſit, exploratū iam is habere debet, utrunque eſſe & motum, & tempus. In quibus uerò ſciſcitantur adhuc, ſint necne aliqua: uerbi gratia, an ſit prouidentia: in his neceſſe eſt prænoſcere quid uocabulo ipſo indicetur. Atqui contrà euenit, ut ſciatur quidem quid uocabulo ſiue nomine ſignificetur, ſed neſcitur an ſit: ut quæ ſit Scyllæ aut Hippocentauri appellatio, nemo eſt qui non ſciat. An uerò etiam ſint, incertum fortaſſis compluribus adhuc. Sanè non idem putandum eſt eſſe quid nominis, & quid rei; quinimò longo hæc & inſigni inter ſe interſtitio diſſentiunt differuntque. Significatum nanque uocis cuiuſque omnium etiam imperitiſſimis et uulgò ferè perſpectum eſt. Quid tamen ſit id quod uoce una qualibet ſignificatur, nō niſi exercitatiſſimis facilè traditu eſt.

Ex his *igitur.*) Vt facilius hoc caput aſſequantur iuniores, duo præuiæ cognitionis gratia dicenda ſunt, quid ſit præcognitio & quotuplex. Præcognitio eſt ante demonſtrationē requiſita cognitio, ea eſt duplex, quia eſt, & quid eſt. præcognitio, quia eſt, dicitur qua principia vera eſſe cognoſcimus, quid eſt, dicitur qua quid quoque vocabulū in demonſtratione ſumptum ſignificet. ſcimus. præcognitio, quia eſt principiis, quid eſt propriæ paſſioni, vtraque generi ſubiecto tribuitur. author Ariſtoteles primo capite primi libri Poſteriorum. *Vt quærendi.*) Huius cauſa eſt occulta & nemini mortalium nota, ut docet Alexander Aphrodiſieus initio Problematum. videndus eſt Plinius libro trigeſimoquinto, capite decimoſexto.

Quid ſit propoſitio immediata, & quòd duplex ſit demonſtratio.

Qvoniam *autē demonſtratio ſyllogiſmus eſt, qui fit ex propoſitionibus primis et immediatis, ut dictū eſt,*

eſt, de huiuſmodi propoſitionibus. quænam ſint, paulò altius repetere operæpretium eſt. Itaque dicimus ex Ariſtotele et Themiſtio, quòd propoſitio immediata eſt, quæ & prima et ſumma dicitur. Prima quidem, ut qua non eſt alia prior: Summa uerò, ut qua non eſt ſuperior alia. Immediata igitur dicta eſt, ut quæ alia demõſtratione confirmari non poſſit. Quo fit, ut huiuſmodi propoſitiones primæ etiam principia appellẽtur. Sed de his mox plura ſuo loco, Cùm igitur ſit ſyllogiſmus per primas & immediatos rei cauſas, hæc demõſtratio propter quid dicitur: cùm uerò per cauſas quidem, ſed non immediatas, aut per prima quidem et immediata, ſed non quæ cauſæ rei ſunt, huiuſmodi demonſtratio uocatur, quia eſt. Sanè prima & immediata cauſa eſt, quæ affectioni, quæ quidem de re quapiam demonſtranda propo nitur, æquatur, atque cum ea cõuertitur, ut cum per definitionem rei ſubiectæ propria ei ineſſe affectio demonſtratur. Prima uerò & non immediata cauſa eſt, quæ difuſior eſt & magis ampla, et quæ in his præcipuè ſciẽtijs locum habet, quæ ſubalternatæ dicuntur, ut in perſpectiua, quæ Geometriæ ſubalternata eſt. Ergo quicũque probat arbores, frugesque non ſpirare, quia pulmo his deſit, is ſcire dicitur propter quid, quòd pulmo proxima & immediata ratio & cauſa ſit ſpirationis. Qui uerò idem facit per hoc quod non ſunt animalia, hic iam ſcire illud dicitur, quia eſt. Nam hæc probatio non de proximo, ſed de longinquo commeat. Ita & Anacharſis, cùm percontanti cuipiam, quare Scythia tibicines non efficiat, reſpondiſſet, quia Scythia uitem non ferret, cauſam reddidit remotiſſimam. Nam proxima huius cau-

ſa erat, quòd Scythæ temulenti non fierent: cauſa item huius, quia temetum non haberent: huius demq; , quia uites eſſent illis negatæ.

QVONIAM *autem.*) Propoſitio immediata dicitur, quæ nullo indiget termino medio, ad oſtendendum prædicatum ſubiecto ineſſe, ut omnis figura plana tribus rectis lineis comprehenſa habet tres angulos æquales duobus rectis, principia tamen poſſunt probari inductione, ſenſu, aſſuetudine. *Cum igitur.*) Demõſtratio propter quid dicitur, quæ oſtẽdit cauſſam curres ſint, & progreditur à cauſa immediata ad effectum, ut omne animal rationis particeps eſt riſus capax, omnis homo eſt animal rationis particeps, ergo omnis homo eſt riſus capax. *Cùm uerò.*) Dicta eſt demonſtratio, quia eſt, eo quod præmiſſæ concluſionem eſſe, ſed non cur ita ſit, oſtendant. Hæc fit duobus modis. primo, cùm procedimus à cauſa remota ad effectum. ſecũdo, cùm ab effectu ad cauſſam. Hac de re Ariſtoteles diſſerit decimo capite primi Poſteriorum. *Subalternatæ dicuntur.*) Philoſophantes duplicem ſcientiam nobis excogitauerunt, ſubalternatam & ſubalternantẽ. ſcientia ſubalternata eſt quæ ſub alia continetur, à qua ſua mutuatur principia, ut medicina ſub naturali, iuriſprudentia ſub morali, muſica ſub arithmetica, perſpectiua ſub Geometria. Hac ſcientia ſubalternata ſumuntur demonſtrationes, quia eſt ſubalternans. ſcientia dicitur quæ ſuppeditat principia aliis ſcientiis, ut moralis philoſophia iuriſprudentiæ, & ex hac ſumũtur demonſtrationes exquiſitæ: hæc ſunt quæ uulgo in ſcholis recepta ſunt, quę ego ut nolo per omnia probare, ita nec etiã improbare: illud tantum dicam. ſi in utraque ſcientia & ſubalternante & ſubalternata ſunt principia, genera ſubiecta, & affectiones propriæ cur non fiant in vtraque. exquiſitæ demonſtrationes, non uideo. *Ergo.*) hic ſyllogiſmus ſic eſt contexendus, quicquid reſpirat habet pulmonẽ, arbores non habent pulmonẽ, ergo non reſpirant. eſt demonſtratio in ſecundo modo ſecundæ figuræ, ex quo exemplo colligere poſſumus etiam in ſecunda figura exactam fieri demonſtrationem.

Quid ſit dici de omni, et quid item per ſe.

RVRSVS *autem, quoniam propoſitio omnis ex ſubiecto aliquo & prædicato connectitur, ſcire cõuenit prædicatum in demonſtrandis propoſitionibus non utcunque, ſed per ſe de ſubiectis dici oportere: quare quid ſit hoc quod per ſe uocatur, protinus dicendum eſt. Interim tamen abſoluere prius licebit id, quod de omni prædicari hoc loco dicitur. Nam abſque hoc, id quod per ſe prædicari dicitur, explicari probè non poteſt. Prædicari igitur de omni (ut breuiſſimè dicam) eſt cùm prædicatum ſubiecto & omnino & ſemper ineſſe ſignificatur, nec quicquam refert ſiue ſubſtantiæ, ſiue accidẽtis proprij quidem & inſeparabilis rationem habeat id, quod prædicatur: ut omnis homo eſt animal; et omnis Cygnus eſt albus. Per ſe uerò dicuntur, quæ ſunt in eo quod quid eſt: ut triangulo per ſe linea ineſt, & lineæ punctus, et arbor item platano. Nam ut ex linea trianguli, ita ex arbore ipſius platani ſubſtantia ratioque ſubſtantialis conſtat, Cæterùm non omne quod de omni prædicatur, etiam per ſe prædicatur. Quippe de omni Cygno candidum dicitur, quia & ſemper & omni Cygno ineſt, non tamen in eo quod quid ſit, Cygno ineſſe dicitur. Ex his igitur, quæ dicta ſunt, patet propoſitionẽ per ſe eam dici, in qua prædicatum eſt aut definitio ſubiecti, ut homo eſt animal rationale: aut definitionis pars aliqua, ut homo eſt animal, uel homo eſt rationalis.*

RVRSVS *autem.*) Explicat quædam, quę pertinent ad principia demõſtrationis. *Prædicari igitur.*) Id de omni hoc loco prædicatur, quod ſecundum rem ineſt omni ſubiecto. hoc autem duobus modis contingit, primo, quando prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti, ut genus, ſpecies, differẽtia.

ſecundo, quando eſt proprium quarto modo uel accidens inſeparabile, de omni uero, ut in libris Priorum ſumitur. eſt quando prædicatum, uel ſecundum rem uel ſecundum opinionem omni ſubiecto ineſt, ut omne animal reſpirat. *Per ſe.*) Strictius hic ſumitur per ſe, quam de omni. Nam id quod per ſe dicitur, ad eſſentiam pertinet, id uerò quod de omni etiam extra eſſentiam eſſe poteſt. *Nam ut.*) Eſt enim triangulus figura plana, tribus lineis cōprehenſa, linea uerò longitudo cuius duo extrema ſunt duo puncta.

Quot ſint modi eorum, quæ per ſe ſunt.

EORVM *porrò quæ per ſe ſunt, quatuor ab Ariſtotele & Themiſtio modi traduntur, quorū præter tertium reliqui tres propriè per ſe dicuntur, qui & diſtinguuntur, & dignoſcuntur extremis propoſitionū ad ſe inuicem collatis. Primus igitur modus eſt, cùm prædicatum propoſitionis eſt de ratione quid eſt dicēte ſubiecti, aut ipſamet ratio ſubiecti, ut homo eſt rationalis, uel homo eſt animal rationale. Secundus uerò, cùm ſubiectum eſt de ratione quid eſt dicente prædicati, ut numerus eſt par, & numerus eſt impar, cui Themiſtius hoc addit, dicens, Aut quoties accidentia ſunt, in quorum definitionibus ſubiecta collocantur, quo modo ſimum eſſe per ſe naſo ineſt, nempe ſimilitudo naſi curuitas definitur. Tertius modus eſt eorum, quæ neq; per aliud ſunt, neque in alio continentur, ut indiuidua ſubſtantiæ. Quartus denique modus eſt cùm ſubiectum cauſam importat, ob quam cauſam prædicatū ei competat, ut iugulatus interit. Sanè ex his quatuor modis priores duo ſunt, qui demonſtrationibus accōmodabiles præcipuè ſunt. Sequentes uerò duo adiecti ab Ariſtotele uidentur (ut Themiſtius opinatur) amplificandi, exornandiq; gratia.*

Eorum.

EORVM.) Locus hic eſt apud Ariſtotelem quarto capite primi libri Poſteriorum. primus modus eſt, quando id quod ſubiecto attribuitur, pertinet ad formam eius: & quoniam finitio ad formam pertinet, ea omnia ſunt per ſe primo modo, quæ ſunt uel tota finitio ſubiecti, uel pars finitionis. *Secundus uerò.*) Hoc ſecundo modo ea accidentia per ſe dicuntur, in quorum finitionibus ſubiecta ponuutur, ut exempla textus declarant. *Tertius modus.*) Hoc modo primæ ſubſtantiæ per ſe dicuntur, idque propriè: nam omniũ aliorum ſunt ſubſterniculum. *Quartus.*) Subiectam continens cauſam prædicati hoc modo per ſe dicitur, vt iugulatio eſt cauſſa interitus. *Sanè ex his.*) Huius loci ratio eſt, quã ea quæ ſunt per ſe primo modo & ſecundo, etiã per ſe prædicantur, ſed ea quæ dicuntur per ſe aliis modis, per ſe non prædicantur. ad hæc, ea quæ ſunt per ſe quarto modo non ſemper cauſam neceſſariam prędicati ſignificant.

Quid ſit uniuerſale, ſiue Vniuerſaliter dici.

DICENDVM *quoque quid ſit, quod hic uniuerſale dicitur. Vniuerſale Ariſtoteles definit id, quod cum de omni ſit, & per ſe ineſt, & quatenus ipſum. Eodem planè modo &* Themiſtius *ipſum definit, Vniuerſale, inquit, appello, quod de omni, & per ſe, & quatenus ipſum eſt, dicitur. Quapropter ſi quæ de omni dicantur, non tamẽ propterea neceſſe eſt, ut uniuerſaliter ſtatim ſint. Siquidem album de omni Cygno, & atrum de omni coruo aſſertur, attamẽ haudquaquam uniuerſaliter, quia neque per ſe, neque quatenus ipſum. Vnde & exploratum iam haberi poteſt, idem eſſe & uniuerſale, & quod per ſe dicitur. Exempli gratia. Ineſt per ſe lineæ longitudo, quia in definitione eius aſſertur, Ineſt etiam quatenus ipſa eſt. Neque uerò ſi quæ per ſe ſunt, continuò ſequitur, ut etiam uniuerſaliter ſint. Nam quæ ſecundo aut ſequentibns duobus modis per ſe ſunt, uniuer*

ſaliter eſſe nō poſſunt. Sed nt definitio eius quod hic uniuerſale dicitur, accuratiſſima abſolutaq; & completa reddatur, adijcienda eſt particula, primum, ut id ſcilicet dicatur uniuerſale, quod est de omni, & per ſe, & primum. Itaque propoſitio uniuerſalis hoc loco dicitur, in qua prædicatum ſubiecto & omni, & per ſe, & primo ineſt. Verbi gratia, eſſe animal rationale, homini adeſt primùm, non quatenus animal, ſed quatenus homo, nec quatenus Socrates aut Plato, ſed his ineſt ſecundo loco, quia ſub homine continentur. Vniuerſaliter igitur ineſſe dicitur, quod omni & per ſe & primum ineſt.

D i c e n d v m *q***ue***.*) Locus hic eſt apud Ariſtotelē quarto capite primi libri Poſteriorum, ut autem hoc loco aliquid dicatur uniuerſale, neceſſe eſt, prædicatū inſit omni ſubiecto neceſſariò, & cum eo cōuertatur, ut eſt propriū uel finitio. *Vnde et exploratum.*) Exiſtimo (niſi vehemēter fallor) hic legendū eſſe, idem quatenus ipſum & quod per ſe dicitur. Nam hæc propoſitio, homo eſt animal, eſt per ſe primo modo, & hæc, numerus eſt par, ſecundo modo, neutra tamen eſt vniuerſalis. Ariſtotelss etiam quarto capite primi libri Poſteriorum diſertà docet, per ſe & ſecundum quod ipſum idē eſſe. *τὸ καθ' αὑτὸ δὲ καὶ ᾗ αὐτὸ, ταυτὸν, οἷον καθ' αὑτὸ τῇ γραμμῇ ὑπάρχει στιγμὴ, καὶ τὸ εὐθύ.* hoc eſt, per ſe autem & ſecundum quod ipſum eſt, idem eſt, ut per ſe lineæ ineſt punctum & rectum. Neque Ariſtoteles ibi dicit vniuerſale & per ſe idem eſſe, obſeruet tamen ſtudioſus lector etſi per ſe & quatenus ipſum idē ſunt in exemplis adductis ab Ariſtotele & Cæſario, non tamen in omnibus hoc uerū eſſe. Nam habere tres angulos æquales duobus rectis, per ſe ineſt Iſocheli, ſed non quatenus ipſum, uel quòd idem & primum, hunc autem locū ſic legendum eſſe, idem eſſe quod per ſe dicitur, & quatenus ipſum ex exemplo Cæſarij perſpicuum eſt. Nam longitudo inquit, per ſe ineſt lineæ, & etiam quatenus ipſa eſt. obſtinatè & præfractè nihil defendo, lectorem admoneo, liberum relin-

reliquens cuique ſuum iudicium. *verbigratia.*) Sic habere tres angulos æquales duobus rectis, primo ineſt triangulo, non quatenus eſt figura, nec quatenus Iſocheles, ſed quatenus triangulus.

Quòd demonſtratio ſit ex neceſſariis, quodq́; ſit perpetuorum, quid item definitio ad demonſtrationem.

His ita cognitis, manifeſtũ est demonſtrationẽ ex neceſſarijs conſtare. Nã cũ ſcientia per demonſtrationem acquiſita ex his fiat, quæ aliter fieri nõ poſſunt, cõſequẽs eſt eã ex neceſſarijs oĩo confieri. Huiuſmodi aũt maxime ea ſunt, quæ per ſe et uniuerſaliter adſunt. Ad hoc rurſus argumẽto eſt illud, quòd quoties demonſtrationẽ aliquã euertimus, illa uti ſolemus ĩfirmatione, quòd ea quæ ſumpta ſunt, neceſſaria nõ uideãtur. Ex quo et illud ſequitur, concluſionẽ uidelicet demõſtrationis perpetuam eſſe, nullamq; demõſtrationẽ caducorũ, corruptibiliũq; et fortuitorũ. Nã quæ confirmatio eſſe poteſt ipſius concluſionis, cuius ſubiectum diſſolubile caducumq; habeatur, et cui prædicatum neque ſemper, neque omnino ſimpliciterq;, ſed modo inſit, modo non inſit? uerbi cauſa, ineſt Socrati ut animal ſit, ſed nunc tantum, nec quia Socrates eſt, ſed quia homo eſt. Atqui homo ſemper eſt, nõ aũt ſemper Socrates. Et quemadmodũ igitur demõſtratio caducorũ nõ eſt, ita nec definitio. Quandoquidẽ definitio uel demonſtrationis principium eſt, uel demonſtratio ſolo ſitu differens, uel demonſtrationis concluſio. Principium quidem, ut cum uel pro immediata propoſitione, uel pro termino in propoſitione huiuſmodi deſumitur. Situ uerò ſolo a demonſtratione differens eſt, quoties

talis

talis definitio eſt, quæ cauſam rei, quòd ita ſit, contineat, ut hæc. Deliquium Solis eſt ocultatio luminis eius, ob lunam ei oppoſitam atque ſubiectam. Definitio hæc ordine paulum mutato, in demonſtrationem commeat hoc pacto: Luna ſubijcitur atque opponitur Soli, quod autem ſubijcitur atque opponitur, occultat: Luna igitur ſubiecta atque oppoſita, ſolem occultat. Concluſio porrò demonſtrationis, ea eſt definitio, quæ cauſam materialem attingit. Vnde & hæc quidem materialis, illa uerò formalis à quibuſdam appellatur definitio.

HIS *ita cognitis.*) Prima ratio docens demonſtrationẽ ex neceſſariis, effectus demonſtrationis eſt neceſſarius (ſcilicet ipſa ſcientia) ergo etiam principia ſunt neceſſaria, id enim quod neceſſarium eſt per neceſſaria ſcitur. *Ad hoc.*) ſecunda ratio a ſigno ſumpta, ſic enim colligere conſueuerunt dialectici demonſtratio hæc non conſtat ex neceſſariis, ergo eſt euertenda. Indicium igitur, hoc eſt, demonſtrationem ex neceſſariis eſſe debere. *Ex quo.*) concluſio conficitur ex neceſſariis, ergo eſt neceſſaria. *Nullamq; demonſtrationem.*) Ariſtoteles uiceſimo nono capite primi libri poſteriorum hac ratione probat fortuitorum nõ eſſe ſcientiam: omnis demõſtratio uel eſt neceſſariorum uel eorũ quæ frequẽter eueniunt, ſed fortuita nec neceſſario nec frquenter eueniunt, ergo eorum non eſt ſcientia. *Demonſtrationis principium.*) ut in hac demonſtratione, omne aptum natum ridere, eſt riſibile, omnis homo eſt aptus natus ridere, ergo omnis homo eſt riſibilis. *Si tu uero.*) Finitio hęc ita in demonſtrationem commeat, quicquid opponitur ſoli, occultat ſolem, luna opponitur ſoli, ergo occultat ſolem. *Concluſio.*) ut finitio materialis tonitrui, reſtinctio ignis in nubibus, ita per formalem demonſtratur, quotieſcunque eſt ſonitus eliſus in nubibus, eſt reſtinctio ignis in nubibus: atqui nunc eſt ſonitus eliſus in nubibus, ergo nunc eſt reſtinctio ignis in nubibus.

Quòd

Quòd tria ſint, quæ ad demonſtrationem omnem requirantur, & quot modis horum unumquodque prænoſcatur.

C v m *autem tria ſint ueluti momenta quædam in una quaque demonſtratione, ut id ab Ariſtotele & Themiſtio traditur, quibus uidelicet omnis ſcientia abſoluitur: primum genus ſubiectum, ut numerus, aut triangulus: ſecundum affectiones, quæ & propiæ paſſiones à quibuſdam dicuntur, & ſubiecto generi in eſſe demonſtrantur, ut paritas & imparitas numero, & tres angulos æquales duobus rectis æquipollere triangulo: tertium principia. Ex his, inquam, genus quidem ſubiectum ſtatuere oportet, ut ſit, affectiones, quid ſignificēt, quorum utrunque principia & dignitates deſiderant: nam & ut ſint, & quid ſignificent antequàm demōſtrationes fiant, ſciendum eſt. Principijs itaque utraque præ notio neceſſaria eſt. Nec tamen me fugit, quædam ex principijs eſſe, quæ non ſtatim cognitis terminis explorata habeātur, ſed obſcuriora paulò, declaratione proinde probationeq; aliqua, nempe dialectica, indigentia: quippe quæ fiat uel per inductionem, uel per diuiſionem atque id nimirum eſt, quòd Ariſtoteles ait Dialecticæ proprium eſſe & peculiare, ut cum ſit inquiſitiua, ad omnium methodorum principia uiam habeat.*

C v m *autem.*) Locus eſt apud Ariſto. vii. cap. i. lib. poſteriorum. Genus ſubiectum in demonſtratione uocat Ariſto. non quod eſt alicui ſcientiæ aſtrictum, ſed ſubiectum concluſionis, de quo propriam paſsionem demonſtramus. V t *paritas.*) Id hoc modo fiet. omnis multitudo ex unitatibus collecta eſt par uel impar, omnis numerus eſt multitudo ex unitatibus collecta, ergo omnis numerus eſt par uel

impar. Queſtio hoc loco exiſtit, par & impar ſunt differentiæ numeri, ut docet Ariſto. ii. cap. iii. lib. Topicorum, ergo non ſunt accidentia. Ad hanc quæſtionem reſpondere poterimus, par & impar apud Ariſtotelem modo pro contrariis immediatis, exempli loco aſsignata eſſe, modo pro propria paſſione, nimirum cum ſub diſiunctione ſumuntur. *Et tres angulos.* Hoc ſic demonſtratur, omnis figura plana tribus lineis comprehenſa habet tres angulos æquales duobus rectis, omnis triangul's eſt huiuſmodi, ergo habet tres angulos æquales duobus rectis. *Quorum utrunque.*) Hic locus omnino pugnare uidetur cum eo, qui eſt apud Ariſtotelem j. cap. j. libri poſteriorum. Vbi Ariſto. docet utranque præcognitionem generi ſubiecto attribui. Illud ſic accipiendum puto. Præcognitio quia eſt, attribuitur principijs quatenus complexa ſunt. Ea enim cognoſcere oportet, quia ſunt, hoc eſt quia uera ſunt. Sic intelligendus eſt locus Ariſtotelis viij. cap. j. libri poſteriorum, principia dicuntur, quæ cum ſint, non contingit ea demonſtrare, hoc eſt cum uera ſint. Præcognitio quid eſt, attribuitur principiis reſpectu terminorum, ex quibus principia componuntur.

De principiis, & eorum multiplici differentia.

PRINCIPIA *in unoquoque genere ſunt (quẽ admodum & Ariſtoteles ea definit) quæ quòd uera ſint non contingit demonſtrari. Rurſus & hoc modo, Principia ſunt, quæ per ſe, & non per alia fidem habent. Per alia quidem idcirco adiectum eſt, ut intelligamus ſcientiæ cuiuſque principia eſſe, quibus in eadem ſcientia, nihil prius ſuperiusque ſit, per quod confirmari explicarique poſſint. Nam ſi hæc quoque comprobare neceſſe fuerit, rationem hanc in infinitum tandẽ extrahere oportebit. Quare ſi id neceſſe non eſt, ſed ſubiacent, ſupponunturq; hæc tanquam notiſſima, meritò principia ſtatuantur dicanturque. Ex his autem alia quidem propria uniuſcuiſque ſcientiæ ſunt, alia uerò communia. Pro-*

pria

pria quidem, ut in geometria, lineam eſſe longitudinem ſine Latitudine. Et in Dialectica, De quolibet uera eſt affirmatio uel negatio, de nullo uero ſimul. Communia autem, ut ſi ab æqualibus æqualia demas, remanentia ſunt æqualia. Item, quæcunque uni & eidem ſunt æqualia, ipſa inter ſe ſunt æqualia. Communia idcirco dicta, quòd pluribus & his etiam diuerſis ſcientijs applicari poſſint. Talia quoque ſunt & Dialectica quædam principia, ut ſi quid prædicatur de definitione, idẽ & de definito prædicatur, & cætera eiuſmodi. Porrò ex principijs, quæ propria alicuius ſcientiæ ſunt, hæc quidem dignitates ſiue proloquia dicuntur, hæc uero poſitiones. Dignitates quidem dictæ ob id, quòd iure illis fides habenda ſit. Nam talia principia ſunt, quæ ſtatim quiſque audita probat, & quæ quemlibet diſcentem natura habere neceſſe eſt: quòd profecto nihil aliud eſt, quàm illis (eorum tantum cognitis terminis) intellectum noſtrum naturali lumine protinus aſſentire. Cuiuſmodi illud eſt, Totum unum quodlibet maius eſt qualibet ſua parte. Dicuntur rurſus & maxime, ſiue maximæ propoſitiones, & communes animi conceptiones, quòd multorum ſcilicet intellectu facile percipiantur. Poſitiones uerò ſunt principia, quæ cum demonſtrari non poſſint, neceſſe tamen non eſt, quemlibet docendum ea habere. Ex ipſis rurſus quædam ſuppoſitiones dicuntur, quædam definitiones. Suppoſitiones quidem, quæ aut eſſe, aut non eſſe ſignificant, ut punctum eſſe Geometra ſupponit. Definitiones uerò, quæ abſque eo quod eſt eſſe, uel non eſſe, quid ſit res indicant. Porrò ſuppoſitionum aliæ quidem dicuntur petitiones ſiue poſtulata, aliæ uerò ſuppoſitiones aſ-

ſumptæ.

ſumptæ. Petitiones ſiue poſtulata, ſunt, quæ hypotheſibus ponendis maximè accommodantur aptanturq́ue, ut quoties data propoſitione quapiam, eius deinde petitur à diſcente contraria, ſiue contradictoria concedi, idq́ue interin diſciplinæ, ne quid ſcilicet in diſciplinis abſurdum ponatur, aut earum principijs repugnans. Aſſumptæ demum propoſitiones dicuntur, quum præmiſſæ demonſtrationum aſſumuntur. Vt ad demonſtrãdum, quòd demonſtratio omnis ex ueris procedat, aſſumitur a docente, quòd falſum non ſcitur, & quòd uerũ non ſcitur, niſi ex ueris. At de principijs quidem hactenus, quibus colligendis haud parum mihi profuit commentarijs ſuis Iudocus Clichthoueus in Iacobum Fabrum Stapul. uir apprime doctus, & inter ſcholaſticos quoque theologos, partes ſi non primas, ſecundas tamen haud dubiè obtinens. Cæterum ab his demonſtrabiles propoſitiones: θεωρήματα à Græcis appellantur, quæ Latinis ſpeculationes dici poſſunt.

PRINCIPIA. Locus hic paulò ante explicatus fuit: Illud obſeruandum, principia cuiuſque ſcientiæ non poſſe probari per alia principia notiora illius ſcientiæ, ſed Dialectica, ratione aut metaphyſica. Qua methodo utitur Ariſto. lib. 1. de phyſico auditu, cum antiquorum philoſophorum, opiniones refellit, & 4. libro primæ hiloſophiæ. *Ex his.* Prima diuiſio principiorum quædam ſunt Propria, quædam communia. Propria alicui certæ ſciẽtiæ addicta ſunt, ut hoc in Dialectica, contradicentia non poſſunt ſimul eſſe uera. Hoc in morali philoſophia, cupiditates indomitæ abſtinentia uincuntur. Communia dicuntur quæ per ſe nulli ſcientiæ addicta ſunt, ſed tamen contrahuntur ad certum genus ſcientiæ addicta ſunt, ſed tamen contrahuntur ad certum genus ſcientiæ, ut ſi ab æqualibus æqualia demas,

remanentia ſunt æqualia, ſic contrahitur ſi ab æqualibus numeris,&c. Porrò. Secunda diuiſio, principiorum propriorum quædam ſunt dignitates, quædam poſitiones, hæc ſatis dilucide a C3!ario explicantur. *Ex ipſis.*) Tertia diuiſio, poſitionum quædam eſt ſuppoſitio, quædam eſt finitio. *Porrò.* Quarta diuiſio, ſuppoſitionum aliæ ſunt petitiones, aliæ ſuppoſitiones aſſumptæ. Ex his diuiſionibus hæc exoritur difficultas, Si finitio eſt poſitio quædam, ergo eſt propoſitio, ſed non eſt propoſitio, ergo neque poſitio. Hunc ſcrupulum Themiſtius ſubmonuiſſe uidetur. Finitio ſi cum finitio & uerbo ſumatur, facilè in propoſitionem commeat.

Quòd per quatuor cauſarum genera dedemonſtratio potiſsimum fiat.

QVONIAM *autem omnis demonſtratio ex principijs fit, principia autem & cauſæ idem, illud quoque iam dicere oportet, quòd cauſæ numero quatuor ſunt. Vna quidem quod quid eſt eſſe, hoc eſt, ſubſtantiæ ratio, formaque & definitio. Secunda uerò, quæ cum eſt forma, ut ipſa ſit, neceſſe eſt. Hæc autem materia eſt. Nam non poteſt ſine ſubiecta materia forma ſubſiſtere. Ternia autem, unde initium fit motus, quæ eſt efficiens cauſa. Quarta uero, cuius gratia quippiam fit, idque finis eſt rei cuiuſque. Sane omnes hæ cauſæ in demoſtrationibus ſpectantur, & medij in his termini ſunt. Ac ratio quidem ipſa ſubaſtantiæ, quemadmodum in demonſtrationem ueniat, ſumaturque, prius dictum eſt, uidelicet cum dicebatur definitiones demonſtrationis eſſe principium, uel ab ipſa demonſtratione ſolo ſitu differentem. Materia uerò hoc modo redditur, cum quæritur, quamobrem animalium corpora conſumantur corrumpanturque, quia ex contrarijs conſtant. Omne ſiquidem, quod ex có*

trarijs conflatum eſt, corrumpi natum eſt. Redditur & primum mouens, ſi quæratur, quare mundus eſt miranda pulchritudine, quia Deus opifex & ipſe pulcherrimus ſit. Redditur item finis, ſi quis ſciſcitetur, propter quid Deus fabricatus eſt mundum: quia bonus eſt. Et quamobrem quiſpiam uxorem ſibi ducendam ſtatuit: nempe ut liberos habeat.

QVONIAM *autem.*) Principium & cauſa idem ſunt, ſi generaliter ſumantur, non autem ſi propriam ſignificationem ſpectemus. Nam punctum eſt principium lineæ, non tamen eius eſt cauſa. Videndi ſunt Ariſtotelis interpretes ſtatim in ueſtibulo 1. lib. de phyſico auditu. *Vna quidem.* Hæ finitiones cauſarum ſunt apud Ariſto. 11. cap. 2. lib. poſteriorum. *Materia uerò.*) Ex cauſa materiali non fit exacta, ut uidetur demonſtratio. Nam omnis demonſtratio componitur ex notioribus, materia uerò per ſe ignota eſt.

Quo pacto ſcientia ab opinione differat.

SEQVITVR *hinc iam ut dicamus, quo nam, pacto ab opinione differat ſcientia. Differt autem hæc ab illa modis duobus, rebus inquam ſubiectis, & genere probandi. Rebus quidem ſubiectis, quòd ſcientia quidem eorum eſt, quæ neceſſaria ſunt, & aliter ſeſe habere non poſſunt. Opinio autem & eorum, quæ falſa plerunque ſunt, & aliter ſe habere poſſunt, licet uera ſint. Genere uerò probandi, quòd ſcientia quidem ex neceſſarijs proficiſcitur propoſitionibus, opinio uerò ex poſſibilibus contingentibus'ue, quæ nimirum neque ad ſcientiam, neque ad intellectum pertinent, qui principiorum habitus ab Ariſtotele definitur. Quare ſi habitus omnis, quo uera cognoſcuntur aut ſcientia eſt, aut intellectus, aut opinio, relinquitur opinionem earum rerum eſſe, quæ tametſi ueræ aliquãdo ſunt, ſecus tamẽ eſſe poſſunt.*

Sequi-

Sequitur hinc.) Scientia eſt habitus concluſionis neceſſario ex principiis collecta. opinio autem aſſenſus alicuius propoſitionis, ſed abſque certitudine & omnimoda firmitate. Sic Ariſt. xxvj. cap. i. lib. poſteriorum, ut ſcientia eſt neceſſariorum, ita opinio contingentium. *Quare ſi habitus*) Sic Ariſt. vj. cap. vj. lib. Ethicorum, & ultimo capit. ij libro poſteriorum. Scientia, prudentia, ſapientia ſunt habitus ipſius intellectus, quibus ſemper uera dicimus. Et quemadmodum intellectus eſt habitus principiorum, ita ſapientia eſt habitus concluſionis, & principiorum.

Quòd duplex ſit ignorantia, & quid ſit ſolertia.

IGNORANTIA *porrò, quæ ſcientiæ in totum opponitur, duplex ab Ariſtotele eſſe traditur. Vna quidẽ, cum alicuius rei penitus rudes ignariq; ſumus, puerorũ inſtar, quæ ob id igorantia ſecundum negationem dicitur: altera uero, quæ affectionis ignorantia uocatur, quoties quis rudis quidem omnino non eſt, ſed falſam illius rei, quam tenere ſe putat, ſcientiam opinionem ue habet. Dicta eſt autem hæc ignorantia affectionis, quòd cui contingit, illius animus perſuaſione quadam affectus ſit. Putat enim ſe ſcire aliquid, quod tamen neſcire melius eſſet: idq; aut per ſimplicem apprehenſionẽ, aut per ſyllogiſmum. Vnde & ab eodem Ariſtotele dicta eſt, partim per ſyllogiſmum facta deceptio: partim in ſenſu error, & hallucinatio. Tales profectò ſunt barbari omnes, & ſophiſtæ, qui cum omnia intelligere uideri uelint, nihil intelligunt, niſi ſuo more omnia, hoc eſt, corrupte. Præterea ab Ariſtotele definitur ſolertia, ſubtilitas quædam in non proſpecto tempore medij inueniendi. Vel ſic, Solertia eſt ſagax, repentinaq; coniectatio inuentioq; medij: ut ſi quis uidens lunam, eam quidem*

partem, quæ ſolem uerſus ſemper deuergit, lucidam habere intellexerit ob id, quia luna ſplendorem a ſole mutuetur. Aut ſi quempiam quis cum numulario argentario ue colloquentem uidens, intelligat ſtatim uerſuram eum facere, & cauſam omnino fœneratitiam eſſe: hæc tum coniectatio ſolertia eſt.

Ignorantia porrò.) Locus hic eſt apud Ariſtotelem xij. ca. j. lib. poſteriorum. Ordinis ratio hęc eſt, poſtquam Ariſto. diſſeruit de ſyllogiſmo demonſtratiuo, per quem ſcientiam acquirimus, proſequitur deinde diſputationem de ſyllogiſmo, ex quo oritur ignorantia, ut eo cognito ne nos labi, errare, & decipi contingat. Etſi enim rectum eſt iudex ſui, & obliqui, perutile tamen eſt, & bonum, & malum nouiſſe, ut illud ſequamur, hoc uitemus. Quam ſentētiam Xenophon mirifice lib. j. Κύρου παιδείας ſub perſona Socratis docet. Ariſto. duplicem ſtatuit ignorantiam, alteram negationis, cum rei alicuius penitus rudes, & ignari ſumus, alteram affectionis, qua hi imbuti ſunt, (ut ait Cicero) qui ignota pro notis habent. Hæc eſt illa ignorantia, qua omnes barbari infecti erant, Gorgias Leontinus, Protagoras, Menedemus, Epicurus, & cætera Sophiſtarum turba. Omnes nunc docti certatim contendunt, ut hāc fundant profligentq́; nec profecto iniuria: eſt enim tanquam λερνὴ τῶν κακῶν, & multorum pernitioſorum errorum fons, & origo. De qua Quintilianus hunc in modum ſcribit, nihil eſt peius iis, qui paulo aliquid ultro primas literas progreſſi falſam ſcientiæ perſuaſionem induerunt. *Idque aut*) Duplex eſt ignorantia affectionis, quædam per ſimplicem fit propoſitionē, ut ſi quis putaret hanc eſſe ueram, nulla uirtus eſt laudāda: quædam per ſyllogiſmum, ut ſi quis putaret hunc eſſe uerum ſyllogiſmum, nulla uirtus eſt laudāda, iuſtitia eſt uirtus, ergo iuſtitia non eſt laudanda. *Præterea*) Locus hic eſt ultimo cap. j. lib. poſteriorum: definit ſolertiam, quæ eſt habitus intellectiuus pertinens ad medium demonſtrationis. Eſt enim ingenii promptitudo, & facilitas ad medium excogitandū in ſuccincto tempore. *Verſuram eum facere*) Hoc eſt æs alienum

ære alieno diſſoluere,& ita ſe ex uno debito explicare, ut grauiori impliceris.

De quatuor quæſtionibus ſcibilibus.

POSTREMO *autem de quæſtionibus ſcibilibus hac in parte nonnihil dicendum eſt. Sunt autem numero quatuor quæ ſunt, quòd eſt, propter quid eſt, ſi eſt, & quid eſt. Quæſtiones quidem ſcibiles dictæ, quòd per has quærimus de qualibet re in unaquaque ſcientia. Quærimus ergo aut de ſimplici, aut de compoſito. Simplex quidē hoc loco intelligitur, quod ſeorſum ex uno aliquo decem generum ſumitur, ut eſt, uel Deus, uel Homo, uel Centaurus, uel Charibdis. Compoſitum autem, ut utrum luna deficiat, aut utrum iuſtum natura, an lege potius, & institutione hominum conſtet. Quoties igitur de ſimplici quærimus, prima & obuia protinus quæſtio eſt, an ſit, ſecunda, quid ſit. Primum nanque quærimus, an ſit Deus, deinde quid ſit Deus. Si autem de compoſito quærimus, prima quæſtio eſt, an ſubiecto prædicatum inſit: ſecunda, quamobrem inſit, hoc eſt, propter quid. Nam ſimulac didicimus lunam deficere, continenter quamobrem deficiat, quærimus. Hactenus de demōſtratione dicta ſufficiant.*

Poſtremo.) Inter quatuor has quæſtiones duæ ſunt ſimplices, ſi eſt & quid eſt. Nam ſi eſt, quærit de ſubiecto an ſit, quid eſt, de prædicato, quidnam ſit, ut an ſit aliqua antipodum regio, & quid ſit. Duæ uero cōpoſitæ, quia eſt & propter quid eſt, illa quærit an hoc huic inſit, hæc cur prædicatum ſubiecto conueniat.

IN TRACTATVM OCTAVVM,

PRAEFATIO.

SEQVITVR hinc tractatus de Definitione pariter & de Diuiſione. Quæ quidem quòd partes quoque huius artis ſint, ex tripartita ſuperius facta dialecticæ diuiſione facile intelligi potuit. Nunc illud addendum inſuper eſt, quòd ſicut abſque demonſtratione nulla ſcientia rite comparari poteſt, ita abſque duabus his partibus non ſcientia ſolum, ſed nec ars ulla. Quo ſit, ut & merito ipſæ quoque philoſophiæ inſtrumenta cenſeri debeant. Diſtant autem, uel hoc ipſo hæc tria inter ſe, quòd diuiſio quidem ipſa aditum ad ártes omnes, & diſciplinas præparat, ceu diligens quædam exploratrix quantum uidelicet ars ſe unaquæque extendat. Definitio uero præparata iam atque explorata, ueluti lumine adhibito, illuſtrat. Demonſtratio deinde hæc omnia perficit, & conſummat. Ratio autem cur, cum ordo in his tribus ita ſe habeat, prius tamen de demonſtratione, quàm de cæteris duabus tractare inſtituerim: quia nimirum ipſa demonſtratio eſt, cui reliquæ duæ, nempe Definitio & Diuiſio, inſeruire interdum probantur, & accommodari ſolent. quemadmodum etiam definitioni ipſa diuiſio. Hinc & de definitione quoque prius dicendum, quàm de diuiſione.

Sequitur

Sequitur hinc.) Huius rationem reddit Trapezuntius, cur ſimul definitione, & diuiſione dicendum ſit. finitio & diuiſio ita ſe habent, ut altera alterius ope egere uideatur. Nec enim niſi qui recta diſtributione uſus eſt, finire ſe unquã intelliget, nec unquam recte diſtribuere, niſi quid ſit quod diſtribuendum eſt, circonſcripſeris. *Itaque abſque duabus)* Plato partitur uniuerſam Dialecticã in finitionem, diuiſionem & reſolutionem, ſiue argumentationem. Etſi autem eſt cuiuslibet artis, finire, diuidere & unũ ex alio colligere, tamẽ ſolius eſt dialecticæ præcepta tradere, quibus id fiat. *Ratio autem)* Duplex ratio, cur demonſtrationem præpoſuerit finitioni, & diuiſioni: Tum quia demonſtratio eſt dignior, tum quia demonſtratio eſt uelut torum, finitio, & diuiſio partes eius.

De definitione quid ſit, & quo pacto a nomine differat, tum item & a deſcriptione, & quid ſit deſcriptio.

IGITVR *quid ſit definitio, ipſa definitione nunc explicemus oportet. Hæc a Platone quidem definitur hoc modo. Definitio eſt oratio quæ quid ſit, de quo agitur oſtendit quàm breuiſſime. In qua definitione oratio poſita eſt, ut a nomine diſtinguatur: quòd nomen quoque rei naturam quomodocunque ſignificet, at ex unica conſtat uoce: definitio autem ex duabus ſaltem uocibus. Adiectum deinde eſt, quæ quid ſit de quo agitur, oſtendit, quoniam inuenias orationes quidem, quas tamen definitiones nemo dixerit, quandoquidem rei naturá non exponunt. Cuiuſmodi orationes ſunt, quæ apophthegmata, ſeu dicteria dicuntur, ut, Noſce teipſum, Ne quid nimis, & id genus aliæ. Poſtremo adiectum eſt, quàm breuiſſime, quo ab alijs diſtinguitur orationibus multo longioribus, utpote quæ certis conſtituuntur partibus,*

tibus, quales ſunt Ciceronis, & cæteræ huiuſmodi, ab Ariſtotele uero in Topicis ipſa ad hunc modum definitur. Definitio eſt oratio, quod quid eſt eſſe ſignificans, hoc eſt oratio explicans, quæ ſit rei natura eſſentia ue. Quo in loco aduertendum eſt Ariſtotelem Græce loquẽtem, in definitione ſua uſum uerbo ἦν, quod Græcis eſt temporis paratatici, Latinis præteriti imperfecti. Atque hoc ipſum ita conſueſſe Ariſtotelem Georgius Valla Placentinus fideliter aſſerit, ut erat pro eſt poneret. Quaſi uerò id illi non cum alijs Græcis hominibus commune fuiſſet, ut certe fuit. Vnde ad confirmandum quod dico, ex Galeno Græce autore ſimilem omnino orationem huc adferre non grauabor. Galeni oratio illa huiuſmodi eſt, atque ita legitur in quarto Therapeuticæ lib. ἓν τί γένος ἦν νόσυ. *Quam utique orationem Thomas Linacer uir & Græcè, et Latine doctiſſimus ita uertit, atque interpretatus eſt, Vnum quoddam genus eſt morbi. Quare ex loquendi libertate & conſuetudine (ut dixi) id potius euenire exiſtimandum eſt, qua Græci uerbum paratatici temporis plerunque pro præſenti uſurpant. Itaque nos* ἦν, *Eſt uertimus: etſi Ariſtoteles interpres, quiſquis ille fuerit, Erat interpretatus eſt, uerbo ad uerbum, ob id fortaſſis quòd illud, quod diximus, uel non animaduertit, uel prorſus ignorauit. Vnde & eam ipſam definitionem hic ſubijciendam duximus his uerbis, quibus ab Ariſtotele poſita eſt, nempe Græcis,* ἐςὶ γὰρ ὅρος μὲν λόγος, ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. *Sed ne illud quidem omittendum puto, definitionem ipſam termini nomine, quod Græce* ὅρος *dicitur, plerunque appellari à tranſlatione terminorum terræ. Nam ſicut per illos fundi in*

agro

agro a ſe inuicem diſpeſcuntur: ita per definitiones res a ſe inuicem deſcernuntur. Rurſus autem, & a nomine Definitio differt: quoniam quod nomen obſcurè & indi ſcretè ſignificat, id Definitio euidenter, & diſcretè expo nit. Differt item, & a deſcriptione, quòd Deſcriptio qui dem ueluti opacæ alicuius picturæ imaginem gerit. Defi nitio autem perfectæ picturæ faciem refert. Hinc et De ſcriptio a Boetio definitur, ex proprietatibus informa- tio quædam rei, & tanquam coloribus quibuſdam depi- ctio. Ex proprietatibus, īquit, hoc eſt, ex proprijs cuiuſ que rei accidentibus. Atque hæc proinde poetis, atque oratoribus magis uſu uenire ſolet: nec in id adhibetur, ut quid ſit res indicet, ſed qualis ſit, quaſi inſpiciendam ante oculos ponat.

Igitur quid ſit.) Non eſt igitur incommodum aliquam eſ- ſe finitionem finitionis. *Definitio eſt.*) Locus eſt apud Ari- ſtotelem iiij. cap. j lib. Topicorum. Cæſarius dilucide ſingu las finitionis particulas enarrat. Nam eſt oratio propter ſimplices uoces quæ finitiones non ſunt, ut decens reſpe- ctu honeſti. Præterea oſtendens quid ſit quàm breuiſſime. Nam illæ orationes, quæ non explicant rei eſſentiam, & numeroſæ ſunt non ſunt finitiones. Nam ſicut hunc termi- num Romulus inſtituit, deinde Numa Pompilius eum con ſtituit præſidem & cuſtodem omnis amicitiæ. *Differt item.*) Deſcriptio Poetis crebro, nonnunquam Oratoribus in uſu eſt, uerboſius rem explicat, nec in id adhibetur, ut quid res ſit, indicet, ſed quale ſit, ueluti ante oculos ponat. Vidēdus eſt Rodolphus agricola v. cap. j. lib.

Quòd duplex ſit definitio.

ERGO *duplicem eſſe definitionem, tam ex his quæ dicta ſunt, autore Seuerino Boetio, quàm ex Au- relio Auguſtino, uel potius alio quopiam, qui etiam*

Auguſtino ipſo uetuſtior fuit (ut Laurentius Valla ſentire uidetur) colligere licet. Alia nanque dialectica eſt, alia rhetorica: & dialectica quidem eſt, quæ communi tantùm deſignatur nomine, & definitio appellatur: rhetorica uero, quæ alio nomine, deſcriptio dicitur, qualis ea eſt, quæ paulo ſuperius a nobis ex Boetio definita eſt. Inter utranque porro hoc intereſſe ex eodem Boetio animaduertimus, quòd hæc quæ oratoribus apta eſt, non etiam philoſophis perinde conuenit, quæ tamen philoſophorum propria eſt, ea conuenire poteſt, & oratoribus. Omnia nanque (inquit ille) quæ philoſophorum ſunt, orator in dicendo recte uſurpare, atque his uti poteſt. At contra philoſophus in diſputationibus ſuis, quæ oratorum propria ſunt, cuncta fere contemnit. Neque enim adiungit aliquando ſignum, neque quod credibile est, aut probabile ſolum, ſed quod neceſſarium omnino fuerit. Sed de harum utriuſque, ſiue differentijs, ſiue ſpeciebus, tam proprijs, quàm communibus, deinceps ex ordine dicere haud alienum fuerit.

Ergo duplicem.) Duas formas finitionis hoc loco conſtituit, Dialecticam & Rhetoricam. *Alia nanque.*) Dialectica finitio eſt exacta finitio genere & differentia cõſtans, ut Ariſto iij.cap.vj. Topicorum docet *Rhetorica uero*) Finitio. Rhetorica per accidentia rem declarat, ut hæc reſpectu hominis, animal ſagax, prouidum multiplex, memor acutum plenum orationis, & conſilii.

De triplici & Dialecticæ definitionis forma, ex Cicerone, tum quemadmodum alia ab alia diſtet.

EIVS *igitur definitionis, quæ Dialectica dicta eſt,*

eſt, tres a M. Cicerone differentiæ ponuntur, ſiue formæ principales. Ex his una quidem eſt, quæ ſubſtantialis dicitur: altera uero, quam idem a partium enumeratione appellat: tertia quæ a nota dicitur. Porro eam, quæ ſubſtantialis dicitur, & philoſophorum maxime propria est, Aristoteles plenam, atque perfectam conſiſtere ait ex genere, & differentijs, ut cum homo definitur, animal rationale mortale. A partium uero enumeratione definitio eſt, cum enumeratis omnibus totius alicuius partibus, id quod totum est, cognoſcitur quid ſit. Qua quidem definitione pœna quæ legibus ſancita est, definitur hoc modo: Pœna eſt, quæ uno ex octo modis fit: nempe aut damno, aut uinculis, aut uerberibus, aut talione, aut ignominia, aut exilio, aut ſeruitute, aut morte. Eadem quoque definitione, & mundus a Cleomede in libro de mundo ita definitur, Mundus est, inquit, ex cœlo terraq́; , necnõ ex naturis, quæ intra hæc concluduntur, conſtitutio. Vnde & admonendus hic est diligens lector, non eſſe neceſſe ubi quodammodo partium infinitas quædam est, uniuerſa in ipſa partium enumeratione concludere, ut in definitione mundi iam facta. Tali item uſus est Cicero cum eum definit, qui non liber est, Is (inquit) est, qui neque ſenſu, neque uindicta, neque teſtamento talis est. Etenim hæ partes ſunt dandæ libertatis. Nec moueat quempiam, quòd per hanc definitionem quid ſit non liber, conſtitutum eſt, non quid ſit: quando peræque definitione opus eſt, cum oſtendere uolumus, quid non ſit quippiam, quàm quid ſit. Porro a nota, ut Cicero, ſiue ab etymologia, ut Aristoteles, definitio dicitur, cum uis

uerbi

uerbi, quæ in compoſitione ſita eſt, rem ſuam facta quadam diſcretione deſignat, ut in primo Offic. lib. Cicero, quid ſit fides, hoc modo definit. Fides eſt, inquit, quia fiat quod dictum eſt. Tribus igitur poſitis, ueluti principalium definitionum formulis, ſola prima, quæ ſubſtantialis eſt, & a toto dicitur, uere definitio nuncupatur, aliæ duæ nominis tantum honore.

Eius igitur) Tres formas finitionis Dialecticæ ſubiicit, ſubſtantialem a partiũ enumeratione, & a nota. *Ex genere et differentijs*) Genus enim, & differentia ſunt ſimpliciter notiora, & priora qualia eſſe debent, ex quibus finitio conſtat. *Quæ quidem*) Hæc octo genera pœnarum Vlpianus cõmemorat, in.l.ſi quis forte paragr.ſi.de pœnis. *Portò a nota*) Hanc tertiam ſpeciẽ finitionis uulgo a nominis interpretatione uocant. Videndus eſt Rodolphus Agricola.lib j.ca. xij. *Tali item.*) Hos tres modos Boetius in commentariis ad Topica Ciceronis explicat. Cenſu liberi fiebant, quorum nomina conſenſu domini, in ſenſum referebantur, & ſeruitutis uinculo liberabantur. Vindicta uirga erat, quam Prætor manu mittendi ſerui capiti imponens, eundem in libertatem uindicabat, aſſerens, aio te liberum. Is teſtamento liber fiebat, cui a teſtatore libertas relicta erat.

Quæ & quot ſint in ſumma definitionum, ſiue differentiæ, ſiue ſpecies, tam philoſophis quàm oratoribus, necnon & Poetis communes.

IN *ſumma autem ipſius definitionis, ſiue differentiæ, ſiue ſpecies numero quindecim ex Boetio colliguntur, quarum tamen bonam partem ex Aurelio Auguſtino in eo, quem de Dialectica ſcripſit libello, ſi tamen autorem titulus non mentitur, Boetius collegiſſe uideri*

po-

potest, quas & hic nunc per ordinem recenſere collibitum est. Ex his igitur prima quidem a Græcis οὐσιώδης, dicta est, a Latinis uero ſubſtantialis, ſiue eſſentialis appellari potest, ut quæ ſubſtantiam eſſentiam ue rei cuiuslibet propriè demonſtrat, qua & Philoſophi proinde maxime utuntur. Cuiuſmodi eſt hæc hominis definitio, animal rationale mortale riſus, & diſciplinæ capax. Hæc enim per ſpecies, & differentias deſcendens, ad propriam tandem uenit. Secunda uerò quæ a notione Latine, Græce, ἐννοηματικὴ dicitur. Hæc rem non per ſubſtantiam, ſed per actum potius explicat: ut homo est quod rationali conceptione, & exercitio cunctis præest animantibus. Hic quidem non quid homo ſit, dictum eſt, ſed quid agat, atque ita quodam quaſi ſigno in notitiam deuocatur. Tertia, quæ a qualitate nomen accepit Græce ποιοτικὴ dicta, quæ quale quippiam ſit ostendit potius, quàm quid ſit, ut homo est qui ingenio ualet, artibus pollet, bonumq; ac malum diſcernit. Hic enim nō quid homo ſit, ſed qualis ſit deſignatus est. Quarta tamen est, quæ a Græcis ὑπογραφικὴ, a Latinis deſcriptiua, a Cicerone uero deſcriptio appellatur: ut luxurioſus eſt, qui uictus non neceſſarij, ſed ſumptuoſi appetēs est, delicijs affluens, & ad libidinem procliuis. Quinta uero est, quæ Græce κατὰ λέξιν, Latine ad uerbum dicitur. Hæc uocem illam, de qua quæritur, alio ſermone deſignat, & quodammodo quid ſit declarat, ut conticeſcere est tacere. Qua etiam definitione locus tum ab Aristotele, tum a Cicerone ſedes argumenti definitur. Sexta, quæ Græcis κατὰ διαφορὰν, Latinis per differentiam dicitur: ut cum quæritur, quid inter regem, & tyran

tyrannum interſit, uterque adiecta differentia, quid ſit definitur hoc pacto, Rex eſt, qui pietate & modeſtia erga ſuos utitur: Tyrannis autem, qui in ſuos ſæuit, & crudelitatem exercet. Hinc & illud apud Terentium in Adelphis, Hoc pater ac dominus intereſt. Septima eſt, quæ κατὰ μεταφορὰν, *id eſt, per translationem dicitur, ut adoleſcentia eſt flos ætatis, ſenectus ætatis occaſus. Item caput arx corporis. Octaua uero eſt, quæ* κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, *id eſt, per priuantiam eius contrarij quod definitur, dicitur: ut bonum eſt, quod malum non eſt. Quo quidem genere definitionis uti licet, cum notum eſt alterum contrarium. Hac & Horatius epiſtola prima ad Mæcenatem uſus eſt, cum ait, Virtus eſt uitium fugere, & ſapientia prima Stultitia caruiſſe. Nona eſt quæ* κατὰ ὑποτύπωσιν, *id eſt, per quadam informationem dicitur, ut Aeneas eſt filius Veneris & Anchiſæ. Porrò hæc in indiuiduis, quæ Græce* ἄτομα *dicuntur, uerſatur ſemper. Deſideratur prætera & in nominibus, quæ* ὁμώνυμα *ſunt, hoc eſt, æquiuoca, ut eſt Aiax Oileus, & Telamonius. Ergo quoties unum aliquem definire uolumus, a genere, a corpore, a factis, a dictis, ab animo, hoc genere definitionis utimur. Decima deinde ſpecies eſt, quæ dicitur* ὡς τύπος, *hoc eſt, ut ſecundum figuram dicam, uel exempli cauſa. Cuiuſmodi definitio eſt, ut ſi quæratur, quid eſt animal, & reſpondeatur, ut homo. Qua & Ariſtoteles uſus eſt, cum dixit,* οὐσία ἐστὶν ὡς ἄνθρωπος, *id eſt ſubſtantia, ut homo. Vndecima, quæ* κατὰ ἔνδειαν πλήρους ἐκ τοῦ ὁμογενοῦς, *id eſt, per indulgentiam pleni ex eodem genere dicitur, ut ſi quæratur, quid ſit quadrans*

drans, & reſpondeatur, cui dodrans deeſt, ut as ſit. Duodecima, quæ κατὰ ἔπαινον *dicitur, id eſt, per laudem, ut apud Ciceronem pro Cluentio, Lex eſt mens, & animus, & conſilium, & diſciplina ciuitatis. Qualis etiam ea eſt, quæ ab Ariſtotele philoſophia definitur, ars artium, & ſcientia ſcientiarum. Tertiadecima eſt, quæ* κατὰ ἀναλογίαν, *id eſt, iuxta proportionem dicitur, ut cum maioris rei nomine minor deſignatur: ut edictum eſt lex annua, & homo minor mundus. Quartadecima uero, quæ* κατὰ τὸ πρός τι, *id eſt, ad aliquid dicitur, ut pater eſt, cui filius eſt. Quintadecima demum, quæ* αἰτιώδης, *id eſt, cauſalis dicitur, ut quæ cauſam rei de qua quæritur, reddat, ut dies eſt latio ſolis ſuper terram. Similis huic & illa eſt apud Ouidium, Res eſt ſoliciti plena timoris amor. Efficit enim amor, & cauſa plerunque eſt, ut quis nimis ſolicite, anxieq; alteri timeat.*

In ſummam) Iſtas quindecim ſpecies finitionis Trapezũtius ad quatuor genera reducit, ad finitionem ſubſtantialem, deſcriptionem, partitionem, & per diuiſionem: cætera enim genera finiendi aut leuiora ſunt, quàm ut finitiones appellari debeant: aut ad hæc quatuor facile reducuntur. *Cuiuſmodi hæc eſt.*) Hanc hominis finitionem Ariſto. refellit ij. cap. vj lib. Topicorum. Eſt enim Topicum elementum, finitionem eſſe euertendam, ſi in ea proprium ponatur. Cuius ratio eſt, quia proprio ſublato, oratio quæ reſtat plena eſt finitio, quocirca fatendum eſt finitionem hominis hic adductam, non eſſe plene philoſophicam. *Quarta autem.*) De hac ſpecie differit Ariſto. toto libro quinto Topicorum. *Tyrannus autem.*) Tyrannus olim honoris uocabulum erat, nam Tyrannum dominum ac fortem uocabant. Vnde eſt illud,

Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.

Sed poſtquam ui,& libidine dominari cœperunt,in inuidiã nomen abiit,quid inter regem & Tyrannum interſit, pulchre Xenophon libro quarto *ἀπομνημονευμάτων*, docet, *βασιλείαν δὲ καὶ τυραννίδα, ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρας ἡγεῖτο εἶναι, διαφέρει δὲ ἀλλήλων ἐνόμισε, τὴν μὲν γὰρ ἑκόντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν, βασιλείαν ἡγεῖτο. τὴν δὲ ἀκόντων τε, καὶ μὴ κατὰ νόμους, ἀλλ᾽ ὅπως ὁ ἄρχων βούλοιτο, τυραννίδα.* Hoc eſt, regnum autem & tyrannidem, principatum utrunque eſſe arbitrabatur, ſed inter eos multum putabat intereſſe. illum enim qui uolentibus, & non repugnantibus hominibus,ac ſecundum leges ciuitatum imperat principatum,regnum putabat, qui uero inuitis & non ſecundum leges,ad principium uoluntatem ageretur tyrannidem.Quibus uerbis Xenophon indicat, regem eſſe,qui uolentibus hominibus,& ſecundum leges ciuitatis imperat, tyrannũ aũt qui inuitis & contra leges. *Septima eſt*)Hæc forma finitionis eſt finitio *καταχρηστικῶς*,hoc eſt,abuſiue, omnis enim finitio debet conſtare ex notioribus, & prioribus,ut Ariſtoteles tertio capite ſexti libri Topicorum docet.at omnis metaphora eſt obſcura, eodem teſte,ſecundo capite ſexti libri Topicorum. *Item caput*) Vt enim *ἀκρόπολις*, hoc eſt, arx propugnaculum eſt fortiſſimũ ciuitatis:ſic caput nobiliſſima pars hominis. *Lex eſt mens.*) Nam ut Ariſto.j. rhetoricorum, *ἐν τοῖς νόμοις. ἔστι σωτηρία τῆς πόλεως.* In legibus ſalus ciuitatis poſita eſt.& quemadmodum corpus hominis maxime mente & animo continetur: ita ciuitas legibus.

Ex quod conſtet, & a quibus ſumatur ea definitio, quæ ſubſtantialis dicitur.

SANE *definitio illa, quæ philoſophis magis peculiaris eſt, cum ex genere, & differentiis conſtituatur præcipue, interim tamen ſumitur aut a materia, aut a ſpecie*

a ſpecie, ſiue forma, aut a ſubiecto, aut a fine. A materia quidem, ut ſi ſtatuam definias ex ære, uel alia quali bet materia, quæ huius uel illius rei referat ſimulachrum. A forma, ſiue ſpecie, ut ſi quis definiat iram, quòd est ulciſcendi cupiditas, quæ eadem a materia definitur eſſe, ebullitio ſanguinis circa cor. A ſubiecto, ut cum dicit quiſpiam, Aſtrologia est ars, quæ circa cœlestia corpora uerſatur. A fine uero, ut quem conſequitur, ut medicina est ars in humano corpore ſanitatis effectrix.

Sane definitio.)Finitio exacta & philoſophica,præcipue inquit,genere & differentia conſtat. Nam cum penuria uerarum differentiarum laboremus,interdum proprijs uel accidentibus utimur.*Interim tamen.*) Varius hic finiendi modus eſt apud Ariſtotelem, primo capite primi libri, de anima: nec tamen ea finitio quæ per formam tãtum,ut ea quæ per materiam tantum aſſignatur,plena eſt, ſed ea quæ ex materia & forma ſimul componitur. author Ariſtoteles loco citato.Cæterum ſubdifficilis hoc loco emergit quæſtio,ſi eiuſdem rei uarius eſt finiendi modus, ergo eiuſdem rei plures erunt finitiones.quod tamen fieri non poſſe Ariſtoteles tertio cap.vj.libri Topicorum hac ratione docet.finitio explicat rei eſſentiam, unius autem rei una eſt eſſentia, ergo unius rei una eſt finitio. nodus hic ſatis implicatus ſic diſſolui poteſt, eiuſdem rei plures poſſunt eſſe finitiones eædem & recurrentes inter ſe,diuerſæ autem & non conſentientes minime.

De uirtute definitionis, tum & de eius uitiis.

ANTE *omnia autem, & quæ ſit uirtus definitionis dicendum. Sane hæc est, ut definitio ſuo ex altera parte definito reſpondeat. Hanc Rodolphus Agricola legem*

legem definitionis uocat, eamq; huiuſmodi eſſe dicit, ut neque plura complectatur, quàm ipſum definitum, neque pauciora, ſed de quocunque unum dicitur, & alterum dicatur. Huic porro aliam idem adiungit, ut quid ſit res, hoc est, ſubſtantiam rei explicet. Præter has deinde duas, tertiam quoque adijcit, ut ſit aperta, hoc eſt, neque ambiguis nominibus, neque obſcuris, aut ex longinquo translatis conſtet. Sunt & aliæ ad hanc rem ab eodem poſitæ leges, quas hic breuitatis ſtudio prætereo. Ex prædictis igitur, & quæ ſint uitia definitionis, facile est intelligere. Sunt autem duo præcipua, primum, ne quid abundet: alterum, ne quid deficiat. Et dictionū quidem abundantia, rei facit defectum: defectus uero dictionum, abundantiam rei. Atque ex utroque minus apta definitio est. Sed hæc nunc exemplis ostendamus. Per abundantiam igitur definitio fit, ſi hominem ita definias, Homo est ſubſtantia animata ſenſibilis, Eſt hæc quidem definitio, declaratio quædam hominis. Nam hæc omnia, homo est. Verum ſi conuertas, non reſpondebit. Per defectum uero, ut ſi quis definiat cupiditatem hoc modo, Cupiditas est aliena appetendi deſiderium. Sed ne hæc quidem ex æquo reſpondent rei definitæ, propterea quòd minus comprehenſum ea est, quàm res nominis poſtulabat. Nam non ſola cupiditas auaritia est, imò præter auaritiam, quæ habendi proprie cupiditas dicitur, est inſuper tum dominandi, tum ulciſcendi cupiditas. Potest & tertium his duobus uitium adijci, quoties ſcilicet falſum quippiam definitio dicit, hoc pacto, Sapientia est pecuniæ quærendæ diligentia. Verum de definitione hactenus.

Ante

ANTE OMNIA.) Docet certas leges & virtutes bonæ finitionis. *Sanè hæc.*) Hæc igitur oratio, animal bipes implume, non eſt hominis finitio, quia cum eo non conuertitur. *Huic porrò.*) Hæc igitur oratio, animal habens caput ad ſydera erectum, non eſt hominis finitio, quia non explicat quid ſit homo. *Præter has.*) Malè igitur quiſpiam hominem ſic finiret, arbor euerſa, quia conſtat metaphora quæ obſcura eſt. *Et dictionum.*) Verba hæc Trapezuntij, ſunt ſatis inuoluta, quorum hic eſt ſenſus, finitio in qua quidpiam deſideratur, latius patet quàm finitum, & ſic defectus dictionum, quibus opus eſt in finitione, facit abundantiam rei, ſcilicet ipſius finitionis, quæ pluribus quàm finitum cõuenit. Id hoc exemplo declaro, ſi quis finiat equum, animal quadrupes, finitio propter defectum dictionum pluribus quàm finitum conuenit. ſi autem aliquid abundauerit in finitione, contrarium eueniet, ſcilicet definitum de pluribus dici, quàm ipſam finitionem. vt ſi quis ſic finiat hominem, animal rationale medicum, homo dicitur de omnibus hominibus, non tamen animal rationale medicum. hæc eſt eorũ perplexorum uerborum dilucida explicatio.

De diuiſione.

RESTAT *hinc tertium philoſophiæ inſtrumentum, quod quidem eſt diuiſio, quæ quem habeat uſum ad diſciplinas comparãdas, hinc quoque noſſe licebit, quòd ſine hac quemadmodum definitio quidem fieri debeat, haud planè intelligi poſſit. Quippe per quam ea, quæ ad definitionem ſumuntur, ex ordine prius colliguntur. id quod facilè liquebit, ſi exempli cauſa, nomẽ ipſum ſuſceperis definiendum. Nam primò huius genus uox ſumitur, deinde uocem ipſam diuido, in uocem ſignificatiuã, & non ſignificatiuam. Definitio igitur, Nomẽ quod eſt uox ſignificatiua: quæ oratio quia nomini nondũ æquatur, rurſus diuido ſignificatiuam uocem in eam, quæ ſe-*

cundum placitum ſignificatiua eſt, hoc eſt, ex hominum impoſitione, & eam quæ naturaliter ſignificat. Itaque prædictæ orationi addo, ſecundum placitum, fitq́; definitio nominis hoc modo, Nomen eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum. Verùm quia nec ſic definitio definito ex æquo conuenit, idcirco id quod eſt ſignificare ſecundũ placitum, deinde diuido, ac dico, Vocum ſecundum placitum ſignificantium, aliæ quidem cum tempore, aliæ uerò ſine tempore ſignificant. Sed quià ne ſic quidem perfecta nominis definitio haberetur, rurſus aliam aggredior diuiſionem, nempe eius quod eſt ſignificare ſine tempore. Nam huius aliud quidem eſt, cuius partes extrà ſignificant: aliud uerò, cuius partes extrà non ſignificāt. Itaque nominis definitionem tãdem hoc modo compleo ac dico, Nomen eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum, ſine tempore, cuius nulla pars extrà ſignificatiua eſt. Sed nunc quid ſit diuiſio, & quotupliciter dicatur, dicendum hinc eſt.

RESTAT HINC.) Finitionem eſſe inueſtigandam ex diuiſione. Ariſtoteles. xiiii. capite. i. libri Poſteriorum docet. *Quòd ſine hac.*) diuidere enim nihil aliud eſt, quàm ex genere per differentias diuiſo in ſpecies deſcēdere, uide Rodolphum Agricolam ſeptimo capite primi libri. *Quippe.*) Docet exemplo finitionem per diuiſionem eſſe inquirendam.

De diuiſione quid ſit, & quot modis dicatur.

DIVISIO *igitur (ut in uniuerſum dicamus) eſt communioris in minus communia diductio. Semper enim quod diuiditur, communius iјs eſt, per quæ diuiſio fit, & per hoc latius patet. Fit autem multis modis. Si quidem alia eſt diuiſio generis in ſpecies, alia cùm totum ueluti in partes ſecatur, quam proinde quidem partitio-*

nem

nem dicere malunt: alia rurſus, cùm uox multorum ſignificatiua, in proprias ſignificatiões diſtrahitur. Quem tamen diuidendi modum Rodolphus Agricola non admodùm probat, ſed Enumerationem potius dicendã exiſtimat, quemadmodum & cùm ſpecies in indiuidua diducitur, id quod etiam Ioan. Damaſceno ita placet. Similiter autem & quoties ab uno ad plura, & à pluribus item ad unum diductio fit, enumeratio dicenda uidetur. Ab uno quidem ad plura, ut à medicina, homo medicus, liber medicus, herba medica, manus medica (hinc illud Vergilius. Dum medicas adhibere manus ad uulnera paſtor Abnegat,) & item uas medicinale, & medicinale emplaſtrum, ſiue cataplaſma, & id genus infinita alia. Hæc enim omnia ab uno ſunt, quoniam à medicina nomen inuenere. Ad unum autem, ut ſalubre medicamen, ſalubris eſca, ſalubris aura. Hæc ſiquidẽ ad unã tendunt ſanitatem. Cæterùm præter prædictos diuidendi modos, eſt qui ſecundum accidẽs dicitur, cùm aut ſubiectum in accidentia diuiditur, aut accidens in ſubiecta, aut accidens in accidentia. Ex prædictis igitur patet, quòd diuiſionum aliæ quidem propriæ dici poſſunt, aliæ uerò impropriæ, & abuſiuæ.

DIVISIO *igitur.*) Hæc finitio diuiſionis, tam ad logicos pertinet, qui voces præcipuè, quàm ad phyſicos, qui res potius conſiderant. *Semper enim.*) diuiſum eſt communius membris diuidentibus, ſi ad ſingula referatur, ſed ſi ad omnia ſimul, cum illis recurrit. *Fit autem.*) Trapezuntius ita partitur, omnis diuiſio aut eſt per ſe aut per accidens, diuiſio per ſe, aut generis in ſpecies, aut totius in partes, aut uocis in ſuas ſignificationes, per accidens, aut eſt ſubiecti in accidentia, aut accidentis in ſubiecta, aut accidentis in accidentia.

De diuiſione generis in ſpecies.

GENERIS *in ſpecies diuiſio ſit, cùm ipſum in ſpecies per differentias diducitur, aliquoties autem & in ipſas ſpecies citra differentias: ut magnitudinũ hæc eſt linea, hæc ſuperficies, illa uerò corpus: aliquoties autem nominibus carent eæ, quæ ſub eodem genere cõtinentur ſpecies. Quod ubi contingit, accipimus unius alicuius ſpeciei differẽtiam: deinde quia aliarum ſpecierũ unam aliquam differentiam communem non inuenimus, circunloquitur eam alterius differentiæ negatione, quemadmodum in animalis diuiſione fieri uidemus, cùm ipſum ita diuiditur, animalium aliud rationale, aliud irrationale. Hic irrationale, non niſi eius quod eſt rationale, negationem explicat. Quamobrem hæc uera differentia eſſe non poteſt, quippe cùm omnis ſpecies ex differentia conſtituatur. Nihil autem ex negatione conſtituitur. Ergo quoties negatione facimus diuiſionẽ, prius affirmatio, pòſt negatio ſubijcienda eſt: nec id ab re quidem: quippe quòd affirmatio natura ipſa prior ſit negatione. Aliquoties item et differentiæ loco ſpecierum in diuiſione ponuntur, ut cùm dicimus. Quantitatis aliud continuum, aliud diſcretum: quæ cùm differentiarum nomina ſint, uice tamen ſpecierum poſita ſunt.*

GENERIS *in ſpecies.*) Diuiſio generis in ſpẽs ſit duobus modis. primo cùm ipſum diuiſum eſt genus, & membra diuidentia eius ſpecies, ut animalium aliud homo, aliud brutum. ſecundo, cùm diuiſum eſt genus, & membra diuidẽtia eius differentiæ, quæ ſingulas inferunt ſpecies, ut ſubſtantiarum alia eſt corporea alia eſt ĩcorporea. *Hic irrationale.*) Irrationale, inſenſibile, inanimatum, uoce tantum priuatiua ſunt: ſignificant enim naturam quendam diuerſam illi,

cui ex aduerſo opponuntur, ut incorporeum ſignificat ſpiritum, irrationale brutum. hic locus eſt apud Rodolphum Agricolam libro primo capite ſeptimo.

Vtrum in ſpecies, an indifferentias rectius genera diuidantur.

V N D E *& illud iam haud indignum inquiſitu ſuboritur, Vtrum in differentias, an in ſpecies rectius genera diuidantur. Sanè huic inquiſitioni ita ex Boetio obuiam itur: Quoniam definitio diuiſionis, generis eſt in ſpecies proximas diſtributio, idcirco oportet ſecundũ naturam diuiſionis, in proprias ſpecies generis diſgregatio nem fieri. Verùm hoc interdum fieri nequit propter eã, quæ ſuprà reddita cauſa eſt. Multis ſiquidem ſpeciebus nomina deſunt. Atque ideo, quoniam quædam ſunt genera prima, quædam ultima, quædam media. Primum quidem eſt, ut uerbi cauſa, ſubſtantia: ultimum, ut animal: medium, ut corpus. Corpus nanque, ut animalis genus, eſt ita ſubſtantia corporis. Vnde quemadmodum neque ſuper ſubſtãtiam quicquam inueniri poteſt, quod generis loco collocari ualeat, ſic nec ſub animali. Homo enim ſpecies eſt, non genus. Quare antiquior uidebitur per ſpecies diuiſio, ſi indigentia nominum non ſit. Ergo ſi his non abundamus, genera prima uſque ad ultima conuenit in differẽtias ſeparare. Hoc autem fit, ſi primùm genus in ſuas differentias diſgregemus, non in ſequentis proximæ, aut poſterioris generis differentias, & rurſus poſterius in ſuas, & non in ſequentis deinde differentias. Neque enim eædem ſunt differentiæ ſubſtantiæ & corporis, aut corporis et animalis. Si quis igitur dicat, Subſtantiarũ alia corporalis eſt, alia incorporalis, rectè qui-*

dem diuiſionem fecerit. Hæ nanque propriæ differẽtiæ ſunt ſubſtantiæ. At non rectè, ſi ita dixerit, ſubſtantiarum alia animata, alia inanimata eſt. Siquidẽ hæ corporis, non ſubſtantiæ differentiæ ſunt, id eſt, ſecundi, non primi generis. Quare manifeſtum eſt, ſecundũ proprias differentias diuiſionem faciendam eſſe, quoties per differentias genus diſtribuendum uenit.

VNDE *et illud.*) Huius quæſtionis hæc eſt ſolutio. ſi ſpecies habeãt nomina impoſita, præſtat genera in ſpecies diuidere quàm in differẽtias, id enim diuiſionis natura exigit. *Corpus nanque.*) Ariſt. v. cap. quarti libri Topicorũ, hac ratione docet corpus non eſſe genus animalis. omne genus dicitur de ſua ſpecie: at corpus non prædicatur de animali: nam eſt pars animalis, nulla autẽ pars dicitur de ſuo toto, ergo corpus non eſt genus animalis. hæc quæſtio ſic diſſolui poteſt. corpus duobus modis ſumitur: primo pro parte ea cui anima ineſt, & ſic non eſt genus animalis. ſecundo corpus accipitur pro toto compoſito, & ſic genus animalis eſt. *Neque enim.*) Differentia ſubſtantiã diuidens cum genere ſumpta, corpus finit, quia quæcunquæ ſunt differentiæ ſuperiorum, etiam ſunt differentiæ inferiorũ: quam regulam quidam de differentia prædicati conſtitutiua intelligendam putant. poſſunt enim quædam eſſe differentiæ diuiſiuæ prædicati, quæ nullo modo erunt differentiæ ſubiecti, ut uolatile, aquatile animalis ſunt differentiæ, non tamen hominis. uidendus eſt Ariſtoteles in anteprædicamentis.

De diuiſione totius in partes, & quot modis tum dicatur, & de partium inter ſe differentia.

TOTVM *quoniam multipliciter dicitur, eius quoque in partes multiplex diuiſio eſt. Dicitur nanque totum aliud quidem ſecundum quantitatem, idque duobus modis. Nam aut continuum, id eſt, ut corpus: aut diſcre-*

ſcretum, ut grex, item exercitus & populus. Aliud uerò quod uniuerſale appellatur, ut animal, & unúquodque ſuperius, ſi ad eius referatur inferius. Aliud quod totum in modo dicitur. Aliud autem, quod ex quibuſdam uelut uirtutibus et potentijs conſtat, ut anima. At hinc nunc exempla ſubijciamus oportet: Totum igitur ſi continuum fuerit aut diſcretum, in eas diuiditur partes, ex quibus compoſitum conſtat, ut hominis corpus in caput, manus thoracem, & pedes. Quo etiam modo totus populus Romanus in tres partes olim diuiſus fuit, in equeſtres, in ſenatores, & plebem. Cæterùm partium, & perinde etiam totius non eadem ratio eſt. Quædam nanque pertinent ad ſubſtantiam, quædam ex quantitate nomen habent, quædam uirtutis & efficaciæ cuiuſdam. Subſtantiæ ſunt, cuiuſmodi corporis partes ſupradictæ. Quantitatis uerò, ut in ijs, quæ extenſa ſunt: ut bipedale, tripedale, partes dicimus rei decem pedalis. Et in tempore, præteritum, inſtans, futurum. In numero, ut denarij quinque & quinque. Et item unũ, duo, tria, quatuor. Virtutis autem partes ſunt, quos & gradus quidem uocant, quemadmodum dicimus Achilli plus roboris fuiſſe, quàm Aiaci. Sic et animæ partes quatuor faciunt, uiuificandi, ſentiendi, mouendi, & intelligendi. Rurſus autem quæ ſubſtãtiæ partes ſunt, aliæ de propinquo ſubſtantiam conſtituunt, ut materia & forma, ut in homine corpus & anima, in arbore uita & lignum. Aliæ ad integritatem ritè explendam pertinent, ut domus, parietes, tectum, & fundamentum. Eſt prætereà & alia partium differentia. Siquidem ex his aliæ quædam ſunt, quas ὁμογενεῖς Græci uocant, nos cognatas

dicere poſſumus et ſimilares, ut partes ligni aut lapidis. Omnes enim tam ligni quàm lapidis partes, eiuſdem generis ſunt: ut natura, ita nomine participant. Aliæ uerò ἑτερογενῆς *à Græcis dictæ, à noſtris alterigenæ, id eſt, alterius atque alterius generis, ſiue diſſimilares, ut partes domus, ligna, & lapides, & in homine caro, nerui, & oſſa. At de partibus quidem totius ſecúdum quantitatem hactenus. Totius uerò uniuerſalis diuiſio hoc modo fit: Hominum alij in Europa habitant, alij in Africa, alij in Aſia.*

TOTVM *quoniam.*) Quemadmodum duplex eſt quantitas, alia continua alia diſcreta: ita duplex eſt totum, aliud ſecundum quantitatem continuam, aliud ſecundum diſcretam. *Aliud uerò.*) totum vniuerſale eſt quod ex multis particularibus colligitur, ut uirtus, ſcientia. *Totum in modo.*) totum in modo eſt quilibet terminus ſine determinatione ſumptus, ut homo. & idem fit pars in modo, ſi cum determinatione ſumatur, ut homo ſapiens. *Aliud autem.*) totum poteſtate eſt quod diuiditur in potentias & uirtutes, ut anima in vegetatricem, ſentientem, intelligentem. *Cæterùm partium.*) quæ ab hoc loco dicuntur uſque ad finem capitis, ſumpta ſunt ex nono capite primi libri Rodolphi Agricolæ. *si quidem ex his.*) ſimilares partes dicuntur, quæ & nomen & appellationẽ ſui totius ſortiuntur, ut partes ſanguinis, oſſis, quælibet enim pars ſanguinis, oſſis, eſt ſanguis & os. diſſimilares dicuntur quæ nec nomen nec appellationem ſui totius recipiunt, ut partes capitis, pedis, nec enim pars capitis eſt caput, nec pars pedis eſt pes. Videndus eſt Ariſtoteles primò capite primi libri de hiſtoria animalium.

De diuiſione uocis in ſignificationes.

DIVIDITVR *uox in plures ſignificationes, quoties uel æquiuoca eſt, uel ambigua. Aequiuoca, ut canis: quæ uox cum una & ſimplex ſit, plura tamen ſignificat, nempe canem domeſticum, canem cœleſtem,*

quæ

quæ ſtella ad Orionis pedem, autore Higino, micat, & canem marinum. Ambigua uerò, ut oratio, qualis hæc, Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe. Hæc enim oratio ambigua prorſus eſt, quippe quæ ſignificare uidetur non tam Romanos Pyrrhum ſuperaturos, quàm Pyrrhum ipſos Romanos. Cæterum præter hanc uocis diuiſionem eſt alia, qua uox ſecundum plures modos diuiditur: ut cùm non plura ſignificat uox aliqua, ſed multis dicitur modis, ut infinitum, quod quidem dicitur aut ſecundum menſuram, ut eſt mundus opinione aliquorum infinitus: aut ſecundum multitudinem, ut cùm dicimus continuum diuidi poſſe in infinitum, hoc eſt, in partes multitudine infinitas, quas partes proportionales quidam uocant: aut ſecundum tempus, ut cuius terminus inueniri non poſſit: aut ſecundum potentiam: quemadmodum Deum infinitum eſſe dicimus. Alia itẽ diuiſio eſt, quæ cum determinatione, uox aliqua ſignificare dicitur, uel ſine determinatione, ut homo: quæ uox quando ſine determinatione dicitur (quod quidẽ tũ maximè eſt, cùm ſimpliciter profertur) facit in intellectu audientis dubitationem, quæ tamen protinus tollitur, ſi determinatio aliqua adijciatur, ut omnis homo.

DIVIDITVR *autem.*) Aequiuocatio in ſimplici uoce, ambiguitas in oratione locum habet: ut enim æquiuocatio eſt multiplicitas ſignificationum in uoce ſimplici: ita ambiguitas in ſtructura orationis cõtinet multiplicem ſenſum. *Aio te Aeacida.* Ennij uerſus eſt, quo finxit Apollinem Pyrrho regi Epirotarum Delphis reſponſa dediſſe. Aeacida uocatiuus eſt Græcorum more, à nomine Aeacides, quod Pyrrhi patris nomen fuit. ambiguitas naſcitur ab accuſatiuo te, qui uel à parte anteriori uel poſteriori uerbi uincere,

conſtrui

conſtrui poteſt. *Vt eſt mundus.*) Quidam in ea ſententia fuerunt, mundum neque in cœpiſſe, neque interiturum, & ſic omnium rerum eſſe menſuram. *vt cum dicimus.*) Id de infinito potentia eſt intelligendum. eſt autem infinitum potentia res, cuius quantitatem dimetiens uel numerans aliquis, ſemper inuenit aliquid quod ſuperſit. Infinitum actu (ut hoc quoque in transcurſu adiiciamus) eſſet, ſi daretur corpus habens actu infinitam quantitatem, & tale nullum eſt in rerum natura, ut Ariſto. mul. uerbis lib. 3. de Phyſico auditu docet. *Quas parteis.*) Partes proportionales dicuntur, quæ habent eandem proportionem cum partibus præcedẽtibus alicuius magnitudinis. Vt uerbi cauſa, ſi magnitudo cubitalis diuidatur in duas medietates, & rurſus medietas in aliam & cætera, tunc enim diuiſio infinitum exhibito ſi uerò fiat diuiſio ſeruata eadem quantitate partium, non exibit in infinitum, ut ſi quis a linea centũ cubitorũ ſemper ſubſtrahat unũ cubitũ, tandẽ tota magnitudo exhauritur.

De diuiſione quæ ſecundum accidens fit.

PORRO *eorum quæ ſecundum accidens diuiduntur, alia eſt diuiſio ſubiecti in accidentia, ut animalium aliud manſuetum, aliud ferum, aliud mediæ inter utrunque naturæ: quemadmodum & id à Plinio annotatum eſt libro octauo, cap. 56. Alia accidentis in ſubiecta, ut feritatis, alia ſerpentis, alia uolucris, alia reliquorum beluarum eſt. Alia demum accidentis in accidentia, ut candidorum, aliud durum, ut margarita, aliud molle, ut lac. Quæ etiam diuiſio uiciſſim in alterutra membra mutari poteſt: ut eorum quæ dura ſunt, aliud album eſt, ut alabaſtrum: aliud nigrum, ut ebenum: ac rurſus eorũ quæ mollia ſunt, aliud album, aliud nigrum.*

PORRO *eorum.*) Diuiſio ſubiecti in accidentia dicitur, cùm diuiſum eſt ſubiectum, & membra diuidentia eius ſunt accidentia, ut animalium aliud ſanum aliud ægrum. *Quæ etiam.*) Sumptus eſt hic locus ex Boetio, cuius hic eſt ſen-

ſus

ſus, quando accidens diuiditur in accidentia, tunc diuiſum, & illius contrarium per eaſdem differentias diuidi poſſunt, ut ſi album per durum, & molle diuidatur, nigrum eiſdem differentiis diuidi poterit. deinde ſingula membra in diuiſum, & illius oppoſitum poſſe cõmutari, ut durum, & molle in album, & nigrum.

De quibuſdam legibus, ut rectè diuiſio fiat obſeruandis.

VT *autem rectè ipſa diuiſio procedat, certæ leges obſeruandæ produntur. Prima, ut differentiæ, per quas genus in ſpecies diuiditur, è regione conſtituantur, & inter ſe oppoſitæ ſint. Hinc nullus rectè dixerit, animaliũ aliud rationale eſt, aliud bipes: idcirco quòd rationale & bipes, licet differant, nulla tamen d ſe inuicem oppoſitione ſeiunguntur. Huic ſanè legi etiam ſubiacet ea diuiſio, quæ ſecundum accidens fieri dicta eſt. Secunda, ut quicquid in diuiſo continetur, id totum membra diuidẽtia explicent, hoc eſt, ne quid ultrà citrâue dicatur, quoties quippiam diuidendum eſt. Alioqui aut ſuperflua, aut diminuta erit facta diuiſio, id quod etiam in definitione cauendum eſt. Tertia, ut ſi fieri commodè poſſit, diuiſio omnis bimebris ſit, id quod in definitione eodem modo requiritur. Verùm quò minus illud fiat, uocabulorum indigentia plerunque impedimẽto eſt, ut cùm quæ rit quiſpiam, quid eſt homo: reſpondenti minimè neceſſe foret dicere, animal rationale mortale, ſi id quod eſt animal rationale, proprio nomine nuncupatum eſſet: quod deinde cum reliqua differentia iunctum, nempe mortali, definitionem hominis uerißima atque integra oratione perficeret. Eodem ſanè modo & diuiſio ipſa duobus tantùm terminis proficeretur, ſi non interdum propria*

uocabula deeſſent:ut cùm dicimus, Figurarum, quæ quidem trilateræ ſunt, aliæ ſunt æquilateræ, aliæ ex tribus duo æqualia latera habent, aliæ totæ inæquales. Hæc trimembris diuiſio duobus clauderetur terminis, fieretq; bimembris, ſi ita proferretur, Figurarum quæ trilateræ, ſunt, aliæ ſunt æquales, aliæ inæquales. Inæqualium rurſus, aliæ ſunt duo tantum latera inæqualia habentes, aliæ tria, hoc eſt, omnia ſimul. Si cùm dicimus, rerum alia bona ſunt, alia mala, alia indifferentia, qualia ſunt, quæ neque bona, neque mala ſunt. Hæc quidem diuiſio trimembris quoque eſt, ac bimembris fit, ſi ita dicatur, Rerum alia ſunt differentia, alia indifferentia. Differentium item, alia bona, alia mala. His tribus iam expoſitis legibus, quarta demum accedat, quæ eſt huiuſmodi, Quoties genus aut in differentias, aut in ſpecies diſſoluitur, poſt factam diuiſionem, eorum per quæ diuiſio fit, definitiones atque exempla protinus ſubdenda ſunt. Atque in hoc abſolutus ſit tractatus octauus.

VT *autem.* Profert quaſdam leges bonæ diuiſionis. *Prima.*) differentiæ condiuidentes aliquod genus debent eſſe oppoſitæ, hoc eſt diuerſæ & repugnantes, ita ut non poſſint uni & eidemque competere, non enim ſemper neceſſe eſſe uidetur, ut membra diuidentia aliquo oppoſitionis genere opponantur. rationale enim & irrationale nullo oppoſitionis genere opponi uidentur, id quod ſtudioſus facilè ex inductione quatuor formarum oppoſitorum colliget. *Secunda.*) Quare hæc non eſt bona diuiſio, hominum alius eſt medicus, alius phyſicus. diuiſum enim latius patet ipſis membris diuidentibus.

IN TRACTATVM nonum, de locis dialecticis

PRAEFATIO.

SVPEREST pars illa Dialecticæ, quæ locos nobis ſubminiſtrat: à quibus argumenta ueluti eruuntur, atque ea quidem potiſsimùm, per quæ de quauis re, imò uerò & de principiis etiam diſciplinarum probabiliter diſputare contingit. Vnde eueniſſe reor: quòd Dialectica ipſa à quibuſdam dicta eſt ars artium, & ſcientia ſcientiarum, ac proinde digna iudicata, quæ primum locum inter artes atque ſcientias omnes obtineat. Tum & eodem iure diſputatoria ars appelletur: id quod nomen ipſum apud Græcos planè indicat: quippe quod non aliunde deduci certũ eſt, quàm à Græco uerbo διαλέγομαι, quod præter alia: quæ ſignificat, diſputo quoque apud nos ſignificat: id quod facilè iis pro comperto eſſe poteſt: qui uel mediocriter illius gentis linguam callent, Quam qui improbant, ac per hoc ut inutilem contemnunt, hi mihi uidentur uel inuidia torqueri: uel ſtupore grauari: adeò ut ſint planè ſine omni iudicio. An iidem neſciunt à Quintiliano probatiſsimo: grauiſsimoq; ſtudiorum cenſore ſuaſum eſſe, ut à Græco ſermone pueri initium diſciplinarum capeſſant? Nec iniuria quidem: quippe quòd (ut idem autor eſt) à Græcis ad nos omnes bonæ artes manarint: ſed hi: ut uideo, ſicuti nihil probant, niſi quod ad ſuum faciat palatum: ita Gryllum ſuum ducem (ut eſt apud Plutarchum) ſequẽtes per loca inculta prorſus: ſteriliaq;: & pene deſerta, glandibus adhuc ueſci malunt, quàm per amœnes atq; feraces campos ſpatiãtes: optimas colligere fruges: unde probè paſcantur. At de hoc ſatis ſuperq; ad præſens. Cæterum in hac parte de locis id præſtitit: quod

nec

nec ante:nec poſt alius quiſpiam:Rodolphus Agricola è Friſia,quæ Germaniæ haud ignobilis prouincia eſt:uir profectò non ſatis laudatus:etiam à laudatiſsimo, uiro Hermolao Barbaro:cuius proinde ſi etiam ueſtigia imitari uelim:uix potero. Ita enim omnia & grauiter & acutè ab eo tradita ſunt:ut ueluti maieſtas quædam in his elucere uideatur.Tamen ſi quid obiter apud eundé inuenero:quo ad rem noſtram faciat (faciet auté haud dubiè plurimum) haud grauabor huic operis parti inſerere, quantũ quidé noſtra hæc inſtitutio ferre poſsit.

Hic tractatus inuentionem,quæ locos nobis ſuppeditat,continet. cur autem Cæſarius poſt poſuerit inuentionem in iudicio,dictum eſt à nobis in præfatione quinti tractatus. *Per quæ de quauis re.*)hic Ariſtoteles ſtatim in principio primi libri τῶν τοπικῶν. ἡ μὲν πρόθεσις τῆς πραγματείας μέθοδον εὑρεῖν ἀφ' ἧς δυνησόμεθα συλλογίζεσθαι περὶ πάντος τοῦ προτεθέντος προβλήματος ἐξ ἐνδόξων, καὶ αὐτοὶ λόγον ὑπέχοντες, μηθὲν ἐροῦμεν ὑπεναντίον. *Iam uerò.*) Nam principia ſcientiarum in eadem ſcientia non habent notiora, ſed per argumenta probabilia, quæ ex locis topicis eruuntur, probantur. *Vnde eueniſſe.*). Dialectica eſt ars artium non dignitate,ſed uia & ratio quam tradit ad diſciplinas grauiores explicandas. locus hic eſt deſumptus ex ſecundo capite primi libri Topicorum. *Tum et eodem iure.*) Sic Rodolphus,nomen dialectices nonnulli latinè tẽtantes dicere,diſſertaram uel diſputaturam, quemadmodũ grammaticem literaturam dixere. *Gryllum ſuum.*) Hoc eſt ineptum & inſulſum aliquem authorem.Plutarchus in dialogo,quem ſcripſit,an brutis inſit ratio fingit Gryllum gratum à Circe uenefica muliere in ſuem conuerſum, cum multis aliis ſocijs Vlyſſis.hos cum repeteret Vlyſſes, ut ad ſuos reduceret, Circe ſe facturam negauit, niſi Vlyſſes prius cum aliquo ſociorum in certamen deſcenderet, quo inſtituto prodijt Gryllus,tanquam cæterorum dux,à quo Vlyſſes etſi aſtutiſſimus & eloquentiſſimus (ut Homerus ubique fingit.)ſuperatus eſt.de hoc Gryllo Angelus Politianus

tianus uir politioribus literis egregiè perpolitus libro ſecũdo epiſtolarum, epiſtola non tu & cætera, ſic ſcribit. Nam etiam huic noſtro ſeculo nondum audeo ſperare, quoniam praua quadam conſuetudine, ſic penè quadam homines ob brutuerunt, ut glãdem adhuc defendant repertis frugibus, ſimilesq; mihi Gryllo uidentur illi, qui cum Vliſſe diſputat apud Plutarchũ, nec vllis poteſt adduci rationibus, ut è ſue rurſus in hominem redire uelit, quem prius ex homine, Circe mutauerat in ſuem.

De utilitate Dialecticæ.

*Q*VONIAM *igitur hæc pars (ut dictum eſt) peculiari nomine Dialectica appellatur, de utilitate eius pauca nobis ex Ariſtotele dicẽda uidentur, prius quàm locos ipſos aggrediamur. Eſt autem utilis (ut ille ait) ad tria, ad exercitationes, ad colloquia, & ad eas quæ ſunt ſecundum philoſophiam diſciplinas: quæ eadem Græcè idẽ his uerbis expreſſit,* πρὸς γυμνασίας ἐντεύξεις, καὶ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. *Ad exercitationes quidem utilis ſanè eſt, quia methodum hanc habentes facilè de propoſitio quouis argumentari poterimus. Ad colloquio uerò: eò quòd multorum recenſentes opiniones, non ex his quæ extranea ſunt alicui diſciplinæ, ſed ex proprijs ſermocinabimur ad eos uel potius cõtra eos tranſmutantes, ſi quid ab his nobis perperam dictum eſſe uideatur. Quod quidem tum maximè fieri conſueuit, cùm inter confabulandum (ut fit plerunque, uel in ſcongreu, uel conuictu) quicquam proponebatur diſcutiendum. Cuiuſmodi profectò colloquia illa uideri poſſunt, quæ apud Aul. Gellium in Noctibus Atticis, & apud Macrobium in Saturnalibus paſſim leguntur. Ad eas porrò, quæ ſunt ſecundum philoſophiam, diſcipl*ina,

plinas, utilis omnino eſt, quòd cum poſſimus ad utranque partē diſputare, facile in ſingulis intuebimur, quid uerum uel falſum ſit. Præterea autem, & ad prima eorum, quæ in unaquaque diſciplina principia ſunt, utilis probatur. Nam ex proprijs propoſitæ alicuius diſciplinæ principijs dicere aut diſputare de ipſis, impoſſibile eſt: eo quòd in unaquaque diſciplina prima omnium principia ſunt. At qui id multo commodiſſime fieri poteſt ex probabilibus, qualia præſertim in hac arte traduntur, quæ cum ſit inquiſitiua, ad omnium methodorum principia uiam habere dicitur. Sed nunc quid ſit locus deinceps dicamus.

Quoniam igitur.) Præmia ut Plinius ait, ubique plurimū ualent. Vtilitas etiam homines deſidioſos excitare ſolet. Scripturus igitur Ariſt. locos dialecticos, dialecticæ utilitatem proponit, ut ea re animos iuuenum in ſpem uberrimi fructus futuri erigat. Hic locus eſt ii.cap.i.lib. Topicorum. *Eſt autem*) Rodolphus agricola vi.cap.ii.lib.hunc locum Ariſtotelis his uerbis uertit. Ariſto. itaque dialecticam tribus his utilem putauit, exercitationi, differendi, confutando, aduerſario, & probandis primis artium principiis. *Non ex his* Extranea Ariſto. uocat aduerſarium ſectatum opiniones, propria uero, quæ ab aduerſario conceſſa ſunt. *Ad eas porrò*) Nam propoſita quæſtione aliqua, utrinque rationibus adductis, facile eluceſcet ueritas. Si autem non dubitaueris (ut Plato ait) ueritas te fugiet. Dubitatio enim, ueritatis eſt inuentio. Propterea recte dictum eſt ab Ariſtotele *διαπορηκέναι περὶ πάντων, οὐκ ἐστὶ ἄχρηστον*, hoc eſt, omnia in dubium reuocare non eſt inutile.

De loco quid ſit, tum & de argumento ipſo.

LOCVS *igitur eſt (ut ab Ariſtotele & Cicerone definitur) ſedes argumenti: quæ definitio (ſi tamen*

definitio

definitio dici meretur) ab eodem Cicerone à ſimilitudine inſtituta eſſe monſtratur. Vt igitur (inquit) earũ rerum, quæ abſconditæ ſunt, demonſtrato et notato loco facilis inuentio eſt: ſic cùm perueſtigare argumentum aliquod uolumus, locos noſſe debemus, è quibus argumẽta ipſa promantur. Argumentum deinde ab ipſo quoque definitur, ratio rei dubiæ faciens fidem. Itaque locus eſt, ueluti publicum receptaculum, et (ut Rodolphus Agricola ait) theſaurus quidam, in quo faciendæ fidei inſtrumenta repoſita ſunt: hæc nimirũ ſunt ipſa argumenta. Argumentum igitur, quod fidẽ rei dubiæ facit, hoc eſt, rem dubiam probat, à loco aliquo educatur oportet.

LOCVS *igitur.*) Locus eſt id unde ad propoſitam materiam conueniens ducitur argumentum. Idque indicat finitio loci data à Rodolpho Agricola, communis quædã rei nota, cuius admonitu quid in quaque re probabile ſit inueniri poteſt. Et quemadmodum locus naturalis continet locatum: ita locus dialecticus continet in ſe argumentum. Quam ſententiam Cic. quoque his uerbis probat, locus eſt ſedes argumenti. Videndus eſt Ariſtot. initio. 1. lib. Rhetoricorum ad Theodectẽ. *Argumentum.*) Ratio inquit, quia licet uiſus faciat fidem de his quæ uidentur, tamen non eſt argumentum, quia non eſt ratio rei dubiæ inquit, quia nihil probari niſi dubium, aut tanquam dubium poteſt. faciẽs fidem ait, quia omne argumẽtum aut probabiliter, aut neceſſario rem conficit. Sic Quintilianus argumentũ eſt ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, et quæ quod eſt dubium, per id quod dubium non eſt, confirmat. Vide Fabium lib. v. cap. x.

De multiplici argumẽti ſignificatione, & quẽadmodum ab argumentatione differat quod hic argumentum uocamus.

ARGVMENTI *ſanè multiplex ſignificatio à*

Quintiliano traditur. Siquidem & fabulæ ad actum ſcenarum compoſitæ, argumenta dicuntur. Rurſus omnis ad ſcribendum deſtinata materia, argumentum appellari poteſt. Et arguméta etiam dicuntur orationum uelut themata, quem modú de Ciceronis orationibus Aſconius Pædianus exponit: Argumentum (inquit) huius orationis tale eſt. Verùm nullum horum tale argumentum eſt, quale hic quæritur, ab arguendo dictum, quòd uidelicet rem arguat. hoc eſt, probet. Nam arguere ueteres etiam oſtendere dixerunt. Hinc illud Vergil. Degeneres animos timor arguit. Hoc inquam tale argumentum ab argumentatione differt: quòd argumentatio eſt uerborum contextus, certú aliquid ex ijs quæ antecedunt, concludens, ut ſyllogiſmus & inductio. Argumentum uerò ipſius argumẽtationis ratio, quod et medium nonnunquam dicitur. Ac proinde ut in corpore anima, & in anima rurſus mens, ita in argumentatione argumentum. Igitur uis illa atque ſententia & ratio, quæ oratione clauditur, cùm aliquid probatur ambiguum. Argumentum uocatur. Ipſa uerò argumenti elocutio expreſſioq́;, Argumentatio dicitur. Vnde à Boetio ita definitur, Argumentatio eſt argumenti per orationem explicatio.

ARGVMENTI *ſanè.*) Locus hic eſt apud Fabium decimo cap. V. libri Inſtitutionum oratoriarum. *Hoc inquam.*) Argumentum differt ab argumentatione, ut pars à toto. Nam argumentum eſt vna propoſitio argumentationis, uel ipſum medium. uel ut Boetius ait, uis, ratio quæ in argumentatione continetur. Argumentatio eſt integra orationis ſeries.

De

De quæſtione quid ſit, & queadmodũ ab Enunciatione, Propoſitiõe, & Cõcluſione differat.

E r g o *cùm argumentum ſit ratio, quæ rei dubiæ fidem faciat, quid hoc loco res dubia uocetur, inueſtigandum quoque eſt. Itaque ſciendum, quòd res dubia haud aliud quippiam hic intelligi debet, quàm propoſitio dubitabilis, quæ proinde quæſtionis ſibi nomẽ inuenit, atque ſortita eſt, quandoquidem Quæſtio dubitabilis propoſitio definiri ſolet. Quocirca Quæſtio non ſimpliciter propoſitio dicẽda eſt, ſed quæ cum interrogationis nota proponitur: ut nunquid anima immortalis eſt? Eadem tamen oratio, ſi ſimpliciter proferatur, nempe citra interrogationis notam, quatenus uidelicet aliquid de aliquo enunciat, Enunciatio dicitur. Quatenus uerò ipſa ſyllogiſmi alicuius pars ſit, Propoſitio appellatur. Inſuper et concluſio eſſe poteſt, cùm ex ſumptis propoſitionibus collecta fuerit facto ſyllogiſmo, aut utcunque aliter probata, conuenienti adhibito argumento. Eſt enim concluſio argumento uel argumentis probata propoſitio. Sed illud exemplo nunc oſtẽdamus. Agè igitur quæſtio ſit, Num anima immortalis eſt. Id ita quiſpiam probauerit, tali principio ex Platone deſumpto, Quicquid ſemper mouetur, immortale eſt: anima autem ſemper mouetur, anima igitur immortalis eſt. atque ita eadẽ oratio, quæ prius in dubitationem adducta, quæſtio proinde erat, poſtea facta eſt concluſio. Quæ ſi in altero ſyllogiſmo pars ſumpta fuerit, Propoſitio dicitur, & ante hoc Enũciato. Igitur quæſtio, propoſitio, enũciatio, et cõcluſio, ſubiecto req; ipſa idẽ ſunt, & ſi rõne diſtinguãtur.*

E r g o *cùm.*) Quæſtio, propoſitio, enunciatio, cõcluſio

ſunt eadem ſecundũ rem ſed differunt rõne: idẽ enim pronunciatũ põt eſſe quæſtio, propoſitio, enũciatio, cõcluſio.

Quo pacto Locus ſedes argumẽti intelligatur, & de Loci diuiſione, & de argumenti rurſus multiplici acceptione.

SED *nunc etiam aperiamus oportet, quo pacto intelligi planè poſſit quod dictum eſt, Locus eſt ſedes argumenti. Sanè idipſum aperire, non paruã huic parti lucẽ afferre uidebitur. Itaque dicamus ex Boetio, quòd ſedes argumenti, partim maxima propoſitio intelligi debet, partim maximæ propoſitionis differẽtia, in quæ etiã, ueluti mẽbra quædam, locus ipſe diuiditur, ut ſit ipſius diuiſio huiuſmodi. Locorũ alius eſt locus maxima, alius locus differentia maximæ. Porrò maxima propoſitio quæ dicitur, aliquoties quidẽ intra ambitum argumenti cõtinetur, hoc eſt, ipſi argumentationi inſeritur: aliquoties uerò extra poſita, uim tamen argumẽti ſupplet ac perficit. Agè igitur exemplũ ſubijciamus eius argumẽti, intra cuius ambitum maxima propoſitio continetur. ſitq; quæſtio. An ſit regnũ melius Conſulatu? fiatq; argumẽtatio hoc pacto. Quod diuturnius bonũ eſt, melius eo eſt quod minus diuturnum eſt, regnum autẽ diuturnius eſt, quàm conſulatus, regnũ igitur melius eſt quàm conſulatus. Huic nimirũ augmentationi maxima propoſitio inſerta eſt, quæ quidẽ eſt, quòd diuturnius bonũ eſt, melius eo eſt, quod minus diuturnũ eſt. Quæ præterea ita nota eſt, ut extrinſecus probatiõe nõ egeat, quinimo ipſa alijs probatio eſſe põt. Et quia inde naſcitur argumentũ, rectè locus, id eſt, ſedes argumẽti uocatur. Rurſus ſubijciatur exemplũ in quo extra poſita maxima propoſitio, nihilo-*

hilominus uim affert argumento. Sit ergo alicui propoſitum oſtẽdere, quòd inuidus ſapiẽs non eſt, à quo proinde hmôi nectatur ſyllogiſmus, Qui inuidus eſt, alienis affligitur bonis, atqui ſapiens bonis alienis nõ affligitur, ſapiens igitur inuidus non eſt. Hic quidẽ maxima propoſitio incluſa nõ eſt, ſed extrà poſita, uim tamẽ argumẽtationi ipſi ſubminiſtrat. Eſt enim huic argumẽtationi fides ex ea propoſitione, quæ dicit, Cuicunq; definitio non cõuenit, nec ipſum definitũ. Inſuper et argumentũ, quo fides rei dubiæ facta eſt, à definitione deductũ eſt. Sciendum aũt quòd argumenti nomine, tũ hic, tum alibi, nũc quidem maxima propoſitio, imò et tota ipſius argumentationis probatio intelligitur: nunc ipſa argumentatio, quæ maxima propoſitione confirmari ſolet, id quod his quoque uerbis Quintil. apertè indicat lib. 5. ubi de argumẽtis diſputat: hoc enim nõie (inquit) cõplectimur oĩa, quæ Græci enthymemata, epichiremata, & apodixeis uocãt. Interim uerò et terminus, qui mediuscõſtituitur, quoties alijs duobus adiũctis, argumẽtatio cõtexitur, ac per hoc uim tenet probationis, Argumentũ appellatur.

SED *nunc.*) Finitio loci aliquid difficultatis cõtinere uidebatur, ideo Cæſarius eam copioſius explicat. *Itaque dicamus.*) Ex hac diuiſione exploratũ eſt omnem locũ. Dialecticum eſſe tanquã propoſitionem per ſe notã, à qua argumẽta uim ſuã habent. *Quod diuturnius bonum eſt.*) Maxima hæc propoſitio eſt apud Ariſtot. i. cap. iii. lib. Topicorum.

Quid ſit locus maxima, & quid locus differentia maximæ.

E*x his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum euadit, quòd locus quidẽ maxima eſt uniuerſalis et principalis, et indemonſtrabilis, atq; ita per ſe nota propoſitio. Cu-*

quærimus,aggrediamur.

Ex his *igitur.*)Propoſitio maxima per ſimilitudinẽ ſic dicta uidetur.ut enim maior propoſitio in ſyllogiſmo dicitur,in qua eſt ueluti firmamẽtũ totius ſyllogiſmi, & cui minor ineſt. Sic hæc dicitur maxima propoſitio,ex qua plurima depromi poſſunt,ad uarias quæſtiones probãdas.*Cuiuſmodi eſt.*) Eſt igitur hæc maxima propoſitio,A quocũq; finitio remouetur,ab eodẽ finitum, & cui genus non cõuenit, nec ſpẽs.Locus verò quia eſt differẽtia maximæ eſtvt cũ dicimus,locus eſt à finitiõe,à genere,à ſpecie.Eſt enim locus differẽtia maximæ,quæ unam maximã ab alia ſeparamus.

Quo pacto loci differentiarum maximarum diuidantur.

Restat *igitur,ut poſthabita locorũ maximarum diuiſione,eos deinde ſubdiuidamus locos, qui maximarum differentiæ dicti ſunt,idq; ob eam in primis cõmoditatem,quòd hi illis pauciores ſint, quippe qui eos contineant ut uniuerſaliores. Vnde & per hos facilior tranſitus fiet,atteſtante idipſum Ariſtotele in Topicis, lib.xi. Accedit,quòd ex horum diuiſione rem,quã quærimus,citius aſſequi poterimus. Sit autem diuiſio huiuſmodi,Locorũ,qui maximarũ differentiæ dicti ſunt, alij ab his dicuntur terminis,hoc eſt, nomen accipiunt, qui in quæſtione poſiti ſunt: alij extrinſecus ſumuntur: alij inter hos medij ſunt. Sed illud nunc animaduertendũ hic eſt,quòd cùm dicitur,ab his terminis, qui in quæſtione poſiti ſunt,id cum primis intelligendum eſt ab altero illorum.Nam cùm duo ſint in unaqualibet propoſita quæſtione termini, ſubiectus unus, & prædicatus alter, ab horum altero locus differentia maximè nomẽ accepit.Vt ſit propoſita quæſtio. Eſt ne concha animal? in hac duo ſunt termini,animal et concha.Dubitatur au*

tem utrum animal de concha prædicetur. Tertius proinde reſtat inueniendus, qui illos duos connectat, atque id quod propoſitum eſt, ita eſſe confirmet, undè et medium appellatur, et ratio, et argumentũ. Hinc iam tertius ille terminus ab altero illorum nomen accipiet, utpotè quod ad eum ſit aut ut definitio, aut ut definitũ, aut ut genus, aut ut totũ, aut ut cauſa, aut quomodocũque aliter. Vt ſit, exempli cauſa, tertius iſte terminus, animalis definitio, quæ eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. Tunc ſic argumẽtor, Concha eſt ſubſtãtia animata ſenſibilis, igitur cõcha eſt animal, quod nimirũ iã anteà dubitari poterat: cuius dubitationis ſcrupulus hinc pendere uidetur, quòd conchæ nec uideant, nec ullum alium ſenſum habeant; quàm cibi et periculi, hoc eſt, guſtus et tactus, autoribus Ariſtotele et Plinio. Ergo qui tertius acceſſit terminus, et à definitiõe alterius è duobus, ueluti è loco aliquo eductus, hunc ſcrupulũ ſuſtulit. factusq́; eſt illius argumentationis probatio et argumentũ, cuius deinde maxima ſuperueniens propoſitio (quæ quidẽ eſt, De quocunque prædicatur definitio, et definitum) omnem tollit dubitationem, ambiguitatemq́ue: ſi fortè interim dubitabatur adhuc quænam ſit ipſius definitionis ad definitum habitudo.

RESTAT *igitur.*) Poſtpoſita diuiſione locorum maximarum, redit ad diuiſionem eorum locorum, qui differentiæ maximarum dicti ſunt. *Quòd hi illis pauciores ſint.*) Omnia uniuerſaliora ſunt pauciora, loci qui ſunt differentiæ maximarum ſunt uniuerſaliores, ergo ſunt pauciores ipſis maximis. Ratio hæc eſt Boetij lib. ii. differentiarum Topicarum. *Locorum.*) Hæc diuiſio locorum eſt Themiſtij, cuius Boetius refert ſententiã lib. iii. differentiarum Topicarum Ariſto. uerò lib. i. Rhetoricorum locos artificiales, & inarti-

inartificiales partitur. Quā partitionē Ariſt. Cice. lib. 2. de Oratore ad Q. fratrē. Quintil. lib. v. imitati ſunt. Loci me dij à Themiſtio cōſtitui facile ad internos reduci poſſunt, cui ſētētiæ Rodulphus 3. cap. 1. lib. ſubſcribit. *Autoribus Ariſto. et plin.*) Guſtus & tactus ſunt ſenſus neceſſarij omni animali: cæteri uidētur ornamēta quędā, autor Ariſto. ultimo cap. 3. lib. de Anima Plin. in eā rē lib. x. cap. xvij. ſcribit, Tactus ſenſus omnibus eſt etiam quibus nullus alius. Nam & oſtreis & terreſtribus uermibus quoq;. Aeſtimauerim omnibus ſenſum & guſtatus eſſe, cur enim alios alia ſapores appetunt? in quo eſt præcipua naturæ architectio. Hactenus Plinius.

De tribus locis, qui à ſubſtantia dicuntur.

Terminorum *porrò, qui in quæſtione ponūtur, alij ſubſtātiā rei indicāt, alij ipſam cōſequūtur ſubſtātiā. Subſtantiā rei indicāt, ſiue à ſubſtātia termini dicti ſunt quicunq; in definitione uel ſola cōſiſtunt. Definitio quippe eſt, quæ ſubſtantiā rei monſtrat, indicatq;. Sed id iam exēplo patefaciamus. Age igitur, quæratur an arbor ſit animal, fiatq; huiuſmodi argumentatio, animal eſt ſubſtantia animata ſenſibilis, arbor autē ſubſtantia animata ſenſibilis non eſt, non eſt igitur arbor animal. Locus quidem differentia maximæ, à definitione. Locus uerò maxima, Cuicunque definitio nō conuenit, nec definitū. Præterea autē & quoties à deſcriptione argumentum ducitur, Locus à ſubſtantia dici poteſt. Nam ut definitio ſubſtantiam rei monſtrat per genus & differentias, ita deſcriptio eiuſdem intelligentiam claudit quibuſdam accidentibus, unā proprietatē, quæ rei conueniat efficiētibus, uel ſubſtantialibus differentijs præter conueniens genus aggregatis. quod quidem tum maximè contingit.*

cùm

cùm prima genera deſcribuntur. Huius tale ſit exemplum. Albedo nullus ſubiacet accidentibus, ergo albedo ſubſtantia non eſt. Etenim ſubſtantia eſt, quæ omnibus ſubiacet accidentibus. Locus quidem differentia maximæ, à deſcriptione. Locus uero maxima, Cuicunque non cõuenit deſcriptio, nec deſcriptum. Præter hos duos à ſubſtantia locos, tertius eſt, qui à nominis interpretatione dicitur, quem Marc. Cicero Notationem, Ariſtoteles Symbolum uocat, illis haud multùm abſimilis. Siquidem interpretatio nominis, eius reíque nomine ipſo ſignificatur, quædam quaſi deſignatio eſt. Ab hac argumentum ducitur, ſi quæratur, Vtrum Philoſophiæ ſtudendum ſit. Ad quod probandum talis inſtituitur ſyllogiſmus. Philoſophia amor ſapientiæ eſt, atqui ſapientiæ eſſe ſtudendum nemo dubitat, Philoſophiæ igitur ſtudendum eſt. Locus quidem differenta maxime, ab interpretatione. Locus uerò maxima, cui nominis interpretatio conuenit, & ipſum nomen, cuius interpretatio facta eſt. Sanè hoc loco rectè uti poſſunt ij, qui linguarum imperiti non ſunt. Siquidẽ interpretari nihil aliud eſt, quàm linguam unam per aliam exponere. Fit tamen & in eadem nonnunquam lingua: ut locuples dicitur, qui locis abundat, hoc eſt prædijs & poſſeſſionibus. Cauendum autem ne temere quicquam interpretemur, quemadmodum ij ſolent, qui nullius propè linguæ satagunt. Quo fit, ut ijdem dictum lapidem eſſe interpretentur, quòd pedem ledat: & poteram, quòd pedibus quaſi tria ſit: cum utrunque Græcam originẽ habeat, id quod Laurentius Valla quoque atteſtatur. Inſuper & alia pleraque ad eundem interpretantur modum, ridicule uidelicet

delicet magis,quàm ſcitè. Neque uerò nominis interpretatio ob id dicenda non eſt,ſi ad uiuum(quo dicitur) nõ reddiderit,id quod interpretandum proponitur, ut cælum,quod (ut Varro interpretatur) quaſi cælatum dictum eſt. Nec item refert,ſi non rei cui attribuitur, omni ex parte conueniat,ut Philippus, quod nomen interpretatur,amator equorum. Quid ſi non omnibus conueniat,qui hoc nomine uocentur? dummodo tamen illi conueniebat,cui primùm impoſitum eſt,patri fortaſſis Alexandri Magni. Ex quo fruſtra mihi laborare uidentur hi, qui duplicem nominis interpretationem inducunt. Vnam quidem, quæ cum interpretato conuertatur:alteram uerò,quæ conuertibilis non ſit. At nunc illud potius ſcire debemus,quòd per dictos locos uariè argumentari poſſumus,nunc ſubijciendo,nunc prædicando eundem terminum,atque ipſum etiam de aliquo nũc conſtruendo,nunc deſtruendo. Tum & conuerſo ordine totidem modis,uerbi gratia,à definito,à deſcripto,ab interpretato nomine.ſimulq; & maximas ipſas toties uariare:id quod quod ſtudioſus huius artis facilè ex ſeipſo intelliget,alioqui inutilis prorſus,qui huic ſtudio addicatur. Sed iam ad reliquos huius diuiſionis locos trãſeundum eſſet, niſi illud ſuccurreret prius admonendũ,quod ut à definitione ad definitum, à deſcriptione ad deſcriptum,& à nominis interpretatione ad interpretatum, firma eſt & perpetua conſequendi ratio, ita & à proprio,ad id cuius eſt proprium,& contrà,ut ſi quid riſibile eſt,idem homo eſt. Hinc & equus manſueſcere poſſe probatur,cum animal ſit diſciplinæ capax, iuxta illud Horatij,Fingit equum tenera docilem ceruice magiſter

gilter

giſter Ire uiam, quam monſtrat eques. Locus quidem differentia maximæ à proprio. Locus uerò maxima, Si cui propriũ alicuius rei conuenit, et id cuius eſt propriũ.

TERMINORVM *porrò.*)Locorum qui ſumuntur à terminis poſitis in quæſtione. alij ſumuntur à ſubſtantia, alij à concomitantibus ſubſtantiam. locus à ſubſtantia dicitur, quando ſumitur argumentum ab his, quæ ſunt de ſubſtantia rei de qua quæritur, cuiuſmodi eſt genus, ſpecies, differentia. Finitio autem eſt tota rei ſubſtantia. À concomitantibus ſubſtantia ſumitur argumentum, quando ducitur argumentum ab aliquo, quod eius rei de qua quæritur, comitatur ſubſtantiam. *Huius tale.*)Hoc Enthymema ſic in ſyllogiſmum conijcitur. Omnis ſubſtantia accidentibus ſubſtat, nulla albedo accidentibus ſubſtat, ergo nulla albedo eſt ſubſtantia. *Ad quod probandum.*) Hic locus ſic in formam ſyllogiſmi reducitur, omni amori ſapiẽtiæ eſt ſtudendum, philoſophia eſt amor ſapientiæ, ergo philoſophiæ eſt ſtudendum. *At nunc illud.*)Ab his tribus locis, finitione, deſcriptione, interpretatione nominis quatuor modis argumentari poſſumus, duobus affirmatiuè ex parte ſubiecti & prædicati, & ab iiſdem terminis totidem negatiue.

De his locis, qui terminorum ſubſtantiam conſequuntur.

HIS *ita præmonitis, eos iam aggrediamnr locos, qui terminorum ſubſtantiam conſequuntur. Horum ſanè multifaria diuiſio eſt. Siquidem plura ſunt, quæ ſingularibus ſubſtantijs adhæreſcunt. Ex his igitur alij à toto dicuntur, alij à partibus, alij à cauſis, alij ab effectibus, ſiue ut Cicero ait, ab effectis, nonnulli à generatione, & à corruptione, & alij item ab uſibus, quidem etiam à communiter accidentibus. Sed ex his omnibus primus exponendus uenit, qui à toto dictus eſt: quod ut cõmodius fiat, quot modis ipſum totum dicatur, ſubijcere*

cere oportet. Dicitur autem totum duobus modis: Aut enim ut genus, quod et totum uniuerſale dicitur, aut ut id, quod ex partibus integratur. A toto igitur, quod & genus eſt, argumentum ducitur, ut ſi quæratur. An iuſtitia ſit bona, fiatq; ſyllogiſmus hoc modo, omnis uirtus eſt bona, iuſtitia autem uirtus eſt, iuſtitia igitur bona eſt. Locus quidem differentia maximæ, à toto, hoc eſt, à genere. Locus uerò maxima, Quæ generi adſunt, & ſpeciei. Rurſus ſit quæſtio, an humanæ res prudentia regantur? Dicimus ergo ſic, Mundus prouidentia regitur, humanæ autem res mundi partes ſunt, humanæ igitur res prouidentia reguntur. Locus quidem differentia maximæ, à toto, id eſt, ab integro, quod partibus conſtat. Locus uerò maxima. quod toti conuenit, & partibus. Porrò ut à toto, tum hoc: tum illa argumenta ducuntur, ita & contra ab utriuſque partibus duci poſſunt. Itaq; a partibus totius, quod genus eſt, argumentum ducitur, ut ſi quæratur, An uirtus ſit mentis bene compoſitæ habitus, & fiat ſyllogiſmus hoc pacto, Iuſtitia, fortitudo, temperantia, atque prudentia, habitus ſunt mentis bene compoſitæ, & hæc quatuor uni uirtuti uelut generi ſubijciuntur, uirtus igitur mentis bene cõpoſitæ habitus eſt. Locus quidem differentia maximæ, à partibus totius ſiue generis. locus uerò maxima, Quod ſingulis ineſt partibus, id toti ineſſe neceſſe eſt. A partibus autem, quæ integri partes eſſe dicuntur, argumentum ducitur, ut ſi hæc quæſtio, Eſt'ne Rhetorica utilis? Dicimus hoc modo, Inuentio utilis eſt, & diſpoſitio, & elocutio, & memoria, item & pronuntiatio, & hæc quinque Rhetoricæ partes ſunt, ut ex quibus ipſa integratur,

Rhe-

Rhetorica igitur utilis eſt. Tum uerò & per deſtructionem argumētatio procedit, ut ſi quærat quiſpiam, num hic, quem ſeruum eſſe conſtiterit, liber ſit. Hunc ſi quis non eſſe liberum monſtrare uelit, hic dicet. Si neq; cēſu, neque uindicta, neq; teſtamēto liber factus eſt, liber nō eſt. At nulla earū parte liber factus eſt, non eſt igitur liber. Locus quidem in differentia maxime à partibus, ſiue (ut Ciceroni placet) à partium enumeratione. Locus uerò maxima, Si omnes partes à re qualibet abiunctæ fuerint, & totum neceſſariò abiungetur.

HIS *ita præmonitis.*) Explicat hoc capite locos quoſdam, qui ſubſtantiam eius rei de qua quæritur, conſequuntur. A *toto igitur.*) A toto uniuerſali affirmatiuæ colligimus, quando ipſum totum cum nota uniuerſali ſumitur, ut Traianus omnibus uirtutibus præditus fuit, ergo etiam iuſtitia. *Quæ generi.*) Quæ generi inſunt, etiam alicui formarum conueniunt. Videndus eſt Ariſtot. 2. capite. 2. lib. Topicorum.

De aliis quibuſdam modis totius.

SVNT *prætereà ab his duobus modis alij modi totius. Namq; & totum dicitur in quantitate, & totum in modo, & totum in tempore, & totum in loco. Quorū tamen duos poſteriores ſub toto in quantitate comprehendere planè licet, horum uerò partes ſunt, quæ ſub ipſis particulariter ſumuntur. Totum ergo in quantitate eſt, cum uniuerſaliter quicquam dicitur, ut eſt omne animal, cuius partes ſunt homo, leo, bos, & aliud quoduis animal. Totum in modo dicitur, cùm ſimpliciter aliquid proponitur, ut homo, aut ambulat. Pars uerò in modo eſt, quoties idem cum adiectione aliqua proponitur, ut homo literatus, aut ambulat pedetentim. Totum in*

tempore

tempore eſt,ut cùm dicimus ſemper,cuius partes ſunt, nunc,hodie,aliquando.Totum in loco , ut cum dicimus, ubique,cuius partes ſunt,hic alicubi,Romæ.At horum omnium nunc exempla ſubijciantur. Igitur à toto ad partem ſecundum quantitatem exemplum ſit. Si in omnibus eſt uerus uates Apollo, & in hoc uerus eſſe perhibetur,quod dixit. Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe. A toto autem ad partem ſecundum tempus, ut ſi Deus ſemper eſt,& nunc eſt.Rurſus à toto ad partem ſecundum locum,ut ſi ubique Deus eſt,& hic eſt. Cæterũ in his haud quaquam id conſequens eſt,ſi à parte ad totum argumentum ducitur,niſi per negationem ſiue deſtructionem,ut non eſt hic,ergo nec ubique eſt. At uerò à parte ſecundum modum utique rectè argumentatio procedit,licet non contrà:ut,ſi quoquo modo mouetur Deus,& ſimpliciter mouetur:iraſcitur autem Deus,ergo mouetur:& ſi quis pedetentim ambulat, & ſimpliciter ambulat.Talibus ferè exemplis tum hic , tum alibi per hunc tractatum,ſi cui id magis libeat, uti omnino poteſt,ut à toto uniuerſali,ſiue à genere ad ſpecies, ſiue partes: per deſtructionem quidem,ut ſi non eſt animal, quod eminus uidetur,ergo nec homo eſt,nec equus: per cõſtructionẽ uerò,ut homo eſt,aut equus, ergo animal. Sic & à toto,quod partibus integratur, ad ipſas partes per conſtructionem quidem, ut domus eſt, ergo tectum eſt,& parietes, & fundamentum. Per deſtructionem uerò,ut ſi non eſt paries,aut tectum,aut fundamentum neque domus eſt.

SVNT *præterea.*)Totum in quantitate hoc loco dicitur quilibet terminus communis cum nota uniuerſali ſumptus.

ptus. Totum uerò uniuerſale eſt terminus communis ſine nota uniuerſali ſumptus, ut iuſtitia eſt totum uniuerſale, omnis iuſtitia eſt totum in quantitate Ab utroque termino eodem modo argumentamur. *Cæterum in his.*) A parte in loco ad totum ualidum eſt argumentum negatiuè tantum, ut in cœlo non ſunt mala, ergo nec ubique.

De locis qui à cauſis dicuntur.

A CAVSIS *loci dicuntur, uel ab efficiente, uel à materiali, uel à formali, uel à finali. Tot enim modis cauſa dicitur. Et efficiens quidem cauſa eſt, quæ principium motus præſtat, ut aliquid fiat. Materia, quæ formas rerum ſubiecta ſuſcipit. Forma autem, quæ cuiusli bet rei ſpecies eſt & ratio. Finis uerò, cuius gratia aliquid ſit. Effectus porrò, qui has ſequitur. Ab efficiente igitur cauſa argumentum ducitur, ut ſi quis iuſtitiam naturalem eſſe oſtendere uoluerit, & dicat hoc modo, Congregatio hominum naturalis eſt: homo quippe natu raliter ciuile animal eſt. Iuſtitiam uerò hominum fecit congregatio: Iuſtitia igitur naturalis eſt. Locus quidem differentia maximæ à cauſa efficiente. Locus uerò maxima. Quorum efficiens cauſa naturalis eſt, ipſa quoque naturalia ſunt. A materiali uerò, ut ſi quis Mauros non habere arma contendat, idcirco quòd ferrum eis deſit. Vel hoc modo, Ferrum non eſt, igitur gladius non eſt. Locus quidem differentia maximæ à cauſa materia li. Locus uerò maxima, Si non eſt cauſa materialis, neq; ipſa, quæ ex ea conficiuntur, eſſe poſſunt. A formali autem: ut ſi quis probet Dædalum non potuiſſe uolare, quo niam nullas naturali forma pennas habuiſſet. Locus quidem differẽtia maximæ à cauſa formali. Locus uerò maxima, Tantum unumquodque poteſt, quantũ forma*

eius

eius naturalis permittit. A fine, ſiue à cauſa finali argumentum ducitur: ut ſit propoſitum, an iuſtitia bona ſit, fiatq; hoc modo argumentum. Si beatum eſſe bonum est, & iuſtitia bona eſt. Hic eſt enim iuſtitiæ finis, ut ſi quis ſecundum iuſtitiam uiuat, ad beatitudinem perducatur. Locus quidem differentia maximæ a fine, ſiue a cauſa finali. Locus uero maxima, Cuius finis bonus est, ipſum quoque bonum eſt.

A CAVSIS.) Cauſa dicitur in uniuerſum, ad cuius eſſe aliud ſequitur. Cauſarum tractatio frequens eſt, & apud Dialecticos & phyſicos. Cauſæ pertinent ad philoſophum naturalem, quatenus principia quædam ſunt, & ad motũ reducuntur. Ad dialecticũ uero quatenus uel per eas fuit, vel demonſtrat ab eis argumenta ducuntur. *Congregatio hominum naturalis eſt.*) Hic locus ſic ad ſyllogiſmum reducitur. omnis congregatio hominũ eſt naturalis, iuſtitia orta eſt ex congregatione ergo iuſtitia eſt naturalis. *Tantum unum quodque poteſt.*) A cauſa formali metimur uniuſcuiuſque rei virtutem, ergo ſi forma non adfuerit, quæ requiritur ad talem operationem, & operatio aberit, vt calor eſt quædam forma accidentalis mediante qua ignis calefacit, ergo ſi hæc ceſſet etiam ceſſabit calor.

De locis, qui ab effectibus dicuntur, & item à generatione & corruptione.

AB *effectibus quoque harum argumenta ducuntur. Verum ad hoc ipſum ſcire oportet, duplicem eſſe cuiuſlibet effectus cauſam neceſſariam, ut ſine qua effectus eſſe non poteſt: & ſufficientem, quæ certe huiuſmodi est, ut ſi adſit, impoſſibile ſit effectum non eſſe. Itaq; ab effectu ad cauſam neceſſariam ita argumentari poſſumus per conſtructionem, Gladius eſt, ergo ferrum est: & domus est, ergo intritum eſt, & lapides, & ligna.*

Locus q.d.max.ab effectu ad cauſam neceſſariam, Loc. ue.ma. Poſito effectu, ponitur & eius neceſſaria cauſa. Rurſus ab effectu ad cauſam ſufficientem per deſtructionem potius, quàm per conſtructionem, quando conſtruendo argumentationem non ſemper euenit, quod inferre uolumus. Vnde non recte ſequitur, Hic interijt, ergo iugulatus eſt. Siquidem id euenire poſſet alio quouis caſu, aut letali morbo correpto alicui. Deſtruendo tamen ratum eſt quod infertur, ut, non interijt, ergo iugulatus non eſt. Item, lumen ſolis non est, ergo eius lux nõ est, Propterea ſcire debemus, quòd ex ipſis cauſis latior patet argumentandi campus, autore Hegio. Itaque ab efficiente quidem cauſa arguere poſſumus ſtatuam commendabilem eſſe, quia Phidias eam fecerit, aut Polycletus, aut Praxiteles. Hinc illud Ouidij, Materiam ſuperabat opus. A materia uero res pretioſas aut utiles eſſe, quippe quod tela ſerica pretioſior ſit lanea, et lanea item linea. Et iuxta Horatij ſententiam, Vilius argentum est auro. Hinc etiam ſcientia de anima honorabilior ab Ariſtotele dicta eſt cætera quauis de natura parte. A forma autem res extare, & item dignas, et minus dignas eſſe, ut hominem, quòd rationale animal ſit, digniorem quolibet animali. A fine, res bonas ſiue utiles, ut exempli cauſa, liberales artes, quòd bonos & utiles habeant fines. Cæterum qui ab effectibus dictus eſt locus, hunc Boetius eundem eſſe dicit cum loco a generationibus. Sed nos eos ſeiunximus, quòd generatio uidelicet non ſit, quæ ad cauſas ipſas ſequatur, cuiuſmodi tamen effectus definitur: ſed quæ potius uia quædam ſit ad effectus producendos: quemadmodum corruptio ad

eorum

eorum deſitionem. Atqui horum ſpeculatio alium poſtu lat locum. A generatione igitur, argumentum ducitur hoc modo, Aſſuefactio ad uirtutem bona eſt, igitur uirtus bona eſt. Lo. qu. ma. a generatione. Lo. ue. ma. Cuius generatio bona est, ipſum quoque bonum est. A corruptione uero, ut deſuefactio a uitio bona eſt, igitur uitium malum eſt. Loc. qu. diff. ma. a corruptione. Locus uero max. Cuius corruptio bona eſt, ipſum quod corrumpitur, ſiue quòd corruptum est, malum est. Sane ſciendũ, quòd quoties ab hoc loco argumentamur, prædicatum conſequentis contrarium, ſeu oppoſitum eſſe debet prædicato antecedentis. Quod tamen non ita euenit in loco a generatione, ob eam fortaſſis cauſam, quod per hanc aliquid acquiratur, per illam autem deperdatur acquiſitum. Etenim ut generatio, rei productio eſt: ita corruptio, eiuſdem abolitio.

A B *effectibus.*) Diuiſio quam hoc loco Cæſarius proponit, eſt apud Ariſto. iij. cap ij. lib. Auſcultatoriorum. Eſt autem cauſa neceſſaria uel, ut loquitur Ariſto. actu, quam neceſſario ſequitur effectus, ut ex arbore bona fructũ ferente, neceſſario bonus ſequitur fructus. Alia eſt cauſa ſufficiens non tamen neceſſaria quæ impellit, & adiuuat ad effectum conſequendum, ut colloquium reſpectu amoris. H*ic interiit.*) Sic iugulare, eſt cauſa ſufficiens interitus non tamen neceſſaria. A*tqui horum.*) In his duobus locis à generatione, & corruptione argumẽtationes componuntur prædicatis euariatis ſecundum has uoces bonum, & malũ. A generatione ſic, generatio domus bona eſt, ergo domus eſt bona. Generatio Catilinæ pernicioſa fuit, ergo Catilina pernicioſus. At in loco à corruptione diuerſum ſumitur prædicatum in antecedente, & conſequente, ut domicilia latronũ funditus euertere bonũ eſt, ergo ipſa domicilia mala ſunt. Ariſt. in Topicis ſæpe hos locos inculcat.

De locis, qui ab uſibus & communiter accidentibus dicuntur.

VSVM *definiunt rei cuiuſque operationem, at minus proprie. Quandoquidem multarum rerum uſus aliquis eſſe probatur, quarum tamen nulla eſt operatio, ut librorum quidem est aliquis, nulla autem operatio: & agri item, & gladij. Itaque rectius definitur, cuiuſq; rei functio. In quibuſdam tamen conincidunt uſus & operatio, ut uiſio oculi, uſus eius est, & functio & operatio pariter. Sed et illud hic cauendum moneo, ne abuſum pro uſus uſurpemus: ut hi faciunt, qui ita argumentantur. Interficere hominem malum est, igitur gladius malus eſt, quando certe in hoc non uſus gladij est, ſed abuſus. Quippe ad propulſandam potius iniuriam, non ad inferendam gladius factus eſt. Vnde illud Diui pauli ad Roma. cap. xiij. Non fruſtra gladium geſtat is, qui in republica poteſtate fungitur. Dei enim minister est uindex ad iram ei, qui male agit. Ab uſibus igitur, ſiue ab uſu argumentum ducitur, ſi ita argumentetur quiſpiam Equitare bonum est, igitur equus bonus est. Locus quidem differentia maxima ab uſibus, ſiue ab uſu. Locus uero maxima, Cuius uſus bonus eſt, ipſum quoque bonú est. Communiter accidentia, ut hoc loco accipiuntur, ſunt quæ ſeſe comitantur, idq; uel ſemper, uel plurimú. Ab his igitur argumenta ducuntur, quoties ea ſumuntur accidentia, quæ relinquere ſubiectum, uel non poſſunt, uel non ſolent: ut ſi quis hoc modo dicat, Sapientem non pœnitet, pœnitentia enim malum factum ſequitur. Quod quia in ſapientem non cadit, ne pœnitentia quidem. Loc. q. m. a communiter accidentibus. Locus uero*

uero maxima, Cui non ineſt aliquid, ei nec illud quod illius eſt conſequens, ineſſe poteſt. Rurſus & hoc modo ſecundum affirmationem, Pluit, ergo uapores in ſublime leuati ſunt. Vnde nec illud iam prætereundum eſt, quòd aliquoties quæ naturaliter priora ſunt, in propoſitione tamen ſunt conſequentia, ut Peperit, igitur cum uiro concubuit. Quocirca non recte ita proponitur, Inimicitiæ ſunt, igitur bellum eſt. Sed e contrario potius, Bellum eſt, igitur inimicitiæ ſunt. Nam ut ludum plerunque comitatur certamen & ira, ita ex ira inimicitiæ ſæpe oriuntur, & ex his funebre bellum. id quod ab Horatio elegantiſſime adnotatum eſt tertia ad Mecœnatem epiſtola: Ludus enim genuit trepidum certamen & iram: Ira truces inimicitias, & funebre bellum. Aliquoties uero, quæ naturaliter antecedunt, ea & in propoſitione priora ſunt, ut arrogans eſt, ergo odioſus eſt. Ex arrogantia.n.quiſq; fit odioſus, Tale eſt et illud, quod Anſelmus inter medij ordinis theologos, (niſi iudicio fallor) collocandus, in libro de caſu diaboli adnotauit his uerbis, Aliud eſt, inquit, rem aliquam cauſam eſſe alterius rei: aliud poſitionem rei cauſam eſſe, ut aliud ſequatur. Nam cum incendium non ſit cauſa ignis, ſed ignis e diuerſo incendij: poſitio tamen incendij cauſa eſt, ut ignem eſſe ſequatur.

VSVM *definiunt.*) Vſus, ut inter locos numeratur, nihil aliud eſt, quàm actus ipſe utendi, ſiue operatio ſiue functio uocetur. *Sed et illud.*) Ducitur argumentũ ab uſu, quando ab ipſa rei bonitate uel malitia colligimus. Nã ex hoc ſumitur maxima per contrarium, cuius uſus malus eſt, ipſum malum eſt, & cuius uſus bonus eſt ipſum bonum

 eſt.

eſt. *Communiter accidentia.*) Hæc ſunt quæ ὡσεπιτοπολὺ, hoc eſt frequenter eueniunt, ut comptus eſt, ergo amat. philoſophus eſt. ergo ſuum negotium agit, & hominum conſpectum fugit. *Rurſus et hoc modo.*) Eſt enim pluuia uapor callidus, fumoſus eleuatus, à corporibus humidis per calorem ſolis, uſque ad mediam aeris regionem, à cuius frigore condenſatur, & in nubem conuertitur, quæ nubes rurſus in aquam diſſoluitur.

De locis qui extrinſecus ſumuntur qui & quot ſunt.

Expoſitis locis, qui ab ipſis terminis in quæſtione poſitis ſumuntur, reſtant dehinc exponendi, qui licet extrinſecus ſumpti, argumenta tamen quæſtionibus ſuppeditant. Hi uero ſunt, a rei iudicio ſiue ab autoritate, a ſimilibus, a partibus, a proportione, a maiore, a minore, ab oppoſitis, a repugnantibus, a tranſumptione, & a tranſmutata proportione.

Expoſitis locis.) Extrinſeci loci dicuntur, quando ſumitur argumentum ab his, quæ ſunt omnino ſeparata, à ſubſtantia rei de qua quæritur, ut liberalitas eſt uirtus, ergo non eſt uitium.

De loco ab authoritate, ſiue à rei iudicio.

LOCVS *qui rei iudicium tenet, ſiue ab autoritate dicitur, huiuſmodi ab eſt, ut ſi dicamus id eſſe, quod uel omnes iudicant, uel plu. & hi uel ſapientes, uel in unaquaque artium penitus eruditi. Huius exemplum eſt, præter firmamentum eſſe planetarum orbes ſeptem: quoniam id ita aſtrologi doctiſſimi, & in aſtrologia ſapientes, penitusq; eruditi iudicarint. Locus quidē differentia maximæ, ab authoritate, ſiue à rei iudicio. Locus uerò maxima, Quod omnibus uel pluribus, uel*

ſapien-

ſapientibus hominibus uidetur, ei contradicere non oportet. Huic & illa aſtipulatur maxima, Vnicuiq; in ſua arte perito credendum eſt. Sane hic locus etſi per alias quoque complures diſciplinas uſum ſuum præſtat, in duabus tamen id præcipue ſpectatur obſeruaturq;. Vna quidem, quæ ueluti cæterarum artium fundamentum quoddam eſt, ac per hoc omnium infima, quippe literas docens, unde & nomen habet, à Græcis γραμματικὴ dicta: altera uerò, quæ quoniam circa diuinos uerſatur ſermones Theologiæ nomẽ illis ab accepit. Hinc etiam diſciplinarum omnium ſuprema exiſtit, & tanquam aliarum regina haberi debet. Verum ut illius autoritas in primis apud poetas est atque hiſtoricos, cæterosq; idoneos, atque probatos ſcriptores: ita huius autoritas ex nouo & ueteri teſtamento petenda eſt. Porrò cum duplex ſit autoritas, humana atque diuina: ſcire debemus, quòd humana plerunque uacillat, diuina ſemper firma manet. Humanæ igitur contrauenire interdum licet, diuinæ nunquam: illa ſæpe rationibus fulcitur, hæc rationibus nullis indiget, ſibi ſufficientiſſima. Ergo cum in humanis diſciplinis aliquis inſtituendus eſt, is (ut Aurelij Auguſtini & uerbis & ſententia utar) duplici uia ducitur, autoritate, & ratione. Et tempore quidem autoritas, natura-uero ratio prior eſt. Itaque quamuis imperitis adhuc autoritas uideatur eſſe accommodatior (oportet enim, ut Ariſtoteles ait, addiſcentem credere) ratio tamen apertior est eruditis. Authoritas igitur imperitis adhuc, ianuam quodammodo aperit doctrinarum, & diſcentem ducit. Ratio autem eundem iam eruditũ preſ-

ſis ueſtigijs hærere facit, & omnia intromiſſa luce commonſtrat.

Locvs *qui.*)Locus ab authoritate illis maxime nititur, quæ in finitione probabili explicantur: eſt enim probabile, ut Ariſtoteles primo capite primi libri Topicorum finit, quod uel omnibus, uel pluribus, uel ſapientibus, & his uel omnibus, uel pluribus, uel maxime notis uidetur. *Vna quidem.*)Grammatica minimum ratione plurimũ uſu, tota authoritate conſtat. *Porrò.*)Humana authoritas eſt, cuius prima origo à nobis eſt, ut ſyngraphum inſtrumentum: diuina quæ uel Dei uel numinis uoce profertur. uidendus eſt Cicero, initio partitionum oratoriarum, & Rodolphus agricola uiceſimo tertio capite primi libri. *Altera uero.*)Plus ualet authoritas in ſacroſancta theologia, quàm ratio, quia circa arduas res, & à ſenſibus remotas uerſatur, in quibus ratio humana nutat.

De locis à ſimilibus, & à partibus.

Similia *ſunt, quibus eadem qualitas ineſſe perſpicitur. Vnde & ſimilitudo definitur, rerum diffrentiũ eadem qualitas. Atqui ſimile, ut hic accipi uidetur, ſunt qui ita definiant: Simile eſt, quod eandem cum altero ſuæ ueritatis probabilitatem habet. A ſimilibus ergo, ſiue a ſimili, hoc pacto argumentum ducitur, ut ſi dubitetur, an homini proprium ſit bipedem eſſe, id ita probamus, Similiter ineſt equo quadrupedem eſſe, ut homini bipedem: at non eſt equo quadrupedem eſſe proprium, igitur nec homini eſſe bipedem. Locus quidẽ differentia maximæ a ſimilibus. Locus uero maxima, De ſimilibus idem eſt iudicium. Sane hoc loco uſus est diuus Paulus, Si Chriſtus (inquit) mortus reſurrexit, & nos mortui reſurgemus. Vnde errare conuincuntur, qui hunc locum uno pede claudicare dicunt: quòd (ut aiũt) fallat*

fallat plerunque adducta ſimilitudo. Verum id quoties accidit, non iam a ſimilitudine, ſed potius a diſſimilitudine erroris ſui cauſam habet. Quapropter Quintilianus huic præcipue loco iudicium adhibendum monet: Solent enim, inquit, nos fallere plerunque ſimilitudinum ſpecies, ideoq; adhibendum eſt his iudicium. Huic loco haud diſſimilis eſt locus, qui a paribus dicitur. Sunt autem paria, quæ eiuſdem ſunt quantitatis: & paritas ipſa quantitatis ueluti ſimilitudo quædam est. Ab hoc argumentum fit, ſi ita proponatur, Si cui in animo est Demoſthenem laudare, cur non & Tullium laudabit, cum alter alteri par ſit? Nempe quantus in eadem perſuadendi arte unus, tantus & alter. Locus quidem differentia maximæ, a paribus. Locus uero maxima, Parium idem est iudicium.

SIMILIA *ſunt.*)Vt Cornus & Aethiops dicuntur ſimilia, quia eis eadem qualitas ſecundum ſpeciem ineſt. *Vnde errare.*)Omnium locorũ è quibus argumenta ducuntur, nulli minus eſt uirium quàm loco à ſimili: parum contra renitentem ualet aduerſarium plurimũ ad illuſtrandam orationem, ut apud Quintilianum, quemadmodum vaſcula oris anguſti, ſparſam humoris copiam reſpuunt, ſenſim autẽ inſtillantibus replentur: ita tenera puerorum ingenia pro modo uirium ſuarũ docenda ſunt, inſuper in loco à ſimili hoc obſeruandum eſt. ſat eſſe ſimilia in uno tantũ conſentire, uon autem in omnibus. Vt quemadmodum oculus in corpore, ita mens in anima: in eo eſt ſimilitudo, quia ut oculus eſt ornamentum corporis, ita mens animæ: ſi quis autem ita ratiocinaretur, ut oculus in corpore, ita mens in anima: ſed oculus eſt corporeus, ergo mens eſt corporea. fallaci uteretur concluſione: quia in eo nõ conſiſtit ſimilitudo. Hanc rem totam paucis uerbis Gicero in præceptis herennianis libro quarto expreſsit: non enim

res

res tota toti rei neceſſe eſt ſimilis ſit ad ipſum, ad quod cõ fertur, ſimilitudinem habeat oporteat. *Si cui in animo.*) De comparatione Demoſthenis & Ciceronis uidendus eſt Plutarchus.

De loco à proportione.

CONFINIS *porrò duobus illis quodammodo est, qui a proportione locus dicitur. Nam ut ſimilitudine res rei comparatur ſecundum qualitatem, & paritate ſecundum quantitatem: ita proportione habitudo comparatur habitudini. Eſt enim proportio quædam habitudinis comparatio. A proportione igitur argumentum ducitur, ut ſi quæratur, an ſorte eligendi ſint in ciuitatibus magiſtratus, dicimus, minime: quia nec regendis nauibus ſorte præficitur gubernator. Locus quidẽ differẽtia maximæ, a proportione. Locus uero maxima, Quod in unaquaque re euenit, id in eius proportionali euenire probabile est. Hoc loco Ariſtoteles uſus est in Ethicis libro primo, cum ait, Vt oculus in capite, ita mens in anima. Sane hic locus accomodari in primis iudicibus poteſt, necnon & negotiatoribus. Siquidem ut operatio ad operationem, ita merces ad mercedem: & ut meritũ ad meritum, ita præmium ad præmium: & rurſus, ut delictum ad delictum, ita pœna ad pœnam. Hæc enim omnia proportionalia ſunt.*

CONFINIS *porrò.*) Locus à proportione ſimilis eſt duobus locis ſuperioribus, à pari, & à ſimili. eſt igitur locus, à proportione unius habitudinis ad alterã comparatio, hoc loco. *Ariſtoteles.*) Locus eſt Apud Ariſtotelẽ ſexto capite primi libri Ethicorum, huius exempli in ſuperiori capite, à nobis facta eſt mentio. *Siquidem ut operatio.*) Huius loci

loci plenior explicatio ex libro quinto Ethicorum Ariſtotelis,cum de iuſtitia diſtributiua diſputat,repetenda eſt.

De locis, à maiore, & à minore.

MAIVS *quod hic dicitur,& item minus,hoc pacto definiri poſſunt: Maius est, quòd ſuæ ueritatis maiorem habet probabilitatem: è diuerſo minus,quod minus,quod minorem. A maiore autem argumentum ducitur, ſi ita dicas: Non potest: rex arcem, aut urbem expugnare,ergo nec miles.Item,ſi non licuit Herodi habere uxorem uiri alieni,igitur neque fratris.Locus quidem differentia maximæ, a maiore. Locus uero maxima, Si id quod magis uidetur ineſſe, non ineſt, nec id quod minus uidetur ineſſe,inerit. A minore uero conuerſo modo, ut, ſi quilibet uel gregarius miles potest expugnare aut arcem,aut urbem,& imperator. Item,Si Scipioni priuatio licuit Caium Gracchum mediocriter Reipublicæ ſtatum labefactantem interficere, quanto magis conſulibus licuit perſequi, ac demum ultimo afficere, ſupplicio Catilinam, terras cæde, atque incendio uaſtantem? Item,Si feræ diligunt partus ſuos, quanam in liberos noſtros uti diligentia debemus? Locus quidem differentia maximæ,a minore. Locus uero maxima, Si id quod minus uidetur ineſſe,ineſt,& id quod magis uidebitur ineſſe,inerit. Hos locos Cicero & Quintilianus uocant a comparatione maiorum & minorum. A comparatione quidem maiorum: ut, Si quis ſacrilegium aut peculatum committit, & furtum committet. A cōparatione uero minorum(qui tamen oratoribus magis quàm philoſophus uſui est)ut,Qui facile palam mentitur,idem & peierabit.*

Maius

Maivs *quod hic dicitur.*) Horum locorũ plena ſunt omnia apud Dialecticos, & rhetores. unum hoc dignum obſeruatione, maius dici duobus modis. primo ſecundum rem, & quantitatem: huius exemplum eſt apud Ariſtotelem primo rhetoricorum, hic patrem interfecit, ergo quemuis alium interficere audebit. hoc eſt argumentum à maiori, ſi rem ſpectemus, ſed à minori ſi probabilitatem. ſecundo aliud eſt maius ſecundum probabilitatẽ quod habet maiorem uel minorem ſuæ probabilitatis ueritatem, ut Imperator non poteſt par eſſe uiribus Turcarum, ergo neque dux aut comes. eodem modo diſtinguendũ eſt minus, ex qua diſtinctione facile eſt intelligere locum Ciceronis in Topicis cum ait, quod ualet in maiore ualet in minore, & contra: quod enim ualet in maiore negatiue etiã ualet in minori: ſi enim quod eſt difficilius, & probabilius fieri non poteſt, ergo nec id quod eſt facilius, & minus probabile: ut ſi fines non regantur in urbe, nec aqua arceatur, & quod ualet in minori, ualet in maiori affirmatiue, ut aqua in urbe arceatur, ergo fines regantur. huius loci duo elementa topica apud Ariſtotelem frequenter repetita ſunt. ſi id quod uidetur magis ineſſe non inſit, nec id quod uidetur ineſſe, inerit, & ſi id quod minus uidetur ineſſe, inſit, & id quod magis inerit. *Si Scipioni.*) Hæc hiſtoria eſt apud Plutarchum in uitã Gracchorum, & Valerium maximum libro tertio capite, de fortitudine.

De loco, à tranſumptione.

Caetervm *qui a tranſumptione locus dicitur, non is est, quem uulgus dialecticorum eſſe putat, atque definit, quoties nomen magis notum tranſumitur pro nomine minus noto, in qua tamen opinione, et Boetium eſſe deprehendo, uirum alioqui de arte dialectica optime meritum. Sed ut cum bona eius uenia dixerim, quandoque bonus dormitat Homerus: imo idem poeta ait, Sæpe opere in longo fas est obrepere ſomnum. Itaque acutius, atque ſubtilius hoc animaduertẽtes, Alexan-*

der Hegius, noſtra fere ætate apud Dauentriam, nobile profecto & præclarum Germaniæ oppidum, haud incelebris gymnaſiarcha, uir alioqui inter priſcos philoſophos connumerandus, & poſt hunc Iacobus Faber Stapulenſis, obſeruandiſſimus quondam præceptor meus, cum Parrhiſijs Philoſophiæ ſtudijs operam nauarem, et ante hos Buridanus homo certe ingenio felicior, quàm inſtitutione, longe aliter hunc locum exponunt, atq; exẽplis inſuper declarant: unde & ab his tranſumptio deſinitur eſſe, quoties nomen metaphoricõs, hoc eſt, translatitie ſumptum, per proprium explicatur. Ab hoc autẽ argumentum ducitur, uerbi cauſa, ſi dicamus, Dialectica utilis est ad omnem methodum, igitur ad omnẽ ſcientiam utilis est. Locus quidem differentia maximæ, a nominis tranſumptione. Locus uero maxima, Quicquid alicui conuenit ſub nomine metaphoricõs ſumpto, eidem conuenit, & ſub nomine proprie ſumpto. *Sane hoc loco non philoſophi modo utuntur interdum, cæteriq; ſcriptores, ſed & ſacræ literæ eo plene ſunt, ac ſcatent propemmodum: ut, ſi leo rugiens fugiendus eſt, & diabolus fugiendus eſt. Item, ſi Chriſtus leo eſt, & rex eſt.*

CAETERVM.) Huius loci triplex eſt vſus. Primus quando theſim ad hypotheſim transferimus, ut ſi quæratur quid iuſtitia in omni re ualeat, & oſtendatur eam multum in Reip. adminiſtratione poſſe. Secundus quando nomen notius ſumitur pro innotiore, ut ſapiens pro philoſopho. Tertius quando nomen per metaphoram ſumptum per proprium explicatur, ut ſi quis pro ardere amore, uehemẽter amare dicat. *Ad omnem methodum.*) μέθοδος, eſt breuis uia, hinc per translationem ſignificat dicendi compendium, & rationem rerum dicendarũ. *Eſt rex eſt.*) Nam leo ani-

animal eſt ferox, & omnium animalium generoſiſsimum, & leones tantum ex feris clementia utuntur in ſupplices, proſtratis enim parcunt, uide Plinium libro viij. cap. xvj.

De locis ab oppoſitis, & a repugnantibus.

A b *oppoſitis uero toties argumenta ducuntur, quoties inter ſe aliqua opponi dicuntur. Opponuntur autem modis quatuor. Aut enim contrariè, ut album, nigrum: aut priuatiue, ut iuſtum, iniuſtum: aut relatiue ut dominus ſeruus: aut contradictoriè, ut uidere, non uidere. At de his quidem in tractatu de prædicamentis ſatis (ut arbitror) dictum eſt. Itaque a contrarijs argumentum ducitur hoc modo, Si bona eſt ſanitas, ægritudo mala eſt. Vel, ſi eſt aliquod animal ſanum, idem ægrum non eſt. A priuatiuis uero, ut ſi iniuſtitia fugienda eſt, ſequenda eſt iuſtitia. Vel, ſi quid uidens eſt, idē profecto non eſt cæcum. A relatiuis autem, ut quiſquis pater eſt, filium habeat neceſſe eſt. Vel, ſi quis pater eſt alicuius, eius filius non eſt. Porrò a contradictorijs, ut ſi quis eſt uidens, idem iam non eſt non uidens. Locus quidem differentia maximæ, ab oppoſitis. Locus uero maxima, In contrarijs, priuatiuis, relatiuis, & cōtradictorijs, oppoſita ſibi conuenire non poſſunt. In relatiuis inſuper alterum ſine altero eſſe non poteſt. Præter hæc autem ſunt & repugnantia, quæ a nonnullis diſparata dicuntur. Repugnantia quidem, quòd licet nulla oppoſitione inter ſe aduerſa ſint, a ſe tamen adeo diuerſa ſunt, ut alterum de altero nequaquam prædicari poſſit: diſparata uero, quòd ueluti diſpares res ſignificent. Ab his igitur argumentum ducitur, ut ſi ita dicamus, homo eſt, igitur lapis non eſt. Item, ſi quid homo eſt, id neque*

que

que bos eſt, neque equus, neque aliorum quicquã, quod ab homine diuerſum eſt. Locus quidem differentia maximæ, a repugnantibus. ſiue a diſparatis. Locus uero maxima, Quæ ſibi repugnant, hæc neutiquam conueniri poſſunt.

A B *oppoſitis.*) Regula tradi ſolet ab affirmatione vnius oppoſitorum, ad negationem alterius, ratæ & exploratæ fidei eſt argumentum, quam regulam ex inductione facile eſt probare. A *relatiuis.*) Aliud ſunt relata aliud relatiue oppoſita. Dicuntur relata quando ſumuntur ſine comparatione alicuius tertij, & ſic mutuo ſe inferunt, ut dominus eſt, ergo ſeruus eſt. Relata oppoſita dicuntur, quãdo conferuntur ad idẽ tertiũ, & ſic affirmatio unius infert negationẽ alterius, ut Anchiſes fuit pater Aeneę, ergo nõ fuit eius filius.

De loco a tranſmutata proportione.

ADIICITVR *a quibuſdam præter prædictos locos, qui extrinſecus ſumuntur, locus a tranſmutata proportione dictus. Is autem huiuſmodi est, ut ſi ita dicamus, Sicut octo ad quatuor, ita ſex ad tria: quippe quòd utrobique dupla ſit proportio. Ergo ſicut octo ad ſex, ita quatuor ad tria: quæ numerorum ad ſe inuicem habitudo, proportionem utrobique conſtituit ſeſquitertiam. Octo enim ſex ſuperant binario, quæ tertia pars est ſenarij. Itidem & quatuor tria, unitate quæ & ipſa pars eſt tertia ad tria, ſiue ad ternarium. Hinc & tranſmutata proportio dicuntur, quòd ab una in alium quaſi tranſitus fiat. Cæterum talem argumentationem hac maxima corroborant, Si ut primum ad ſecundum, tertium ſe habet ad quartum: & ut primum ad tertium, ſecundum ſe habet ad quartum.*

ADIICITVR.) Proportio eſt mutua duarum quantitatum inter ſe commenſurabilium habitudo, ut dupla inter

unum

unum & duo. Colligimus igitur ab hoc loco, ex quantitatum commutatione ab una proportione ad aliam, ut in exemplo Cæſarij à proportione dupla ad ſeſquitertiam. Huius loci exempla, ab Arithmetica petenda ſunt. Proportio dupla eſt quando maior numerus bis minorem continet. Seſquitertia eſt quando maior numerus continet minorem & tertiam eius partem ut inter quaternarium & ternarium.

De locis mediis.

MEDII *debinc loci ſequuntur, quibus expoſitis, finem protinus huic tractatui imponemus. Sed cur ita dicantur, dicendum prius. Medij quidem loci dici uidentur, quoniam in his argumenta neque extrinſecus omnino petuntur, neque ab ipſa terminorum ſubstantia, ſed ab ipſorum terminorum (ut exempli cauſa) uel caſibus, uel coniugatis, leui quadam mutatione deflectuntur. Similiter & qui a diuiſione locus dictus est, medius inter utroſque collocatur: quoniam ex eo nunc ab ipſis in quæſtione poſitis terminis, nunc extrinſecus argumenta ſumuntur. Sint igitur loci medij tres, a caſibus, a coniugatis, a diuiſione. Et caſus quidem est, cum principale aliquod nomen in aduerbium deflectitur, ut a iustitia iuſte. Coniugata uero dicuntur, quæ ab eodem diuerſimode deducta fluxerunt, ut a iustitia, iuste, & iustus, iuſta, iustum. Sed hæc omnia a Cicerone Coniugata dicuntur, quod quaſi ab uno iugo deducantur, quæ et idem ita definit. Coniugata dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem. Eiuſdem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno, uarie commutantur, ut ſapiens, ſapienter, ſapientia. A caſibus igitur argumentum ducitur, ut ſi quæratur de quopiam, ſit ne prudens: & arguatur eſſe talis, hoc modo*

do, Prudenter agit, ergo prudens eſt. A coniugatis uero ſi hoc pacto, Iuſtitia bona eſt, ergo qui iuſtus eſt, bonus eſt: Locus quidem differentia maximæ, à coniugatis. Locus uero maxima. Si unum coniugatorum cuipiá conuenit, & reliquum.

MEDII *debinc.*) Medius locus dicitur quando ducitur argumentum ab eo quod partim conuenit cum eo, de quo quæritur, & partim differt. Vt ſi in dubium reuocetur an iuſtitia ſit laudanda, ſic colligendum eſt, iuſtus eſt laudandus, ergo iuſtitia eſt laudanda. Argumentū ducitur à coniugatis, quæ partim conueniunt & partim differunt. *Et caſus quidem eſt.*) Caſus hoc loco dicuntur ea nomina, quæ à primo deriuata cum eo ipſo componuntur, ut ſapienter iuſte à ſapiens iuſtus. Hæc tamen omnia quia per tenui ſeparantur diſcrimine, eodem nomine coniugata dicuntur. Locus eſt in Topicis Ciceronis ad Trebatium. Orta ab eodem uerba uocat quæ habet idem principium & finem diuerſum, ut temperans temperantia. Hanc uerborum coniugationem Græci συζυγίαν uocant, quam Ariſto. in Topicis multum & ſæpe commendat.

De loco à diuiſione.

RESTAT *locus a diuiſione, qui (ut Boetio placet) hoc modo tractatur, Omnis enim (inquit) diuiſio uel negatione fit, uel partitione. Negatione quidem, ut ſi quis ita pronunciet, Omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione uero, ut ſi quis ita dicat, Omne animal aut ſanum eſt, aut ægrum: & quoties uox diuiditur in ſua ſignificata. Fiunt igitur argumenta a diuiſione, tum per negationem, tum per partitionem. Verum qui diuiſionibus utuntur, hi aut directa ratiocinatione contendunt, aut ad aliquod impoſſibile, inconueniensq́; ducunt atque id quod reliquerant, rurſus aſſumunt. Si igitur in quæſtione propoſitum, an nulla origo temporis fuerit:*

quod qui negare uolet, is directa ratiocinatione id demõſtrabit hoc modo, Tempus aut originem habet, aut non habet, Sed quia mundus æternus eſt (id enim pauliſper diſciplinæ gratia concedatur) tempus quoque æternum, quippe quòd mundus ſine tempore eſſe non potuerit. Quod uero æternum est, origine omnino caret: tempus igitur originem non habet. At ſi per impoſſibile idem oſtendi deſideretur, dicetur hoc pacto, Tempus aut originẽ habet, aut non habet: ſed ſi tempus habet originem non fuit ſemper. Tempus autem habet originem, fuit igitur, quando non fuit tempus. Atqui fuiſſe, temporis eſt ſignificatio: fuit igitur tempus, quando non fuit tempus: quod fieri prorſus impoſſibile est: non est igitur ullum principium temporis. Quo fit, ut ad alteram diuiſionis partem tandem redeatur, & dicatur tempus origine carere. Locus quidem differentia maximæ, a diuiſione. Locus uero maxima, Condiuidentium uno ſublato, alterum manet, & poſito altero, tollitur reliquum. At uero qui per partitionem diuiſionibus utuntur, hi id duobus modis tentant. Nam quæ diuiduntur, aut ſimul eſſe poſſunt, aut non poſſunt: ſimul eſſe poſſunt, cum uocẽ in ſignificationes diuidimus, non poſſunt uero, quæ negationis modo diuiduntur, ut aut ſanus eſt, aut æger. Itaque ſi quæratur, an canis ſubſtantia ſit, tum quiſpiã per diuiſionem id ita monſtrauerit, Latrabile animal ſubſtantia est, bellua marina ſubſtantia eſt, ſidus item cœleſte ſubſtantia eſt. Hæc autem tria canis nomen ſignificat: eſt igitur canis ſubſtantia. Per modum uero negationis a diuiſione argumentum ducitur hoc modo, Aut ſanus est, aut æger, ſed ſanus non eſt, igitur æ-

ger. Vel ſic, æger non eſt, igitur ſanus. Vel ita, ſanus eſt, igitur æger non eſt. Vel hoc modo, Aeger eſt, igitur ſanus non eſt.

RESTAT *locus.*) Quemadmodũ diuiſio fit duobus modis per negationem & partitionem: ita etiam duobus modis argumentamur à diuiſione, per diuiſionem & partitionem. Diuiſio fit per negationem, quando alterum membrorum negatiue circunloquimur. Per partitionem, quando membra diuidentia affirmatiue efferuntur. Cum diuiſio fit per negationẽ colligimus ab affirmatione unius mẽbri ad negationem alterius. *At uerò.*) Quando diuiſio fit affirmatiue, oſtendere oportet id de quo dubitamus ſingulis membris ineſſe diuidentibus, & ſic inerit etiam diuiſo.

Quemadmodum Dialectica probatio à demonſtratione differat.

EXPEDITIS *locorum differentijs, illud poſtremo ueluti coronidem adijcere operæpretium eſt, quo uidelicet pacto dialectica probatio a demonſtratione differat. Differt autem primo, quòd demonſtratio omnis ex proprijs concinnatur: Dialectica uero probatio ex communibus. Deinde, quòd demõſtratio ex ſolis neceſſarijs cõmeat: Dialectica uerò probatio interdũ ex neceſſarijs interdum ex probabilibus. Tertio, quòd demonſtratio duobus tantum utitur ſpeciebus argumentationis, nempe ſyllogiſmo, & inductione: Dialectica uero probatio omnibus fere, utpote nunc ſyllogiſmo, nunc enthymemate, nunc exemplo. Quo fit, ut non ſit proprium dialecticæ opinionem aggignere cum formidine de oppoſito, ut nonnulli falsò perſuadent, ſed dialecticam potius fidem quæ cum ex neceſſarijs fit, colligiturq́;, non minus certa eſt, quàm quæ per demonſtrationem paritur. Hoc tamẽ*

a ſcientia differens, quòd ſcientia ex propriis aggignitur: illa uero ex communibus, & nulli ſcientiæ peculiariter addictis. Cæterum opinionem facere infirmiori ipſius dialecticæ parti competit: qua proinde oratores frequentius, Philoſophi rarius utuntur. Quod quidem & diuus Seuerinus Boetius ita eſſe comprobat, atque his conteſtatur uerbis, Sed ea quidem argumenta (inquit) quæ ex definitione, uel genere, uel differentia, uel cauſis, uel ex diuiſione ducuntur, demonſtratiuis maxime ſyllogiſmis uires, atque ordinem ſubminiſtrant. Reliqua uero dialecticis, & ueriſimilibus.

EXPEDITIS.) Appendicem addit, qua obiter docet diſcrimen inter ſyllogiſmum Dialecticum & demonſtratiuum. *Differt autem.*) Prima differentia inter probationem demonſtratiuam, & dialecticam. Demonſtratio conſtat ex principiis certæ ſcientiæ addictis, Dialectica uerò, ut communis eſt facultas, ita etiam omnibus principiis utitur. Id docet Ariſto. initio lib. j. Rhetoricorũ, & viij. cap. j. lib. poſteriorũ, & xj. cap. j. lib. Elenchorum. *Deinde.*) Secunda differentia demonſtratio componitur ex omnibus, & ſolis neceſſarijs, ſed dialectica probatio fere ex probabilibus. Videndum eſt ſextum cap. primi libri poſteriorum. *Tertio.*) Tertia differentia, demonſtrator utitur tantũ duabus formis argumentationis, ſyllogiſmo, & inductione. Nam hæ ſi recte componantur, ſemper neceſſario conficiunt concluſionem, quod proprium eſt demonſtratoris. at Dialecticus omnibus formis promiſcue utitur.

IN TRACTATVM DECIMVM

PRAEFATIO

ABSOLVTIS hactenus a nobis nouem ex decem,quos inſtituimus,tractatibus artis Dialecticæ, in quibus eas partes ipſius artis pertractauimus, quantum compendio licet, per quas recte, diligenterq; differendi ratio comparatur, qui certe & finis totius artis eſſe exiſtimatur (quippe per quem uerum a falſo diſcernitur) inſtitutio huic noſtro iam ſatisfeciſſe uideri poſſumus. Cæterum quoniam falſum ſub ueri ſpecie plerunque obrepit,quo & incaut facile illuduntur (fallit enim uitium ſpecie uirtutis,ut non tam eleganter quàm uere a Iuuenale Satyrico poeta dictum eſt, & ab Horatio in eundem ſenſum,Decipimur ſpecie recti) idcirco ab Ariſtotele prouido nimirum artis magiſtro id etiam curatum eſt,ut poſt artis præcepta talia quoq, relinqueret præcepta,quibus etſi nihil quod ad artem faciat, diſceremus,his tamen inſtructi facile uitare poſſemus ſophiſtarum argutias captioneſque, quorum hæc eſt præcipua intentio, ut fallant,non doceant: magis appareât ſcientes,non ſint reuera.Vnde & hic illud,neque incommode,neque importune ex Aurelio Auguſtino adiecero,quod uir ille de eadẽ re in tertio de doctrina Chriſtiana ſcriptum reliquit. Cuius hæc ſunt uerba, Sunt multæ falſæ concluſiones rationum (quæ ſophiſmata appellantur)& ueras plerunque ita imitantes, ut non ſolum tardos,ſed ingenioſos minus diligenter attentos decipiant.Quare & nos iam ob eandem certe cauſam, Ariſtotelem hac quoque in parte ſequentes, decimum illis nomen adiicere in animo conſtituimus tractatum. In quo proinde de ſophiſticis elenchis (ſic enim ab il-

lo appellati ſunt) ſiue de locis ſophiſticis agamus, ut ſtudioſi adoleſcentes, ſi quibus hæc noſtra lucubratio quoquo modo profuerit unquam, poſt artem uel mediocriter perceptam, ex hoc iam etiam percipere poſſint, quænam ſint propria huius artis, quæ non ſint: tam etſi ſine his nec ars ipſa ſatis ſibi conſtare poteſt, ut nec Grammatica, quæ recte loquendi ſcientia definitur, niſi in hac quoque de Barbariſmo atque Solœciſmo fœdiſſimis eius artis uitiis cura deſumeretur non parua: id & in morum diſciplina iam pro comperto omnibus eſſe poteſt. Atque adeo hæc cura de artium quoque uitiis prodendis neceſſaria eſt: quod uitia latius ſerpere ſoleant ſuapte natura, & (ut ſupra dictum eſt) nonnunquam uirtutum ſpecies ſibi induant, quo citius circumueniant incautos. Hinc rectiſſime ab eodem Horatio dictum eſt, In uitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte. Sed iam de Elencho quid primum dicamus, & unde huius tractatus inſcriptio.

CAESARIVS in hac præfatione docet rationem, cur poſt vtranque dialecticæ partem inuentionem, & iudiciū, nunc tradat locos ſophiſticos ex quibus fallaces concluſiones colliguntur. *Cæterum quoniam.*) Ex hoc loco præcipua ratio ſumitur loci ſuperioris. Etſi is qui nouit contexere verum ſyllogiſmum, etiam nouit fallacem (rectum enim eſt index ſui & obliqui, ut primo de anima Ariſto. docet) tamen quoniam ſæpenumero falſum ſub ueri ſpecie irrepit, uiſum eſt Cæſario etiam poſt Ariſto. eos addere locos, quibus cognitis capti oſas concluſiunculas dextre diſſolue re poſſimus. Non enim minus eſt ingenioſum acute poſſe ponere quæſtionem quàm propter diluere. Eſſe autē quoſdam impoſtores ſyllogiſmos, Ariſto. j. cap. j. lib. Elenchorum ſimilitudine eleganti docet. Quemadmodum quidam homines, à natura formoſi ſunt, quidam fucoſe exornāt, & ut argentum quoddam ēſt verum quoddam adulterinū: ita etiam quidam ſunt ueri ſyllogiſmi quidam fallaces.

Quod

Quòd non ſolum in Dialectica, ſed Rhetorica, & alijs artibus vſu venit. Vnde Ariſto. ad finem ij. Rhetoricorum locos quoſdam tradidit, quibus falſas argumentationes diſſoluere poſſemus. *Quorum hæc eſt præcipua intentio.*) Id ex Platonis ſophiſta perſpicuum eſt. Plato enim poſtquàm ſex propoſuit ſophiſtæ finitiones, eas epilogo perſtringens ait. Prima inueſtigatio docuit ſophiſtam mercenarium uenatorem iuuenum ac diuitum. Secunda, Mercatorem circa animi doctrinas. Tertia circa hæc eadem cauponem. Quarta ſuorum inuentorem uenditorem. Quinta, circa ſermones artificioſum nimium litigatorem. Sexta purgatorē animæ, extirpantem eas opiniones quæ doctrinis impedimento ſunt. Septima, accedat ſophiſta eſt contradictor. Ad ultimum Plato ita colligit. Sophiſta in omnibus repugnat, ergo ſophiſta in omnibus ſapiēs eſſe uidetur. Eſt enim præſtigiator, & verarum rerum imitator. Ariſtote. uerò paucis uerbis multa complexus eſt. Ait enim ἐςὶ γὰρ ἡ σοφιςικὴ φαινομένη σοφία ὖσα δ' μὴ, καὶ ὁ σοφιςὴς χρηματιςὴς, ἀπὸ φαινομένης σοφίας, ἀλλ' ὐκ ὔσης. Hoc eſt. ſophiſticē eſt apparens ſapientia ſed quæ non exiſtit. Et ſophiſta eſt aucupator pecuniarum ab apparente ſapientia, ſed quæ reuera non eſt. Hæc copioſius fuſiuſque ex Platone, & Ariſtotele commemoraui, ut tyrones ſophiſtæ nomen, quod in inuidiam nunc abiit, & cuius toties mentio incurrit, planè intelligerent. *Nonnunquàm uirtutum ſpecies ſibi induant.*) Eſt enim quædam uirtutum, & uitiorum uicinitas, ut Ouidius libro j. de Remedio amoris eleganter docet.

Et mala ſunt vicina bonis, errore ſub illo,
Pro uitio uirtus crimina ſæpe tulit.

Quem locum nos etiam in ſcholiis quæ Panegiricum Plinij ſcripſimus, copioſius enarrauimus.

Qua ratione de ſophiſticis elenchis inſcriptio huius tractatus.

S E D *antequam reliqua huius tractatus exequamur, dicere haud grauabor, cur de ſophiſticis elenchis inſcriptus ſit, tum qui ab Ariſtotele nobis relictus eſt liber*

ber eiuſdem negotij, tum qui nobis iam inſtituitur tractatur ad illius imitationem: quamuis de locis ſophiſticis inſcriptio a nonnullis facta ſit. Exiſtimat Iacobus Stapulenſis id ab Ariſtotele factum eſſe, partim quòd hic præcipuus ſit ſophiſtarum finis inter quinque, quos illi coniectant, ac ſibi proponunt, de quibus mox plura: partim quòd huiuſmodi ſyllogiſmus, Elenchus inquam ſophiſticus, inſtrumentum ſit maxime idoneum ad conuincendú, hoc est, ad coarguendum coaltercantem. Vnde & apud Græcos ἔλεγχος *nomen quod dicitur, apùd Latinos præter alia argumentum, ſiue probationem ſignificat, & uerbum* ἐλέγχω, *quod arguo ſignificat. Sed cum elenchus dicitur hoc loco, ſophiſticus idcirco additur ut per ſophiſticum elenchum eum intelligamus ſyllogiſmus dici ullo modo poſſet, non per quem probatio & fides rei dubiæ fiat, cuiuſmodi certe dialecticus ſyllogiſmus est, ſed deceptio.*

SED *antequam.*) Cæſarius obiter explicat tractatus huius inſcriptionem ἔλεγχος hoc eſt argumentum probatio, fallax concluſiuncula.

De ſyllogiſmo ſophiſtico quid ſit, & quo pacto a dialectico differat.

EX *his iam quæ dicta ſunt, haud obſcurum eſſe poteſt, eundem ſyllogiſmum eſſe, qui nunc ſophiſticus, núc litigioſus, ſiue contentioſus dicitur. Eius porrò duplex ab Ariſtotele definitio traditur. Vna quidem, qua ſyllogiſmus eſſe intelligitur, ſed ex his colligens, quæ uidentur probabilia, imperitis uidelicet, cum tamen non ſint. Altera uerò, qua apparet quidem eſſe ſyllogiſmus, attamen non eſt: tametſi ex probabilibus nunquá colligi-*

ligitur. Vnde etiam liquidò nunc apparet, ab huiuſmodi ſyllogiſmo dialecticum ſyllogiſmum duplici ratione differre: Primum, quòd hic ſyllogimus planè ſit: deinde quòd ex probabilibus colligat. Cæterum probabilia ab Ariſtotele eſſe definiuntur, quæ uidentur omnibus, aut plurimis: aut ſapientibus, & his quidem uel omnibus, uel plurimis, uel maximè familiaribus & probatis: ut unumquenque amare eum, à quo beneficia acceperit.

Ex *his iam.*) Ariſto j.cap.j.lib.Topicorum duplicem ſyllogiſmum ſophiſticum conſtituit: alterum qui falſum ſumit & bene conludit, ut omnis ſubſtantia eſt animal, omnis homo eſt ſubſtantia, ergo omnis homo eſt animal: alterum qui uerum aſſumit & male colligit, ut omnis homo eſt animal, omnis equus eſt animal, ergo omnis equus eſt homo. Priorem Ariſto. putat dignum nomine ſyllogiſmi, poſteriorem minime.

De quinque ſophiſtarum finibus, quas & metas uocant.

Cvm ergo ſophiſta omnem neruum, omnemq; conatum eo intendat, ut coaltercantem circunueniat, illaqueetq; uidendum eſt, quot & quæ ſint, quæ ipſe con iectet, ac ſi proponat, ut fines initi certaminis: quos ubi etiam aſſecutus fuerit, ſe iam uictorem aduerſus corrixantem nimis ſuperbè, inſolenterq; proclamat atque uociferatur. Sunt uerò hæc numero quinque, Redargutio, Falſum, Inopinabile, Solœciſmus, & Nugatio. Eſt autem Redargutio, cum ui diſputationis cogitur quiſpiam aut negare quod antea conceſſerat, aut quod prius negauerat rurſus concedere. Falſum uerò, quod nullam habet ueritatis cauſam, ac ne apparentem quidem

dem. Inopinabile uero, quod præter opinionem omniũ, & maximè ſapientum proponitur, ut matrem odiſſe filium ſuum. Tametſi id de Medea fingunt poetæ. Solœciſmus eſt quoties ſecundum locutionem cogitur reſpondens barbarizare. Et à Donato definitur uitium in contextu partium orationis contra regulam artis Grammaticæ factum. Videtur tamen hoc loco & pro barbariſmo communiter accipi, qui ab eodem Donato defini tur, una orationis pars uitioſa in communi ſermone. A Diomede uerò, contra Romani ſermonis legẽ, aut ſcripta, aut pronuntiata uitioſa dictio. Nugatio porro eſt, cum reſpondens cogitur idem ſæpius dicere. Vnde & à nonnullis definitur, eiusdem uerbi inutilis repetitio.

Cvm *ergo*) Sophiſtæ qui fucatam quandam ſpeciem ſapientiæ profitebantur, ſemper in unum ex his quinque fini bus collimabant, & cum unum horum aſſequuti erant, ſe aduerſarium uiciſſe exiſtimabant. V*t diſputationis.*) Recte hoc dictum eſt, nam ſi reſpondens ingenii oſtentandi gratia, utranque partem Thematis propoſiti defendat & affir met, quod prius negauerat uel contra, non dicitur impegiſſe in metam redargutionis. *Falſum uero*) Hic finis eſt quã do reſpondens cogitur concedere, id quod omnibus eſt perſpicuum eſſe falſum, ut uirtus eſt uitium. I*nopinabile.*) Id quod παράδοξον apud græcos eſt, hoc loco inopinabile dicitur, ut peccata omnia æqualia ſunt, omnia mouentur, nihil mouetur. N*egatio*) Hæc eſt eiuſdem uerbi ab eadem parte orationis, inutilis repetitio, ut Cato ſe Vticæ interfecit. Niſi idem ornatus cauſa bis repetatur, ut Cæſar Cæſar faueas Reip. De hac figura uidendum eſt initium iiii. libr. ad Herennium.

De locis ſophiſticis, & eorum diuiſione.

NVNC *ad ipſos locos ueniamus, locos dico ſophiſticos: hoc enim nomine à Georgio Valla Placentino mihi non abſurde appellari uidentur: quippe quòd ex his perinde fallaciæ et ſophiſtica argumenta ducuntur, atque ex locis dialecticis argumenta & probationes dialecticæ. Ab Ariſtotele tamen modi dicuntur, nonnunquam etiam loci. Horum autem prima diuiſio hæc eſt, quòd alij in dictione poſiti ſunt, alij extra dictioné. In dictione rurſus, alius ab æquiuocatione, alius ab amphibologia, alius à compoſitione, alius à diuiſione, alius ab accentu, alius à figura dictionis. Extra dictionem item, alius ab accidente, alius ab eo quod eſt ſecundum quid ad id quod ſimpliciter dicitur, alius ab ignorantia elenchi, alius à petitione principij, alius à conſequenti, alius ab eo quod eſt non cauſam pro cauſa ponere, alius ab eo quod eſt plures interrogationes unam facere. Patet igitur huiuſmodi ſiue locos, ſiue modos in ſumma eſſe numero tredecim, ex quibus quidem in dictione ſex enumerati ſunt, extra dictionem uero ſepté. Præterea ſciendum, quod argumentationes, quæ iſtiuſmodi ſtruuntur fallacijs, nunc ſophiſmata, nunc paralogiſmi à Græcis dicuntur, nominibus profectò accómodatiſsimis: quippe quæ à uerbis deducuntur,* σοφίζεσθαι καὶ παραλογίζειν, *quæ uerba apud Latinos interpretantur imponere, ſiue decipere. Hinc & impoſturæ, & deceptiones. Adeo enim his cauillationibus atque argutiis decipitur imperitus quiſpiam, ut credat id eſſe quod non eſt, & non eſſe quod eſt. Vnde etiá Ariſtote*

ſtoteles fallacias ipſas & ſophiſtica argumenta, quòd intra colorem tantú ſint ueritatis, orichalco recte com parat, auri uidelicet reſpectu. Nam ut orichalcum im peritis hominibus aurum eſſe uidetur, ita hæc ab imperitis uera argumenta eſſe creduntur, cum tamen à peritis ſtatim falſa eſſe deprehendantur.

Nunc ad ipſos locos ueniamus.) Quemadmodum ex locis Dia lecticis argumenta eruuntur ad thema propoſitum proban dum uel improbandum: ita ex locis ſophiſticis argumenta ducuntur ad fallendum decipiendumq́;. Et ut loci Dialectici in locos internos, & externos diuiduntur: ita etiam lo ci ſophiſtici in eos qui in dictione, & eos qui extra dictionem ſunt, diuidũtur. Vtriuſque membri Cæſarius hoc cap. partes enumerat, ſequenti capite diuiſionem declaraturus. *Vt credat.*) Hinc poteſt colligi deſcriptio fallaciæ, quæ eſt deceptio qua aliquis opinatur id quod eſt uerum, eſſe falſum, uel id quod eſt falſum eſſe uerum.

Qua ratione ex his locis alii in dictione, alii extra dictionem exiſtere dicantur.

NEC *illud omittendum putauerim, quanquàm fortaſſis haud ita magni momenti, cur ex dictis iam locis alij in dictione, alij extra dictionem exiſtere dicantur. Sanè in dictione dici ob id uideri poſſunt, quòd quæ ex his locis fallaciæ ſtruuntur, apparentiæ ſuæ cauſam habent ex proprietate ſiue affectione aliqua, quæ uoci (hoc eſt, dictioni) in primis cõuenit.* Cuiuſmodi *ſunt, quæ iam dictæ ſunt, æquiuocatio, amphibologia, compoſitio, diuiſio, accentus, & uocis figuratio. Extra dictionem uero, quòd ex his ſumpta argumenta & cõpoſitæ fallaciæ credulitatis ſuæ cauſam ſumunt uel ex*

rebus

rebus ipſis quæ ſignificantur, uel ex animi intentione, quæ ſola rerum rationes, & rarum pariter ad ſe inuicem conſequentias expendit, atque diſcernit. Vnde & inter ipſas quoque ſallacias nonnihil diſcriminis habetur: quippe quòd per ſallacias, quæ ex dictione proueniunt, decipitur quiſpiam potiſſimum, quoties cũ alio quolibet diſputat. Per ſallacias uerò, quæ præter dictionem accidunt, quoties ſecum diſputat, aut quippiam conſiderat, penſiculatque attentius.

Nec illud omittendum) Sophiſticus ſyllogiſmus dicitur fieri in dictione, quoties cauſa cur uerus ſyllogiſmus eſſe uideatur, potiſſimum ex dictione ſumitur, ut ſi quis ita colligat, omne ſanum eſt animal, omnis urina eſt ſana, ergo omnis urina eſt ánimal. Cum dico deceptionem eſſe in dictione, dictionem tam pro ſimplici, quàm pro compoſita accipio. Fallax ſyllogiſmus dicitur fieri extra dictionem, quando ratio. cauſa, cur uerus in ſpeciem appareat non proprie ex dictione, ſed ex habitudine rei ad rem ſumitur. Quod tamen ſine uocibus non fit: ut quidam homo eſt animal, quidam equus eſt animal, ergo quidam equus eſt homo.

De loco ex æquiuocatione.

AEquiuocatio dicitur, cum dictio ſiue uox ſimplex plura ſignificat. Cæterum æquiuoca uox duobus dicitur modis. Aut enim ſimpliciter talis eſt, aut Analogicõs. Simpliciter quidem, ut canis, quod omnem æque quadrupedem latrabilem, piſcem morinum, & ſidus cæleſte ſignificat. Analogicõs autem, ut animalis nomen, quod tam uiuum, quàm pictum animal ſignificat, ſed non ex æquo, Itaque & paralogiſmos, quorum ex hoc loco argumenta ducuntur, tot modis uariari

ri contingit. Primo, cum id quod in argumentatione ſumitur, ſimpliciter æquiuocum eſt, ut, Omne expediens bonum eſt, malum autem expediens eſt, malum igitur bonum eſt. Expediens hoc loco æquiuocum eſt. Nam & neceſſarium, & aliud utile, & opportunũ, expediens dicitur, & quod per ſe bonum eſt. In minore igitur propoſitione pro utili ſiue neceſſario aſſumptũ eſt. Pecuniæ nanque & mercium abiectiones, & id genus alia, cum per ſe mala ſint, ſæpenumero tamen utilia ſunt & neceſſaria. In maiore autem expediens ſumptum eſt, ut per ſe bonum ſignificans: ac per hoc ex æquiuoco paralogiſmus nomen inuenit. Tali cauillo olim uſus (ui eſt apud Herodotum) Apollo diuinus uates, ſi credimus, cum Crœſum Lydorum regem oraculo conſulto induceret, ut Cyro Perſarum regi bellum indiceret, ita dixit, Perdet Crœſus Hulyn, tranſgreſſus plurima regna. Perdo enim ſignificat & deſtruo, & amitto. Sciendum tamen, quòd hic uerſus apud Herodotum Græce integer non legitur, ſed apud Suidam aliunde haud dubie repetitus. κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. *Quem Cicero ſecundo de Diuinatio. libro ita uertit, ac Latinum reddidit, Crœſus Halyn penetrans magnam peruertet opum uim. Secundo cum id ſumitur, quod Analogicῶs æquiuocum dicitur, ut omne animal eſt motus ſenſuumq́; per ſe particeps: quod autem pictum eſt, animal eſt: igitur quod pictũ eſt, ſenſibus & motu participat. Item, omnes gemmæ ſunt pretioſi lapilli, at in palmitibus gemmæ reperiuntur, teſtante id Vergilio. Turgent in palmite gemmæ: igitur in palmitibus prætioſi reperiuntur lapilli. Sunt*

porrò

porrò qui præter duos æquiuocationis modos addát inſuper & tres alios, nempe ex compoſitione, & conſignificatione, & ex tranſumptione. Ex compoſitione quidem, quoties uox ſiue dictio ſimplex & incompoſita, unum aliquid ſignificat duntaxat, compoſita autem plura: ut immortale, quod nomen compoſitum ſignificat, & id quod poteſt non mori, & quod non poteſt mori: cum tamen ſimplex mortale id ſignificet, quod poteſt mori. Et conſignificatione autem, ut cum ſic contexitur ſophiſma, Quicunque ſanabatur, ſanus eſt: ægrotans autem ſanabatur, ægrotans igitur ſanus eſt. Participium ægrotans cum alias unum aliquid ſignificet, ex conſignificatione tamen ad diuerſa tempora trahitur, nempe ad præſens & præteritum imperfectum. Ex tranſumptione uerò, ut ſit quis pratum os habere dicat, quia rideat, hoc eſt, lætum ſit, & fertile & pingue. Hinc Vergilius in Bucolicis dixit, Omnia nunc rident, de arboribus & fructibus inibi loquens.

Aequiuocatio.) Simpliciter æquiuocum hoc loco uocat æquiuocum a caſu, quòd plura habet ſignificata æque primo, nec unum propter ſimilitudinem alterius, ut canis. Id dicitur æquiuocum ἀναλογικῶς, quod uulgo a conſilio æquiuocum dicitur, quod plura habet ſignificata, ſed unum propter ſimilitudinem alterius, ut homo. Id enim conſilio, ſtudio factum eſſe uidetur, ut unum ſignificatum propter ſimilitudinem alterius ſignificaret. Nec debet quis hanc æquiuoci diſtinctionem tanquam ſophiſticam, & inutilem conuellere, ea enim ex ipſo Ariſtotele vj. cap. j. lib. Ethicorum ſumpta eſt, ut ergo duplex eſt æquiuocum: ita etiam duplex ex hoc loco conſtruitur fallacia. *Tali cauillo*) Hac de re Vergilius Polydorus libro quinto, cap. viii. hunc in modum ſcribit. Fallebant præterea mortales eiuſmodi dæmones amphibologiis nodoſis, flexiloquis reſponſis, hoc eſt,

ita

ita ambiguis,ut in ambas partes agi poſſint. Nam ut Crœſus uictus a Cyro rege Perſarum: ita Pyrrhus a Romanis, quorum uterque ſe ex oraculo ſuperiorem fore ſperabat. Hi erant cacodæmones, quibus homines humanas hoſtias immolabant. *Quod nomen compoſitum.*) Theologi multum intereſſe putant inter has propoſitiones, homo poteſt non mori,& homo non poteſt mori. Vltima negat potentiam, prima minime. Vnde ex hoc loco hæc fallacia componi poteſt,omne quod eſt immortale non poteſt mori, homo ſecundum ſtatum primæ naturæ erat immortalis (quia poterat non mori,ergo non poterat mori.

De loco ex amphibologia.

Amphibologia autem (quemadmodum ex nomine ipſo intelligi datur) dicitur, cum ratio intra ſe ambiguã claudit ſententiam, qualis illa Apollinis(Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe) ad Pyrrhum Epirotarum regem, cum oraculum conſuluiſſet ipſe ſuper euẽtu belli, quod contra Romanos animo deſtinauerat. Quẽ uerſum ex Ennio depromptũ eſſe idem Cicero teſtatur eodẽ de Diuinatione libro. Sanè tota orationis ambiguitas ex eo dependet, quòd accuſatiuus, te, ut etiam Romanos, nunc à tergo, nunc à fronte eius uerbi, uincere, conſtrui poteſt. Atque ita incertũ relinquitur ab Aeacide, hoc eſt, à Pyrrho Romanos uinci poſſe, an contra, Aeacidem à Romanis. Ex hoc igitur loco captio ſtruitur, cum tale ſophiſma conficitur, Quicquid uidet quiſpiam, hoc ipſum uidet: at uidet aliquis columnã, columna igitur uidet. Item, Quoſcunque uellem me apprehendere, uellem ut me apprehenderent: hoſtes autem uellem me apprehendere, igitur uellem ut hoſtes me apprehenderent. Similiter autem & hoc modo,

Quiſ-

Quiſquis arat littus, littus proſcindit aratro: Aſt operam perdens, littus perhibetur arare: Ergo operá perdens, littus proſcindit aratro. Differt autem amphibologia ab æquiuocatione, quòd æquiuocatiò quidem ex nomine ipſo res diuerſas ſignificante in captionem adducit. Amphibologia autem ex oratione fallaciam inuenit. Quo ſanè nomine hunc appellare libuit, quáquá apud Ariſtotelem Græcè legitur ἀμφιβολογία.

Amphibologia.) Vt æquiuocatio in uocibus ſimplicibus, ita amphibologia in oratione plura ſignificat. *Aio te*) Locus hic ſupra a nobis explicatus eſt. *Quicquid uidet quiſpiam.*) Deceptio eſt in uocabulo hoc ipſum, nam ſi accuſatiuus eſt, uera eſt oratio ſin nominatiuus, falſa. *Quoſcunque*) Captio eſt ex accuſatiuo me, qui poteſt pendere uel a uerbo apprehenderе, a parte anteriori, & tunc ſenſus eſt, quicquid ego apprehenderem, uel a parte poſteriori, & tunc ſenſus eſt quod me apprehenderent.

De loco ex compoſitione, & diuiſione.

COMPOSITIONEM *hoc loco pro oratione compoſita, & diuiſionem pro oratione diuiſa accipere debemus. Et compoſita quidem oratio, eſt, quæ ſenſum habet compoſitum. Diuiſa autem, quæ diuiſum. Porrò compoſitus ſenſus eſt, cum in ipſa oratione partes ſecundum ſitum magis debitum intelliguntur. Diuiſus uero, cum ecòntra. Rurſus autem debitus partium in ipſa oratione ſitus is eſt, quem idiomatis peritus magis talem adiudicarit. Quod tamen ut facilius deprehendat, tres ad hoc regulæ à Iodoco Clichthoueo traditæ ſunt, tribus uocabulis à Iacobo Fabro Stapulenſi prius*

 anno-

annotatæ: quas proinde hic ſubſcribendas haud ab re exiſtimauerim. Vocabula autem ſunt, Modus, Determinatio, Determinabile. Itaque ex his prima regula eſt. Si modus fuerit, aut ſubiectum, aut prædicatum propoſitionis, ſitus partium orationis magis debitus eſt: ut poſsibile eſt ſedentem ambulare, aut ſedentem ambulare eſt poſſibile. Secunda. Si determinatio poſita inter duo determinabilia utrique ex æquo propinqua, præcedens determinauerit, ſitus magis debitus eſt: ut Quicquid uiuit ſemper, eſt. Adiectum eſt autem ex æquo propinqua: quoniam ſi non ex æquo utrique propinqua fuerit, tunc ſi propinquus determinauerit, ſenſus magis debitus intelligitur: ut, Quicunque ſcit literas, nunc didicit illas. Tertia regula eſt. Si determinabile poſitum inter duas determinationes utrique ex æquo propinquum cum præcedenti iungatur, ſenſus compoſitus eſt, & ſitus partium orationis magis debitus; ut, Vidi imaginem auream, ueſtem habentem. His ita prælibatis, ad ſophiſmata ueniamus, quorum ex hoc loco deceptio ſtruitur. Interea tamen ad illud præmonendum, quoties contexitur ſyllogiſmus iuxta expoſitos locos, ſi in eo ſumpta oratio, in ſenſu quidem diuiſo uera fuerit, in compoſito autem falſa, deceptio ex loco à compoſitione prodeſſe dicetur; ſin uero contra, captio per locum ex diuiſione facta eſſe intelligetur.

Compoſitionem) Quid ſit compoſitio & diuiſio, hoc loco Cæſarius quadam gradatione docet. *Si modus*) Sic contra, quando modus determinat uerbum, ſitus orationis eſt minus debitus, & ſenſus diuiſus, ut hominem poſſibile eſt ambulare, *Quicquid uiuit.*) Aduerbium, ſemper, eſt determinatio

tio poſita inter duo determinabilia, ſcilicet uiuit & eſt; debet autem cum uerbo eſt, cohærere. *Interea tamen.*) Eſt ergo fallacias compoſitionis, quando à ſenſu diuiſo uero proceditur ad ſenſum compoſitum falſum: fallacia uero diuiſionis quando proceditur à ſenſu compoſito uero ad diuiſum falſum, id exempla ſequentis capitis declarant.

De ſophiſmatis, quæ per locos a compoſitione & diuiſione fiunt.

IGITVR *iuxta tria ſuperius annotata uocabula, ſophiſmata conficiuntur tribus quoque mod s. Primo, cum modus uariatur, ut Quemcunque poſſibile eſt ambulare, fieri poteſt ut ambulet: atqui ſedentem poſſibile eſt ambulare, ergo fieri poteſt ut ſedens ambulet. Secundo, cum determinatio uariatur, ut Quicunque ſcit literas, nunc didicit illas: atqui Grammaticæ peritus ſcit literas, igitur Grammaticæ peritus nunc didicit eas. Item, quod unum ſolum poteſt ferre, plura poteſt ferre: quod autem unum ſolum poteſt ferre, non poteſt plura ferre: igitur quod poteſt plura ferre, non poteſt plura ferre. Tertio, cum determinabile uariatur, ut Quicunque bonus eſt, bonus eſt, atqui malus, artifex bonus eſt, malus igitur artifex, bonus eſt. Et hactenus quidem ſecundum compoſitionem facti paralogiſmi peccant. Qui uero ſequuntur, ſecundum diuiſionem totidem modis peccant, iuxta trium uocabulorum ſupra poſitorum annotationem, Primo, ut Quieſcentem ambulare eſt impoſſibile, igitur quieſcentem impoſſibile eſt ambulare. Secundo, ut Quocunque uidiſti hunc percuſſum, hic percuſſus eſt: atqui oculo uidiſti hunc percuſſum, oculo igitur hic percuſſus eſt. Te*

tio, ſed eſto ſit quiſpiam artium imperitus, moribus autem probus, tunc tale connecto ſophiſma, Quicunque malus eſt, malus eſt: at malus artifex, eſt bonus, igitur malus, artifex bonus eſt. Per diuiſionem præterea fiunt paralogiſmi, quoties coniunctio tum copulatiua, tum diſiunctiua, nunc terminos, nunc ipſas copulat diſiungit ue propoſitiones, ut Quæcunque ſunt duo, et tria, ſunt paria atque imparia: at quinque ſunt duo, & tria, quinque igitur ſunt paria & imparia.

Igitur) Modum, determinationem determinabile, intelligit. *Vt quemcunque*) Maior propoſitio in ſenſu compoſito eſt uera, minor in ſenſu compoſito eſt falſa. *Vt quicunque.*) Si particula nunc, conſtruatur cum ue rbo ſit, uerus eſt ſenſus ſi autem cum uerbo didicit, ſenſus eſt falſus. *Item quod.*) Sophiſma eſt compoſitionis, quia ex parte prædicati, plura ponuntur, ad quæ ſubiectum referri poteſt coniunctim, & diuiſim: coniunctim facit propoſitionem falſam. *Tertio.*) Fallax eſt collectio ex nomine malus. Nam in antecedente ſumitur pro malo moris, in conſequente pro malo artis, hoc eſt in perfectione. *Secundo*) Si ablatiuus oculo conſtruatur cum uerbo uidiſti, ſenſus eſt compoſitus, & uerus, ſi cũ participio percuſſus, ſenſus eſt diuiſus, & falſus. *Vt quecunque*) Accipiendo duo, & tria ſecundum compoſitionem, minor eſt uera, quia quinque ſunt duo, & tria ſimul, ſecundum diuiſionem autem falſa, quia quinque neque duo, neque tria ſunt.

De loco per accentum.

ACCENTVS, *quem & ueteres Latini, autore Quintiliano, tenorem appellauere, & à Græcis προσῳδία & item τόνος dicitur, à Priſciano definitur lex ſiue regula ad eleuandam deprimendam ue ſyllabam uniuſcuiuſque particulæ orationis. Ab eodem inſuper*

in

in acutum, grauem, & qui ex utriſque fit, circunflexum diuiditur. Porrò acutus (ut Diomedes tradit) apud Latinos incorreptis ſemper, interdum in productis ſyllabis uerſatur. Circunflexus in his quæ producuntur. Grauis autem per ſe nuſquam conſiſtere in uerbo ullo poteſt: ſed in his, in quibus circunflexus eſt, aut acutus, cæteras ſyllabas obtinet. Apud Græcos autem cum acutus in dictione tria loca obtineat, ultimum, penultimum, & antepenultimum: circunflexus quotlibet ſyllabarum ſit dictio, non niſi penultimum tenebit locum. Igitur ut nulla uox ſine uocali eſt, ita nulla ſine accentu. Ac proinde recte quidam putauerunt accentum ueluti animam uocis eſſe. Sed de accentu quidem hactenus plus ſatis, quando apud Latinos pronuntiatio uocum iuxta accentum regulas in totum propemodum abolita eſt, cuius tamen loco quantitas ſyllabarum perinde obſeruatur. Fiunt autem per locum ab accentu ſophiſmata tribus modis. Primo, quando pro ſyllabæ quantitate uariata, uariatur & ſignificationis, ut Quicquid malum eſt, fugiendum eſt, pomum autẽ malum eſt, igitur pomum fugiendum eſt. Secundo, quando uariatur ipſius ſyllabæ aut aſpiratio, aut orthographia, ut Ad aram, fiunt ſacra, atqui hara porcorum ſtabulum eſt (unde illud Ouidij, Immundæ cura fidelis haræ: & illud item Ciceronis, Ex hara productæ, non ſchola) igitur ad porcorum ſtabula fiunt ſacra. Tertio, quando dictio aliqua interim diuiditur, interim tota manet, ut Quicquid inuite fit, coacte fit, uinum autem fit in uite, ergo uinum fit coacte. Cæterum de loco ſiue modo per accentum, Ariſtoteles dicit non facile

eſſe dialecticis orationes facere in his, quæ ſunt ſine ſcriptura. In ſcripturis autem & poematibus magis, quòd in his ſcilicet accentuum per certas notas, & ſyllabarum ob metri legem, accuratior habeatur obſeruatio.

Accentus) Totum hoc caput partim ex Latinis, partim ex Græcis grammaticis eſt perſpicuum. cum ait Cæſarius circunflexum accentum apud Græcos non niſi penultimam afficere ſyllabam, id canonibus accentuum apud Græcos omnino repugnat, accentus enim circunflexus ultimam, & penultimam ſyllabam afficit: qua hunc locum mendoſum aut mutilatum eſſe puto, & ſic legũdum, niſi ultimum uel penultimum tenebit locum. *Primo*) deceptatio eſt in nomine malum, nam prima longua ſignificat pomum, breui, prauum. *Secundo quando*) Ara authore Varrone, quaſi anſa dicta eſt, quia ſacrificantes aram manibus tenebant, ſic etiã iurantes olim aram tenebant. Vnde eſt illa nobilis Periclis ſententia: ſum amicus uſque ad aras.

De loco a figura dictionis.

A FIGVRA *dictionis hic locus nominatur, quòd per eum quicunque fiunt paralogiſmi, cauſam apparentiæ non aliunde habeant, quàm à uocis ſiue dictionis cum alia qualibet ſiue uoce, ſiue dictione configuratione, hoc eſt (ut planius dicam) à conſimili dictionis cum alia qualibet dictione deſinentia ſiue terminatione. Nec uideo tamen cur à quibuſdam tam longè repetatur hoc loco figuræ definitio, qua à Geometris definitur magnitudo, quæ termino uel terminis clauditur, cum ſecundum hanc definitionem, figura nihil commune cum dictione habeat, unde ſimilitudo aliqua intelligi poſſit. Ex hoc igitur loco captiones ſtruuntur, quoties*

ties argumentationem factam conſtare ac recte ſe habere quis autumat, ſimilitudine uocis hallucinatus, cuiuſmodi hæc eſt. Diſcere eſt circa diſciplinam exerceri, at exerceri circa diſciplinam eſt docere; diſcere ergo docere eſt. Captio eſt, per figuram dictionis. Figuratum ſiquidem eſt paſſiuum in actiuum, & actiuum in paſſiuum. Nam exerceri circa diſciplinam, & actionis & paſſionis expreſſiuum eſt. Quandoquidem exerceri eſſe poteſt tam imperſonalis quàm paſſiui uerbi modus infinitiuus, ita ut ab imperſonali actio, à paſſiuo paſſio ſignificetur. Fiunt præterea ſecundum hunc locum paralogiſmi, cum ab uno prædicamento tranſitus fit ad alterum, ut Quicquid heri uidiſti, hodie uides, atqui album heri uidiſti, album igitur hodie uides. Hic tranſitus eſt à ſubſtantia ad qualitatem. Similis huic argumentatio eſt hoc modo. Quicquid heri emiſti, hodie comediſti, crudum heri emiſti, ergo crudum hodie comediſti. Atque id quidem eſt, quod Ariſtoteles his uerbis ſignificare uidetur. Quæ autem per figuram dictionis (inquit) fiunt ſophiſmata, accidunt quando uel non idem ut idem interpretantur, ut maſculinum, fœmininum, uel fœmininum, maſculinum: uel quod inter hæc eſt, nempe neutrum, alterum horum. Vel rurſus quale, quantum: uel quantum, quale: uel faciens, patiens: & alia, quemadmodū hæc prius diuiſa ſunt. Siquidem aliquid est, quod non est eorum quæ ſunt facere aut pati, & ſi uocis figura uideatur, ut ualere, quod qualitatem potius dicit, nempe ſanitatem (est enim ualere ſanum eſſe) quàm actionem aut paſſionem.

A figura dictionis.) Hæc fallacia eſt, quando una dictio eſt ſimilis alteri terminatione, ſed non ſignificatione, ut ſi quis ſic colligit, poeta eſt primæ inflectionis, ergo etiam poema. *Quicquid fieri emiſti.*) Dictio hæc quicquid, in antecedente ſignificat ſubſtantiam, album in minori ſignificat qualitatem, & ſic a prædicamento in prædicamentum ſit tranſitus. *Quæ autem.*) Ex tertio capite primi libri elenchorum addit multos modos, quibus hæc fallacia committitur.

De loco ab accidente.

SEQVVNTVR *loci, qui extra dictionem dicti ſunt. Ex his primus eſt, qui ab accidente dicitur. Is autem eſt (quemadmodum & Ariſtoteles tradit) per quem captiones fiunt, quoties ſimiliter quodcunque exiſtimabitur rei & accidenti ineſſe. Nam quia multa eidem accidunt, non eſt neceſſe omnibus prædicatis, et ei de quo prædicantur, omnia illa ſimiliter ineſſe. Quandoquidem hoc pacto omnia illa eadem erunt, quemadmodum ſophiſtæ dicunt: ut ſi Socrates eſt alter à Platone, Plato autem homo eſt, Socrates igitur ab homine alter eſt. Tale est & illud apud Aulum Gellium ſophiſma, quod proponitur hoc pacto, Quod ego ſum, tu non es: ego autem ſum homo, tu igitur homo non es. Item & hoc modo, Homo animal eſt, animal autẽ genus, homo igitur genus eſt. Ac rurſus, Polycarpus eſt homo, at uero homo diſyllabum eſt, Polycarpus igitur diſyllabum est. Sanè hæc & alia id genus ſophiſmata per accidens fieri dicuntur. Per accidens inquam, hoc eſt, per extraneum ſiue diuerſum quodammodo aliquid, ut in quibus complexio orationis, eas quæ circa naturam ſunt diuerſitates, ad naturã ipſam tranſtulit. Aliud quippe eſt, ſecundum naturam eſſe,*

&

& aliud ſecundum perſonales accidentalesque proprietates, ut uerbi cauſa, Animal cum de homine prædicatur, eſſentialiter de homine dicitur: cum uero de animali genus prædicatur, huiuſmodi prædicatio eſſentialis non eſt, ſed per accidens (ut nec cum de ea uoce quæ eſt homo, diſyllabum prædicatur) propterea quòd aliud eſt animal homo, aliud animal genus. Animal ſiquidem genus, ſimpliciter animal est, hoc est, tale animal, quod cunctas ſub ſe ſpecies communi ratione colligit, eatenus uidelicet, quatenus uitã abſolutam ſentiendi ui prædictam gerant. Homo autem animal una talium est ſpecierum, quæ uitæ tali, nempe abſolutæ rationalitatem & dexteritatem affert. Homo igitur non eſt ſimpliciter animal, ſed tale animal. Tale porrò animal non est genus, ſed ſpecies. Sed hæc fortaſſis multo altius repetita ſunt, quàm præſens inſtitutio ferat.

Sequuntur loci.) Captiũculæ hactenus tractatæ ad diſtinctionem ſignificationum cuiuſque uocis referuntur: pertinent enim ad genus ſermonis: ſequentes uero captiones potius a rebus quàm a genere ſermonis (ut iam dictum eſt) oriuntur. *Is autem eſt.*) Ex hoc loco oriuntur fallaces ſyllogiſmi, quoties ſimiliter quid exiſtimamus rei, & accidenti ineſſe nam cum plura eidem ſed diuerſa ratione accidunt, ſi acci dentia male accommodantur, uitioſum fit argumẽtum. *Vt ſi Socrates*) in hoc ſophiſmate non fit diſtinctio ſubſtantiæ, & accidenris. Nam eſt alter à Platone, ſecundum accidens, ſed Socrates ſecundum eſſentiam eſt homo. *Tale eſt*) In huius ſophiſmatis ſolutione, multos uehementer impeditos & occupatos fuiſſe uideo. alii aſſerunt collectum eſſe, ut olim barbari ſophiſtæ loquebantur, non a diſtributo ad diſtributum: alii alias tenebroſas excogitant ſolutiones. ſed his nugaciſſimis omiſſis nugis, id quod res eſt dicamus: cũ ſic colligimus, quod ego ſum, tu non es, ego ſum homo, er

go

go tu non es homo, in maiore propoſitione proponitur me, alium a te eſſe, ſecundum perſonæ proprietatem, in minori uero eſſentiam, & naturam intelligimus, quare falſa intelligitur concluſio. *Item et hoc modo*) ſoluuntur hi duo ſyllogiſmi fallaces, quia mutatur genus ſuppoſitionis, ſiue ſignificationis terminorum, nam a termino primæ intentionis ad terminum ſecundæ proceditur. *ſed per accidens.*) ratio huius eſt, quia omnis prædicatio, in qua prædicatur terminus ſecundæ intentionis, de termino primæ eſt accidentaria, ut animal eſt genus, homo eſt ſpecies. *Propterea quod.*) ſenſus huius loci hic eſt. non eodem modo accipitur animal, cum prædicatur de homine, & cum ſubiicitur generi, nam in hac prædicatione, homo eſt animal, animal ſumitur pro re ipſa quam ſignificat ex impoſitione, ſed in hac, animal eſt geuus, animal ſumitur pro ipſo uocabulo, quod talis rei eſt ſignificatiuum.

Quo pacto a recētioribus hic locus tractetur.

N E C *tamen ignoro hunc locnm ab accidenti latius explicari à recentioribus hoc modo, ut ſit accidens, & id cui accidit, uidelicet res ſubiecta, & præter hæc attributnm: quæ & ita diſtinguunt nominibus magis familiaribus, ut accidens ſit, quod medium in ſyllogiſmo dicitur, res ſubiecta minor extremitas, attributū maior extremitas. Hinc paralogiſmus per hunc locum fieri dicunt, quoties uel medium, uel maior extremitas, uel minor extremitas in ſyllogiſmo non recte ſumitur. Medium quidem, ut ſi ita arguatur, Cuiuslibet contradictionis altera pars eſt uera (& accipio hic nūc uerbum, cuiuslibet, more iſtorum, contra uim propriam pro ſigno diſtributiuo, ut ipſi dicunt, qualia ſunt omnis & nullus) atqui hæc propoſitio, homo est lapis, est contradictionis altera pars, igitur hæc propoſitio, homo eſt lapis, uera eſt. Captio eſt in uerbo contradi-*

ctiouis

ctionis. Aſſumendum namque erat. Atqui hæc propoſitio, homo eſt lapis, eſt contradictio: eo quòd hic terminus in maiore ſolum uniuerſaliter ſumebatur. Maior uero extremitas, ut ſi ita proponas. Omne animal ſubſtantia non eſt, omnis autem homo eſt animal, igitur nullus homo ſubſtantia eſt. Hic captio eſt in uerbo ſubſtantiæ, quod in maiori (ut oportebat) uniuerſaliter ſumptũ nõ eſt, propterea quòd negatio ei præpoſita non ſit. Verum id ita ſophistæ pro arbitrio ſtatuerunt, contra autorum & eorum qui recte loqui didicerunt, conſuetudinem. Minor porrò extremitas non recte ſumitur, ſi ita contexas ſyllogiſmum. Nullum dextrum eſt ſiniſtrum, cuiuslibet autem hominis oculus eſt dexter; ergo neuter oculus hominis eſt ſinister. Hic oculus minor extremitas particulariter ſumitur in minore contra præſcriptam ſecundi modi primæ figuræ legem. Quare ita aſſumendum erat, cuiuslibet autem hominis uterque oculus eſt dexter.

NEC *tamen.*) Latiſſime patet hæc fallacia accidentis nam complectitur omnes ſyllogiſmos in materia & forma uitioſos. *Captio eſt*) nam hic terminus contradictio, ſolum ſumitur uniuerſaliter in maiore, debet aũt totum eſſe mediũ in minore, & non hoc totum aggregatum contradictionis altera pars, propterea deceptio pendet a termino medio. *Maior uero extremitas*) ſubſtantia maior extremitas, ſumitur particulariter in maiore, quia nota uniuerſalis affirmatiua, diſtribuit terminum tantum immediate ſequentem, at in concluſione uniuerſaliter ſumitur.

De loco ab eo quod eſt ſecundum quid, ad id quod ſimpliciter eſt.

DEFINITVR *hic locus ab Ariſtotele per id, quòd hoc quidem ſimpliciter dicitur, illud autem, quo-*

quo

quomodo & non præcipue. Quoquomodo, inquit, hoc eſt, uel ſecundum locum, uel ſecundum tempus, uel ad aliquid, uel ſecundum aliquid, uidelicet cum quod ſecundum partem dicitur, ſimpliciter accipitur. Itaque & paralogiſmi ſecundum hunc locum quatuor fiunt modis. Primo in his, quæ ſecundum locum dicuntur: ut Apud Thraces quædam gentes olim, ut Solinus autor eſt, recens natos cum fletu excipere, & defunctos gaudio proſequi pium eſſe ducebant: igitur pium eſt, puerperia deflere, & funera gaudio proſequi. Secundo in his quæ ſunt ſecundum tempus: ut bonum est uti uictu tenui cum ægrotamus, igitur ſimpliciter uti bonum eſt. Item, expedit merces in mare proijcere, cum timetur naufragium, igitur expedit proijcere merces. Tertio in his, quæ ſunt ad aliquid: ut diuitiæ male utentibus non ſunt bonæ, ergo diuitiæ bonæ non ſunt, cum tamen ipſæ (ut diuus Ambroſius ait) uirtutum ſint inſtrumenta. Quarto autem in his, quæ ſunt ſecundum aliquid: ut Aethiops dentibus albus est, igitur albus est. Præterea cum ex diuiſis coniunctum infertur, hoc pacto, Coriſcus bonus eſt, & idem citharœdus, Coriſcus igitur bonus eſt citharœdus. Eſto autem uita bonus ſit, non arte. Huiuſmodi paralogiſmus per hunc locum factus eſſe intelligitur.

Definitur.) Techna ex hoc loco ſtruitur, quando id quod particulariter, ſiue ſecundum partem in antecedente ſumitur, in concluſione ſumitur uniuerſaliter, & ſecundum totum. talis non eſt rara collectio, quoniam a particulari uno ad uniuerſale non eſt firma conſecutio, ut diuitiæ male utẽtibus obſunt magis quàm proſunt, ergo diuitiæ malæ ſunt. honeſtum eſt apud Tribalos populos patrem ſacrificare: ergo

go id ubique honeſtum. *Vt apud Thraces.* Hiſtoria hæc eſt apud Pomponium Mela, ſecundo capite ſecundi libri. Itaque lugentur apud puerperia, natiq; deflentur, funera contra feſta ſunt, & ueluti ſacra, cantu deflentur. Huius ratio, ut exiſtimo, eſt, quia ut plenius ait, exiſtimabant uel optimum eſſe non naſci, uel natos ſtatim emori. Vide Plinium primo capite ſeptimi libri. *Secundo in his.*) Huius loci multa exempla ſunt apud Ariſtotelem in fine ultimi capitis ſecundi libri Topic. *virtutum ſunt inſtrumenta*) ſic Ariſto. viij. cap. j. lib. ethic. fieri non poteſt, aut nõ facile fit, ut is res agat præclaras, cui facultates deſunt.

De loco ab ignorantia elenchi.

PER ignorantiam Elenchi, ſiue quod idem eſt, per inſcitiam redargutionis, fiunt paralogiſmi, quoties omittitur aliquid eorũ, quæ ad orationem (ut Ariſtoteles ait) hoc eſt, ad ipſius Elenchi definitionem requiruntur. Definitur autem ab eodem hoc pacto, Elenchus est contradictio unius & eiuſdem non nominis, ſed rei, & nominis non ſynonimi, ſed eiuſdem, ex his quæ data ſunt ex neceſſitate, non connumerato eo quod eſt in principio, ad idem, ſecundum idem, ſimiliter, et per idem tempus. Qua quidem definitione certum eſt nuſquam ab Ariſtotele longiorem factam eſſe, idque (ut reor) propter ſophiſtarum importunitates. Quapropter & ſingulas eius particulas latius explicare, atque diſtinguere neceſſum fortaſſis fuerit. Quandoquidem in ea quædam ſyllogiſmi tantum cauſa ponuntur, quædã ob contradictionem ſolum, quædam etiam ad utrunque ſpectant. Syllogiſmi cauſa ponuntur, partim ex his quæ data ſunt ex neceſſitate, partim, non connumerato eo quod est in principio. Ob contradictionem uerò, ut quæ poſtremo loco enumeratæ ſunt: cuiuſmodi ſunt ad idem

ſecundum

ſecundum idem, ſimiliter, & per idem tempus. Præter hæc autem ad utrunque reliqua pertinent. Porrò para logiſmi, qui per hunc locum fieri cōſueuerunt, hoc præcipue peccant, quòd ex quatuor poſtremis aliquid omittitur. Vnde & quatuor quoque modi aſſignantur. Primus, cum omittitur particula ad idem, ut decem ſunt dupla ad quinque, & non ſunt dupla ad ſex: ergo decem dupla ſunt, & dupla non ſunt. Similiter ſi quis Socratem inter duos locatum, idcirco pronuntiet ipſum dextrum eſſe & non dextrū. Secundus modus eſt, quando omittitur particula ſecundum idem, ut hoc eſt duplū ſecundum longitudinem, & non eſt duplum ſecundum latitudinem: duplum igitur est, & non duplum, aut ſi quis oculum nigrum eſſe dicat, et non nigrum: propterea quia id quod circa orbem ipſius oculi est, qui medius pupillam tenet album ſit, ipſe uero orbis niger ſpectetur. Tertius, quando omittitur particula ſimiliter, ut cognoſco Socratem, & eundem non cognoſco uenientē, igitur cognoſco Socratem, & eundem non cognoſco. Quartus uero, quando omittitur particula per idem tempus, ut ſi quis Socratem proponat ſedentem, & non ſedentem, ad diuerſa tempora reſpiciendo.

Per ignorantiam) Hæc fallacia committitur, cum aliqua particula finitionis elenchi omittitur. nam elenchus eſt cō cluſio oppoſita alicui propoſitionum conceſſarum in ſyllo giſmo, quæ in modo & figura concluſionem colligebant. ſyllogiſmus uero elenchi eſt ſyllogiſmus, qui ex oppoſito concluſionis cum altera propoſitione colligit oppoſitum alterius, ſcilicet contrariam uel contradictoriam. *Qua quidem definitione.*) Locus eſt apud Ariſtotelem tertio capite primi libri elenchorum, nunquam ab Ariſtotele datā eſſe exiſtimo finitionem tam tenebroſam (cum tamen ipſe præci-

piat

piat oẽm finitionẽ perſpicuã eſſe oportere, datur.n. diſcen di cauſa) nec ex tot partibus compactam. ſed puto Ariſtotelem tot particulis in hac finitione uſum, ad explodendas oẽs omniũ ſophiſtarũ cauillatiões. *Eſt contradictio.*) Hoc eſt cõcluſio contradictoria alicui præmiſſarũ. V*nius et eiuſdem.*) Scilicet ſubiecti & prędicati.& ſecundũ nomen, & ſecundũ rẽ ut homo, homo. non nominis ſed rei. nõ ſatis eſt eſſe ean dẽ uocẽ, ſed oportet eandẽ rem eſſe per uocẽ ſignificatam. E*t nominis*) Oportet elenchũ contradictionẽ eſſe, non eiuſdẽ nominis ſynonimi, ſed eiuſdẽ ſecundum uocẽ. E*x his quæ data ſunt*) Hoc eſt cõceſſa ab aduerſario. N*on connumerato*) Nõ accepto quæſito ad ſyllogiſmũ demonſtrationis. A*d idem.*) Reſpectu eiuſdẽ. *similiter*) Vt dictio eodẽ modo accipiatur. P*er idem tempus*) Vt dictio ſecundũ diuerſum tẽpus nõ accipiatur, cætera ſatis dilucide a Cæſario explicantur. *Ob contradictionem.* Hoc addit authore Ariſtotele qui ait, dico aũt opponi eiuſdem de eodẽ non aũt æquiuoce, & quæcũq; cætera contra ſophiſticas determinauimus importunitates.

De loco a petitione principii.

In principio petere, eſt id, quod ad demonſtratio nem propoſitum eſt, ponere & accipere, ut confeſſum. In principio igitur petitur aliquid, cum eius adhuc deſideratur demonſtratio, quod tamen ut confeſſum accipitur. Vnde & ab Ariſtotele definitur ſecundo Priorum analyticorum uolumine hoc modo, Petere (inquit) id quod eſt in principio, eſt oſtendere quicquam per id, quod per ſeipſum manifeſtum non eſt, quod pro fecto eſt propoſitum non oſtendere. Accidit autem mõ dis quatuor. Primo, quando aſyllogiſta & incollectilis ratiocinatio fuerit. Secundo, quando id quod ſumitur, ignotius eo eſt, quod colligere uolumus. Tertio, quando quod ſumimus, æquẽ ignotũ eſt, atque id quod conficere uolumus. Quarto, cum poſterius ſumitur ad monſtrandum id, quod prius eſt, Cæterum præter hos

ſunt & alij quatuor modi, quos octauo libro Topicorũ idem autor recenſent. Primus, cũ quod particulariter demonſtrandũ eſt, uniuerſaliter quis poſtulauerit: ut ſi quis nolens probare, contrariorũ eandem eſſe diſciplinam, poſtulauerit idcirco omnium oppoſitorum eandem eſſe diſciplinam. Secundus, cum quod uniuerſaliter eſt ad oſtendendũ propoſitũ, particulariter ab aliquo petitur: ueluti ſi de omnibus contrarijs propoſitum eſt, de aliquibus ſolum quiſpiam poſtulet. Tertius uero, cum quis diuidens propoſitum petit: ut ſi cum oportet quempiam coniunctim oſtendere medicinam ſani & ægri eſſe, is tum utrunque poſtulet ſeorſim, atque diuiſim: uerbi cauſa, Eſt ne medicina ſani? & rurſus, Eſt ne medicina ægri? atque idem dehinc ita argumentetur, Medicina ſani eſt, & medicina item ægri eſt, igitur medicina ſani eſt, & item ægri, Quartus demum, cum quis eorum quæ ex neceſſitate ſe inuicem ſequuntur, alterum petit: ut ſi cui propoſitũ eſt oſtendere, quòd diameter eſt incommenſurabilis lateri quadrati, is aſſumat, quod diametro latus incommenſurabile eſt.

I*n principio*) Hæc captio cõmittitur, quando antecedens non probat conſequens: quia id quod tanquam manifeſtũ & perſpicuum ſumitur, æque ignotum eſt, atq; id quod eſt probandum, ut ſi quis ita colligat, ſunt qui aduerſa nobis ueſtigia figãt, ergo ſunt antipodes. P*rimo quando*) Et omnis homo eſt animal, nullus homo eſt equus, ergo nullus homo eſt animal. *ſecundo quando*) ut Pythagoras docuit animas in diuerſa migrare corpora, ergo eius aſſertores non errant. *Tertio quando*) ut anima equi non remanet ſeparata a corpore, ergo nec anima bouis, *Quarto*) Vt homo eſt capax diſciplinæ, ergo animal rationale eſt capax diſciplinæ.

De

De loco à conſequenti.

A CONSEQVENTI *locus dicitur, quéadmodum & Ariſtoteles tradit, quoties propter conſequens redargutio fit, ut ſi quis petat conſequentiá cõuerti, quæ tamen cõuertitur minimè. Exempli gratia, ſi quis, quia hoc ex neceſſitate eſt, et illud eſt, idcirco putauerit, quia illud ſit, et alterú quoque ex neceſſitate eſſe. Vnde et deinceps, quæ propter opinionem ex ſenſu ſunt, hoc modo plerúq; fiunt. Hinc ſæpenumero id quod fel eſt, mel eſſe ſuſpicantur, eò quòd flauus color ut fel, ita et mel quoq; conſequitur. Quapropter ſi quis ita argumentetur, hoc mel eſt, igitur flauum, rectè quidem ſequitur: at contrà non rectè, ſi hoc modo, Hoc flauú eſt, igitur mel eſt. Huius aút loci, alij duos, alij tres ſtatuunt modos. Ex his primus eſt, quoties quis, ut ab antecedéte ad cóſequens rectè ſeſe habet conſequentiæ ratio, ita è contrario à conſequente ad ipſum antecedens firmam ſimiliter atque conſtantem conſequentiæ uim eſſe exiſtimauerit: ut ſi animal eſt, homo eſt, igitur ſi homo non eſt, animal non eſt. Secundus, quoties facta conſequentia, ab abolitione antecedentis credit aliquis & conſequens peræquè aboleri poſſe: ut ſi homo eſt, animal eſt, igitur ſi homo non eſt, animal non eſt. Tertius uerò modus eſt, quoties ex communiter accidentibus per id, quod conſequens eſſe ſolet, uolumus oſtendere id quod præcedit: utqui inſanus eſt, in ſolitudinem fugit, Democritus autem in ſolitudinem fugit, igitur Democritus inſanus eſt. Dicitur autem per conſequens, quoniam conſequitur inſanum eſſe, in ſolitudinem fugere, ueruntamen non conuertitur. Non enim ſi quis fugit in*

ſolitudinem, conſequens continuò eſt, ut inſaniat. Inue-nias ſiquidem qui res humanas deſpiciens, ſtabilitatem & quidem quærat, & ob hoc ad loca à tumultibus libe-ra ſecedat: quemadmodum Democritum feciſſe memo riæ proditum eſt: proinde falsò creditum eſt ab Athe-nienſibus, eum inſaniuiſſe. Quẽadmodum falsò quoque creditum eſt olim ab infidelibus noſtræ religionis mona chos deſipuiſſe, quòd relictis omnibus quæ poſſederát, in deſerta loca ſeceſſerint: unde & Anachoritæ dicti ſunt & Eremitæ: ut de Paulo primo Eremita & Hilarione Hieronymus, de diuo Antonio Athanaſius, & de aliis compluribus Seuerus Sulpitius in eo libro, quem de uita diui Martini inſcribit, memoriæ prodiderunt.

A *conſequenti.*) Hæc fallacia committitur, cùm credimus conſequens conuerti cũ antecedente, quod tamen non cõ-uertitur, ut ſi pluit, terra eſt madida, ergo ſi terra eſt madi-da, pluit. ſi iuſtitia eſt, uirtus eſt, ergo ſi eſt uirtus, eſt iuſti-tia. hæc captio complectitur omnes uitioſas argumẽtatio-nes, quæ canones conſequentiarũ non obſeruant. *Vt ſi ani-mal eſt.*) Hoc exemplum non conuenit huic primo modo, nam animal eſſe non infert hominem eſſe quare ſic legen-dum puto, ſi animal nõn eſt, ergo homo nõ eſt, igitur ſi ho mo non eſt, animal non eſt. fallacia eſt conſequentis, quia antecedens infert antecedens. *Secundus*) Hic ſyllogiſmus eſt in primo modo ſyllogiſmorum conditionalium, in quo à poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis eſt colligendum. *Et quemadmodum.*) de hac re uidendus eſt Virgilius Polydorus, de Inuentoribus rerũ.i.cap.vii.libri.

De loco ab eo quod eſt, nunc cauſam ut cauſam ponere.

H I C *locus ab eo nomen habet, quòd eſt nõ cauſam ut cauſam ponere, quod quidem fit dicente Ariſtotele,*

cùm

cùm aſſumitur id quod non cauſa eſt, tanquam propter illud fiat redargutio. Accidit autem tale quid in his ſyllogiſmis, qui ſunt ad impoſſibile, in quibns ſcilicet neceſſarium eſt interimere aliquid ex his, quæ ſumpta ſunt. Huius quidem exemplum eſt, quo & Ariſtoteles ipſe utitur, ut ſi quæratur, Sunt ne anima et uita idem? quòd ſi à reſpondente concedatur, ita deinde elenchus ſophiſticus ſit, Omne quod eſt contrarium corruptioni, generatio eſt: atqui mors corruptio quædam eſt uitæ contraria, & anima et uita ſunt idem, uita igitur eſt generatio, & uiuere generari. Hoc autē impoſſibile eſt, quippe qui uiuit, iam non generatur, ſed genitus eſt. Hic ſi is, qui propoſuerat, num anima & uita ſunt idem, per interemptionem inferat ob conſequentis ſcilicet falſitatem, igitur idem non ſunt anima & uita, & reſpondens hoc quoque concedat argumentationis ui impulſus, ne tunc quidem ſubterfugere poterit redargutionis notam. Quippe qui quæ antea conceſſa ſunt, eadem ipſe poſtea negauerit: quod certè per imperitiam eius accidit, non aduertentis eam propoſitionem, quæ interempta eſt, cauſam non eſſe cur illatum ſit conſequens falſum, ac per hoc ne interimendam quidē fuiſſe, Quandoquidem ipſa poſita, aut non poſita, nihilo minus id quod impoſſibile eſt, eodem ſyllogiſmo collectum ſequitur. Quin hæc potius interimenda erat, Mors corruptio quædam eſt: quæ nimirum falſa propoſitio eſt. Siquidem neque mors corruptio, neque uita generatio eſt: ſed ut generationem uita, ita corruptionem mors comitatur. Itaque in ſyllogiſmo ſuperius facto, quæ propoſitio cauſa non erat, ut cauſa ſumpta eſt.

HIC *locus.*) Hic elenchus componitur, quando putamus aliquid eſſe cauſam concluſionis, quod tamen non eſt cauſa, ut ebrietas eſt mala, ergo uinum eſt malum. *Quæ interempta eſt.*) Hæc ſcilicet anima & uita ſunt idem. nam ea ſublata, nihilominus falſa ſequitur concluſio. *Siquidem.*) Huius ratio eſt, quia generatio eſt motus ad formã acquirendam, corruptio uerò formæ eſt abiectio. Mors autem & uita non ſunt motua, ſed motum concomitantur, & eius termini ſunt.

De loco ab eo quod eſt, plures interrogationes ut unam facere.

RESTAT *ultimus ex his, qui extra dictionem dicti ſunt, locus, nomen hinc ſortitus, quòd per eum plures interrogationes factæ, una eſſe credãtur. Quoties igitur duæ pluresue interrogationes fiunt, ad quas reſponſio datur perinde atque una facta ſit, captio per hunc locum fieri dicitur. Quod profectò tunc euenire ſolet, cùm latet reſpondentem plures eſſe, idq́; uel per imperitiam, uel ob non diligentem ad reſpondendum circunſpectionem. Porrò interrogationes plures dicuntur, quum plura de uno, aut unum de pluribus, aut plura de pluribus interrogantur. De quibus & Ariſtoteles hoc modo: In harum autem aliquibus quidem, inquit, facile eſt uidere, quòd non una, ſed plures quoque dandæ ſunt reſponſiones, ut utrũ terra eſt, mare, an cœlum? In aliquibus uerò non ita facile, ut putas ne hic et hic homo eſt? Quo fit, ut cùm aliquis percuſſerit hunc, & hunc hominem, & non homines percuſſiſſe dicatur. Rurſus, cùm interrogamus, Sint ne hæc bona an non? demonſtratis tam bonis quàm malis, utrumuis reſponderit aliquis, redargutionem haudquaquam effugiet, ob falſi uidelicet cõceſſionem*

ſionem. Quandoque autem aſſumptis,hoc eſt, admiſſis quibuſdam,redargutio nō minus fiet, ut ſi quis concedat ſimiliter & unum et plura dici,ut exempli cauſa,alba, uel nuda,uel cæca. Nam ſi cæcum eſt, quod uiſum non habet,natum tamen habere: & cæca erunt,quæ uiſum non habent,nata tamen habere.Igitur cum hoc quidem uiſum habet, illud autem non habet: ſi tum interroget quiſpiam, ſunt ne hæc uidentia,an non uidentia? utrūlibet reſpondens dederit, erunt proculdubiò ambo uel uidentia, uel non uidentia. Quod quidem utique falſum eſſe ſtatim deprehenditur ex hypoteſi facta. Hæc ita ex Ariſtotele penè ad uerbum, ut cætera magna ex parte,quæ in hoc tractatu continentur, omiſſis multorum ambagibus in re non magni momenti.

RESTAT *ultimus.*)In hāc impingimus captionē, quando duæ pluresve nobis proponuntur interrogationes, ad quas unam damus reſponſionē.ſimilis captio eſt apud Gellium, lib.xvi.cap.ij.poſtulo ut reſpondeas,deſeriſne faceře adulterium an non? utcunq; dialectica lege reſpōdeas, hærebis in captione ſiue aias ſiue neges. tā ſi te dicas adulterum quàm ſi neges. *Vt utrum.*) Exemplum in quo plura prædicata interrogantur de uno ſubiecto.*In aliquibus uerò.*) Exemplum in quo unum prædicatum de pluribus ſubiectis dicitur. *Sint ne.*) Diſtinctione hic cauillus eſt ſubmouēdus. hæc ſunt bona,hæc uerò mala. *Igitur.*) Exemplum quando plura prædicata dicuntur de pluribus ſubiectis, adhibenda eſt etiam diſtinctio,hæc eſſe uidenda,illa uerò non.

Quemadmodum ad ignorantiam Elenchi omnes prædicti loci reduci poſſint, & quòd dupliciter Elenchus accipiatur.

INQVIRENDVM *deinceps,quo pacto prædicti loci*

omnes,ſiue elenchi ſophiſtici ad redargutionis inſcitiam reuocari poſſint,idque ex Ariſtotelis præſertim inſtituto,ut qui de omnibus his ita pronũciat: Aut diſtinguendi ſunt,inquit,apparẽtes ſyllogiſmi omnes, atque redargutiones,aut ad ignorantiam elenchi reducendi, uel ab ijs præcipuè,qui hanc omnium dictorum modorũ principium faciunt: quatenus elenchus ipſe generatim accipiatur,ſimulq́; omnes intra ſuæ definitionis ambitũ poſitas particulas amplectatur. Dico autem generatim, quando alioqui ex dictis modis ſiue locis unus & ipſe habeatur,nẽpe ad quatuor ultimas particulas factæ definitionis relatus. Itaque ſciẽdum,quod omnes paralogiſmi,quicunque iuxta præſcriptos modos fiunt, peccant, uel quia ſyllogiſmi non ſint, tametſi uidentur: uel quia cõtradictio in his non rectè ſeſe habeat: uel quia nõ eadem ubique tam rei quàm nominis ratio obſeruetur: id quod nunc per ſingulos locos diſcurrendo breuiter oſtendere operæpretiũ fuerit. Ergo quicunq; fiunt per æquiuocationem,per amphibologiam, & per figurã dictionis,omnes ad elenchũ reducuntur,eò quòd in his duplex tum nomen,tum oratio ſumitur,ob rei uidelicet ſignificatæ diuerſitatẽ. Similiter autem et qui per compoſitionem,& diuiſionem,et accentum fiunt,ob ipſius tũ orationis,tum nominis uariationẽ. Porrò qui ſecundũ accidens fiunt,et item propter conſequens,et per id,quòd eſt ſumere quod in principio eſt,necnon per id,quod eſt non cauſam ut cauſam ponere: propterea quòd unuſquiſq; horum præuaricator ſit præſcriptæ nuper ſyllogiſticæ legis. Qui uerò propter id,quod quoquomodo,et ſimpliciter,quoniam non de eodem affirmatio & negatio eſt:

quare

quare nec in his ulla eſt uera cõtradictio, licet credatur. Poſtremò autem et qui fiunt propter id, quod eſt plures interrogationes ut unam facere; quòd in his nõ enucleamus, neque diſcernimus propriã ipſius propoſitionis rationem, quæ quidem eſt ut unum de uno dicatur. Nam eadem eſt unius rei, & rei ſimpliciter definitio, ut hominis, & unius hominis. Cùm ergo, quæ in ſyllogiſmo ſumitur, apparet eſſe propoſitio, et non eſt, quatenus in ea non unum de uno prædicatur, manifeſtum quòd & hic ad inſcitiam redargutionis reuocandus eſt. Eſt enim redargutio ſyllogiſmus quidem, nempe cõtradictionis. Ex quo iam palàm factum eſt, oẽs locos ſiue modos ad ignorantiam elenchi reuocari poſſe, hos quidẽ, qui in dictione ſunt, quoniam in his apparens eſt contradictio: illos autem, qui extra dictionem, maiori ex parte propter ſyllogiſmi rationem definitionemq́;.

INQVIRENDVM.) Quoniam fallacia elenchi latiſſimè patet, docet quomodo cæteræ fallaciæ ad eam reduci poſſint. *Quatenus elenchus.*) Cæſarius innuit elenchum duobus modis accipi. primo generatim, ut eſt quoddam uniuerſale omnium fallaciarum, & omnes fallacias ſuo ambitu cõplectitur, & ſic omnes redargutiones ad elenchũ reducuntur. ſecundo modo elenchus accipitur particulariter pro quatuor ultimis particulis finitionis, & hoc ſenſu, elẽchus eſt ex numero fallaciarum. *Præuaricator fit.*) Hoc eſt tranſgreditur præſcriptas leges. *Vt unum de uno.*) Vna propoſitio eſt in qua unum, hoc eſt uniuocum de uniuoco dicatur, ut Iuſtitia eſt uirtus. uidendus eſt Ariſtoteles ſeptimo capite primi libri de Interpretatione.

Ex quibus cauſis ſophiſticæ prodeant deceptiones.

CONSENTANEVM *fortaſſis fuerit inueſti-*

gare quoque quibus ex cauſis huiuſcemòdi impoſturæ atque deceptiones proueniant. Itaq; dicamus ex Ariſto tele, quòd deceptio omnis prouenit in his quidē, quæ per æquiuocationē & amphibologiam fiunt, ſophiſmatis: eò quòd non poteſt quiſpiam diſtinguere id quod multiplex eſt, ſiue multipliciter dicitur, ab eo quod uno modo dicitur dūtaxat. At in his, quæ per compoſitionem, et diui ſionem: eo quòd nihil intereſſe putatur inter orationē compoſitā et diuiſam. Similiter aūt et in his, quæ per ac centum fiunt: propterea quòd nonnullis idem ſignificare uidetur eadem uox intenſa et remiſſa, hoc eſt, acuto uel graui accētu prolata. Et in his itē, quæ per figurā fiunt ob dictionis ſimilitudinem: quòd difficile ſit dijudicare, quæ ſimiliter atque aliter proferantur. Ferè enim quiſ quis hoc facere poterit, is in procinctu eſt, ut quod uerū eſt uideat: et per hoc prōptus erit uel cōcedere, quod cō cedendum eſt, uel negare, quod eſt negandū. Rurſus aūt in his, quæ per accidens: eò quòd quis neſcit dijudicare, idē ne ſit an diuerſum quod ſumitur, tum an unum, an multa. Similiter aūt in his, quæ per cōſequens fiunt: per hoc quod arbitramur, ut cōſequens ab antecedente non ſeparatur unquā (eſt enim ipſum antecedētis pars quædam) ita nec à conſequente antecedens ſeparatū iri. Por rò in his, quæ fiunt propter omiſſionē orationis, hoc eſt, alicuius particularū, quæ in elenchi rōne poſitæ ſunt, & in his quæ ſunt propter id, quod aliquo modo & ſimpliciter dicitur: & in his itē, quæ quod in principio eſt, ſumunt: tum et in his quæ per non cauſam ut cauſam acci dunt: et quæcūq; plures interrogationes aut unā faciūt: propterea quòd in his omnibus non exactè diſcernimus,

neque

neque ſumptas propoſitiones, neque ipſius ſyllogiſmi ue rum terminum, hoc eſt, rationem definitionemq́; : per hoc quòd parum nobis differre uideantur ea, quæ iam di cta ſunt, ut non cauſa & cauſa, quod ſimpliciter quo quo modo, & interrogationes plures, & interrogatio una.

Conſentaneum) Epilogo quodam ex ſexto capite primi li bri elenchorum fontem, & originem omnium deceptionū indicat. *Similiter autem.*) Conſequens non ſeparatur ab ante cedente, poſito antecedente, ut ſi homo eſt, animal eſt: con ſequens tamen poteſt animo, & mente ſeparari ab antece dente, ut Porphyrius in communitatibus docet.

De recta ſolutione paralogyſmorum.

QVIA *uero non minor ars est ſoluere nodos, quàm eoſdem implicare atque constringere, quod quidem ita eſſe, argumento nobis eſſe potest, Gordij Phrygiæ regis nodus in Iouis templa ſuſpenſus, quem Alexander Magnus (ut est apud Iustinum historicum) idcirco quòd ingenio ſoluere nequiuiſſet, gladio uſus uiolenter abſcidit, (ob hanc nimirum cauſam, quia ſophiſtarum argutias captionesq́;, quòd ſyncategorematum nexibus, ceu nodis quibuſdam implicitæ atque inuolutæ ſint, ut ſtruere fortaſſis non facile, ita proculdubio ſoluere longe est difficilimum: Aristoteles tandem ipſe, cum quemadmodum ſtruantur illæ certis locis præſcriptis id iam monſtraſſet, eædem quo pacto etiam diſſoluerentur, pari cura atque diligentia docere instituit. Vnde & ab eodem recta ſolutio definitur, falſi ſyllogiſmi manifestatio. Porro falſus ſyllogiſmus duobus dicitur modis. Aut. n. quia ex falſis collectus ſit, aut quia ſyllogiſmus nō est, tametſi uideatur. Ergo cū duobus modis falſum eſſe ſyllogiſmū*

con-

contingat,duobus quoque modis ipſum diſſoluendũ docet, nempe aut per interemptionem, aut per diſtinctionem.Per interemptionem quidem, ut quoties ex falſis collectus eſt. Per diſtinctionem uerò, cum apparet ſyllogiſmus,& non eſt.Verumenimuerò,ut id quod quærimus breuiori uia, quam quæ ab Ariſtotele tradita eſt, aſſequi poſſumus,ex Iacobo Fabro Stapulenſi tres regulas in animum induxi hic ſubijciendas. Quarum primæ hæc eſt:in omnibus paralogiſmis, qui fiunt per æquiuocationem,amphibologiam,compoſitionem,diuiſionem,& accentum, ſi quod ſumptum multiplex, diſtinguendum eſt. Alioqui confuſionem parit,quæ tollitur interim,cùm ipſum diſtinguitur.inſuper & in eiſdẽ conſequentiæ ratio diſcutienda examinandaq; uenit. Secunda,In omnibus paralogiſmis,qui fiunt per figuram dictionis.per accidens,per id quod eſt ſecundum quid & ſimpliciter, per ignorantiam elenchi, per conſequens, per non cauſam ut cauſam,per id quod eſt plures interrogationes facere ut unam, conſequentia neganda eſt, & mox cur negata ſit,ratio ſubiungenda.Tertia,In omnibus paralogiſmis, qui fiunt per id quod eſt petere id quod eſt in principio, ipſum antecedens aut negandum planè eſt,aut certè addubitandum.

QVIA *uero.*) Ex tertio capite ſecundi libri Elenchorũ rationem diluendorum ſophiſmatum docet. omnis ſyllogiſmus aut uerus, aut falſus eſt.uerus admittendus eſt, falſus diſſoluendus. quemadmodum ſyllogiſmus eſt falſus duobus modis,aut enim uitioſus eſt ſecundum materiam, aut ſecundum formam,ſic etiam duobus modis diſſoluitur: ſi uitioſus eſt ſecundum materiam, negandum id quod falſum aſſumitur: ſi uitioſus ſecũdum formam negandum eſt con-

conſequens,& ſtatim ratio ſubiicienda, cur malè colligat. multum profuerit ad hanc rem ſtudiosè legere Rodolphũ Agricolam libro ſecundo, de recta argumentorum ſolutione. *Vt eſt apud Iuſtinum.*) Locus eſt apud Iuſtinum libro undecimo ·habes, ſtudioſe lector, in totum Cæſarium ſcholia, quæ tenebroſum Ariſtotelem euoluere uolentibus, uice uaſtorum & uerboſorum commentariorum eſſe poterunt. Etenim Cæſarius unus ex omnibus qui poſt Ariſtotelem dialectica ſcripſerunt (abſit inuida uerbo) proximè Ariſtotelis mentem, non ſolùm adumbraſſe, ſed etiam ad uiuum expreſiſſe uidetur. Vale. Lugduni, ad confluentes ex diuæ Trinitatis celeberrimo florētiſſimoq; Gymnaſio, Anno domini M. D. LVI. pridie Calendas Ianuarias.

PERORATIO.

HABES *ſtudioſe lector, ſiue adoleſcens, ſiue adultæ ætatis iuuenis, dialecticam tibi paratam, non aliam ob cauſam (ſic mihi crede) niſi ut poſthac, quicquid in ſtudijs liberalibus addiſcendũ tibi fuerit, citra craſſam illã & fœdã barbariem, facile id iam aſſequi uideri poſſis. Quippe quòd hæc ſola uiſa ſit hactenus deeſſe ad ternarium illum ſtudiorum numerum, quæ triuij communi nomine appellant: id quod in primis triuialium ludorum magiſtri atque præceptores ſæpe hac multùm conqueſti ſunt aliquot annis, tales utique præceptores qui (ut pro comperto ipſe habeo) totis uiribus ad hoc contẽdunt, ut docilem iuuentutem ritè inſtituant, à barbarie auocent, bonas artes doceant. Itaque ſi hæc dialectica noſtra talis tibi uiſa fuerit, ut ex ea id, quod ſummopere tui moliũtur præceptores, pro uoto aſſequi potueris, bene eſt: ſin uerò nondum id à me præſtitum ſit (quod equidem uereri poſſum) conatum ſaltem quæſo, ſi non rem ipſam laudaueris.*

IN GARRVLVM SOPHISTAM. IOANNIS MVRMELLII RVREMVNDENSIS EPIGRAMMA.

GARRVLE qui noſtrum tentas lapidare libellum,
In lucem pueris ede Sophiſta tuum.
Non decet in rudium cœtu traducere doctos,
Vana loquitur turpe eſt, gloriolamq; ſequi.
Ecquid apud calathos, inter muliebria penſa
Reddere te clarum lana caprina poteſt?
Quando nihil præter uerboſa ſophiſmata noſti,
Barbarie ſordens, Grammaticæq; rudis.
Ecquid habes ſophiæ, quod te in penetralia ducat?
Ecquid Ariſtotelem Porphiriumq; tenes?
Haud operæpretium eſt (mihi crede) refellere nugas,
Digna legi ſcribens experiere uirum.
Saucius & poſſum genuinum infigere dentem:
Deq; meo crudum uulnere uulnus erit.
Ingenijs hominum ſtudeo prodeſſe iuuandis,
Eſtq; mihi uero gloria nulla prior.

IOAN

IOANNES MVRMELLIVS RVREMVNDENSIS PETRO SVO S. P. D.

ROGAS *me ſedulò, & crebrò adhortaris Petre ſuauiſſime, ut breuite arte inſtituam, quanam ratione uoces eas, quæ in cathegorijs locũ habent, diſcernere queas ab illis, quæ à prædicamentis alienæ ſunt: & ut certos quoſdã tibi tradã canones, quibus facile diſcas, in quo unaquæq; uox categorica prædicamẽto reponatur. Ardua profectò res eſt, & ſæuis caninæ facundiæ morſibus expoſita, in tã uaria & multijuga opinionũ diuerſitate; dialecticorũ alijs alia ſentientibus, breui ea libello perſtringere, quæ pluribus longiſſimi operis uoluminibus uix ſatis exactè potuerint uel à doctiſſimo Philoſopho explicari. Cùm tamen mecũ cogitẽ, quantũ utilitatis tibi ſtudioſisq; liberaliũ artiũ iuuenibus ex hoc quod petis, prouenturum ſit, utcunque pro tẽporis, quo ſuppetit otium, breuitate, notis tuis non morem gerere non poſſem. Accipe igitur lucubratiunculam hac noſtrã ut habeas* εἰσαγωγὴν *quandam in Ariſtotelis decem prædicamenta: & ingeniũ tuum ne Grammaticæ ſolùm, ſed fructuoſis etiam dialecticæ ſtudijs excolito, ut uera dignoſcens à falſis, & finiendi, diuidendi, argumentadiq; rationem tenens, rectam uiam habueris, & iter expeditũ ad optimam quanque diſciplinam. Vale, & præceptorem tuum dilige. Alcmariæ Phriſiorum oppido ſtudijs liberalibus ſanè quàm accommodato, Anno à partu Virginis* M. D. XIII. *Idibus Septembris.*

IN ARISTOTELIS DECEM PRAEDICAMENTA IOANNIS Murmellii Ruremundenſis Iſagogæ.

ISAGOGEN hanc in decem Ariſtotelis Peripateticorum principiis κατηγορίας tribus digero capitibus, quorum primo quidem agam de uocibus a prædicamentorum ſerie reiectis & alienis: ſecundo autem ſuper iis, quibus in ordine categorico locus eſt · tertio uero dictiones aliquot tradam, quæ uel diuerſa prædicamenta, uel ad unius eiuſdemq; ſeiunctas ſpecies referuntur. Porrò ut hæc facilius memoriæ commendari poſſit, & tenacius inhærere, ſingula capita in ſuos titulos ſunt diſtributa.

De uocibus a prædicamentorum ſerie reiectis, et alienis Iſagoges in Ariſtotelis Prædicamenta,

Caput primum.

Decem eſſe prædicamenta titulus.i.
De prædicamentorum quæſitiuis titu.ii.
Nouem regulis cognoſci uoces a prædicamentis alienas titu.iii.
De reiectis a prædicamentorum ordine uocibus regularum nouem, prima titu.iiii.
Secunda regula titu.v.
Tertia regula titu.vi.
Quarta regula titu.vii.
Quinta regula titu.viii.
Sexta regula titu.ix.
Septima regula titu.x.
Octaua regula titu.xi.
Nona regula titu.xii.
Bifariã aliquid locũ habere in prædicamento tit.xiii.

De

De dictionibus quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſag oges huius ſecundum.

Series categoricæ Subſtantiæ iitiu.i
De iis,quæ ſunt prædicamenti Subſtantiæ, regula prima titu.ii.
Regula ſecunda titu.iii.
Regula tertia titu.iiii.
Regula quarta tit.v.
Regula quinta titu. vi.
Regula ſexta titu.vii.
Regula ſeptima titu.viii.
Regula octaua titu.ix.
Regula nona titu.x.
Regula decima titu.xi.
Regula undecima titu.xii.
Regula duodecima titu.xiii.
Series categoriæ Quantitatis titu.xiiii.
De iis,quæ ſunt prædicamenti quantitatis, regula prima titu,xv.
Regula ſecunda titu.xvi.
Regula tertia titu.xvii.
Quarta regula titu.xviii.
Quinta regula titu.xix.
Series prædicamenti Ad aliquid. titu.xx.
De iis, quæ ſunt prædicamenti Ad aliquid,prima regula titulus xxi.
Secunda regula titu.xxii.
Tertia regula titu.xxiii.
Series prædicamenti Qualitatis titu.xxiiii.
De iis,quæ ſunt primæ ſpeciei Qualitatis, regula prima titu.xxv.

Secunda regula titu.xxvi. Tertia regula tit.xxvii.
Quarta regula titu.xxviii.
De iis, quæ ſunt ſecũdæ ſpeciei qualitatis,reg.i.ti.xxix.
Secunda regula titu.xxx. Tertia regula tit.xxxi.
De iis quæ ſunt tertiæ ſpẽi Qualitatis, reg.i.titu. xxxii.
Secunda regula titu.xxxiii. Tertia regula titu.xxxiiii.
De iis,quæ ſunt quartæ ſpẽi qualitatis,reg.i. tit.xxxv.
Secunda regula titu.xxxvi.
Series prædicamenti Actionis titu.xxxvii.
De iis,quæ ſunt in prædicaméto actionis,reg.t.xxxviii.
Series prædicamenti Paſsionis titu.xxxix.
De iis,quæ ſunt in prædicamento paſsionis, reg. tit.xl.
Series prædicamenti Vbi titu.xli.
Deſcriptio Vbi,ex Trapezuntio titu.xlii.
De iis quæ ſunt prædicamento Vbi,regula titu.xliii.
Series prædicamenti Quando titu.xliiii.
Deſcriptio Quando,ex Trapezuntio titu.xlv.
De iis,quæ ſunt in prædicamento Quando reg.tit.xlvi.
Series prædicamenti Situs titu.xlvii.
Deſcriptio Situs,ex Trapezuntio ſtitu.xlviii.
De iis quæ ſunt in præditamento Situs, regula ti.xlix.
Series prædicamenti Habitus titu.l.
Deſcriptio Habitus titu.li.
De iis quæ ſunt in prædicamento Habitus,regu. tit. lii.

De dictionibus aliquot,quæ uelut ad diuerſa prædicamenta,uel ad unius eiuſdemq; ſeiunctas ſpecies referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

Quòd una eademq; ſpecies ſecundũ aliud atque aliud uerſis generibus ſupponi poſsit titu.i.
De habitu,diſpoſitione,ſcientia,ſenſu et poſitione,ti.ii.
De raro,ſpiſſo,læui,& aſpro. titu.iii.
De calido,humido,& lumine titu.iiii.
De Doctore,Imperatore,uiro,Comite. titu. v.

De

DE VOCIBVS A PRAEDICAmentorum ſerie reiectis & alienis Iſagoges in Ariſtotelis prædicamenta, Caput primum.

Decem eſſe prædicamenta. *Titulus* I.

Primvs omnium Ariſtoteles decem κατηγορίας conſtituit, quæ à Quintiliano elementa dicuntur, à Seuerino Boetio prædicamenta. Sunt autem hæc, Subſtantia, Quãtitas, Ad aliquid, Qualitas, Agere, Pati, Vbi, Quãdo, Situs, & Habere. Subſtantia eſt (ut ſingulatim exempla referantur) ut homo, Quantitas, ut linea. Ad aliquid, ut pater. Qualitas, ut iuſtitia. Agere, ut ſecare. Pati, ut ſecari. Vbi, ut in Academia. Quando, ut hodie. Situs, ut iacere. Habere, ut togatum eſſe. Sed & his ea uerſiculis complexi ſumus:

Arbor, ſex, ſeruos, feruore, refrigerat, uſtos:
Ruri, cras, ſtabo, nec tunicatus ero.

De prædicamentorum quæſitiuis. *Titulus* II.

Decem prædicamentorum quæſitiua tradunt eruditi, quid quantũ, quid huius, quale, quid agens, quid patiẽs, ubi, quãdo, quomodo ſitum eſt, quomodo habituatum eſt. Cum enim quæritur, quid eſt Socrates? reſpondetur. homo, animal, aut ſubſtantia, quæ à quibuſdam dicitur eſſentia. Quantus eſt Socrates? interrogatus reſpõdet, quadricubitus. Quid Platonis? magiſter. Qualis? temperans. Quid agit? diſputat. Quid patitur? Verberatur. Vbi philoſophatur? Athenis. Quãdo locutus eſt Alcibiadi? hodie. Quomodo ſitus eſt? ſtat. Quomodo habituatus eſt? palliatus.

Nouem regulis cognoſci uoces à prædicamentis alienas. *Titu.* III.

Qvemadmodvm (ut Seuerini Boetij uerbis utar) qui ſerere ingenuum uolet agrum, liberat arua prius fructibus, falce rubos, ſilicemq; reſecat: ita & nos primùm te docebimus, quæ uoces à prædicamentis alienæ ſint, ut iis reiectis, in prædicamentorum ſerie collocandas faciliori ra-

tione comprehendas. Tenendæ igitur tibi ſunt nouem regulæ, quas his triuialibus uerſiculis comprehendi;

Complexum, conſignificans, fictum, polyſemum,
Vox logicæ, Deus, excedens, priuatio, parsq́;,
Hæc ſtudioſè categorijs non accipiuntur.

De reiectis à prædicamentorum ordine uocibus regularum nouem Prima. *Titulus* IIII.

PRIMA regularum hæc eſt, Nulla uox complexa, niſi ſimplicis loco accipiatur, in prædicamento ponitur, proinde ſi quis te rogarit, in qua categoria collocatur iuſtus homo? in nulla, reſpondeto. Signatè aūt additum eſt, niſi ſimplicis loco accipiatur, quod ob uerborum inopiam ſæpenumero pluribus pro uno cogimur uti: ita ut tametſi uoces ſunt plures, intellectus tamen ſit ſimplex, & res, quæ ſignificatur, una. Exempli gratia, corpus animatum, licet uox ſit complexa, genus tamen eſt unum, ſic & quantitas cōtinua, & quantitas diſcreta.

Secunda. *Titulus* V.

συγκατηγόρημα. NVLLI ſyncategoremati locus eſt in categoria. Syncategorema dicitur, uox conſignificatiua, id eſt, ea quæ nec uniuerſalem rem, nec particularem ſignificat, ſed conſignificat, id eſt, cum alia dictione orationem ad ſignificandum ingreditur, ut omnis, nullus, aliquis, quidam, hic, ille, utinā, quidem, apud, heu. Sciēdum hoc loco eſt, ex octo partibus orationis (quas Grammatici conſtituunt) duabus duntaxat nomini quidem & uerbo locum patere prædicamenti: participium autem ſub uerbo ſuo comprehendi, aduerbiū uerò ſub nomine. Nam ut literati docent, & nomen in aduerbium, & rurſus aduerbium in nomen aliquando tranſit. Loci aduerbia ad prædicamentum Vbi, pertinent. Temporis, ad Quādo, Qualitatis uerò, & quātitatis aduerbia, ad Qualitatem Quantitatemq́; reducuntur.

Tertia regula. *Titulus* VI.

OMNIS uox rei commentitiæ & fabuloſæ (quam natura non fert) ſignificatiua, eſt à prædicamentis aliena: ut Cerberus, Sphinx, Chimera, Siren, Cyclops, Harpyia, Styx, Acheron.

Quarta regula. *Titulus* VII.

NVLLA uox polyſena in categoriam recipitur,niſi am biguitate depoſita,unum ſignificet : πολύσημος Græcè dicitur multa ſignificans : ut canis, terreſtrem ſignificat,marinum,& cœleſtem: unde lepidum extat Auſonii de lepore capto epigramma: πολύσημος.

Trinarcij quondam currentem in littoris ora
Ante canes leporem cæruleus rapuit:
At lepus: in me omnis terræ pelagiq; rapina eſt,
Forſitan & cœli, ſi canis aſtra tenet.

Quinta regula. *Titulus* VIII.

VOCES logicæ,quas aliarum gratia dialectici uſurpăt, ſunt à prædicamentis alienæ. Voces logicas,id eſt rationales,appello eas, quas iuniores terminos ſecũdæ intẽtionis uocant,cuiuſmodi ſunt,Nomen,uerbum, oratio, propoſitio, ſubiectum, prædicatum, genus, ſpecies, & id genus alia.

Sexta regula. *Titulus* IX.

NVLLI dictioni infinitum ſignificăti locus eſt in prædicamento. Infinitum quidem actu intelligo,non potentia. Proinde Deus,numen, æternum, increatum, creator, & id genus reliqua nullius ſunt categoriæ.

Septima regula. *Titulus* X.

OMNIS uox omnia rerum ambiens genera loco categoriæ uacat,Sunt aũt quatuor(quæ uulgò tranſcendentia dicuntur)teſte Ioanne Pico,ens,unum,uerum, & bonum: ſi ita accipiantur, ut eorum negationes ſint,nihil,diuiſum, falſum,& malum. Addita ſunt illis alia duo,aliquid,& res, ab recentioribus Auicennam ſecutis.

Octaua regula. *Xitulus* XI.

NVLLA uox priuationem ſignificans,locum habet in prædicamento,ut cæcitas,ſurditas,tenebræ.

Nona regula. *Titulus* XII.

NVLLA uox partis principiive materialis ſeu conſtitutiui ſignificatiua,in prædicamenti ſerie reponitur. Proin de forma,materia,corpus,anima,caput,pectus, uenter,manus,pes,& id genus reliqua ſunt à prædicamentis reiecta.

Bifariam aliquid locum habere in prædicamento. Tit. XIII.

BIFARIAM aliquid in prædicamento locum habet: nam aut per ſe in recta ſerie collocatur, ut genera, ſpecies, & indiuidua: aut per aliud prædicamento attinet, idq; trifariam. Primùm enim differentiæ omnes ſpecificæ eius ſunt prædicamenti cuius genera, quorum illæ ſunt diuiſiuæ, non ſecundæ qualitatis ſpeciei, ut ex Neotericis quidam loquaculi ſophiſtæ falsò autumant. Deinde aũt partes & principia ei prædicaméto attinent, cuius ea ſunt, quæ ex illis cõſtituuntur: ut caput, pes manus, ad Subſtantiam referũtur: unitas, & punctum ad Quantitatem. Poſtremò uerò motus ſpecies ad ſuum quæq; terminũ reducuntur: ut generatio & corruptio ad Subſtantiam, crementum & diminutio ad Quantitatẽ, alteratio ad Qualitatem, loci mutatio ad Vbi. Trapezuntius motũ quidem ſpeciem quantitatis facit: generare uerò, corrũpere, augere, diminuere, alterare, & loco mouere, Actioni ſubiicit. Sunt qui motum ob ambiguitatẽ à prædicamentorum ſerie remouent, cùm de ſuis (quæ uidentur ſpecies) non uniuocè, uerũ æquiuocè prædicetur.

De dictionibus, quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſagoges huius ſecundum.

Series Categoriæ Subſtantiæ. *Titulus* I.

	Subſtantia	
Corporea		Incorporea
	Corpus	
Simplex		Miſtum
	Corpus miſtum	
Animatum		Inanimatum
	Corpus animatum	
Senſibile		Inſenſibile
	Animal	
Rationale		Irrationale
	Homo	
Socrates	Plato	Xenophon

De ijs, quæ ſunt prædicamenti Subſtantiæ,

Regula prima. *Titulus* II.

OMNE nomen ſignificans ſubſtantiam incorpoream, eſt

eſt primi prædicaměti, ut ſpiritus, angelus, dęmon, manes. nomine nūc intelligo animā à corpore ſeparatā. Propert.

Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit.

Angelus aūt bifariam accipitur, nūc pro ſpiritu, eſtq; huius categoriæ: nūc ut eſt officii nomē, non ſubſtantiæ (nā ἄγγελος Græce, īterpretatur nūtius Latine) & eſt primi generis qualitatis; tametſi quidā in prædicamentū aliquid cōiiciāt. ἄγγελος.

Regula ſecunda *Titulus* III.

MVNDVS, cœlum, orbes cœleſtes, planetæ, ſtellæ, & elementa ſunt huius prædicamenti. Cœli ſunt decem: Cœlum empyreū, cœlum cryſtallinum, firmamentū, & ſeptem planetarum orbes. Planetæ ſeptē ſunt, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, quos hoc uerſu cōplexi ſumus: Luna, Hermes, Cypris, Sol, Mar:, Iouis, & pater huius. Rerum naturalium elementa ſunt quatuor, ignis, aer, aqua: & terra, de quibus hic noſter eſt uerſiculus: Aer, ignis, aqua, & tellus ſunt ſemina rerum.

Regula tertia. *Titulus* IIII.

OMNIS animalis ſpecies eſt prædicamenti Subſtātiæ. Specierū animalis, hæ ſunt ſpecialiſſimæ, ut homo, equus, leo: ille uerò ſubalternæ, ut pecus, beſtia, belua, fera, quadrupes, piſcis, auis, ſerpens, uermis. Pecudis ſpecies ſunt, bos, equus, aſinus, mulus, camelus, ouis, capra, porcus, ceruus, elephas, & id genus reliqua. Feræ ſpecies ſunt, leo, urſus, pardus, tygris, lupus, uulpes, & id genus cætera. Piſci ſubiiciuntur balæna, cancer, conger, mullus, ſalmo, carpio, concha, oſtreum, gobio, rhombus, & cæteræ ſpecies innumeræ. Auis ſpecies ſunt, aquila, philomela, bubo, noctua, ciconia, paſſer, coruus, monedula, pſittacus, perdix, turdus, uultur, & cætera. Serpentis, dracho, baſiliſcus, uipera, ceraſtes, ſeps, natrix. Vermix, apex, araneus, bombix, blatta, culex, crabro, Gryllus, limax, pulex, papilio, hirudo, tinea, teredo, & eiuſmodi alia.

Regula quarta. *Titulus* V.

OMNE nomen arboris eſt in categoria ſubſtantię, ut pomus, malus, pirus, abies, laurus, ſalix, betula, uitis, robur, taxus, caſtanea, fagus, cupreſſus.

Regula quinta. *Titulus* VI.

OMNE nomen herbæ huius eſt prædicamenti, ut amaracus, abrotanũ, mandragora, malua, hyſſopus, lactuca, fœniculum, elleborus, ruta, pulegium, ſaluia, lappa, tribulus, anethum, urtica, trifolium.

Regula ſexta. *Titulus* VII.

OMNE fruticis nomen eſt huius categoriæ. Dicitur autem frutex qui ad iuſtam arboris magnitudinem non aſſurgit, & ſtatura ſimilis eſt herbis multis, ſed non demoritur, neque areſcit, ut herba, uerum perennis eſt. Huius ſpecies ſunt, nardus, myrrha, caſia geniſta, papyrus, arundo. Sciendum eſt nonnullas res eaſdem ab his inter arbuſculas, ab illis inter frutices numerari, ut iuniperum, balſamum, myrrham, & id genus alia. De nonnullis etiã, ſint ne magis herbæ an frutices, dubitatur. Nec hoc ignorandum eſt, à Nicephoro corpus animatũ ſenſibile diuidi in animal & Zoophytum. Dicitur autem ζωόφυτον quod nec animaliũ, nec plantarũ, ſed tertiã ex utriſq; naturam habet, ut urtica marina, & ſpongia: de quibus uide Plinium libro. 9. capite quadrageſimoquinto.

ζωόφυτον quid.

Regula ſeptima. *Titulus* VIII.

OMNIA florum, fructuum, & aromatum nomina, ſi capiantur, ut res totas, & per ſe integras ſignificent, ſunt in ordine huius prædicamenti, ut roſa, lilium, narciſſus, uiola, liguſtrum, caltha, pomum, malum, pyrum, prunũ, ceraſum, morum, bacca, oliua, cornum, ficus, glans, meſpilum: nux, iuglans, caſtanea, auellana, aroma, ſaccarum, cinnamomũ, zingiber, piper, gariophylon, & id genus reliqua.

Regula octaua. *Titulus* IX.

FRVMENTORVM & leguminum nomina ſunt huius categoriç, ut triticum, ſiligo, far, hordeum, panicum, miliũ, auena, faba, piſum, lens, eruum, lupinus, uicia.

Regula nona. *titulus*, X.

LAPIDVM & gemmarum uocabula ſunt huius prædicamenti, ut adamas, marmor, magnes, cryſtallus, ſuccinum, ſmaragdus, iaſpis, coralium, achates, carbunculus, Chryſolithus, ſapphirus, ſilex, tophus, pumex.

Regula

Regula decima. *titulus* XI.

OMNIA metallorum & foſſilium nomina ſunt in prædicamento Subſtantiæ,ut aurum,argentum, electrum,æs, orichalcum,ſtannũ,plumbum,ferrũ,alumen,ſulphur,nitrũ, ſal,cadmia, * uernix,minium,chryſocolla,& reliqua.

Regula undecima, *titulus* XII.

OMNIA impreſſionum nomina,ſiue ea ſint ignitæ,ſiue aereæ, ſiue aqueæ, ſiue terreæ, ſiue radiorum apparitione fiant,huius ſint prædicamenti. Impreſſio à philoſophis res naturales indagantibus, dicitur corpus miſtum, imperfectum. Impreſſiones ignitæ ſunt,ſtipulæ ardentes,æges,dali,ſidus uolans,candelæ, trabes,columnę,teretes, lanceæ, clipei,globi,faces,ignitæ,pyramides,draco uolans, & ſimiles. Adduntur his cometes,& galaxias. Impreſſiones aquæ ſunt uapor,pluuie,ros,pruina,nix, grando,fontes, flumina,mare. Aereæ,uenti,terræmotus,fulmina, ecnephias,typhon. Quæ radiorum apparitione fiunt, ſunt halon,iris, uirgæ,parelii. De terreis impreſſionibus in proxima regula dictum eſt,ubi pe metallis & foſſilibus.

Regula duodecima. *titulus.* XIII.

OMNE nomen ſubſtantiam rei inanimatæ ſignificans, eſt in categoria Subſtantiæ. Hæc regula cõtinet in ſe quaſdam ſuprà poſitas,& eam breuitatis gratia damus ob multa,de quibus nondum meminimus. Dicimus itaq; montẽ, collem,urbem,oppidum,demum, templum, turrem,tunicam,togam,gladium,cultrum,panem,uinum,lac,mel,ceruiſiam;carnem,os,dolium,pateram,haſtam,ſcrinium, & id genus reliqua huius eſſe prædicamenti: nec aſſentimur iis, qui ſimpliciter aiunt eiuſmodi res ob figurã ab artifice inductam eſſe de quarto genere Qualitatis, cùm ſubſtantia longe præponderet accidenti. Quiſquis recte ſentit, gladium Subſtantiam quidem eſſe, figuram uerò eius Qualitatem non diffitetur. Quidam cõtendunt nullius eſſe prædicamenti nominũ rerum artificio productarũ,quòd ſubſtantiam ſimul & Qualitatem complectantur.

** Vernix nomen eſt, neque græcum, neque Latinũ, ſed à Barbarica uulgari appellatiõe in formam Latinam translatũ. Vulgò enim res ipſa uernix dicitur. Eſt aũt ſpecies gummi, quæ Græcis ſandaracha dicitur: ut quibuſdã uidetur.*

Κομήτης

γαλαξίας.

ἅλον.

ἶρις.

παρήλιοι.

vnaquæque tamẽ res à forma ſui habet,ut ſit id quod eſt.

Series categoriæ Quantitatis. *titulus.* *xiiii.*

	Quantitas	
Continua		Diſcreta
	Quantitas continua	
Intrinſecus menſuratiua		extrinſecus menſuratiua
	Quantitas continua intrinſecus menſuratiua	
Latabilis		Illatabilis
	Linea,	
Hæc linea,	Iſta linea.	Illa linea.

De ijs, quæ ſunt prædicamenti Quantitatis, Regula prima. titu. xv.

OMNE nomen magnitudinis eſt in prædicamento Quantitatis, ut linea, ſuperficies, corpus, longitudo, latitudo, altitudo profunditas, craſſities, bicubitum, tricubitum, pedale, bipedale, tripedale, ſeſquipedale, & id genus cętera.

Regula ſecunda *titulus xvi.*

OMNE nomen menſuræ ad hoc predicamentum pertinet, ut uncia, digitus, palmus, pes, ulna, cubitum, paſſus, ſtadium, diaulus, milium, dolichus, modius, ſextarius, congius, hemina, chænix, urna, cotyla, cyatus, as & partes eius, ſi capiantur ita, ut meram quantitatem ſignificent. Ponderum nomina meo iudicio ſunt à prædicamentis aliena, quôd cũ quantitate qualitatẽ ſignificant, ut libra, ſelibra, bilibris, trilibris, pondo, talentum. Sed hæc doctioribus relinquo exactius diſputanda. Illud quoque, ſit ne linea ſpecies infima, an ſubalterna, qnod & de tempore poteſt dubitari.

Δίαυλος. Δολιχός.

Regula tertia. *tit. xvii.*

OMNE nomen numerale eſt huius cathegoriæ, ut duo, tria, quatuor, quinque, decem, centum, mille, binarius, ternarius, centenarius. Primus autem, ſecundus, tertius, & id genus alia, pertinent ad prædicamentum Ad aliquid. Vnitas autem non eſt numerus, ſed eius principium.

Regula quarta. *titu. xviii.*

OMNIS modulus, quo dictionem dum proferimus, menſuramus, eſt huius prædicamẽti: nam quantitas, id eſt, quo ſyllabę longæ breueſue menſurantur, ex quo prouenit oratio, ſpecies eſt diſcretæ quantitatis.

Regual

Regula quinta. *titu.xix.*

LOCVS & tempus ſunt categoriæ quantitatis,tametſi quidam loco in prædicamento Ad aliquid reponant,& diuus Aurelius Auguſtinus in confeſſionem opere fateatur ſe,quid ſit tempus,ignorare. Aeuum quoque hius prædicamenti eſſe cenſendum eſt,æternitatem uerò nullius. Partes temporis ſunt, hora, dies, ſeptimana, menſis, annus, olympias,luſtrum,ſeculum,& id genus reliqua.

Series prædicamenti Ad aliquid. *titu.xx.*

Aequaliter comparabile		Inæqualiter comparabile
	Ad aliquid inæqualiter comparabile	
Dignius correlatiuo		Indignius correlatiuo
	Relatiuum correlatiuo dignius	
Reſpiciens filium		Non reſpiciens filium
	Pater	
Hic pater,	Iſte pater,	Ille pater.

De iis,quæ ſunt pædicamenti Ad aliquid,Regula prima. *titu.xxi.*

OMNE categorema principali ſignificatu rem ſignificans non abſolutam,ſed alterius reſpectiuam, eſt prædicaměti ad aliquid,ut pater,filius,auus,nepos:maritus,uxor: ſocer,gener,magiſter,diſcipulus, patronus , cliens: dominus,ſeruus,res,paraſitus:patronus, libertus.(Eſt autem patronus nomen ambiguum, & modò ad cliẽtem refertur, modò ad libertum)dux,comes:duplum, dimidium:magnũ, paruum,multum,paucum, maius, minus, prius, poſterius: amicus,inimicus,hoſpes,ciuis,ſocius,ſodalis,hoſtis,ſimilis, diſſimilis,æqualis, inæqualis, & alia ſexcenta. *Patronus cuiuſmodi nomen*

Secunda regula. *titulus. xxii.*

NOMINA cognitionionis & affinitatis ſunt huius catagoriæ,ut parẽs,proles,pater,filius,auus,nepos, frater, ſoror,ſubrinus,cõſobrinus,coniunx,compater,affinis, leuir, ſocer,gener,uitricus,priuignus.

Tertia regula. *titu.xxiii.*

Pleraqve nomina cum præpoſitione compoſita huius ſunt prædicamenti, ut commilito, collega, conſacerdos (qui Græcè ſymyſtes dicitur) concanonicus, cõuictor, contubernalis, condiſcipulus, coauditor, compotor, competitor, collacteus, collactaneus, conſeruus, cognominis, conſanguineus, coepulo, cohabitator, confabulator, congerro, coniunx, concolor, conſonans, & eiuſmodi reliqua.

Series prædicamen. Qualitatis. *titulus xxiiii.*

	Qualitas	
Formæ attinens		Materiæ attinens
	Qualitas formæ attinens	
Comparata		Natura inſita
	Affectio	
Facilè dimobilis		Difficulter dimobilis
	Habitus	
Spiritualis		Corporalis
	Habitus ſpiritualis	
Intellectualis		Moralis
	Habitus intellectualis	
Theoricus		Practicus
	Habitus intellectualis Theoreticus	
Concluſionis		Principiorum
	Scientia	
Contemplatiua		Actiua
	Scientia contemplatiua	
Principalis		Adminiculatiua
	Logice	
Diſputatoria		Non diſputatoria
	Dialectice	

Hæc Dialectice, Platonis dialectice, Chryſippi dialectice.

De iis

De iis, quæ ſunt primæ ſpeciei Qualitatis. *Regula prima.* *Titulus.* XXV.

OMNIS diſpoſitio & habitus corporalis eſt in primo Qualitatis genere, ut calor, frigiditas, ſanitas, ſimitas, cæcitas, candor, nigredo, fuſcum, robur, ægritudo, morbus, & eius ſpecies, ut febris, paralyſis, pleuritis, podagra. Diſpoſitio, quæ & affectio dicitur, & latius accipitur & preſſius. Primo modo eſt qualitas ad bene maleve operandũ acquiſita. Secundo eſt qualitas ad bene maleve operandũ acquiſita, perfacile à ſubiecto dimobilis. Habitus eſt ad operandum comparata qualitas difficulter à ſubiecto dimobilis.

Diſpoſitio quid, et quot modis dicatur.
Habitus quid.

Regula ſecunda. *Titulus.* XXVI.

OMNIS habitus intellectualis eſt in primo genere Qualitatis. Habitus intellectuales ſunt quinq;, quibus ſemper aſſentimur uero: Sapiẽtia, Intellectus, Scientia, Prudentia, & Ars. Duo, quibus modò uero aſsẽtimur, modò falsò: ſunt autem opinio & ſuſpicio. Sapientia eſt habitus cognitiuus Dei & diuinorum. Intellectus eſt habitus primorum principiorum cognitiuus. Scientia eſt habitus concluſionis per demonſtrationem acquiſitus. Prudentia eſt recta ratio rerum à nobis agẽdarum. Ars eſt recta ratio rerum à nobis efficiendarum. Opinio eſt aſſenſus rei ualidior. Suſpicio eſt aſſenſus rei minus ualidns. Scientiarum igitur & artium nomina in hoc genere collocantur, Grammatica, Dialectita, Rhetorica, Arithmetica, Muſica, Geometria, Aſtronomia, Phyſice, Ethice, Metaphyſice, Poetice, agricultura, militia, lanificium, & id genus alia.

Habitus intellectuales quot et quot ſunt.
Sapientia.
Intellectus
Scientia.
Prudentia.
Ars.
Opinio.
Suſpitio.

Tertia regula. *Titulus.* XXVII.

OMNES habitus morales, id eſt, uirtutes & uitia ſunt in hoc primo genere Qualitatis, ut iuſtitia, iniuſtitia, fortitudo, audacia, timiditas, liberalitas, auaritia, prodigalitas. A Theologis noſtris ponuntur etiam in hac ſpecie habitus ſpirituales infuſi, ut fides, ſpes, charitas, & id genus uirtutes ſupernaturales: item habitus concreti, ut ſpecies intellectuales, & rationes angelorum mentibus concreatæ, ſed huiuſmodi habitus non capit definitio à ueteribus Peripateticis data, nec mirum, cum illi ueræ religionis ac ſapientiæ expertes

expertes id genus habitus non nouerint. Quare malim eos reponere inter Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes: aut aliam tradere habitus finitionem atque uulgò datur. Nec mirandum uideatur quòd dixerim Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes. Nam, Seuerino Boetio interprete, Ariſtotelis in prædicamentorum libro hæc uerba ſunt. Et fortaſſe alij quoque apparebunt Qualitatis modi, ſed qui maxime dicuntur, re tot ſunt.

Quarta regula *Titulus xxxviii.*

NOMINA magiſtratuum & dignitatum ſunt in hoc primo genere Qualitatis, ut pontifex, epiſcopus, ſacerdos, rex, conſul, prætor, cenſor, ædilis, & id genus reliqua. Pauper item, diues, fortunatus, infortunatus, beatus, felix, miſer, nobilis, ignobilis, honoratus, glorioſus, & huiuſmodi nomina ſunt huius ſpeciei.

De iis, quæ ſunt ſecundæ ſpeciei Qualitatis, Regula prima.

Titulus xxix.

OMNIS naturalis potentia uel impotentia eſt in ſecundo genere qualitatis. Naturalis potentia eſt Qualitas ad bene operandum innata, ut ſalubritas, durities. Naturalis impotentia eſt Qualitas ad malé debiliter ue operandum, aut ad patiendum innata, ut in ſalubritas, mollicies. Trapezuntius autem in dialecticis, Naturalis (inquit) potentia, uel impotentia, dicitur uis quædam inſita, uel imbecillitas, qua facilius quicquam aut ægrius uel pati, uel agere natura poteſt, ut durum, molle, ualetudinarius, robuſtus, & quę huiuſmodi ſunt natura inſita, non aduentitia. Hæc ille Vires igitur naturales planetarum, ſiderum, elementorũ, animaliũ, plantarum, lapidum, & cæterorũ ſunt huius generis.

Regula ſecunda. *Titulus xxx.*

OMNE ſimpliciter ſpeciei proprium eſt in hoc ſecundo genere Qualitatis, ut riſibile, flebile, diſciplinæ ſuſceptiuũ, hinnibile, latrabile, mugibile, gannibile, & eiuſmodi alia.

Regula tertia. *Titulus xxxi.*

OMNIS animæ potentia eſt huius ſecundi generis. Animæ potentia uis eſt eius, qua alicuius operis eſt effectiua. Eius quinque ſunt genera, ut hæc ſubiecta indicabunt.

- Potentia
  - Vegetabilis
    - Alendi
    - Augendi
    - Minuēdi
    - Generādi
  - ſenſitiua
    - Exterior
      - Viſus
      - Auditus
      - Odoratus
      - Guſtus
      - Tactus
    - Interior
      - Senſus cōis
      - Imaginatio
      - Exiſtimatio
      - Phantaſia
      - Memoria
  - Appetitiua
    - Cupiendi
    - Iraſcendi
    - Volendi
    - Progrediendi
  - Motiua
    - Nandi
    - Serpendi
    - Volendi
  - Intellectiua
    - Simplex apprehendendi
    - Componendi
    - Diuidendi
    - Ratiocinandi
    - Contemplandi
    - Conſultandi
    - Agens
    - Poſſibilis

Non ignorandum eſt ab Auicenna, Alberto Magno, & pleriſque aliis poni quinque ſenſus interiores, ſenſum communem, uim imaginatiuam, exiſtimatiuam, phantaſiam, & memoriam. Ab Auerrhoi uero, Thoma Aquinate, & Marcilio Ficino in libro de Voluptate quatuor duntaxat, uim exiſtimatiuam a phantaſia non ſeparantibus. Nicephori hominis alioqui præſtantis doctrinæ opinio neutiquam mihi probatur, uiſum & cæteros ſen-

ſus

ſus ponentis in ea qualitatis ſpecie, quæ dicitur Habitus & affectio.

De ijs, quæ ſunt tertiæ ſpeciei qualitatis, Regula prima *tit. xxxii.*

OMNIS paſſio & paſſibilis qualitas, eſt in tertio genere Qualitatis. Paſſio (ut hic accipitur) eſt qualitas tranſiens, quę ſenſui paſſionem infert, aut quæ à paſſione infertur, ut rubor ex uerecundia, excandeſcentia ex ira, pallor ex timore, ira ex contriſtatione. Paſſibilis qualitas dicitur qualitas permanens, quæ ſenſui paſſionem infert, aut quæ infertur à paſſionibus, ut dulcedo, amarities, albor nigror.

PASSIO modò eſt actionis affectus, prædicamentum quidē ab aliis diſtinctum, ut calefieri, infrigidari: modò eſt qualitas tranſiens uel animæ, uel corpori ex paſſiione innata, & res quędam media inter paſſionem & qualitatem, qualitas inquam inchoata & imperfecta, quæq; nō potis eſt ſubiectum denominare, ut ira ex contemptione, erubeſcentia ex uerecundia.

Secunda regula. *Titul. xxxiii.*

OMNIS qualitas ſenſibilis in hoc tertio genere collocatur, ut color, album, nigrum, flauum, liuidum, puniceū, purpureum, uiride, cæruleum, ſonus, uox, murmur, crepitus, ſuſurrus, ſtrepitus, fragor, ſibilus, echo, odor, ſapor, dulce, amarum, pingue, ſalſum, acre, auſterum, acutum, acidū, calidum, frigidum, tepidum, humidum, ſiccum, læne, aſperum, graue, leue.

Tertia regula. *Titul. xxxiiii.*

PSSIONIS animæ, quæ & affectiones, & perturbationes dicuntur, à quibuſdam in hac tertia ſpecie collocātur. Iacobus autem faber Stapulenſis homo doctiſſimus, & de optimis ſtudiis ſcribendo meritus optimè, ponit eas in prædicamento paſſionis: nos ſupra medias eſſe diximus inter Paſsionem & Qualitatem. Stapulenſis Ariſtotelis uerba penſitat illas paſsiones aientis, Qualitates uerò minimè, penſitat & originem earundem, & (ut ita loquar) fluxitatē. Illi autem rem putant paſsioni ſuperadditam, etſi nō Qualitatem perfectam, at ſemen & elementum Qualitatis, undeq;

deq; ſi acceſſerit permanentia, facile paſsibilis Qualitas coaleſcat. Paſsiones animæ duodecim Egidius Romanus, & alii neoterici ponunt, amorem, deſiderium, odium, abominationem, delectationem, dolorem ſeu triſtitiam, ſpem, deſperationem, audaciam, timorem, iram, ſegnitiem. His adduntur à quibuſdam zelus, gratia, nemeſis, miſericordia, inuidia, erubeſcentia. Nonnulli ſpecies quoque rerum tum ſenſibilium, tum intelligibilium & paſsiones appellant, & in hoc tertio genere qualitatis reponunt.

De iis quæ ſunt quartæ ſpeciei Qualitatis, regula prima TIT. XXXV.

OMNIS figura, & circa unumquodque conſtans forma, eſt in quarto genere Qualitatis. Seuerinus Boetius figuram & formam hoc modo ſeparat, Figura, inquit, eſt triangulum uel quadratum: forma autē ipſius trianguli uel quadrati quædam Qualitas: unde etiā formoſos homines dicimus. Figura enim quædam uel pulchrior, uel mediocris, uel alio quodam modo conſtituta qualitas forma nominatur. Figura (ut Geometræ definiunt) eſt quæ ſub aliquo uel aliquibus terminis continetur. Sub aliquo quidem, ut circulus: ſub aliquibus uerò, ut triangulum uel quadratum. Nicephorus inter figuram & formam hoc diſcrimen tradit. Figura dicitur talis expreſsio & linearis effictio. Forma extrinſecus prominens coloris qualitas, idea, & informatio, & interpolata coloratio, & ſimpliciter talis quædā inieċta uiſui, ſuperficiei forma. Sunt qui figuram in rebus inanimatis accipiant, formam autem in rebus animatis. Alii porrò figuram quidem faſtigioſè cedentem: formam uerò ſupernam ſuperficiem uocant. Hactenus Nicephorus.

Secunda regula. *Titulus XXXVI.*

OMNIS qualitas circa quantitatem conſiſtens, & in hoc quarto genere, ut paritas & imparitas circa numerum: rectitudo & curuitas circa lineam: concauum, conuexum, & planum circa ſuperficiem: teres, rotundum, orbiculare, turbinatum, pyramidale, quadratum, trigonum, tetragonū, pentagonum, circa corpus.

Series prædicamenti actionis *titulus xxxvii.*

	Actio	
Immanens		Tranſiens
	Actio immanens	
In intellectu		Extra intellectum
	Intellectio	
Simplicium apprehenſiua		Non ſimplicium apprehenſiua
	Simplicium apprehenſio.	
	Hæc ſimplicium apprehenſio, iſta, illa.	

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Actionis, Regula. *tit. xxxviii.*

OMNIS dictio ſignificans agere, eſt huius prædicamẽti, ut calefacere, frigefacere, humectare, ſiccare, intelligere, appetere, uideri, audiri, olfaci, guſtari, tangi, ſentiri.

Series prædicamenti Paſsionis. *titulus* xxxix.

	Paſſio	
Spiritualis		Corporalis.
	Paſſio ſpiritualis	
Partis brutæ		Partis rationalis.
	Paſsio ſpiritualis partis brutæ	
Senſitiuæ		Appetitiuæ
	Paſsio ſenſus	
Exterioris		Interiorioris
	Paſsio ſenſus exterioris	
Ab re uiſibili illata		Non illata ab re uiſibili
	Viſio	
Hæc uiſio,	Iſta uiſio,	Illa uiſio.

De

De iis, quæ ſunt in prædicamento Paſſionis, Regula. Titulus XL.

OMNIS dictio ſignificans pati, eſt huius prædicamenti, ut ad intelligendum agi, delectari, contriſtari, iraſci, ſentire, uidere, audire, odorari, olfacere, guſtare, tangere, dementari, doceri, uri, ſecari, calefieri, frigefieri, humectari, ſiccari, diſcere, ſperare, metuere, & id genus reliqua. Scire uerò eſt in prædicamento Qualitatis.

Series prædicamenti Vbi. Titulus XLI.

	Vbi	
Commune		Proprium.
	Vbi commune	
Extra aquam		In aqua.
	Vbi commune extra aquam	
In ciuitate		Extra ciuitatem
	Vbi commune extra aquam in ciuitate	
Sub tecto		Sub dio
	Sub tecto	
In loco ſacro		In loco profano
	Sub tecto in loco profano	
Publico		Priuato
	In ædificio priuato	
In ædificio Socratis,		In domo Platonis.

Deſcriptio Vbi, ex Trapezuntio. Titulus XLII.

VBI, eſt quæ à loci circunſcriptione procedit, corporis locatio. Non eſt enim idem Locus & Vbi: nam Locus eſt in eo quod capit, Vbi uerò in eo quod circunſcribitur.

De iis, quæ ſunt in prædicamento Vbi, Regula. Titulus XLIII.

OMNIS dictio ſignificans in loco, eſt in prædicamento Vbi, ut in igni, in aere, in aqua, in terra, in urbe, in agro, in eremo in uilla, in templo, in theatro, Romæ, Athenis, in

tione comprehendas. Tenendæ igitur tibi ſunt nouem regulæ, quas his triuialibus uerſiculis comprehendi;

Complexum, conſignificans, fictum, polyſemum,
Vox logicæ, Deus, excedens, priuatio, parsq́;,
Hæc ſtudioſè categorijs non accipiuntur.

De reiectis à prædicamentorum ordine uocibus regularum nouem Prima. *Titulus* IIII.

PRIMA regularum hæc eſt, Nulla uox complexa, niſi ſimplicis loco accipiatur, in prædicamento ponitur, proinde ſi quis te rogarit, in qua categoria collocatur iuſtus homo? in nulla, reſpondeto. Signatè aũt additum eſt, niſi ſimplicis loco accipiatur, quod ob uerborum inopiam ſæpenumero pluribus pro uno cogimur uti: ita ut tametſi uoces ſunt plures, intellectus tamen ſit ſimplex, & res, quæ ſignificatur, una. Exempli gratia, corpus animatum, licet uox ſit complexa, genus tamen eſt unum, ſic & quantitas cõtinua, & quantitas diſcreta.

ſecunda. *Titulus* V.

συγκατηγόρημα. NVLLI ſyncategorematì locus eſt in categoria. Syncategorema dicitur, uox conſignificatiua, id eſt, ea quæ nec uniuerſalem rem, nec particularem ſignificat, ſed conſignificat, id eſt, cum alia dictione orationem ad ſignificandum ingreditur, ut omnis, nullus, aliquis, quidam, hic, ille, utinã, quidem, apud, heu. Sciẽdum hoc loco eſt, ex octo partibus orationis (quas Grammatici conſtituunt) duabus duntaxat nomini quidem & uerbo locum patere prædicamenti: participium autem ſub uerbo ſuo comprehendi, aduerbiũ uerò ſub nomine. Nam ut literati docent, & nomen in aduerbium, & rurſus aduerbium in nomen aliquando tranſit. Loci aduerbia ad prædicamentum Vbi, pertinent. Temporis, ad Quãdo, Qualitatis uerò, & quãtitatis aduerbia, ad Qualitatem Quantitatemq́; reducuntur.

Tertia regula. *Titulus* VI.

OMNIS uox rei commentitiæ & fabuloſæ (quam natura non fert) ſignificatiua, eſt à prædicamentis aliena: ut Cerberus, Sphinx, Chimera, Siren, Cyclops, Harpyia, Styx, Acheron.

Quarta regula. *Titulus* VII.

NVLLA uox polyſena in categoriam recipitur,niſi am biguitate depoſita,unum ſignificet : πολύσημος Græcè dicitur multa ſignificans : ut canis, terreſtrem ſignificat,ma rinum,& cœleſtem : unde lepidum extat Auſonii de lepore capto epigramma: πολύσημος.

Trinarcij quondam currentem in littoris ora
Ante canes leporem cæruleus rapuit :
At lepus : in me omnis terræ pelagíq; rapina eſt,
Forſitan & cœli, ſi canis aſtra tenet.

Quinta regula. *Titulus* VIII.

VOCES logicæ,quas aliarum gratia dialectici uſurpāt, ſunt à prædicamentis alienæ.Voces logicas,id eſt rationales,appello eas, quas iuniores terminos ſecūdæ intētionis uocant,cuiuſmodi ſunt,Nomen,uerbum, oratio, propoſitio, ſubiectum, prædicatum, genus, ſpecies, & id genus alia.

Sexta regula. *Titulus* IX.

NVLLI dictioni infinitum ſignificāti locus eſt in prædicamento. Infinitum quidem actu intelligo,non potentia. Proinde Deus,numen, æternum, increatum, creator, & id genus reliqua nullius ſunt categoriæ.

Septima regula. *Titulus* X.

OMNIS uox omnia rerum ambiens genera loco categoriæ uacat,Sunt aūt quatuor(quæ uulgò tranſcendentia dicuntur)teſte Ioanne Pico,ens,unum,uerum, & bonum : ſi ita accipiantur, ut eorum negationes ſint,nihil,diuiſum, falſum,& malum. Addita ſunt illis alia duo,aliquid,& res, ab recentioribus Auicennam ſecutis.

Octaua regula. *Xitulus* XI.

NVLLA uox priuationem ſignificans,locum habet in prædicamento,ut cæcitas,ſurditas,tenebræ.

Nona regula. *Titulus* XII.

NVLLA uox partis principiive materialis ſeu conſtitutiui ſignificatiua,in prædicamenti ſerie reponitur. Proinde forma,materia,corpus,anima,caput,pectus, uenter,manus,pes,& id genus reliqua ſunt à prædicamentis reiecta.

Bifariam aliquid locum habere in prædicamento. *Tit.* XIII.

BIFARIAM aliquid in prædicamento locum habet: nam aut per ſe in recta ſerie collocatur, ut genera, ſpecies, & indiuidua: aut per aliud prædicamento attinet, idq; trifariam. Primùm enim differétiæ omnes ſpecificæ eius ſunt prædicamenti cuius genera, quorum illæ ſunt diuiſiuæ, non ſecundæ qualitatis ſpeciei, ut ex Neotericis quidam loquaculi ſophiſtæ falsò autumant. Deinde aũt partes & principia ei prædicaméto attinent, cuius ea ſunt, quæ ex illis cõſtituuntur: ut caput, pes manus, ad Subſtantiam referũtur: unitas, & punctum ad Quantitatem. Poſtremò uerò motus ſpecies ad ſuum quæq; terminũ reducuntur: ut generatio & corruptio ad Subſtantiam, crementum & diminutio ad Quantitatẽ, alteratio ad Qualitatem, loci mutatio ad Vbi. Trapezuntius motũ quidem ſpeciem quantitatis facit: generare uerò, corrũpere, augere, diminuere, alterare, & loco mouere, Actioni ſubiicit. Sunt qui motum ob ambiguitatẽ à prædicamentorum ſerie remouent, cùm de ſuis (quæ uidentur ſpecies) non uniuocè, uerũ æquiuocè prædicetur.

De dictionibus, quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſagoges huius ſecundum.

Series Categoriæ Subſtantiæ. *Titulus* I.

	Subſtantia	
Corporea		Incorporea
	Corpus	
Simplex		Miſtum
	Corpus miſtum	
Animatum		Inanimatum
	Corpus animatum	
Senſibile		Inſenſibile
	Animal	
Rationale		Irrationale
	Homo	
Socrates	Plato	Xenophon

De iis, quæ ſunt prædicamenti Subſtantiæ,

Regula prima. *Titulus* II.

OMNE nomen ſignificans ſubſtantiam incorpoream, eſt

eſt primi prædicamẽti, ut ſpiritus, angelus, dæmon, manes. nomine nũc intelligo animã à corpore ſeparatã. Propert.
Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit.
Angelus aũt bifariam accipitur, nũc pro ſpiritu, eſtq; huius categoriæ: nũc ut eſt officii nomẽ, non ſubſtantiæ (nã ἄγγελος Græce, ĩterpretatur nũtius Latine) & eſt primi generis qualitatis, tametſi quidã in prædicamentũ aliquid cõiiciãt. ἄγγελος.

Regula ſecunda Titulus III.

MVNDVS, cœlum, orbes cœleſtes, planetæ, ſtellæ, & elementa ſunt huius prædicamenti. Cœli ſunt decem: Cœlum empyreũ, cœlum cryſtallinum, firmamentũ, & ſeptem planetarum orbes. Planetæ ſeptẽ ſunt, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, quos hoc uerſu cõplexi ſumus: Luna, Hermes, Cypris, Sol, Mars, Iouis, & patet huius. Rerum naturalium elementa ſunt quatuor, ignis, aer, aqua: & terra, de quibus hic noſter eſt uerſiculus: Aer, ignis, aqua, & tellus ſunt ſemina rerum.

Regula tertia. Titulus IIII.

OMNIS animalis ſpecies eſt prædicamenti Subſtãtiæ. Specierũ animalis, hæ ſunt ſpecialiſſimæ, ut homo, equus, leo: ille uerò ſubalternæ, ut pecus, beſtia, belua, fera, quadrupes, piſcis, auis, ſerpens, uermis. Pecudis ſpecies ſunt, bos, equus, aſinus, mulus, camelus, ouis, capra, porcus, ceruus, elephas, & id genus reliqua. Feræ ſpecies ſunt, leo, urſus, pardus, tygris, lupus, uulpes, & id genus cætera. Piſci ſubiiciuntur balæna, cancer, conger, mullus, ſalmo, carpio, concha, oſtreum. gobio, rhombus, & cæteræ ſpecies innumeræ. Auis ſpecies ſunt, aquila, philomela, bubo, noctua, ciconia, paſſer, coruus, monedula, pſittacus, perdix, turdus, uultur, & cætera. Serpentis, dracho, baſiliſcus, uipera, ceraſtes, ſeps, natrix. Vermix, apex, araneus, bombix, blatta, culex, crabro, Gryllus, limax, pulex, papilio, hirudo, tinea, teredo, & eiuſmodi alia.

Regula quarta. Titulus V.

OMNE nomen arboris eſt in categoria ſubſtantiæ, ut pomus, malus, pirus, abies, laurus, ſalix, betula, uitis, robur, taxus, caſtanea, fagus, cupreſſus.

Regula quinta. *Titulus* VI.

OMNE nomen herbæ huius eſt prædicamenti, ut amaracus, abrotanũ, mandragora, malua, hyſſopus, lactuca, fœniculum, elleborus, ruta, pulegium, ſaluia, lappa, tribulus, anethum, urtica, trifolium.

Regula ſexta. *Titulus* VII.

OMNE fruticis nomen eſt huius categoriæ. Dicitur autem frutex qui ad iuſtam arboris magnitudinem non aſſurgit, & ſtatura ſimilis eſt herbis multis, ſed non demoritur, neque areſcit, ut herba, uerum perennis eſt. Huius ſpecies ſunt, nardus, myrrha, caſia geniſta, papyrus, arundo. Sciendum eſt nonnullas res eaſdem ab his inter arbuſculas, ab illis inter frutices numerari, ut iuniperum, balſamum, myrrham, & id genus alia. De nonnullis etiã, ſint ne magis herbæ an frutices, dubitatur. Nec hoc ignorandum eſt, à Nicephoro corpus animatũ ſenſibile diuidi in animal & Zoophytum. Dicitur autem ζωόφυτον quod nec animaliũ, nec plantarũ, ſed tertiã ex utriſq; naturam habet, ut urtica marina, & ſpongia: de quibus uide Plinium libro. 9. capite quadrageſimoquinto.

ζωόφυτον ...

Regula ſeptima. *Titulus* VIII.

OMNIA florum, fructuum, & aromatum nomina, ſi capiantur, ut res totas, & per ſe integras ſignificent, ſunt in ordine huius prædicamenti, ut roſa, lilium, narciſſus, uiola, liguſtrum, caltha, pomum, malum, pyrum, prunũ, ceraſum, morum, bacca, oliua, cornum, ficus, glans, meſpilum, nux, iuglans, caſtanea, auellana, aroma, ſaccarum, cinnamomũ, zingiber, piper, gariophylon, & id genus reliqua.

Regula octaua. *Titulus* IX.

FRVMENTORVM & leguminum nomina ſunt huius categoriç, ut triticum, ſiligo, far, hordeum, panicum, miliũ, auena, faba, piſum, lens, eruum, lupinus, uicia.

Regula nona. *titulus*, X.

LAPIDVM & gemmarum uocabula ſunt huius prædicamenti, ut adamas, marmor, magnes, cryſtallus, ſuccinum, ſmaragdus, iaſpis, coralium, achates, carbunculus, Chryſolithus, ſapphirus, ſilex, tophus, pumex.

Regula

Regula decima. Titulus XI.

OMNIA metallorum & foſſilium nomina ſunt in prædicamento Subſtantiæ, ut aurum, argentum, electrum, æs, orichalcum, ſtannũ, plumbum, ferrũ, alumen, ſulphur, nitrũ, ſal, cadmia, * uernix, minium, chryſocolla, & reliqua.

Regula undecima, Titulus XII.

OMNIA impreſſionum nomina, ſiue ea ſint ignitæ, ſiue aereæ, ſiue aqueæ, ſiue terreæ, ſiue radiorum apparitione fiant, huius ſint prædicamenti. Impreſſio à philoſophis res naturales indagantibus, dicitur corpus miſtum, imperfectum. Impresſiones ignitæ ſunt, ſtipulæ ardentes, æges, dali, ſidus uolans, candelæ, trabes, columnę, teretes, lanceæ, clipei, globi, faces, ignitæ, pyramides, draco uolans, & ſimiles. Adduntur his cometes, & galaxias. Impresſiones aquæ ſunt uapor, pluuię, ros, pruina, nix, grando, fontes, flumina, mare. Aereæ, uenti, terræmotus, fulmina, ecnephias, typhon. Quæ radiorum apparitione fiunt, ſunt halon, iris, uirgæ, parelii. De terreis impresſionibus in proxima regula dictum eſt, ubi pe metallis & foſſilibus.

Regula duodecima. Titulus XIII.

OMNE nomen ſubſtantiam rei inanimatæ ſignificans, eſt in categoria Subſtantiæ. Hæc regula cõtinet in ſe quaſdam ſuprà poſitas, & eam breuitatis gratia damus ob multa, de quibus nondum meminimus. Dicimus itaq; montẽ, collem, urbem, oppidum, demum, templum, turrem, tunicam, togam, gladium, cultrum, panem, uinum, lac, mel, ceruiſiam, carnem, os, dolium, pateram, haſtam, ſcrinium, & id genus reliqua huius eſſe prædicamenti: nec aſſentimur iis, qui ſimpliciter aiunt eiuſmodi res ob figurã ab artifice inductam eſſe de quarto genere Qualitatis, cùm ſubſtantia longe præponderet accidenti. Quiſquis recte ſentit, gladium Subſtantiam quidem eſſe, figuram uerò eius Qualitatem non diffitetur. Quidam cõtendunt nullius eſſe prædicamenti nomini rerum artificio productarùm, quòd ſubſtantiam ſimul & Qualitatem complectantur.

** Vernix nomen eſt, neque græcum, neque Latinũ, ſed à Barbarica uulgari appellatiõe in formam Latinam translatũ. Vulgò enim res ipſa uernix dicitur. Eſt aũt ſpecies gummi, quæ Græcis ſandaracha dicitur: ut quibuſdã uidetur.*

Κομήτης
γαλαξίας.
ἅλων.
ἶρις.
παρήλιοι.

Vnaquæque tamẽ res a forma ſui habet, ut ſit id quod eſt.

Series categoriæ Quantitatis. *titulus.* *xiiii.*

Quantitas

Continua — Diſcreta

Quantitas continua

Intrinſecus menſuratiua — extrinſecus menſuratiua

Quantitas continua intrinſecus menſuratiua

Latabilis — Illatabilis

Linea,

Hæc linea, — Iſta linea. — Illa linea.

De ijs,quæ ſunt prædicamenti Quantitatis,Regula prima. *titu. xv.*

OMNE nomen magnitudinis eſt in prædicamento Quantitatis,ut linea,ſuperficies,corpus,longitudo, latitudo,altitudo profunditas,craſſities,bicubitum, tricubitum, pedale,bipedale,tripedale,ſeſquipedale,& id genus cętera.

Regula ſecunda *titulus xvi.*

OMNE nomen menſuræ ad hoc predicamentum pertinet,ut uncia,digitus,palmus,pes,ulna,cubitum, paſſus, ſtadium,diaulus,milium,dolichus,modius,ſextarius,congius, hemina,chænix,urna,cotyla,cyatus,as & partes eius, ſi capiantur ita, ut meram quantitatem ſignificent. Ponderum nomina meo iudicio ſunt à prædicamentis aliena,quòd cũ quantitate qualitatẽ ſignificant,ut libra,ſelibra,bilibris,trilibris,pondo,talentum.Sed hæc doctioribus relinquo exactius diſputanda.Illud quoque, ſit ne linea ſpecies infima, an ſubalterna,qnod & de tempore poteſt dubitari.

Δίαυλος. Δόλιχος.

Regula tertia. *tit.xvii.*

OMNE nomen numerale eſt huius cathegoriæ,ut duo, tria,quatuor,quinque,decem,centum,mille,binarius, ternarius,centenarius. Primus autem,ſecundus,tertius, & id genus alia,pertinent ad prædicamentum Ad aliquid. Vnitas autem non eſt numerus,ſed eius principium.

Regula quarta. *titu.xviii.*

OMNIS modulus, quo dictionem dum proferimus, menſuramus,eſt huius prædicamẽti:nam quantitas,id eſt, quo ſyllabe longæ breueſue menſurantur, ex quo prouenit oratio,ſpecies eſt diſcretæ quantitatis.

Regual

Regula quinta. *titu.xix.*

Locvs & tempus ſunt categoriæ quantitatis,tametſi quidam loco in prædicamento Ad aliquid reponant,& diuus Aurelius Auguſtinus in confeſſionem opere fateatur ſe,quid ſit tempus,ignorare. Aeuum quoque hius prædicamenti eſſe cenſendum eſt,æternitatem uerò nullius. Partes temporis ſunt, hora, dies, ſeptimana, menſis, annus, olympias,luſtrum,ſeculum,& id genus reliqua.

Series prædicamenti Ad aliquid. *titu.xx.*

Aequaliter comparabile		Inæqualiter comparabile
	Ad aliquid inæqualiter comparabile	
Dignius correlatiuo		Indignius correlatiuo
	Relatiuum correlatiuo dignius	
Reſpiciens filium		Non reſpiciens filium
	Pater	
Hic pater,	Iſte pater,	Ille pater.

De iis,quæ ſunt pædicamenti Ad aliquid,Regula prima. titu.xxi.

Omne categorema principali ſignificatu rem ſignificans non abſolutam,ſed alterius reſpectiuam, eſt prædicamẽti ad aliquid,ut pater,filius,auus,nepos:maritus,uxor: ſocer,gener,magiſter,diſcipulus, patronus , cliens: dominus,ſeruus,res,paraſitus:patronus, libertus. (Eſt autem patronus nomen ambiguum, & modò ad cliẽtem refertur, modò ad libertum)dux,comes:duplum, dimidium:magnũ, paruum,multum,paucum, maius, minus, prius, poſterius: amicus,inimicus,hoſpes,ciuis,ſocius,ſodalis,hoſtis,ſimilis, diſſimilis,æqualis, inæqualis, & alia ſexcenta. *Patronus cuiuſmodi nomen*

Secunda regula. *titulus. xxii.*

Nomina cognitionionis & affinitatis ſunt huius catagoriæ,ut parẽs,proles,pater,filius,auus,nepos, frater, ſoror,ſubrinus,cõſobrinus,coniunx,compater,affinis, leuir, ſocer,gener,uitricus,priuignus.

Tertia

Tertia regula. *titu.xxiii.*

PLERAQVE nomina cum præpoſitione compoſita huius ſunt prædicamenti,ut commilito, collega, conſacerdos(qui Græcè ſymyſtes dicitur)concanonicus, cõuictor, contubernalis,condiſcipulus,coauditor,compotor,competitor,collacteus,collactaneus,conſeruus, cognominis, conſanguineus,coepulo,cohabitator, conſabulator,congerro, coniunx ,concolor,conſonans,& eiuſmodi reliqua.

Series prædicamen. Qualitatis. *titulus xxiiii.*

	Qualitas	
Formæ attinens		Materiæ attinens
	Qualitas formæ attinens	
Comparata		Natura inſita
	Affectio	
Facilè dimobilis		Difficulter dimobilis
	Habitus	
Spiritualis		Corporalis
	Habitus ſpiritualis	
Intellectualis		Moralis
	Habitus intellectualis	
Theoricus		Practicus
	Habitus intellectualis Theoreticus	
Concluſionis		Principiorum
	Scientia	
Contemplatiua		Actiua
	Scientia contemplatiua	
Principalis		Adminiculatiua
	Logice	
Diſputatoria		Non diſputatoria
	Dialectice	

Hæc Dialectice,Platonis dialectice, Chryſippi dialectice.

De iis

De iis,quæ ſunt primæ ſpeciei Qualitatis. *Regula prima.* *Titulus.* XXV.

OMNIS diſpoſitio & habitus corporalis eſt in primo Qualitatis genere,ut calor,frigiditas,ſanitas,ſimitas,cæcitas,candor,nigredo,fuſcum,robur, ægritudo,morbus, & eius ſpecies,ut febris,paralyſis,ple uritis,podagra, Diſpoſitio, quæ & affectio dicitur, & latius accipitur & preſſius. Primo modo eſt qualitas ad bene maleve operandũ acquiſita. Secundo eſt qualitas ad bene maleve operandũ acquiſita,perfacile à ſubiecto dimobilis. Habitus eſt ad operandum comparata qualitas difficulter à ſubiecto dimobilis. *Diſpoſitio quid,et quot modis dicatur.* *Habitus quid.*

Regula ſecunda. *Titulus.* XXVI.

OMNIS habitus intellectualis eſt in primo genere Qualitatis. Habitus intellectuales ſunt quinq;,quibus ſemper aſſentimur uero: Sapiẽtia,Intellectus,Scientia,Prudentia,& Ars.Duo,quibus modò uero aſsẽtimur,modò falsò: ſunt aurem opinio & ſuſpicio.Sapientia eſt habitus cognitiuus Dei & diuinorum. Intellectus eſt habitus primorum principiorum cognitiuus.Scientia eſt habitus concluſionis per demonſtrationem acquiſitus. Prudentia eſt recta ratio rerum à nobis agẽdarum. Ars eſt recta ratio rerum à nobis efficiendarum.Opinio eſt aſſenſus rei ualidior.Suſpicio eſt aſſenſus rei minus ualidns.Scientiarum igitur & artium nomina in hoc genere collocantur, Grammatica, Dialectita, Rhetorica,Arithmetica,Muſica,Geometria,Aſtronomia, Phyſice,Ethice,Metaphyſice,Poetice,agricultura,militia, lanificium,& id genus alia. *Habitus intellectuales quot et quot ſunt.* *Sapientia.* *Intellectus* *Scientia.* *Prudentia.* *Ars.* *Opinio.* *Suſpitio.*

Tertia regula. *Titulus.* XXVII.

OMNES habitus morales,id eſt, uirtutes & uitia ſunt in hoc primo genere Qualitatis,ut iuſtitia,iniuſtitia,fortitudo,audacia, timiditas,liberalitas, auaritia, prodigalitas. A Theologis noſtris ponuntur etiam in hac ſpecie habitus ſpirituales infuſi,ut fides,ſpes, charitas,& id genus uirtutes ſupernaturales:item habitus concreti,ut ſpecies intellectuales,& rationes angelorum mentibus concreatæ,ſed huiuſmodi habitus non capit definitio à ueteribus Peripateticis data,nec mirum, cum illi ueræ religionis ac ſapientiæ expertes

expertes id genus habitus non nouerint. Quare malim eos reponere inter Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes: aut aliam tradere habitus finitionem atque uulgò datur. Nec mirandum uideatur quòd dixerim Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes. Nam, Seuerino Boetio interprete, Ariſtotelis in prædicamentorum libro hæc uerba ſunt. Et fortaſſe alij quoque apparebunt Qualitatis modi, ſed qui maxime dicuntur, re tot ſunt.

Quarta regula Titulus *xxxviii.*

NOMINA magiſtratuum & dignitatum ſunt in hoc primo genere Qualitatis, ut pontifex, epiſcopus, ſacerdos, rex, conſul, prætor, cenſor, ædilis, & id genus reliqua. Pauper item, diues, fortunatus, infortunatus, beatus, felix, miſer, nobilis, ignobilis, honoratus, glorioſus, & huiuſmodi nomina ſunt huius ſpeciei.

De iis, quæ ſunt ſecundæ ſpeciei Qualitatis, Regula prima.

Titulus *xxix.*

OMNIS naturalis potentia uel impotentia eſt in ſecundo genere qualitatis. Naturalis potentia eſt Qualitas ad bene operandum innata, ut ſalubritas, durities. Naturalis impotentia eſt Qualitas ad malé debiliter ue operandum, aut ad patiendum innata, ut in ſalubritas, mollicies. Trapezuntius autem in dialecticis, Naturalis (inquit) potentia, uel impotentia, dicitur uis quædam inſita, uel imbecillitas, qua facilius quicquam aut ægrius uel pati, uel agere natura poteſt, ut durum, molle, ualetudinarius, robuſtus, & quę huiuſmodi ſunt natura inſita, non aduentitia. Hæc ille Vires igitur naturales planetarum, ſiderum, elementorũ, animaliũ, plantarum, lapidum, & cæterorũ ſunt huius generis.

Regula ſecunda. Titulus *xxx.*

OMNE ſimpliciter ſpeciei proprium eſt in hoc ſecundo genere Qualitatis, ut riſibile, flebile, diſciplinæ ſuſceptiuũ, hinnibile, latrabile, mugibile, gannibile, & eiuſmodi alia.

Regula tertia. Titulus *xxxi.*

OMNIS animæ potentia eſt huius ſecundi generis. Animæ potentia uis eſt eius, qua alicuius operis eſt effectiua. Eius quinque ſunt genera, ut hæc ſubiecta indicabunt.

- Potentia
  - Vegetabilis
    - Alendi
    - Augendi
    - Minuēdi
    - Generādi
  - ſenſitiua
    - Exterior
      - Viſus
      - Auditus
      - Odoratus
      - Guſtus
      - Tactus
    - Interior
      - Senſus cōis
      - Imaginatio
      - Exiſtimatio
      - Phantaſia
      - Memoria
  - Appetitiua
    - Cupiendi
    - Iraſcendi
    - Volendi
  - Motiua
    - Progrediendi
    - Nandi
    - Serpendi
    - Volendi
  - Intellectiua
    - Simplex apprehendendi
    - Componendi
    - Diuidendi
    - Ratiocinandi
    - Contemplandi
    - Conſultandi
    - Agens
    - Poſſibilis

Non ignorandum eſt ab Auicenna, Alberto Magno, & pleriſque aliis poni quinque ſenſus interiores, ſenſum communem, uim imaginatiuam, exiſtimatiuam, phantaſiam, & memoriam. Ab Auerrhoi uero, Thoma Aquinate, & Marcilio Ficino in libro de Voluptate quatuor duntaxat, uim exiſtimatiuam a phantaſia non ſeparantibus. Nicephori hominis alioqui præſtantis doctrinæ opi-nio neutiquam mihi probatur, uiſum & cæteros ſen-

ſus

ſus ponentis in ea qualitatis ſpecie, quæ dicitur Habitus & affectio.

De ijs,quæ ſunt tertiæ ſpeciei qualitatis,Regula prima *tit. xxxii.*

OMNIS paſſio & paſſibilis qualitas,eſt in tertio genere Qualitatis. Paſſio(ut hic accipitur)eſt qualitas tranſiens, quę ſenſui paſſionem infert,aut quæ à paſſione infertur,ut rubor ex uerecundia,excandeſcentia ex ira,pallor ex timore,ira ex contriſtatione. Paſſibilis qualitas dicitur qualitas permanens,quæ ſenſui paſſionem infert, aut quæ infertur à paſſionibus,ut dulcedo,amarities,albor nigror.

PASSIO modò eſt actionis affectus, prædicamentum quidē ab aliis diſtinctum,ut calefieri,infrigidari: modò eſt qualitas tranſiens uel animæ,uel corpori ex paſſiione innata,& res quędam media inter paſſionem & qualitatem,qualitas inquam inchoata & imperfecta, quæq; nō potis eſt ſubiectum denominare,ut ira ex contemptione,erubeſcentia ex uerecundia.

Secunda regula. *Titul.xxxiii.*

OMNIS qualitas ſenſibilis in hoc tertio genere collocatur,ut color,album,nigrum,flauum,liuidum,puniceū, purpureum,uiride,cæruleum,ſonus,uox,murmur, crepitus,ſuſurrus,ſtrepitus,fragor,ſibilus,echo,odor,ſapor,dulce,amarum,pingue,ſalſum,acre,auſterum,acutum, acidū, calidum,frigidum,tepidum,humidum,ſiccum, læne, aſperum,graue,leue.

Tertia regula. *Titul.xxxiiii.*

PSSIONIS animæ,quæ & affectiones,& perturbationes dicuntur, à quibuſdam in hac tertia ſpecie collocātur. Iacobus autem faber Stapulenſis homo doctiſſimus, & de optimis ſtudiis ſcribendo meritus optimè, ponit eas in prædicamento paſſionis: nos ſupra medias eſſe diximus inter Paſsionem & Qualitatem. Stapulenſis Ariſtotelis uerba penſitat illas paſsiones aientis, Qualitates uerò minimè, penſitat & originem earundem,&(ut ita loquar)fluxitatē. Illi autem rem putant paſsioni ſuperadditam, etſi nō Qualitatem perfectam,at ſemen & elementum Qualitatis, unde-

deq;

deq; ſi acceſſerit permanentia, facile paſsibilis Qualitas coaleſcat. Paſsiones animæ duodecim Egidius Romanus, & alii neoterici ponunt, amorem, deſiderium, odium, abominationem, delectationem, dolorem ſeu triſtitiam, ſpem, deſperationem, audaciam, timorem, iram, ſegnitiem. His adduntur à quibuſdam zelus, gratia, nemeſis, miſericordia, inuidia, erubeſcentia. Nonnulli ſpecies quoque rerum tum ſenſibilium, tum intelligibilinm & paſsiones appellant, & in hoc tertio genere qualitatis reponunt.

De ijs quæ ſunt quartæ ſpeciei Qualitatis, regula prima tit. xxxv.

OMNIS figura, & circa unumquodque conſtans forma, eſt in quarto genere Qualitatis. Seuerinus Boetius figuram & formam hoc modo ſeparat, Figura, inquit, eſt triangulum uel quadratum: forma autẽ ipſius trianguli uel quadrati quædam Qualitas: unde etiã formoſos homines dicimus. Figura enim quædam uel pulchrior, uel mediocris, uel alio quodam modo conſtituta qualitas forma nominatur. Figura (ut Geometræ definiunt) eſt quæ ſub aliquo uel aliquibus terminis continetur. Sub aliquo quidem, ut circulus: ſub aliquibus uerò, ut triangulum uel quadratum. Nicephorus inter figuram & formam hoc diſcrimen tradit. Figura dicitur talis expreſsio & linearis effictio. Forma extrinſecus prominens coloris qualitas, idea, & informatio, & interpolata coloratio, & ſimpliciter talis quædã iniecta uiſui, ſuperficiei forma. Sunt qui figuram in rebus inanimatis accipiant, formam autem in rebus animatis. Alii porrò figuram quidem faſtigioſè cedentem: formam uerò ſupernam ſuperficiem uocant. Hactenus Nicephorus.

Secunda regula. *titulus xxxvi.*

OMNIS qualitas circa quantitatem conſiſtens, & in hoc quarto genere, ut paritas & imparitas circa numerum: rectitudo & curuitas circa lineam: concauuum, conuexum, & planum circa ſuperficiem: teres, rotundum, orbiculare, turbinatum, pyramidale, quadratum, trigonum, tetragonũ, pentagonum, circa corpus.

De iis, quæ ſunt in prædicamento Paſſionis, Regulæ. Titulus XL.

OMNIS dictio ſignificans pati, eſt huius prædicamenti, ut ad intelligendum agi, delectari, contriſtari, iraſci, ſentire, uidere, audire, odorari, olfacere, guſtare, tangere, dementari, doceri, uri, ſecari, calefieri, frigefieri, humectari, ſiccari, diſcere, ſperare, metuere, & id genus reliqua. Scire uerò eſt in prædicamento Qualitatis.

Series prædicamenti Vbi. Titulus XLI.

	Vbi	
Commune		Proprium.
	Vbi commune	
Extra aquam		In aqua.
	Vbi commune extra aquam	
In ciuitate		Extra ciuitatem
	Vbi commune extra aquam in ciuitate	
Sub tecto		Sub dio
	Sub tecto	
In loco ſacro		In loco profano
	Sub tecto in loco profano	
Publico		Priuato
	In ædificio priuato	
In ædificio Socratis,		In domo Platonis.

Deſcriptio Vbi, ex Trapezuntio. Titulus XLII.

VBI, eſt quæ à loci circunſcriptione procedit, corporis locatio. Non eſt enim idem Locus & Vbi: nam Locus eſt in eo quod capit, Vbi uerò in eo quod circunſcribitur.

De iis, quæ ſunt in prædicamento Vbi, Regula. Titulus XLIII.

OMNIS dictio ſignificans in loco, eſt in prædicamento Vbi, ut in igni, in aere, in aqua, in terra, in urbe, in agro, in eremo in uilla, in templo, in theatro, Romæ, Athenis, in

Academia,ĩ Lyceo, domi,militiæ,humi,ruri,hic,iſtic,illic.

Series prædicamenti Quando. *Titulus* XLIIII.

Quando.

Præſens — Non præſens

Quando non præſens

Præteritum — Futurum

Quando futurum

Paulò pòſt futurum — Non paulò pòſt futurum

Mox

Hoc mox, Iſtud mox, Illud mox.

Deſcriptio Quando, ex Trapezuntio. *Titulus* XLV.

QVANDO eſt,quæ relinquitur ex tempore rerum effectio. Id diuiditur in præteritum,inſtans,& futurum,quãuis nihil horum ſit: nam cùm hæc tria tempora ſint,quãdo tempus non eſt,ſed affectio rei,quæ fuiſſe,uel eſſe, uel futura dicitur.

De iis,quæ ſunt in prædicamento Quando. *Regula.* *Tit.* XLVI.

OMNIS dictio ſignificans in tempore,eſt in categoria Quando,ut hodie,heri,nudiuſtertius,ſuperiori menſe,ſuperiori anno,manè,meridie,ueſperi, cras, perendie, olim, quondã,olympiade centeſima,anno ab urbis origine quingenteſimo,anno à Virginis partu ſupra milleſimũ & quingenteſimum decimotertio,& id genus cætera.

Series prædicamenti Situs *Titulus* XLVII.

Situs

E natura — Ex appetitu

Situs ex appetitu

Intellectiuo — Senſitiuo

Situs ex uoluntate

Sui corporis — alieni corporis

Situs ſui corporis uoluntarius

In pedes erecti — Non erecti in pedes

Status

Hic ſtatus, Iſte ſtatus, Ille ſtatus.

Deſcriptio Situs, ex Trapezuntio.
Titulus XLVIII.

SITVS eſt partium quædam poſitio ac ordinatio, quæ ſtantia, ſedentia, aſpera, læuia, & huiuſmodi dicuntur.

De iis, quæ ſunt in prædicamenti Situs, Regula.
Titulus XLIX.

OMNIS dictio ſignificans poſitionem quandam partium ac ordinationem, eſt in prædicamẽto Situs, ut ſtatus, ſeſſio, accubitus, iacere, raritas, ſpiſſitudo, aſperitas, læuor, accliuitas, decliuitas, inclinatio, inflexio, ſupinitas, & id genus reliqua.

Series prædicamenti Habitus.
Titulus L.

	Habitus	
Domeſticus		Militaris.
	Habitus domeſticus	
Vnius partium corporis		Plurium partium corporis
	Habitus domeſticus plurium corporis partium	
Mediate adiacens		Immediatè adiacens.
	Induſiatura	
Hæc induſiatura,	Iſta induſiatura,	Illa induſiatura.

Deſcriptio Habitus. *Titulus* LI.

HABITVS eſt res media inter corpora, & quæ eis adiacens, ſecundum quam hæc quidem haberi, illa uerò habére dicuntur, ut armatura, tunicatio.

De iis, quæ ſunt in prædicamento Habitus, Regula.
Titulus LII.

OMNIS dictio habitum ſignificans, eſt huius categoriæ, ſiue is ſit domeſticus, ſiue militaris, ſiue ad uelamen, ſiue ad cultum corporis pertineat, ut armatum eſſe, loricatum, pharetratum, galeatum, ſcutatum, palliatum, togatũ, pileatum, calceatum, anulatum, torquatum, coronatum, & huiuſmodi alia.

De dictionibus aliquot, quæ uel ad diuerſa prædicamenta, uel ad unius eiuſdemq́; ſeiunctas ſpecies referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

Quòd una eademq́; ſpecies ſecundum aliud atque aliud diuerſis generibus ſupponi poſsit. Titulus. I.

TAMETSI ueriſsime dictum ſit à philoſopho in prædicamentorum libro: Diuerſorum generum & non ſub alternatim poſitorum diuerſæ ſunt ſpecies, id eſt, ſecundum ſpeciem differentiæ: nihilo tamen minus una eademq́; ſpecies pro diuerſis rationibus ſupponi diuerſis generibus poteſt, quod ne cui parum eruditorum mirabile uideatur, ipſius Ariſtotelis ex eodē libro uerba ſubiiciam. At uerò (inquit) non decet conturbari, ne quis nos dicat de qualitate propoſitionem facientes, multa de relatuis interpoſuiſſe. Habitus enim & diſpoſitiones eorum, quæ ad aliquid ſunt, eſſe dicebamus. Penè enim in omnibus talibus genera Ad aliquid dicuntur, nihil autem eorum, quæ ſingula ſunt. Et non multò pòſt ſubdit, Amplius ſi contingat hoc ipſum & Quale, & Relatiuum eſſe, nihil eſt inconueniens in utriuſque hoc generibus enumerare. Quæ uerba Boetius enarrans: Nam cùm ſit uerum (inquit) una eandemq́; rem duobus diuerſis generibus non poſſe eſſe ſuppoſitam; illud tamen conuenit, ſecundum aliud atque aliud, unam eandemq́; ſpeciem duobus generibus poſſe ſubnecti.

De habitu, diſpoſitione, ſcientia, ſenſu, et poſitione. Titulus II.

SICVT Ariſtoteli & Boetio placet, habitus (quæ & habitudo dicitur) diſpoſitio, ſcientia, & ſenſus modo in relatione, modò in qualitate numerantur. In relatione quidē: nam & habitus, habilis rei habitus dicitur; & res habilis, habitu habilis. Diſpoſitio, diſpoſitæ rei diſpoſitio: diſpoſita res, diſpoſitione diſpoſita. Scientia, ſcibilis rei ſcientia: ſcibilis res, ſcientia ſcibilis. Senſus, ſenſibilis rei ſenſus: ſenſibilis res, ſenſu ſenſibilis: in Qualitate uerò, quòd ab eis ſub-

iecta qualia denominantur. Sic & poſitio nunc ad aliquid eſt, in eo quod poſitæ rei poſitio eſt: & poſita res eſt, poſitione poſita: nunc prædicamentum ab alijs diſtinctū, quod & Situs dicitur, in eo quòd ab illa ſedētia, ſtantia, rara, ſpiſſa, aſpera, læuia, & eiuſmodi denominantur. Recentiores Dialectici duplicia relatiua conſtituentes, hæc quidē, quæ appellant ſecundum dici, illa uerò ſecundum eſſe, nihil ex alijs prædicamentis inter relatiua ſecundum eſſe numerāt: at non parum multa inter ſecundum dici relatiua. Hoc inſuper addunt, priorem Ad aliquid definitionem à Platone profectam, utriſque relatiuis cōuenire, quam Ariſtoteles, poſteriore ſolis ſecundum eſſe relatiuis conuenienti, iure correxerit.

De raro, ſpiſſo, læui, et aſpero. *Titulus* III.

RARVM, ſpiſſum, læue, & aſperum (ſi Alberto Magno credimus) trifariam accipiuntur. Primùm quidem, ut poſitiones quaſdam partium ſignificent. Nam rarum ideo uocatur, quià partes eius ita diſtant à ſe, ut inter eas alieni generis corpus poſſit admitti, ut ſpōgia, pumex. Spiſſum, quoniam ita ſibi partes uicinæ ſunt, atque ad ſe inuicē ſtrictæ, ut inter eas nullum corpus poſſit incidere, ut ferrum, adamas. Læue, quòd eius partes æquali iacēt ſuperficie, ita ut nulla earum emineat, ut lamina argentea. Aſperum, cuius partes inæqualiter ſitæ ſunt, ita ut aliæ emineant, aliæ uerò ſint depreſſæ, ut tyrocneſtis. Et hoc modo ſunt in categoria ſitus. Deinde autem, ut tactui inferunt paſſionem, & ſic in tertio Qualitatis genere collocantur. Poſtremum uerò, ut figuræ ſunt, & ī quarta ſpecie Qualitatis reponūtur.

Rarū, Spiſſum, Læue, Aſperum.

τυροκνῆστις. præter alia quæ ſignificat hæc uox gladiū quoque ſignificat.

De calido, humido, et lumine. *Titulus* IIII.

CALIDVM, humidum, & lumen, primùm quidē ſpectantur, ut igni calidum natura ineſt, aquæ humidum, lumen corpori luminoſo, ſuntq; in ſecundo genere Qualitatis. Deinde autem, ut Subſtantiarum ſuſceptibiliū affectiones ſunt, & in primo Qualitatis genere collocātur. Poſtremum uerò, ut ſenſum paſſione affi ciunt, lumen quidem uiſum, illa uerò tactum, & ſunt tertij generis eiuſdem prædicamenti.

De Doctore, Imperatore, uiro, Comite. Titulus V.

Doctor ſi ad diſcipulũ refertur, eſt in categoria Relatiuorum, nam doctor diſcipuli doctor eſt, & diſcipulus eſt doctoris diſcipulus. Si eũ ſignificat, qui docendi quopiã habitu præditús eſt, tametſi iam nemo ſit ei diſcipulus, eſt in prima ſpecie Qualitatis. Ita Imperatór, cùm ad exercitum mutuò refertur, nomẽ eſt Ad aliquid: cùm eum ſignificat, qui habitum & autoritatẽ habet imperandi, in primo Qualitatis genere numerantur. Porrò, uir ſi maritum ſignificat, Relatiuũ nomẽ eſt, ſi ſexum, in ſecunda ſpecie Qualitatis: ſi ætatem, in prima eiuſdem collocatur. Comes uerò ſi ducis comes dicitur, relatiuum eſt indignius correlatiuo: ſin autem comitis comes, ut in illo mimographi. Comes facundus in uia pro uehiculo eſt, relatiuum eſt æquali conſiſtens comparatione.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE